

Kotikielen Seura 1876—1976¹

Heikki Paunonen

I. Seuran toiminnan suuntaviivoja

Seura perustetaan, taustaa

Kotikielen Seuran ensimmäinen pöytäkirja 10:nneltä maaliskuuta 1976 kertoo seuran perustamisesta koruttomaan tapaan:

Koska Savo-Karjalaisessa Osakunnassa Inspehtori [Ahlqvist] oli nostanut kysymyksen semmoisen seuran eli yhtiön perustamisesta ylioppilasten kesken, jonka tarkoituksena olisi suomenkielen tutkiminen ja keskusteleminen suomenkieltä koskevista asioista ylipään, kokoutui joukko osakuntalaisia tänään valmistavaan kokoukseen, jossa oli läsnä professori Ahlqvist, Osakuntalaiset Castrén, E. Kyander, Manner, Pelkonen, Poutiainen, Putkonen, Puustinen, K. E. Sonck, Väisänen ja Väyrynen, ja jossa ensimmäiseksi päätettiin tälle yhtiölle panna nimeksi *Kotikielen Seura*. [Nimiehdotuksen oli tehnyt E. Kyander.]

Pöytäkirja ei tarkemmin kuvaile uuden »yhtiön» perustavan kokouksen tunnelmia. Kuitenkin voi olettaa, että tuossa kokouksessa on keskusteltu muustakin kuin pelikorttien suomalaisista nimityksistä, joka oli ensimmäinen Ahlqvistin uudessa seurassa puheeksi ottama kieliseikka. Elettiinhän tuolloin kansallisilla aloillamme harvinaisen myrskyisää ja tunnepitoista aikaa. August

¹ Kiitän kaikkia, joita olen tätä katsausta laatiessani joutunut vaivaamaan, erityisesti kuitenkin professori Lauri Hakulista, pitkälti kuudettakymmentä vuotta toimintaa Kotikielen Seuran aktivistia ja seuran entistä esimiestä, sekä professori Terho Itkosta, seuran nykyistä esimiestä. Heidän neuvoistaan ja asiantuntevasta opastuksesta on ollut ratkaisevaa apua seuran vaiheiden selvittelyssä. Kiitoksen tavoittamattomissa ovat jo seuran alkuaikojen ja monet myöhempienkin aikojen pöytäkirjurit ja sihteeri, joiden tarkan ja taitavan pöytäkirjanpidon ansiota on se, että seurasta myös varhaisvuosien osalta hahmottuu inhimillinen, toimiva yhteisö. Alkuaikojen kirjuritraditiolle ominaista on myös se, että silloisista kotikielenseuralaisista on yleensä käytetty pelkkää sukunimeä tai sen ohella vain etunimen kirjainlyhennettä. Tämä nykylukijaa ehkä oudoksuttava tapa on tarttunut oheiseen katsaukseenkin; sen juuret ovat kuitenkin jo lähdeaineistossa. — Katsauksen liitteenä olevat henkilöluettelot ovat pääosin maisteri Pirkko Nuolijärven laatimia; kiitän häntä tästä ajasta vaati-neesta avusta.

Ahlqvistin ja Yrjö Koskisen, suomalaismielisten kahden mahtimiehen, välit olivat 1860-luvun alkuvuosista lähtien viillenheet. Eripuraisuuden syynä olivat alkuaan olleet vain eräät kielenkäyttöseikat. Ahlqvist oli v. 1860 arvostellut Suomettaressa Yrjö Koskisen novellin »Pohjanpiltti», ja vaikka hän oli osoittanut siitä sisällöllisiä ansioita, hän oli suorasukaiseen tapaansa myös heiluttanut »kielikassaratansa». Yrjö Koskinen vastasi Mehiläisessä Ahlqvistin kritiikkiin, ja näiden lehtien sivuilla syntyi pitkäkkö keskustelu. Vaikka välirikoon ei tässä vaiheessa jouduttukaan, aiempien toverusten väleihin oli syntynyt pahanlainen särö. Vakavampaa oli kuitenkin se, että tähän keskinäiseen kiistelyyn alkoi aikaa myöten kytkeytyä laajempia (kieli)poliittisia näkemyseroja. Ratkaisevaksi tuli kysymys suhtautumisesta ruotsalaisuuteen ja ruotsin kieleen. Yrjö Koskinen ja hänen kannattajansa, »jungfennomaanit», pitivät ruotsalaisuutta ja ruotsin kieltä suomalaisuuden nousun ensisijaisena esteenä. Ahlqvistin suhde ruotsalaisuuteen oli myönteisempi. Hänenkin tavoitteenaan oli suomen kielen ja suomalaisen sivistyksen kohottaminen yleiseurooppalaiselle kulttuuritasolle. Suomalaista kulttuuria oli hänen mukaansa kuitenkin kehitettävä varovasti ja vähitellen: hän ei voinut hyväksyä »sitä väkiryssäköä, jolla jungfennomaanit vaativat pikaista vammaan auttamista, vammaan, joka on hiljalleen ja vähitellen tullut ja hiljalleen ja vähitellen lähteekin». Suomalaisuuden asialle ei Ahlqvistin mielestä ollut mitään hyötyä siitä, että katkaistaisiin välit ruotsalaisten kanssa; suomalainen kulttuuri oli päinvastoin paljosta kiitollisuudenvelassa ruotsalaiselle. Tämän näkemyksensä Ahlqvist esitti mm. runossaan »Valtiollista», jonka hän julkaisi Suomettaressa syyskuussa 1865. Välirikko Yrjö Koskiseen ja fennomaanien jyrkimpään siipeen oli tosiasia.

Välirikosta oli käytännön seurauksia. Ahlqvist alkoi vältellä yhteistyötä Yrjö Koskisen ja tämän kannattajiksi lukemiensa henkilöiden kanssa. Tästä syystä hän vieraantui mm. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toiminnasta. Ahlqvist oli v. 1863 tullut seuran sihteeriksi, ja tällöin hän oli, Martti Rapolan sanoja lainaten, »sen keskuudessa virittänyt vilkkaan suomen kielen, erityisesti murteiden, tutkimus- ja julkaisu-toiminnan» (Vir. 1951 s. 111). Suomen kielen tutkimuksen ja käytön edistämiseksi oli Kirjallisuuden Seuran piiriin v. 1868 perustettu erityinen kielitieteellinen osakunta. Ahlqvist ei kuitenkaan osallistunut osakunnan toimintaan; sen perustamisaloitteenhan oli tehnyt Koskisen leiriin lukeutuva Julius Krohn. Ahlqvist päinvastoin suhtautui vuosien mittaan kielitieteellisen osakunnan ja ennen muuta sen esimiehen prof. A. V. Ingmanin toimiin ja kannanottoihin varsin karsaasti. Ahlqvistin mielestä ei teologian professorilla ylimalkaan ollut asiaa kielenviljelyn korkeimmille korokkeille.

Ahlqvistin ja Yrjö Koskisen kiista kärjistyi entisestään 1870-luvun alkupuolella, jolloin Ahlqvist julkaisi Kieletärttään. Jo ensi vihkossa joutui hyök-

käyksen kohteeksi mm. Julius Krohnin tekemä suomennos Walter Scottin Ivanhoesta. Samaten Ahlqvist arvosteli kirpeästi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielitieteellistä osakuntaa ja etenkin sen esimiestä A. V. Ingmania. Osansa sai myös itse Yrjö Koskinen, joka oli esittänyt vakiinnutettavaksi eräitä sinänsä epäonnistuneita paikannimiasuja. Kaikki kritiikin kohteeksi joutuneet kuuluivat puolestaan Kirjallisen Kuukauslehden piiriin. Vastausta ei tarvinnutkaan kauan odottaa: Yrjö Koskinen arvosteli Kirjallisessa Kuukauslehdessä Kielettären ensimmäisen vihkon murskaavaan sävyyn eikä kaihtanut puuttumista Ahlqvistin henkilökohtaisiin luonteenpiirteisiin. Ingmankin laati Kirjalliseen Kuukauslehteen pitkän kirjoitussarjan: »Rohvessor A. Ahlqvistin hyökkäyksistä Suomalaisen Kirjallisuusseuran kielitieteellisen osakunnan ja sen esimiehen kimppuihin I—III». (Ahlqvist puolestaan vastasi Ingmanille Kielettäressä kirjoituksellaan »Professori Ingmanin ihmeettömän ikuistus».)

Ahlqvistin ja Koskisen kiista ei laantunut sittenkään kun Kielettär lakkasi v. 1875 ilmestymästä. Kesällä 1875 Ahlqvist piti Olavinlinnan 400-vuotisjuhlassa puheen, jossa hän jälleen sivusi Suomen kiitollisuudenvelkaa Ruotsille. Vaikka tämä teema ei ollut puheessa keskeinen, siihen tartuttiin: Yrjö Koskinen antoi pitkäaikaisen näränsä purkautua varsin voimallisessa kirjoituksessa, jonka julkaisi vuoden 1876 alussa Kirjallisen Kuukauslehden palstoilla. Koskisen kirjoitus herätti suurta huomiota; sitä lainattiin muihinkin lehtiin, ja sen johdosta syntyi oloissamme harvinaisen kiivas polemiikki. Sitä käytiin aluksi johtavien pääkaupunkilaislehtien, Uuden Suomettaren ja Morgonbladetin, sivuilla; myöhemmin siihen ottivat osaa muutkin sanomalehdet.

Kiitollisuudenvelkakeskustelu oli tosin jo laantumassa niihin aikoihin, kun Ahlqvist ja kymmenen savokarjalaista ylioppilasta kokoontuivat perustamaan uutta »yhtiötä», Kotikielen Seuraa. Silti tulee mieleen kysymys, pyrkikö Ahlqvist tällä teolla tietoisesti vahvistamaan keskustelun tuoksinassa kolhiutuneita asemiaan. Olihan hänet jo ehditty leimata suomalaisuuden petturiksi. Voisi hyvin ajatella, että Kotikielen Seuran perustaminen oli Ahlqvistin vastasiirto: hän halusi sillä osoittaa puheet petturuudesta perättömiksi. Tämän-suuntaisen ajatuskehityksen johdonmukaisuutta on vaikea kieltää. On vielä muistettava, että Ahlqvist oli v. 1875 joutunut luopumaan suurin toivein aloittamansa Kielettären julkaisemisesta. Hän oli kaavaillut lehdestä neljästi vuodessa ilmestyvää aikakausjulkaisua; tähän työhön hän oli pyytänyt avukseen etevimpiä oppilaitaan Arvid Genetziä ja T. G. Aminoffia. Käytännössä julkaisun toimittaminen oli kuitenkin jäänyt melkein yksinomaan Ahlqvistin huoleksi. Saattaisi hyvin ajatella, että Ahlqvist olisi tämän foorumin menetettyään kaavaillut Kotikielen Seurasta uutta areenaa, mistä käsin kiistaa Yrjö Koskista ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielitieteellistä osakuntaa vastaan olisi voinut jatkaa.

Niin houkuttelevalta kuin tuntuisikin rakentaa Kotikielen Seuran perustaminen tämänsuuntaisten tarkoituserien varaan, tällainen tulkinta seuran syntyvaiheista lienee tuskin oikea. Näyttää päinvastoin siltä, ettei Kotikielen Seuran perustaminen ollut niinkään suunnitelmallinen kuin hetken aloitteen perustunut toimenpide. Seuran perustamiseen johtaneesta tapahtumasarjasta tiedetään tärkeä yksityiskohta. Samaisen maaliskuun 4. päivänä oli Savo-karjalaisessa osakunnassa tavanomainen kokousilta, jossa oli mukana myös osakunnan inspehtori Ahlqvist. Ylioppilas Iisakki Puustinen piti esitelmän kotiseutunsa Kiihtelysvaaran murteesta. Syntyi vilkas keskustelu, johon inspehtorikin osallistui; päätteeksi hän ehdotti sellaisen »seuran perustamista, jonka tarkoituksena olisi keskustella suomen kielen murteellisista ja muista ominaisuuksista, sekä voimiensa mukaan työskennellä suomen kielen alalla». Ajatus sai vastakaikua, ja jo vajaata viikkoa myöhemmin se johti uuden »yhdistiön» perustamiseen.

Kotikielen Seuran syntyjuuria voidaan kuitenkin seurata kauemmaksikin: se ei ollut vailla esikuvia. Kymmenkunta vuotta aiemmin v. 1868 oli »historian ja kielitieteen tiedekuntaan» syntynyt kielitieteellinen yhdistys, jonka esimiehenä oli Ahlqvist ja jossa harrastettiin myös suomen kielen kysymyksiä. K. Grotenfeltin mukaan tämä yhdistys kuitenkin »vaipui pian kuolemaan» (Vir. 1883 s. III). Saattoipa Ahlqvistilla Kotikielen Seuran syntysanoja lausueksaan olla mielessään toinenkin suomen kielen käytölle ja viljelylle omistautunut yhdistys, nimittäin Savo-karjalaisen osakunnan piirissä v. 1846—47 toiminut Suomalais-Seura, jonka toimeliaimpia jäseniä hän itse oli ollut.

Kotikielen Seuran alkuvuosien toiminnassa ei mikään viittaa siihen, että seura olisi perustettu suunnitelmallisesti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielitieteellistä osakuntaa ja Yrjö Koskisen lippukuntaa vastaan. Voisi hyvin olettaa, että Ahlqvist olisi tarttunut uuden seuransa johtoon hänelle ominaiseen jyrkkään ja auktoritatiiviseen tapaan. Näin ei kuitenkaan käynyt. Ansio Kotikielen Seuran alkuvuosien toiminnan vakiintumisesta lankeaa päinvastoin enemmänkin eräiden seuran toimeliaiden jäsenten kuin syntysanojen lausujan osaksi. Kotikielen Seuran pöytäkirjoista saa myös etsimällä etsiä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielitieteellistä osakuntaa tai Yrjö Koskista vastaan kohdistettua polemiikkia. Kotikielen Seura toimi näinä alkuvuosina omalla sarallaan ikään kuin Kirjallisuuden Seuraa ei olisi ollut olemassakaan, ja aivan samanlainen oli Yrjö Koskisen johtaman Kirjallisuuden Seuran asenne Kotikielen Seuraa kohtaan. Vaikka Ahlqvist itse oli kannanottojensa vuoksi kiistanalainen hahmo, hänen johtamansa seura näyttää säilyttäneen puolueettomuutensa. Tästä oli epäilemättä etua seuran toiminnalle: vähäisiä voimia ei kulutettu päivänkohtaiseen kieli- ja kulttuuripoliittiseen kiistelyyn. (Yhden ainoan kerran on Kotikielen Seurassa pöytäkirjamerkintöjen mukaan otettu kantaa Yrjö Koskista vastaan, ja sekin tapahtui

hänen kuolemansa jälkeen marraskuussa 1903: seura päätti olla osallistumatta hänen hautajaisiinsa. Päätös, joka syntyi tiukan äänestyksen jälkeen, herätti yleistä huomiota, ja seura joutui sen vuoksi arvostelun kohteeksi sanomalehdistössä.)

Kaikkiaan ei tunnu etäiseltä ajatus, että Ahlqvist oli Kotikielen Seuran perustamisvaiheessa tyystin tympääntynyt vuosikautiseen riitelyyn; tällaista tunnetta saattoi lisätä sekin, että hänen Olavinlinnan-puheensa oli — osin ilmeisen tahallisesti — ymmärretty liian kärjisteisesti. On mahdollista, kuten Kohtamäki on olettanut, että Ahlqvist tahtoi noihin aikoihin paneutua ensisijaisesti tutkijan- ja opettajantehtäväänsä (Ankara puutarhuri s. 324); näkyvänä osoituksena paluusta tieteen pariin oli esimerkiksi hänen v. 1877—78 tekemänsä pitkä tutkimusmatka obinugrialaisten pariin. Myös Kotikielen Seuran perustaminen saattaisi pikemmin ilmentää Ahlqvistin halua palata suomen kielen tutkimuksen ja viljelyn pariin kuin olla konkreettinen vastasiirto Yrjö Koskisen ja hänen kannattajiensa toimien johdosta.

Nykypäivän lukijasta saattaa tuntua oudolta, että jonkin yksityisen osakunnan piirissä syntyi ajatus suomen kielen tutkimusta ja viljelyä harrastavan seuran perustamisesta. 1870-luvulla siinä ei ollut mitään merkillistä: suomalaisuus, suomen kielen harrastus oli silloin aivan toisella tavoin aatteellista toimintaa kuin nykyisin. Muistossa olivat vielä M. A. Castrénin virkaanastujaisitehmässään v. 1851 lausumat sanat: »*Jotta ponnistuksemme isänmaan kulttuurin hyväksi menestyisivät, meidän on välttämättömästi ylläpidettävä, viljeltävä ja kehitettävä hoivaamatonta kieltämme, sillä jos sen menettämme, niin olemme itsekkin auttamattomasti hukassa. Kielen mukana ei seiso ja kaadu vain kansallinen kulttuurimme, vaan myös koko olemassaolomme kansana.*» Eivätkä esteet suomen kielen korkeimman tutkimuksen ja viljelyn tieltä olleet vielä suomen kielen professuurin perustamisen myötä poistuneetkaan. Ensinnäkään tämä virka ei ollut täysiveroinen muiden yliopiston professuurien rinnalla. Toiseksi suomen kieltä ei kelpuutettu filosofian kandidaatintutkintoon muuksi kuin ylimääräiseksi aineeksi. Vielä v. 1871 annetussa asetuksessa suomen kieli jätettiin kandidaatintutkinnon varsinaisten aineiden ulkopuolelle.

Innostus suomen kieltä kohtaan oli kuitenkin suuri. Vuotta 1871 seuraneina kahtenatoista vuotena (v. 1883 asetusta muutettiin) suoritti historiallis-kielitieteellisessä osastossa noin 200 henkeä filosofian kandidaatin tutkinnon; näistä jokseenkin tarkoin puolella oli suomen kieli ylimääräisenä tutkintoaineena, ja korkein arvosana oli puolestaan näistä joka kolmannella. Suomen kielen harrastus ei rajoittunut yliopiston piiriin vaan levisi myös kouluihin ja muihin oppilaitoksiin. 1880-luvun kotikielenseuralainen Niilo Liakka kirjoittaa muistelmissaan: »*Lienee paikallaan sanoa, että suomen kirjakielen*

viljely 1880-luvulle jouduttaessa oli tavallaan yleisharrastuksena, joka oli temmannut pyörteeseensä koulupojatkin, sellaisiakin heidän joukostansa, jotka sitten yliopistossa valitsivat aivan toisia opintoaineita» (Vir. 1945 s. 81). Ei siis ollut lainkaan tavatonta, että yhden osakunnan piirissä aate johti tekoihin: päätettiin perustaa suomen kieltä harrastava seura.

»Savokarjalaisesta» syntyperästään huolimatta Kotikielen Seura oli alusta pitäen avoin muihinkin osakuntiin kuuluville. Tätä osoittaa seuran jäsenistön kehitys. Ensimmäisen kymmenvuotiskauden täytyessä oli seuran jäseneksi kirjoittautunut kaikkiaan 206 henkeä, jotka jakautuivat osakunnittain seuraavasti: savokarjalaisia 72, pohjalaisia 58, hämäläisiä 44, länsisuomalaisia 18, viipurilaisia ja uusmaalaisia 5 (sekä yksi lyseolainen). Jäsenistön tiedekunnittainenkin koostumus on selvillä: jäsenistä opiskeli (tai oli opiskellut) 133 historiallis-kielitetieteellisessä, 39 jumaluusopillisessa, 17 fyysillis-matemaatillisessa, 12 lainopillisessa ja 3 lääketieteellisessä tiedekunnassa tai osastossa.

Seura etsii suuntaansa

Kotikielen Seuran ensimmäisessä kokouksessa valittiin puheenjohtajaksi professori Ahlqvist, varapuheenjohtajaksi maisteri A. Genetz sekä pöytäkirjuriksi P. Väyrynen. Muulla tavoin seura ei toimintaansa vuoden 1876 kevätkautena virallistanut. Kokouksia kuitenkin pidettiin säännöllisesti joka toinen viikko. Vasta seuraavana syksynä Ahlqvist kotikielenseuralaisten osoittamasta »innostasta ja vilkkaudesta» rohkaistuneena tiedusteli 16. lokakuuta pidetyssä kokouksessa jäseniltä, »tahtoisivatko he seuran olemista jatkaa, jossa tapauksessa seuran vakinainen perustaminen olisi tarpeellinen». Läsnäolijat olivat vakinaistamisen kannalla; saman tien asetettiin sääntökomitea, johon tulivat A. Borenus, K. Viljakainen ja O. Tiilikainen. Komitean laatimasta sääntöehdotuksesta keskusteltiin seuraavassa kokouksessa. Joidenkin pikku tarkennusten jälkeen »sääntöjen lopullinen valmistaminen seuran lausumien mieliteiden mukaan päätettiin antaa samalle komitealle, joka oli ehdotuksen tehnytkin». Samalla komitea sai tehtäväksi valita »Suomalaisen kielitieteen tai Suomen historiassa merkillisen päivän seuran vuosipäiväksi».

Lopullisesti sääntöesitys hyväksyttiin 24. marraskuuta 1876 pidetyssä kokouksessa. Seuran tavoitteet määriteltiin sääntöjen ensimmäisessä kohdassa seuraavaan tapaan:

Kotikielen Seuran tarkoituksena on koota kaikkea mikä voipi laajentaa Suomen kielen tuntemista ja sen kirjallista käytäntöä, jommoista on sanakirjallisten sekä muoto- ja lauseopillisten omituisuuksien ynnä kansanlaulujen, satujen, sananlaskujen j. m. s. kerääminen ja tarkasteleminen.

Vilkkaan keskustelun herätti kysymys, ketkä hyväksyttäisiin seuran jäseniksi. Sääntökomitea esitti, että jäseneksi »voisi päästä ei vaan yliopistolainen, vaan myös jokainen Seuran tarkoitusta harrastavainen kansalainen». Komitean kanta pääsi vastustavista äänistä huolimatta voitolle; seuran jäsenyyttä ei rajoitettu yliopiston piiriin. Lopullisessa muodossaan tämä kohta kuului säännöissä: »Seuran jäseneksi on oikeutettu jokainen Suomen kielen tuntevista ja tutkimista harrastava Suomalainen mies». Sääntökomitean »kansalainen» oli siis vaihtunut »mieheksi» — naissukupuolen puolesta ei liene tuossa vaiheessa kukaan puhunut. Oli myös mietitty sopivan »merkillistä päivää» seuran vuosipäiväksi. Sääntökomitean ehdotuksen mukaisesti seuran vuosipäivää päätettiin viettää »Suomen kielen professionin asettamisen muistoksi» 22. maaliskuuta. Päivämäärän todellinen »merkillisyys» paljastui vasta muutamaa vuotta myöhemmin: vuoden 1879 alussa huomattiin, että suomen kielen professuurin asettamisen muistoa oli juhlittu vääränä päivänä. Sääntöihin tehtiin nyt muutos, jonka mukaan vuosipäiväksi tuli nykyinen maaliskuun neljästoista.

Kotikielen Seuran toiminta lähti vauhdikkaasti alkuun. Ensimmäisenä täytenä toimintakautena, lukuvuonna 1876—77, kokouksia pidettiin lähes säännöllisesti joka toinen viikko. Läsnäolijoita näyttää kokouksissa olleen keskimäärin 20. Jäseneksi kirjoittautui syksyllä 1876 jo 38 henkeä; keväällä tämä luku tosin putosi 14:ään. Jo tänä aikana tuli seuran piirissä esille useita sellaisia hankkeita, jotka myöhemmin ovat saaneet tärkeän sijan suomen kielen tutkimuksessa: Antti Lönnbohm otti puheeksi paikannimistön keruun, Akseli Borenius ehdotti, että ryhdyttäisiin kokoamaan murteissanakirjaa, ja Aukusti Forsman puolestaan esitti kansankielen kielipiillisten aineiden ja kielennäytteiden keräämistä. Kokousesitelmissä tarkasteltiin näihin aikoihin mm. sanastokysymyksiä, oikeakielisyyden alalta pidettiin lukuisia alustuksia, ja tieteellistä puolta edusti esim. Lönnbohmin perusteellinen esitelmä suomen komparaatiosta. Tällä tavoin seuran toiminta-ala oli hyvää vauhtia vakiintumassa koko suomen kielen tutkimuksen ja viljelyn kattavaksi; uskalluksen puutteesta ei seuran tuolloisia aktivisteja ainakaan voi syyttää.

Suotuisasti alkanut kehitys katkesi kuitenkin yllättäen. Seuran perustaja Ahlqvist lähti v. 1877 tutkimusmatkalleen Siperiaan, mistä hän palasi vasta syksyllä 1878. Tämän ajan Kotikielen Seuran toiminta oli täysin lamassa; vasta Ahlqvistin palattua seura virkosi syksyllä 1878 entiselleen.

Alun alkaen seura pyrki kokoamaan suojiinsa mahdollisimman laajan suomen kielen harrastajien joukon. Niin pian kuin säännöt oli hyväksytyt, päätettiin niistä lähettää kopio eri osakunnille ja kehottaa »Suomen kielen tutkimista ja oppimista harrastavaisia ylioppilaita rupeamaan Seuran jäseniksi, jotta voitaisiin yhdistetyin voimin paremmin edistää puheena olevaa tarkoitusta». Seuran toimintaa yritettiin tehdä muutoinkin tunnetuksi. Helmi-

kuussa 1877 pidetyssä kokouksessa varapuheenjohtajaa (Genetziä) kehoitettiin »sanomalehtiin kirjoittamaan selityksen seuran tarkoituksesta ja kehoittamaan asiaa harrastavaisia tulemaan seuran jäseniksi». Genetz laatikin tällaisen kirjoituksen; toivottua tulosta (uusia jäseniä) se ei kuitenkaan tuottanut. Syksyllä 1879 Lindroos esitti, että seuran pöytäkirjoja ryhdyttäisiin painattamaan; ehdotus kuitenkin »katsottiin parhaaksi lykätä tuonnemmaksi, koska arveltiin, ettei Seuralla olisi nykyään tätä tointa varten tarpeeksi aikaa eikä voimia». Seuran pöytäkirjoihin sisältyvät keskustelemukset saivat kuitenkin julkisuutta muutamaa vuotta myöhemmin: niistä julkaistiin valikoima vuoden 1881 Valvojassa sekä vuosina 1883 ja 1886 ilmestyneissä Virittäjä-albumeissa. Vuodesta 1885 lähtien ryhdyttiin seuran kokouksista laatimaan selostuksia päivälehtiin, aluksi vain Uuteen Suomettareen, myöhemmin muihinkin pääkaupungin suomenkielisiin sanomalehtiin (tätä tapaa noudatettiin — tosin epäsäännöllisesti — aina 1950-luvulle asti). Näillä kokousselostuksilla oli yleistä kantavuutta etenkin siksi, että niihin usein sisältyi tarkka selvitys kokouksessa käydyistä oikeakielisyykeskusteluista sekä seuran kannanotoista.

Jäsenistön koostumukseen ei näillä julkisuuspyrinnöillä ollut kuitenkaan sanottavaa vaikutusta, vaikka niin toivottiin. Esim. 15. lokakuuta 1881 pidetyssä kokouksessa »vielä lausuttiin suotavaksi, että Seuraan tulisi jäseneksi muitakin kuin yliopistolaisia, sillä niiden kautta saataisiin yhä enemmän tietoja kansan kielestä». Seura pysyi kuitenkin jäsenistöltään ylioppilasyhdistyksenä. Ainoa yliopiston ulkopuolinen, joka alkuvuosina seuraan liittyi, oli alkeisopistolainen V. Tolonen, joka hyväksyttiin jäseneksi lokakuussa 1884. Ratkaisevampi vaikutus seuran jäsenkunnan kehitykseen oli sitä vastoin J. H. Kalan helmikuussa 1886 tekemällä aloitteella, jonka mukaan sääntöihin sisältyvä »mies»-sana korvattaisiin sanalla »kansalainen». Esityksen periaatteellista puolta ei kukaan vastustanut; sen sijaan kiisteltiin siitä, millä sanalla »mies» olisi korvattava. Lopulta säännöt saivat tältä osalta muodon: »Seuran jäseneksi pääsemään on oikeutettu jokainen Suomenkielen tunteminen ja tutkimisen harrastaja.»

Kantavana voimana Kotikielen Seurassa sen ensimmäisinä toimintavuosina oli kolmikko, johon kuuluivat Borenius, Forsman ja Lönnbohm (aivan alkuvaiheissa tähän joukkoon kuului lisäksi Genetz, joka kuitenkin seuran vahingoksi muutti v. 1878 vuosikausiksi Hämeenlinnaan). Vaikka Ahlqvist osallistui usein seuran kokouksiin ja auktoriteetillaan ohjaili etenkin oikeakielisyyksannanottoja, hän harvoin esitti seuralle omakohtaisia toiminta-aloitteita. Boreniukselta, Forsmanilta ja Lönnbohmilta ei sitä vastoin puuttunut ideoita; yksinpä Lönnbohmin ajatuksia ja esityksiä toteuttamaan olisi tarvittu puolenkymmentä Kotikielen Seuraa.

Forsmanin, Lönnbohmin ja Ahlqvistin välit viilenivät kuitenkin yllättävästi v. 1882. Syynä oli M. A. Castrénin muiston kunnioittamisesta aiheutunut jupakka. Vuosikokouksessa 1882 Lönnbohm esitti Elias Lönnrotin (kuuluisaa kaimaansa huomattavasti nuoremman kotikielenseuralaisen) pitämän pöytäkirjan mukaan,

että vaikka meillä nykyään on loiston ajat ja vieraan kielen kahleista pyritään vapaaksi, on näihin asti aivan vähän tosityöllä kunnioitettu M. A. Castrén'in muistoa, jonka ansiot kuitenkin kielemme sen nykyiselle kannalle saattamisessa ovat unohtumattoman suuret. Emmeköhän sentähden voisi, ehdotteli puhuja, esim. stipendien perustamisessa valmistaa muillekin mahdollisuutta kulkemaan Castrén'in jälkiä.

Forsman yhtyi Lönnbohmiin siinä, ettei Castrénin muistoa ollut kylliksi kunnioitettu. Lönnbohm kaavaili myös stipendin rahoitusmahdollisuuksia: »eiköhän voitaisi kirjallisella pyynnöllä anoa yliopiston konsistorilta rahapua puheina olevaan stipendioon ja kentiesi myös ensi valtiopäivillä nostaa asiasta kysymys». Forsman arveli, että sanomalehtikirjoituksin voitaisiin saada laajemmat piirit keräykseen mukaan; ehdottipa hän seuran oman aikakauskirjankin perustamista, jotta siitä saatavat voittovarot voitaisiin käyttää stipendirahaston tukemiseen. Asiaan päätettiin palata myöhemmin. Seuraavassa, 24. maaliskuuta pidetyssä kokouksessa stipendiasia jäi kuitenkin käsittelemättä, koska paikalla oli vain vähän kotikielenseuralaisia ja koska »monen niistäkin oli meneminen filosofillisen yhdistyksen kokoukseen, jossa tärkeän asian tiedettiin juuri olevan keskustelun alaisena».

Stipendiasia tuli uudelleen puheeksi 5. huhtikuuta 1882 pidetyssä kokouksessa. Forsman ja Lönnbohm tosin olivat tuolloin poissa, mutta Ahlqvist oli tällä kertaa paikalla (tapansa mukaan hän ei ollut osallistunut vuosikokoukseen). Kokouksen päätteeksi Ahlqvist puuttui Castrénin muiston kunnioittamisasiaan ja saneli pöytäkirjaan Forsmanille ja Lönnbohmille osoittamansa pitkän ja kärkevän vastineen. Siinä hän huomautti ensinnäkin, että Lönnbohmin ja Forsmanin »puheet ja mietinnöt» Castrénin muiston kunnioittamisesta olivat »jokseenkin lapsellisia, ja niissä lausutut ehdotukset mahdottomia panna toimeen». Ahlqvistin mukaan paras tapa »kulkea Castrénin jälkiä» oli tutkia »yyhä eteenpäin urali-altailaisia kieliä ja kansoja, niinkuin C. teki». Tällainen kunnioitus on, Ahlqvist jatkoi vastineessaan, »kaikkein paras, mitä poismenneelle tiedemiehelle voi osoittaa, se nim., että hänen työtänsä tieteen alalla jatketaan ja hänen aatteitaan tieteessä enemmän ja enemmän toteutetaan». Ahlqvist luettelikin sitten lukuisia saavutuksia suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen alalta, mutta hänen mukaansa näitä tutkimuksia ei ollut tehty Castrénin muiston kunnioittamiseksi: »Sillä tämä semmoista kunnioitusta ei vaadi eikä ansaitse. Suomalais-ugrilaisen tutkimuksen perustaja on näet And. Joh. Sjögren, ei Castrén, ja nykyisen suomalaisen

kielentutkiminnon perustaja on Lönnrot, ei Castrén.» Ahlqvistin henkilökohtainen ärtymys ja hänelle ominainen herkkätuntoisuus ilmenee jatkosta: »Meidän kielen tutkimisen historia ei säilytä mitään muistoa Castrénista, ei yhtään lakia ole hän keksinyt meidän kielessämme, eikä vähäisintäkään sanastoa sen kielioppiin jälkeensä jättänyt; ei yhtään uutta sanaa tahi suomalaista termiä sepittänyt eikä ylipään minun tietääkseni koskaan kirjoittanut yhtään ainoata riviä Suomen kielellä. Minä en siis ymmärrä, kuinka hänen ansionsa kielemmen nykyiselle kannalle saattamisessa olisivat 'unohtumattoman suuret', enkä voikaan pitää tätä lausumaa muuna kuin komealta kaikuvana paradoksina, jonkalaisilla nuoret miehet rakastavat höystäjä maljapuheitansa.»

Castrénin ansiot olivat Ahlqvistin mukaan toisaalla: hän oli »samojedilainen ja ylipään urialtailainen tutkija». Tällä alalla hänen merkityksensä taas oli niin suuri, »ettei hänen muistoansa tarvitse koristella sulilla ja väreillä, jotka eivät kuulu hänen todelliseen olemukseensa». Niinpä ei ollut Kotikielen Seuran asia huolehtia Castrénin muiston kunnioittamisesta. Jos kuitenkin Castrénin jälkiä haluttiin kulkea, niin Ahlqvistin mielestä sopi muistaa, että Castrén lähti suurille tutkimusmatkoilleen vasta kandidaatin- ja lisensiaatin-tutkinnot suoritettuaan: »olisikin parasta, että K. K. Seuran jäsenet ensi aluksi vain *tässä kohdassa* pyytäisivät niin tarkoin kuin mahdollista kulkea C:n jälkiä».

Forsman puolustautui seuraavassa kokouksessa. Hän huomautti, ettei vuosikokouksesta pidetty pöytäkirja antanut Lönnbohmien ehdotuksesta eikä hänen omasta lausumastaan oikeaa kuvaa; sen vuoksi Ahlqvistkin oli saanut väärän käsityksen koko keskustelusta. Forsman itse kuvasi kokouksen kulkua seuraavasti:

Seuran jäsen Lönnbohm lausui vuosikokouksessa tähän tapaan, ettei Suomen kansa kansakuntana ole millään julkisella tavalla M. A. Castrén'in suurta muistoa kunnioittanut; muistopatsasta hän ei kaipaa; sitä harvoin lieneekin pelkälle tiedemiehelle pystytetty; sen sijaan olisi voitu yliopistoomme perustaa opetusistuin hänen tutkimusalaansa: uraali-altailaista kieli- ja kansatiedettä varten, jotka ovat liian laajat suomenkielen professorinviran kanssa yhdistettäväksi; olisi voitu hänen nimiinsä ja hänen elämäntyönsä jatkamiseksi valtion eli Suomen kansan puolesta samaiseen laitokseen asettaa tieteellinen matkaraha. Mutta meillä ei ole siinä suhteessa mitään tehty, ei edes puheeksikaan otettu.

»Kenenkään päähän ei liene kajahtanut», Forsman jatkoi selvitystään, »että uraali-altailaisia — samassa suomalaisiakin — tutkimuksia varten kerätty matkaraha uskottaisiin K. K. Seuran huostaan epäiltävän tieteellisiin hommiin ja haihatteluihin käytettäväksi, hommiin, jotka mahdollisinkin vain hajoittaisivat voimamme.» Kuultuaan Forsmanin selityksen Ahlqvist peruutti edellisessä kokouksessa esittämänsä vastalauseen. Jonkinmoinen särö

kiistasta näyttää kuitenkin jääneen: Forsman ja Lönnbohm eivät enää tämän jälkeen yhtä innokkaasti esittäneet seuran piirissä uusia ajatuksia ja työsuunnitelmia.

Boreniuksen, Forsmanin ja Lönnbohmin vähitellen etääntyessä Kotikielen Seuran arkipäivästä seuran asioiden hoito siirtyi yhä enemmän nuoren E. N. Setälän harteille. Setälä oli liittynyt seuraan 18-vuotiaana ylioppilaana v. 1882. Hänen nimensä ei kuitenkaan ollut seuran piirissä tuntematon, sillä jo paria vuotta aiemmin oli Ahlqvist seuran kokouksessa tarkastellut »epäilyksen alaisia kohtia» hänen lauseopissaan. Setälä joutuikin pian seurassa tärkeisiin luottamustoimiin: sihteeriksi v. 1885 ja varapuheenjohtajaksi vuotta myöhemmin. Kotikielen Seuran näiden vuosien toimintaa ja Setälän osuutta siihen on kuvannut Setälältä sihteerin tehtävät perinyt Niilo Liakka Virittäjässä julkaisemissaan muistelmakirjoituksissa (1940 s. 366—376 ja 1945 s. 80—84).

Kotikielen Seuran huomattavimpana saavutuksena 1880-luvulla voidaan pitää oman aikakauskirjan aikaansaamista: seura julkaisi v. 1883 ja 1886 kaksi laajaa Virittäjä-albumia. Seuran tuonaikaisen toiminnan näkyvä kohokohta oli v. 1886 August Ahlqvistin 60-vuotispäivän kunniaksi järjestetty kansalaisjuhla. Varsinainen juhlapäivä olisi osunut elokuuhun. Juhla päätettiin pitää kuitenkin vasta marraskuun lopussa; siihen mennessä toivottiin myös Ahlqvistille omistettavan Virittäjän juhla-albumin valmistuvan. Juhlan järjestelyjä varten asetettiin lokakuussa 1886 toimikunta, johon tulivat esimieheksi Almberg sekä jäseniksi Siegberg, Castrén, Stenvik ja Mikkola. Itse juhlaa on Liakka kuvailut jo mainituissa muistelmissaan eloisaan tapaansa. Ylioppilastalon juhlasali oli koristeltu lääket. kand. A. Vahlbergin johdolla erityisesti tätä tilaisuutta varten:

Peräseinällä oli kahden kallion lohkareen lomasta avaraa järvimaisemaa esittävä maalaus. Järven metsäiseen rantaan kuvasti kirkas päivännousu. Kaarena taivaan sinikannella loistivat heloittavin kirjaimin kuin uuden päivän nousua ilmaisten säkeet:

»Nouse, riennä, Suomen kieli,
Korkealle kaikumaan!»

Tätä sinistä pohjaa vasten kuvastui laakerilla seppelöitynä August Ahlqvistin rintakuva, kuusien keskellä, ylinnä ryhmä sinivalkoisia lippuja. Salin sivuseinillä oli lippuryhmien keskellä kilpiä, joihin oli kultakirjaimin piirretty kunniavieraan etevimpien teosten nimet: »Muistelmia matkoilta Venäjällä», »Säkeniä», »Kioletär», »Suomalais-ugrilaisia tutkimuksia», »Sivistyssanat», »Suomen kielen rakennus». (Vir. 1940 s. 369—370.)

Juhla onnistui. Juhlavieraita tuli enemmän kuin oli uskallettu odottaa. Setälä piti ensimmäisen huomattavan puheensa. Ahlqvist vastasi siihen ja

kiitti juhlasta; lopuksi hän esitti nuorison maljan: »Nuoriso, kasvava miespolvi on työtä jatkava!» Tämän jälkeen, Liakka jatkaa, »kunniavieras istutettiin 'kultatuoliin' ja hänet kannettiin, Savolaisten laulun kajahdella kantajien suusta ja sävelten parvekkeelta soidessa, useita kertoja ympäri salia». Illallista odoteltaessa pidettiin myös murre- ja muunkielisiä puheita: Sjöros puhui Lounais-Suomen ja Kurikka Inkerin murteella, Forsman piti lapin- ja vironkielisen puheen, ja Almborg puhui unkariksi Budenzin ja Hunfalvyn kunniaksi. Yhdessäoloa jatkui aamupuolelle yöstä; kellon käydessä neljää kunniavieras oli kuitenkin valmis lähtemään kotiinsa.

1880-luvun puolimaissa alkoi Setälän rinnalla Kotikielen Seuran asioista huolehtia Kaarle Krohn; yhdessä nämä kaksi kumppanusta olivatkin seuran näkyvimmat hahmot seuraavien kymmenen vuoden ajan. (Väliin jää tosin vuoden mittainen jakso 1889—1890, jolloin Arvid Genetz toimi Ahlqvistin jälkeen seuran esimiehenä.) Tänä aikana Kotikielen Seuran luonne muuttui etenkin Setälän vaikutuksesta tieteellisemmäksi: perustettiin murre-edustajien verkko, kokouksissa tarkasteltiin systemaattisesti suomen kielen äänne- ja muoto-opin kysymyksiä, esitettiin katsauksia paikallismurteiden ominaispiirteisiin, järjestettiin »väitöksiä», joiden yhteydessä tarkastettiin ensisijaisesti opinnäytteiksi laadittuja tutkielmia. 1880-luvun lopulla alkoivat kielen tutkimuksen uudet tuulet Setälän ansiosta puhaltaa Kotikielen Seurassa. Setälä luonnosteli noihin aikoihin Yhteissuomalaista äännehistoriaansa, ja hän esitteli ajatuksiaan usein Kotikielen Seurassa, joka tuolloin oli tällä tavoin aivan kielentutkimuksen eturintamassa.

Myös seuran ulkomaisten suhteiden hoito vilkastui. Solmittiin yhteydet mm. Upsalan, Lundin ja Helsingin ruotsalaisiin murreyhdistyksiin sekä Unkarin tiedeakatemiaan; Unkarista seura saikin useita arvokkaita kirjalahjoituksia. Yksityisistä ulkomaisista tutkijoista seuran ystäväpiiriin lukeutuivat mm. unkarilainen József Budenz ja virolainen M. J. Eisen. Budenz muisti seuraa usein kannustavin tervehdyksin, mm. toisen albumi-Virittäjän ilmestyttyä sekä v. 1889; tällöin hän lähetti seuran vuosikokoukseen sähkeen: »Kotikielen Seuran ensi torstaina tapahtuvan vuosijuhlan johdosta olemme tänään Krushokin varsinaisessa viikkokokouksessa tyhjentäneet seuran maljan.» Virolainen pastori M. J. Eisen, joka teki suurtyön kansanperinteen tallentamisessa ja julkaisemisessa, muisti seuraa säännöllisesti kirjalähetyksin. Myös seuran kokouksissa vieraili näihin aikoihin useita tunnettuja suomalais-ugrilaisien alojen tutkijoita: ensimmäisenä virolaisena Jakob Hurt v. 1886 ja ensimmäisenä unkarilaisena Béla Vikár v. 1889; v. 1892 osallistui K. B. Wiklund seuran kokoukseen.

Seuralla oli näihin aikoihin tapana viettää vuosikokouksiaan tavallista juhlavammin. Niihin kutsuttiin usein kunniavieraisiksi kansallisten alojemme merkkimiehiä. V. 1886 oli mukana Julius Krohn, joka osallistui kokouksen

jälkeisen epävirallisen osan ohjelmaan pitämällä puheen Säkijärven murteella. V. 1889 kunnioitti seuraa läsnäolollaan Otto Donner, joka puolestaan maljapuheessaan otti esiin suomen kielen professorin viran jakamisen: »Vasta sitten kuin nykyinen suomenkielen professorin virka on saatu kahtia jaetuksi voidaan pitää tätä meille niin tärkeätä tutkimusalaa kyllin edustettuna yliopistossamme.» V. 1892 olivat kunniavieraina Arvid Genetz, Paavo Cajander ja Antti Almberg. Vuosikokousten epävirallisen osan vakio-ohjelmistoa olivat seuran esimiehille pidetyt puheet; puhuttiinpa usein seuran naisjäsenillekin sekä esitettiin murreasuisia kertomuksia ja pakinoita. Myös muuta ohjelmaa oli. Niinpä esim. v. 1887 »puheitten ja kertomusten välissä laulelivat maist. K. Cannelin ja yliopp. M. Kurikka runonlaulajain tapaan kappaleen karhun loitsua»; laulua säesti herra Ockenström kanteleella, »jonka vienon suruiset, hiljaiset sävelet muutenkin lisäsivät innostuneessa, ystävällisessä Seurassa vallitsevaa nautintoa». V. 1890 puolestaan »maist. E. Lampén'in johtama sekakööri lauloi useita kauniita lauluja ja taiteilija O. Merikanto soitti pianolla 'Herää Suomi' oman sovituksensa mukaan». Hupaisiakaan piirteitä ei vuosijuhlien valmisteluista puuttunut. Tavallista oli, että jatkoilla »viivähdettiin» joko olut- tai viinilasien ääressä. V. 1891 kuitenkin ehdotettiin (kaiketi Kaarle Krohnin aloitteesta), että »juomana käytettäisiin vaan raittiusvesiä». Asia joutui kuitenkin äänestykseen, ja siinä »raittiusvesien» kannattajat jäivät äänin 16—3 tappiolle.

Kesken tämän toimeliaan vaiheen seuran toiminta uhkasi yllättäen v. 1893 lamautua. 13. maaliskuuta pidetyssä vuosikokouksessa Kaarle Krohn tarkasteli ensin Kotikielen Seuran asemaa ja tehtäviä muiden tieteellisten seurojen rinnalla (E. A. Ekmanin pitämän pöytäkirjan mukaan):

Tosin oli Ahlqvist-vainajan herättämä innostus laajennut ja synnyttänyt toisia seuroja näillä aloilla työskentelemään. Mutta se ei ole tehnyt Kotikielen Seuraa tarpeettomaksi. Toisten edustaissa varsinaista tiedettä, tulee sen olla opiskelevan nuorison ja yleensä suomenkielen ystävien kokouspaikkana, herättää rakkautta kotimurteen tutkimiseen, äidinkielen viljelyyn ja kehittämiseen, siinä piirissä, jossa vastaisetkin tutkijat saavat ensi herätyksensä ja josta edelleenkin on ihmis-elämän eri aloille hajoava äidinkielen ystäviä tueksi varsinaisille työmiehille.

Krohnin kehotuksesta otettiin Kotikielen Seuran vastainen toiminta vielä samassa kokouksessa tarkemmin harkittavaksi: »Kun nim. Suom.-Ugrilainen Seura ja vasta avattu Suomalainen Seminaari olivat työskentelemässä sillä alalla, joka alunperin oli ollut Kotikielen Seuran, oli syytä ajatella työnjakoa.» Asiasta keskusteltaessa Wichmann esitti, että »linguistiset keskustelut ja esitelmät jätettäisiin pois»; seuran osalle jäisivät silloin äidinkielen käyttöä ja

opetusta sekä folkloristiikkaa koskevat kysymykset ynnä »keräilytyö». Krohn kannatti Wichmannin ajatuksia. Samoin Setälän mielestä Kotikielen Seuran oli »parasta jättää ohjelman tieteellisempi puoli, joka vaati enempi työtä ja valmistusta, Suom. Seminaarille»; oikeakielisyys- ja oikeinkirjoituskysymykset voisivat sitä vastoin jäädä Kotikielen Seuralle. Lisäksi seura oli Setälän mukaan »tarpeellinen tutkijoille kokous- ja seurustelupaikkana sekä tietolähteenä, jossa saisi kuulustella sanojen ja lauseparsien, satu- ja runoainesten y. m. levenemistä». Koska Setälän mielestä folkloristiikka oli yleistajuisempaa kuin kielitiede, voisi sen alalta pitää seurassa esitelmiäkin. Pedagogistenkin kysymysten käsittely epäilytti Setälää, »kun suurin osa jäseniä on nuoria». Kokousten määrää sopisi hänen mielestään supistaa: »yksi kokous kuukaudessa riittäisi». Yliopp. Uoti ehdotti, että seura ryhtyisi laatimaan eri alojen ammattisanastoja. Setälä huomautti tähän, että sellaisessa työssä on ammattimiesten apu välttämätön. Setälän esityksestä jätettiin keskustelun kuluessa lausutut mielipiteet kypsyymään. Kypsyymään jätettiin myös seuran vastainen toiminta: »ajan puutteen vuoksi» lykättiin esimiehen ja varaesimiehen vaali tuonemmaksi.

Seura ei vuoden 1893 kevätkautena enää kokoontunut; toiminta elpyi kuitenkin seuraavana syksynä. 7. lokakuuta pidetyssä kokouksessa valittiin edelleen esimieheksi Setälä ja varaesimieheksi Krohn. 21. lokakuuta Setälä oli mukana kokouksessa. Hän kiitti seuraa luottamuksesta ja kertoi, että oli aikonut jo vetäytyä seuran johdosta. Koska hänet oli kuitenkin yksimielisesti esimiehen toimeen valittu, hän ei tahtonut olla ottamatta sitä vastaan. Silti hän ehdotti, että seura valitsisi toisenkin varaesimiehen, »koska hän ja nykyinen varaesimies eivät muilta toimilta ja seuroilta saa aina tilaisuutta saapua kokouksiin».

Näyttää siltä, että vuoden 1893 kriisissä oli ensisijaisesti kyse Kotikielen Seuran ja Suomalaisen Seminaarin työnjaosta. Setälä oli ottanut seuran piirissä suomen kielen seminaarin tarpeellisuuden puheeksi jo v. 1887, pian sen jälkeen kun oli saanut nimityksen suomen kielen dosentiksi. 9. marraskuuta pidetyssä kokouksessa Setälä kertoi, että ranskalaisten ja saksalaisten yliopistojen mallin mukaisesti oli muihin pohjoismaisiin yliopistoihin perustettu opetusta tukevia seminaareja; Helsingin yliopistossakin oli tällaisia seminaareja kokeiltu muttei suomen kielen alalla. Kotikielen Seuran toimintaan tällaisen seminaarin perustaminen ei vaikuttaisi: »Seura tekisi edelleenkin työtä etupäässä uusien ainesvarojen keräämiseksi ja kielen käytännölliseksi kehittämiseksi.» Cannelin ja Kala yhtyivät Setälän ajatukseen ja huomauttivat, että seuralle olisi vain hyödyksi, ettei »laudatuuri-kirjoitusten tarkastaminen tapahtuisi sen kokouksissa, sillä useinkin tarkka käytännöllinen Suomen kielen tuntia, joka ei erityisesti tutki tätä kieltä, karttaa kokouksia noiden, hänestä, kuivien väittelyjen tähden». V. 1891 puolestaan Kaarle Krohn muistutti

jälleen suomen kielen seminaarin perustamisesta; Setälä huomautti siihen, että tarvittaisiin oikeastaan kaksi seminaaria: toinen aloittelijoille, toinen edistyneemmille.

Kotikielen Seuran ja Suomalaisen Seminaarin työnjaosta käytyyn keskusteluun kytkeytyy myös kysymys Kotikielen Seuran kirjastosta ja arkistosta. Seuran kirjasto oli vuosien mittaan etenkin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta, Suomalais-ugrilaiselta Seuralta ja Unkarin tiedeakatemialta ynnä eräiltä yksityishenkilöiltä saatujen lahjoitusten ansiosta karttunut melko laajaksi. V. 1888 oli kirjastoa ja arkistoa varten hyväksytty erityinen ohjesääntö. V. 1893 seuran kirjasto oli useaan otteeseen puheena. 4. helmikuuta pitämässään kokouksessa seura Setälän esityksestä päätti yksimielisesti antaa koko kirjastonsa lainaksi vasta perustetulle Suomalaiselle Seminaarille; seura pidätti kuitenkin itselleen kirjastonsa käyttöoikeuden. 23. helmikuuta päätettiin siirtää Suomalaiselle Seminaarille lainattu kirjasto yliopistoon; tämä päätös ei kuitenkaan enää ollut yksimielinen. Ja 7. lokakuuta pidetyssä kokouksessa Krohn ehdotti, että Suomalainen Seminaari saisi valita Kotikielen Seuran kirjastosta ne teokset, joilla seminaarissa olisi käyttöä. Seminaari puolestaan sidottaisi kirjat, ja jos Kotikielen Seura tahtoisikin ne takaisin, olisi seuran korvattava sidotuskulut Suomalaiselle Seminaarille. Tähän suostuttiin, ja tällä tavoin siirtyi seuran kirjastosta ja arkistosta Suomalaisen Seminaarin haltuun 77 teosta ja 27 käsikirjoitetta, joukossa mm. vuoden 1642 Raamatun parhaiten säilynyt kappale.

V. 1894 Kotikielen Seuran toiminta alkoi jälleen elpyä. Vuosikokouksessa lausumissaan avaussanoissa esimies E. N. Setälä huomautti, ettei Kotikielen Seuralta ole suinkaan vielä työ loppunut:

Ainoastaan monen tieteenharjoittajan ja -harrastajan väsymättömällä innolla ja yhteistyöllä saadaan esim. kansan syvät sanavarastot kokoon, ja vanhemman kirjakielen sekä foneettisempi murretutkimus on vasta alullaan omassakin maassa. Tutkimattomia, tieteelle tärkeitä, murrealoja on esim. Vermlannissa ja Pohjois-Norjassa, puhumattakaan etemmistä sukukielistä, joiden selvitys vaatii vielä paljon työtä.

Pari vuotta myöhemmin seuran toimiala tosin jälleen kapeni; v. 1896 kansankielen sanakirjatyö siirtyi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran huostaan. Samoihin aikoihin Kotikielen Seuralle aukeni kuitenkin uusi työala, jolla se on myös saanut tähän mennessä näkyvimmit ja merkittävimmät tuloksensa aikaan: seura alkoi vuoden 1897 alusta julkaista säännöllisesti ilmestyvää tieteellistä aikakauslehteä, Virittäjän uutta jaksoa. 14. maaliskuuta 1898 pidetyn vuosikokouksen avaussanoissa Setälä totesi, että »Kotikielen Seuran toiminta oli alkanut kulkea siihen suuntaan, joka kaksi vuotta sitten viitoitettiin, silloinkun otettiin keskusteltavaksi oman aikakauslehden perustaminen». Setälän mielestä »Virittäjän julkaisemisesta seura näkyi löy-

täneen varsinaisen toimialansa». Erityinen ansio yrityksen onnistumisesta lankesi lehden toimittajille, etenkin »uupumattomalle päätoimittajalle» (E. A. Ekmanille).

Voidaan sanoa, että 1800-luvun viimeisinä vuosina seuran toiminta oli vakiintumassa niihin uriin, joita se on noudattanut historiansa seuraavat vuosikymmenet. Kaksi ensimmäistä vuosikymmentä olivat olleet nuorten uranuurtajien ja heidän rohkeiden aloitteidensa aikaa. Puheeksi tulleista suurhankkeista oli tosin seuran toteutettavaksi jäänyt lopulta vain Virittäjän toimittaminen; kaikki muut olivat siirtyneet mikä minikin voimavaroiltaan vankemman yhteisön harteille. Samaan aikaan seura joutui kuitenkin kirjajaan myös ensimmäiset menetyksensä: odottamatta seuran rivit harvenivat. Seuran perustamisen kymmenvuotisjuhlassa v. 1886 Kustavi Grotenfelt omisti muistosanat niille kotikielenseuralaisille, joiden uurastus seuran ja suomen kielen tutkimuksen hyväksi oli jo päättynyt. Näitä olivat mm. seuran kaksi entistä pöytäkirjuria Pekka Väyrynen (k. 1880) ja Tuomas Tanner (k. samoin 1880), lupaava nuori murteentutkija Edvin Chydenius (k. 1884) sekä uuttera kansanrunouden kerääjä Aatami Kinnunen (k. 1886). Erityisen kipeästi koski kotikielenseuralaisiin lahjakkaan nuoren suomen kielen tutkijan Juho Sjörosin kuolema v. 1890. Sjöros oli jo koulupoikana harrastanut kielenäytteiden keruuta; kokoelmansa hän oli luovuttanut Kotikielen Seuralle. Ylioppilasvuosinaan ja vasta valmistuneena maisterina hän osallistui innokkaasti seuran toimintaan; pöytäkirjamerkinnot osoittavat, että hän oli perusteellisesti ja monipuolisesti perehtynyt aikansa kielitieteelliseen tutkimukseen. Hänen kuolemansa oli menetys paitsi Kotikielen Seuralle koko silloiselle fennistiikalle.

Vuonna 1889 Kotikielen Seura menetti perustajansa ja pitkäaikaisen esimiehensä August Ahlqvistin. Vuosi oli muutenkin raskas seuran edustamille aloille. Jo ennen Ahlqvistia oli Julius Krohnia kohdannut tapaturmainen kuolema, ja aivan seuraavan vuoden kynnyksellä tuli Volmari Porkan vuoro. Avatessaan Kotikielen Seuran vuosikokouksen maaliskuussa 1890 E. N. Setälä joutui toteamaan, ettei suomen kielellä ollut sillä hetkellä yliopistossa yhtään ainoaa vakinaista edustajaa. Setälän muistosanat opettajistaan Ahlqvistista ja Krohnista sekä tutkijatoveristaan Porkasta olivat kauniit ja persoonalliset:

Jo ennen viime vuosipäivää poistui *Julius Krohn* vieden mukanaan niin monen monta täyttymätöntä toivetta ennen aikojaan avautuneeseen hautaansa. Julius Krohn oli verraten harvoin seuramme kokouksissa, mutta yliopistollisena opettajana hän on vaikuttanut tähän samaiseen nuorisoon, josta Kotikielen Seura saapi jäsenensä. Me kaikki tiedämme, että hän nuorisoa rakasti, ja me nuoret me rakastimme häntä takaisin. Hänen mielensä, olentonsa oli nuori ja olisi pysynyt nuorena, vaikka hänelle olisi suotu vanhuksenkin ikä. Hän oli aina valmis jokaiselle jakamaan oman lämpimän sydämensä puuttuma-

tonta innostusta, valmis lausumaan kehoittavan, rohkaisevan sanan, milloin johonkin tehtävään ryhtyessään kipeästi tunsi voimiensa vähyyttä. Minulle itselleni on Julius Krohnin muisto ikäänkuin pyhyyden verhossa. Minulla oli muutaman vuoden kuluessa onni olla hyvin tiheässä yhteydessä tämän miehen kanssa, kuulla hänen selittävän aikeitaan ja pyrinnoitään, vaihtaa hänen kanssaan ajatuksia, tutustua hänen ylevään katsantotapaansa, ja se aika, ne hetket, ne aina pysyvät mielessäni unohtumattomina. Silloin tuntui ikäänkuin olisi saanut luoda katsauksen kokonaan toiseen maailmaan, jossa kurja itsekkäisyys, halpamaisuus ja parjaus oli aivan vierasta, jossa ainoastaan jalot pyrinnot, ikuisesti nuoret ihanteet vallitsivat.

Tuskin olivat yhden kesän kukat ehtineet kukkia ja kuihtua Julius Krohnin haudalla, niin jo samaan hautausmaahan saimme saattaa sen, joka tämän seuran on perustanut ja joka siitä asti on ollut sen tukena ja pylväänä. Murhemielin me seisoiimme sen haudan partaalla, johon *August Ahlqvist*, meidän rajattoman kunnioituksemme, ylpeytemme ja rakkautemme esine oli ijäiseksi kätketty, tietäessämme, että emme milloinkaan enää saisi nähdä häntä joukossamme, kuulla hänen vakavaa opettajanääntänsä. August Ahlqvist on monesti sekä lausunut että osottanut, että hän meidän vaatimattomassa piirissämme viihtyi. Hänkin suosi nuorisoa, työtä rakastavaa nuorisoa, katsoen sitä työnsä luonnolliseksi jatkajaksi. »Ille faciet, hän on sen tekevä, nuoriso on sen tekevä, nuoriso, kasvava miespolvi on työtä jatkava» oli hänen vastauksensa siihen kunnioitukseen, jota hänelle nuoriso ilmausui hänen täytettyään kuusikymmentä vuotta.

Vihdoin viime joulun aikana, jolloin kukin kodissaan nauttii juhlien rauhaa, pääsi varhain murtunut matkamies ja taistelija ikuisen rauhan kotiin. *Volmari Porkka* oli taistelija, yhtä hyvin kuin uljain soturi, joka tappotantereella on katsonut kuolemata silmiin, taistelija, joka haavoittuneenakin pysyi rivissä kunnes sydänveri kuiviin ehtyi. »Minä olen tietänyt», hän kerran lausui, »että nuoruuden ihanista unelmista niin monet tyhjiin raukeavat, mutta että yksi isku musertaisi kaikki, sitä minä en ollut osannut ajatella.» Kovalta, katkeralta tuntui meistä hänen kohtalonsa, kun mies murtuu elämänsä keväänä, saamatta tehdä sitä työtä, johon mieli ja into palaa. Mutta mekö osaisimme arvostella, mikä on kuolevaisen korkein onni? Hän taisteli ja kaatui sankarina, me emme ole oikeutetut kadehtimaan hänen onneansa.

Pois he ovat poistuneet, jättäen meille kalliina perintönä elämänsä työn, jonka ovat tehneet tieteelle, isänmaalle ja kansalle, ja samalla velvollisuuden tätä perintöä hoitaa. — — Koko työntekijäin, taistelija-ensimmäinen rivi on kaatunut, — ei ole muuta neuvoa, kuin että toisen rivin on astuminen ensimmäisen sijaan, varajoukkojen tähän liittyminen. Tämmöisissä oloissa, kun on käytettävänä niin vähä valmistuneita voimia, vaaditaan meiltä sitä enemmän ponnistusta, sitä enemmän harrastusta, sitä enemmän rakkautta. Ja meidän tulee myöntää, että nuorison rakkaus on näihin opinnoihin kiintyneenä: sitä todistavat yliopiston täydet luentosalit, sitä todistaa meidänkin seuramme yhä karttuva jäsenluku.

August Ahlqvistin kuoleman jälkeisenä päivänä seura laski hänen haudalleen vain »yksinkertaisen kypressiseppeleen». Samalla kuitenkin päätettiin kunnioittaa hänen muistoaan pysyvämällä tavalla: päätettiin perustaa Ahlqvistin nimeä kantava rahasto, joka »sopivalla tavalla käytettäisiin vainajan mieliharrastusten edistämiseksi». Varojen keruu ulotettiin Kotikielen Seuran ulkopuolelle; siihen osallistuivat mm. kaikki ylioppilasosakunnat. Tuloksista odotettiin suuria: »toivottiin voitavan kootuilla varoilla ehkä perustaa uusi suomenkielen professorinvirka yliopistoon; rohkeimmat ajattelivat suomalaisen akatemiankin aikaansaamista». Rahaa kertyi kuitenkin odotettua niukemmin, vain 6 000 markkaa. Summa pantiin kasvamaan korkoa; kahdeksassa vuodessa se oli karttunut lähes 10 000 markaksi. Silloin marraskuussa 1897 keruuseen osallistuneet järjestöt päättivät luovuttaa varat Suomalais-ugrilaisen Seuran haltuun seuraavin määräykin:

rahasto määrätään Suomen kielen ja suomensukuisten kielten tutkimuksen kannattamiseksi, etupäässä yliopiston nuorison keskuudessa; rahasto on Suomalais-ugrilaisen Seuran hoidettavana, siten että se ensin kasvatetaan 10 000 markan suuriseksi, jonka jälkeen voidaan käyttää korkeintaan 4/5 vuotuisista koroista mainittuun tarkoitukseen, vaan 1/5 on pantava pääoman lisäämiseen, kunnes rahasto on 20 000 markan suuruinen, jolloin koko korko on käytettävissä;

rahastosta määrättävien apurahojen jakamisesta päättää kulloinkin Suomalais-ugrilaisen Seuran ja Kotikielen Seuran yhteisesti asettama valiokunta, johon kuuluvat ensinmainitun seuran puheenjohtaja sekä kaksi kummankin seuran valitsemaa edusmiestä, ja julistetaan valiokunnan päätös Kotikielen Seuran vuosikokouksessa.

Ensimmäiset »apurahat» August Ahlqvistin rahastosta jaettiin maaliskuussa 1900; silloin saivat palkinnon Artturi Kannisto (teoksesta Äänneopillinen tutkimus Urjalan, Kylmäkosken ja Akaan murteesta) ja E. A. Ekman (teoksesta Suomen kielen keräilysanasto I). Rahallinen summa ei palkinnot jakaneen Kaarle Krohnin mukaan ollut suuri, mutta sillä oli oma erityinen arvonsa: »Kypsynyt tiedemies voi monella lailla saada palkan työstään, nuorukaiselle, joka vasta ensi askeleitaan ottaa tieteen taipaleella se on vaikea.» Siksi tarvittiin, kuten Krohn huomautti, tunnustusta, joka kannustaisi nuoria omistautumaan tieteen palvelukseen vaikeuksista ja kieltämyksistä huolimatta. Tällaisista nuorille tutkijoille annettavista tunnustuksista on August Ahlqvistin rahaston (ja siihen myöhemmin liitettyjen Artturi Kanniston, Yrjö Wichmannin ja Kai Donnerin rahastojen) korkovaroista vuosittain jaettava palkinto aloillamme yhä arvostetuin.

Kotikielen Seuran alkuvaiheiden muodollisena päätöksensä voidaan pitää seuran 25-vuotisjuhlaa, jota vietettiin 14. maaliskuuta 1901. Kuten Ahlqvistin kunniaksi 15 vuotta aiemmin vietetty juhla tämäkin sai suuret mittasuhteet. Kunniavieraksi kutsuttiin yliopiston vt. sijaiskansleri, vt. rehtori pro-

fessori Arvid Genetz sekä yliopiston kielitieteen opettajat. Kaikkiaan tähän yliopiston juhlasalissa pidettyyn juhlaan saapui noin 400 vierasta. E. N. Setälä piti innostavan juhlapuheen, jonka aiheena oli suomen kielen opetuksen ja tutkimuksen vaiheet yliopistossa ennen vuotta 1851. Tämän jälkeen maisteri U. Karttunen luki kertomuksen seuran 25-vuotisesta toiminnasta ja tohtori K. Grotenfelt puhui seuran vainajille, joista hän mainitsi erityisesti August Ahlqvistin, Julius Krohnin, Volmari Porkan, A. H. Kallion ja Juho Sjörosin. Puoli kymmeneltä 66 läsnäolijaa siirtyi »Fennian hotelliin», jossa nautittiin yhteinen illallinen. Yhdessäoloa jatkettiin aamupuolelle yötä. Vielä tästäkin vaiheesta pidetyn pöytäkirjan mukaan »rattoisa yhdessäolo ja juhلاميeli kärjistyi vihdoiin siihen, että prof. Setälää, lehtori A. Almbergia ja toht. A. V. Forsmania läsnäolijain riemuitessa kannettiin ympäri salia».

Vakiintuneen toiminnan vuodet

Samaan aikaan kun Kotikielen Seuran toiminta 1890-luvun lopussa löysi omat uomansa, seuran asioista astui käytännössä huolehtimaan jälleen uusi sukupolvi. 1890-luvun puolivälistä lähtien Kotikielen Seuran asiat siirtyivät yhä selvemmin Setälän ja Krohnin käsistä E. A. Ekmanin (myöh. Tunkelo), Artturi Kanniston ja Heikki Ojansuun huoleksi.

Ojansuun, Kanniston ja Tunkelon kesken kehittyi pian selvä työnjako: Ojansuu huolehti seuran kokouksista, Tunkelo ja Kannisto kantoivat ensisijaisesti vastuun Virittäjän toimittamisesta. Työnjako oli onnistunut. Tunkelo uurasti vuoroin Virittäjän päätoimittajana, vuoroin vastaavana toimittajana lähes kolme vuosikymmentä. Kannisto puolestaan toimi näkyvästi Virittäjän vastuullisissa tehtävissä vain vähän aikaa (päätoimittajana v. 1900); silti hän oli pitkään lehden kantavia voimia. Etenkin hänen oikeakielisyyskannottonsa innostivat muitakin kirjoittamaan. Kuvaava oli esim. kiista, jonka Kannisto kävi Volter Kilven kanssa v. 1908 Virittäjässä käännöskirjallisuutemme kielestä. Polemiikkiin yhtyivät Tarkiainen ja Saarimaa, ja se johti lopulta merkittäviin käytännön parannuksiin. Ojansuun aktiivisuus kohdistui puolestaan seuran kokousten pitoon. 1900-luvun kahtena ensimmäisenä vuosikymmenenä Ojansuu oli itse ylivoimaisesti ahkerin kokouksesitelmien pitäjä; hänen aihepiirinsä oli sitä paitsi harvinaisen monipuolinen: hän käsitteli milloin suomalais-virolaisia paikannimiä, milloin erilaisia slangimuotoja, Agricolan kielen muoto-opillisia erikoispiirteitä, lastenkieltä, karjala-aunuksen sanastoa, lounaismurteiden äänneopillisia piirteitä jne. Kaikkiaan hänen Kotikielen Seurassa pitämiensä esitelmien määrä nousee kymmeneen.

1900-luvun alkuvuosien toimeliaisuus vaihtui kuitenkin 1910-luvulla osittaiseksi hiljaiseloksi, katkesipa kokousten pito vuosien 1917—18 sekavissa

oloissa joksikin aikaa kokonaankin. Virittäjää kuitenkin jatkuvasti toimitettiin, näkyvänä merkkinä suomen kielen tutkimuksen elinvoimaisuudesta. 1920-luvulla alkoi seurassa uusi vilkkaan toiminnan kausi. Seuraan oli jo v. 1907 liittynyt mynämäkeläinen ylioppilas E. A. Saarimaa, joka pian tuli seuran piirissä tunnetuksi mm. oikeakielisyysharrastuksistaan. Käytännön kielenhuollon ja -viljelyn ohella Saarimalta liikenä aikaa myös äidinkielenopetuksen ongelmille, joita hän usein käsitteli Kotikielen Seurassa ja Virittäjässä. Näissä harrastuksissa Saarimaa sai ennen pitkää tukea turkulaiselta Lauri Hakuliselta, joka liittyttyään seuraan v. 1922 muutamaa vuotta myöhemmin aloitti pitkän ja ansiokkaan päivätyönsä seuran ja Virittäjän keskeisissä tehtävissä.

Tieteellistä puoltakaan ei ole missään vaiheessa unohdettu. Kokoussesitelmässä, joiden sarja on jatkunut tähän päivään asti, on entiseen tapaan käsitelty suomen kielen tutkimuksen ja käytännön kielenhuollon keskeisiä seikkoja. Onpa väliin sivuttu yleisen kielitieteenkin uusia kysymyksiä ja menetelmiä. Aivan tutkimuksen etulinjassa seura oli viitisenkymmentä vuotta sen jälkeen kun nuori E. N. Setälä oli Kotikielen Seurassa esitellyt uuden mullistavan tutkimussuuntauksen, junggrammaattisen koulukunnan. Tuolloin, v. 1932, Valentin Kiparsky juuri Prahasta palanneena piti esitelmän ennenkuulumattoman modernista tutkimussuunnasta, fonologiasta (julkaistu myös Virittäjässä 1932 s. 230—250). Merkittävää on, että seura on antanut erityisesti nuorille tutkijoille mahdollisuuden ajatustensa ja tutkimustulostensa esittelemiseen. Ensimmäisiin kuuluvia tieteellisiä esitelmäään ovat Kotikielen Seurassa 1920-luvulta lähtien pitäneet mm. yliopp. Aarni Penttilä (1921), yliopp. Lauri Hakulinen (1922), maist. Martti Haavio (1923), yliopp. Kustaa Vilkkunen (1926), yliopp. Matti Sadeniemi (1931), yliopp. Lauri Posti (1931), yliopp. Aimo Turunen (1933), yliopp. Antti Sovijärvi (1933), maist. Paul Ariste (1936), maist. Veikko Ruoppila (1937), maist. R. E. Nirvi (1938), maist. Paavo Siro (1941), maist. Pertti Virtaranta (1944), yliopp. Osmo Hormia (1948), yliopp. Terho Itkonen (1953), maist. Heikki Leskinen (1958), maist. Pauli Saukkonen (1959) ja maist. Eero Kiviniemi (1963). Tavanomaista ja useista Suomen tieteellisistä yhdistyksistä kai poikkeavaa on ollut myös se, että esitelmien johdosta on kokouksissa yleensä virinnyt vilkas keskustelu. Tästä antavat varhempien vuosien pöytäkirjat selvän todistuksen, ja perinne on säilynyt näihin päiviin, ehkä viime aikoina vilkastunutkin.

1920-luvulla ajankohtaistui Kotikielen Seuran sääntöjen uudistaminen. Seuran ensimmäiset säännöt periytyivät jo perustamisvuodelta. Niitä oli kuitenkin olennaisesti muutettu kymmenisen vuotta myöhemmin, keväällä 1887. Silloin hyväksytyissä säännöissä seuran tavoitteet määriteltiin seuraavasti: »Kotikielen Seuran tarkoituksena on kerätä ja selvittää kaikkea, mikä

Suomenkielen tuntemista ja sen kirjallista käytäntöä voi edistää ja siten myöskin virittää ja vireillä pitää Suomenkielen tutkimisen harrastusta Yliopiston nuorisossa.» Tämä kohta on vuodesta 1887 säilynyt asiallisesti samana uudemmissakin sääntöversioissa. Uutta oli vuoden 1887 säännöissä sekin, että seuran esimiehen oli oltava yliopiston opettaja; ensimmäisissä säännöissä ei tällaista rajoitusta ollut. Tämäkin periaate, kuten myös maininta »Yliopiston nuorisosta», on vuoden 1887 säännöistä sitten periytynyt myöhempisiin sääntöteksteihin.

Vuoden 1887 säännöt olivat kuitenkin vuosikymmenten mittaan osin vanhentuneet, osin käyneet liian ylimalkaisiksi. Sääntöasia tulikin esiin 1920-luvun puolivälissä. Maaliskuussa 1926 hyväksyttiin uusi sääntöehdotus, jossa yksityiskohtaisesti eriteltiin seuran tehtävät, toimielimet ja toimintamuodot. Helsingin yliopiston rehtoria pyydettiin hyväksymään uudet säännöt. Hän kieltäytyi kuitenkin vahvistamasta niitä, koska seuran jäseniksi saattoivat liittyä muutkin kuin yliopiston kirjoissa olevat ylioppilaat (sääntöjen 4. kohdan mukaan: »Vuosijäseneksi pääsee jokainen nykyinen tahi entinen ylioppilas, joka suorittaa Seuran vuosikokouksessa määrätyn jäsenmaksun»). Vaihtoehdoksi jäi Kotikielen Seuran ilmoittaminen yhdistysrekisteriin. Rekisteröinnistä tehtiin päätös vuosikokouksessa 1927; samalla myös lopullisesti hyväksyttiin uudet säännöt (ks. Vir. 1927 s. 384—388).

Seuraavan kerran sääntöjen uudistaminen tuli puheeksi loppuvuodesta 1934. Silloin Lauri Hakulinen esitti, että seuralle laadittaisiin uudet, tieteellisemmät säännöt. Muutosesityksiä puitiinkin seuraavana keväänä; vuosikokouksessa 1935 sääntöjen muutos päätettiin kuitenkin lykätä seuraavaan vuoteen. Asia hautautui saman tien yli kolmeksi kymmeneksi vuodeksi. Vasta v. 1968 seuralle hyväksyttiin uudet säännöt, ja nekin pikemmin täsmensivät vuoden 1927 sääntöjä kuin poikkesivat niistä olennaisissa kohdin (ks. Vir. 1968 s. 211—212).

Erityinen ansio Kotikielen Seuran toiminnan jatkuvuudesta vaikeinakin aikoina kuuluu seuran toimimiehille. Seuralla on ollut onni lukea toimimiestensä joukkoon lukuisia kansallisten tietealajemme merkkihenkilöistä. Seuran perustajaa August Ahlqvistia seurasi esimiehenä lyhytaikaisesti Arvid Genetz (1889—90; hän oli hoitanut esimiehen tehtäviä aiemminkin, keväällä 1877 Ahlqvistin ulkomaanmatkan aikana). Genetzin jälkeen alkoi E. N. Setälän pitkä esimieskausi, jota kesti vuoteen 1916 asti. Setälän luovuttua esimiehen tehtävistä valittiin toimeen E. A. Tunkelo (1916—1919), ja häntä seurasi Artturi Kannisto. Kannisto oli esimiehenä kuitenkin vain kaksi vuotta; v. 1921 esimiehen tehtävät siirtyivät nuorelle Martti Rapolalle. Rapolankin esimieskausi jäi tässä vaiheessa lyhyeksi; hän luopui virasta Turun yliopiston suomen kielen professoriksi siirryttyään jo v. 1924 mutta toimi siinä pitkän

myöhemmän Helsingin-kautensa mittaan vielä kahdesti: 1930—35 ja 1946—53. Rapolaa seurasi v. 1924 Lauri Kettunen, jonka ensimmäinen esimieskausi kesti vuoteen 1930; myöhemmin hän oli esimiehenä toistamiseen v. 1938—46. Rapolan ja Kettusen kausien väliin mahtuu kolmen vuoden jakso, jolloin esimiehinä olivat Jalo Kalima (1935), Aarni Penttilä (1936—37) ja Y. H. Toivonen (1937—38). Rapolan luovuttua toimesta kolmannen kerran v. 1953 siihen valittiin Lauri Hakulinen. Häntä ovat seuranneet Ruben Nirvi (1957—60) ja Aimo Turunen (1960—66) sekä nykyinen esimies Terho Itkonen (1966—).

Seuran ensimmäiseksi pöytäkirjuriksi valittiin Pekka Väyrynen. Hänen ja nykyisen sihteerin Raija Lehtisen väliin mahtuu liki viisikymmentä nimeä. Pitkäaikaisimpia sihteerejä ovat olleet Niilo Liakka (1886—90), Artturi Kannisto (1896—1900), Lauri Hakulinen (1924—30), Eino Leskinen (1931—46), Simo Hämäläinen (1952—58), Paavo Pulkkinen (1958—62), Pentti Soutkari (1962—66) ja Tapani Lehtinen (1968—73). Ansioituneita toimimiehiä ovat olleet myös mm. varaesimiehet, joista pitkäaikaisimpia Kaarle Krohn (1890—1906), Heikki Ojansuu (1902—16), E. A. Saarimaa (1916—26 ja 1937—41), Y. H. Toivonen (1919—29), Jalo Kalima (1916—35), Lauri Hakulinen (1935—53), Kaarlo Nieminen (1941—53), Aimo Turunen (1953—60), Veikko Ruoppila (1954—74) ja Matti Sadeniemi (1960—75).

Kotikielen Seuralla on ollut tapana huomionosoituksin muistaa ansioituneimpia jäseniään ja seuran harrastusalojen huomatuimpia edustajia. Perinne juontuu jo August Ahlqvistin ajoista. E. N. Setälän ehdotuksesta kotikielenseuralaiset toimittivat v. 1886 Ahlqvistille hänen 60-vuotispäivänsä merkeissä omistetun juhlakirjan. Tästä juhlakirjasta on saanut alkunsa kokonainen Virittäjän juhlavihkojen sarja, joka on jatkunut tähän päivään saakka. Kotikielen Seura on tällä tavoin halunnut osoittaa kunnioitustaan mm. seuraaville tutkijoille: Kaarle Krohn (1913, 1933), E. N. Setälä (1914, 1924), Heikki Paasonen (1915), A. V. Koskimies (1926), E. A. Tunkelo (1927, 1930, 1945), Yrjö Wichmann (1928), Knut Cannelin (1930), G. J. Ramstedt (1933), Artturi Kannisto (1934), J. J. Mikkola (1936), József Szinnyi (1937), Martti Airila (1938), Viljo Tarkiainen (1939), Jalo Kalima (1944), Kauri Kettunen (1945), Toivo Lehtisalo (1947), E. A. Saarimaa (1948), Y. H. Toivonen (1950), Martti Rapola (1951), J. Qvigstad (hänen satavuotispäivänään 1953), Martti Haavio (1959), Aarni Penttilä (1959), Julius Mägiste (1960), Kustaa Viikuna (1962), Ruben Nirvi (1965), Veikko Ruoppila (1967) ja Matti Sadeniemi (1970).

Muullakin tavoin seura halusi osoittaa kunnioitustaan perustajalleen August Ahlqvistille. Hänen luopuessaan esimiehen tehtävistä v. 1889 seura pyysi häntä suostumaan kunniaesimiehekseen. Sama kunnianosoitus tuli

seuran pitkäaikaisimman esimiehen E. N. Setälän osaksi hänen pyydettyään v. 1916 vapautusta esimiehydestä. Ansioituneimpia jäseniään seura on kutsunut kunniajäseniksi. Ensimmäisiksi kunniajäseniksi kutsuttiin seuran 50-vuotisjuhlassa v. 1926 A. V. Koskimies, O. A. F. Lönnbohm, Kaarle Krohn, Knut Cannelin, Otto Manninen, E. A. Tunkelo sekä Yrjö Wichmann. Paria vuotta myöhemmin joukkoon liitettiin kolmas seuran varhaisvuosien veteraani A. A. Borenius. Aikaa myöten rivi on karttunut; v. 1936 kutsuttiin kunniajäseneksi Artturi Kannisto, v. 1946 Lauri Kettunen, v. 1948 E. A. Saarimaa, v. 1949 Y. H. Toivonen, v. 1959 Lauri Hakulinen sekä v. 1973 Eeva Lindén ja Ruben Nirvi.

Kuten edellä mainittiin, August Ahlqvistin kuoltua Kotikielen Seura järjesti varojen keruun hänen nimelleen omistetun rahaston perustamiseksi. Myöhemmin rahasto siirtyi Suomalais-ugrilaisen Seuran hallintaan. 1960-luvulla Kotikielen Seuraan perustettiin kaksi uutta rahastoa; niistä toinen on omistettu Lauri Kettuselle, toinen E. A. Saarimaalle. Lauri Kettusen rahaston tarkoituksena on »säännöissä mainitulla tavalla palkinnoin tai stipendein kannattaa viron kielen opiskelua ja tutkimusta erityisesti Helsingin yliopiston opiskelijain keskuudessa». E. A. Saarimaan rahaston tarkoituksiperistä puolestaan mainitaan: »tarkoituksena on näissä säännöissä mainitulla tavalla edistää suomen kielen tutkimuksen, opetuksen ja huollon harrastusta yliopistonuorison keskuudessa». (Ks. tarkemmin Vir. 1964 s. 198 ja 1966 s. 401—402.) Vuonna 1972 seura sai Helsingin tyttönormaalilyseon ja sen edeltäjäkoulujen entisiltä oppilailta 5 000 markan suuruisen lahjoituksen seuran yhteydessä toimivan koululaiskielirahaston perustamiseksi. Tämän rahaston tarkoituksena on »kannattaa koululaiskielen keruuta ja tallennusta Helsingin yhteisnormaalilyseon (= Tyttönormaalilyseon seuraajakoulun) oppilaiden keskuudessa».

Ensimmäisenä 10-vuotiskautena oli seuraan liittynyt kaikkiaan 206 henkeä. Sen jälkeenkin jäsenmäärä ka. voi vakaasti. Vuoteen 1901 mennessä oli jäseneksi kirjoittautunut yhteensä 455 henkeä. Seuran luonne oli kuitenkin ensimmäisten vuosikymmenten mittaan muuttunut. Perustamisensa aikoihin se oli ollut ainoita suomenkielisiä ylioppilasyhdistyksiä. Lisäksi suomen kielen harrastus oli tuolloin laaja-alaista; niinpä Kotikielen Seuraan liittyttiinkin tiedekuntarajoista välittämättä. Aikaa myöten seura kuitenkin tieteellistyi, ja sen rinnalle syntyi lukuisia muita ylioppilasyhdistyksiä. Kotikielen Seuran aktiivisiksi kannattajiksi jäivät vain lähinnä suomen kielen ja sen lähialojen tutkijat, harrastajat ja opiskelijat.

Kehitys näkyi myös jäsenmäärän kasvun hidastumisena. Sitä vastoin kouksissa käyneiden määrä näyttää pysyneen vakiona: jo alkuvuosikymmeninä osallistui seuran kokouksiin keskimäärin 20—25 henkeä, ja suunnilleen sama

näyttää olleen kävijöiden määrä 1920—30-luvullakin. Vuosijäsenmaksun suorittaneiden määrä vaihteli 1920—30-luvulla 40:stä 80 henkeen. Selvään nousuun jäsenmäärän kehitys kääntyi 1940—50-luvun vaihteessa. Yhtenä syynä tähän oli ns. ylioppilaskerhon, Siulan, perustaminen helmikuussa 1950 Kotikielen Seuran yhteyteen. Siulaan liittyneiden opiskelijajäsenten ansiosta seuran jäsenmäärä hetkessä kaksinkertaistui (esim. v. 1947 seuran jäsenmäärä oli 47 henkeä, v. 1950 jäseniä oli 60, mutta jo v. 1951 määrä nousi 124:ään, ja v. 1953 jäseniä oli jo 149). Huippunsa seuran jäsenmäärä saavutti 1960-luvun alkuvuosina, esim. v. 1961 jäseniä oli 324, joista ylioppilasjäseniä yli 200. Ylioppilaskerhon ja emäseuran tiet erosivat kuitenkin 1960-luvun puolivälissä, kerhon muututtua ajan virtausten mukaisesti yhdeksi monista humanistisilla aloilla toimivista opiskelijain tiedekuntajärjestöistä. V. 1965 Kotikielen Seuran jäsenmäärä putosi 130:een, ja sen jälkeen se on pysytellyt 120:n ja 150:n välillä.

Kaikkiaan on Kotikielen Seuraan sadan ensimmäisen toimintavuoden aikana liittynyt lähes 1 300 henkeä.

Seuran vaiheiden näkyviä kohokohtia ovat olleet merkkivuosina vietetyt juhlat. Seuran täyttäessä 50 vuotta oli Vanhan ylioppilastalon musiikkisaliin järjestetty »vaatimaton juhlatilaisuus», johon osallistui n. 60 henkeä, heidän joukossaan seuran kunniaesimies, silloinen ulkoministeri E. N. Setälä sekä vastavalitut kunniajäsenet Knut Cannelin, Aukusti Koskimies, Antti Lönnbohm, Otto Manninen, E. A. Tunkelo ja Yrjö Wichmann. Seuran sihteeri Lauri Hakulinen piti juhlaesitelmän, jossa hän keskittyi Kotikielen Seuran aloitteista mittavimman, kansankielen sanakirjan, vaiheiden selvittelyyn. Tunnelmaa loivat lisäksi Martti Haavion seuran aikakirjojen perusteella esittämät luonnehdinnat patriarkaalisesta kielitarhurista August Ahlqvistista ja nuoren ylioppilaan E. N. Setälän ensiesiintymisistä seurassa sekä erityisesti seuran alkuvuosien voimahahmojen Koskimiehen ja Lönnbohmin omakohdaiset muistelmat puolen vuosisadan takaa.

Kun Kotikielen Seura uudelleen kokoontui yhtä juhlavissa merkeissä viettämään 75-vuotisjuhlaansa yliopiston pieneen juhlasaliin, oli neljännesvuosisadan takaisia kunniavieraita edustamassa enää E. A. Tunkelo. Koko ensimmäinen ja toinen sukupolvi olivat jo poissa. Mutta perinne ei ollut katkennut; vuosisadan alkupuolen aktiivijäsenistöstä istuivat nyt kunniasijalla Lauri Kettuinen, E. A. Saarimaa ja Y. H. Toivonen. Juhlavieraita oli tällä kertaa par'sataa henkeä, joukossa mm. yliopiston kansleri Antti Tulenheimo ja vararehtori P. J. Myrberg. Paaavo Ravilan kirjoittaman juhlaesitelmän »Totuus ja metodi kielitieteessä» esitti silloinen varaesimies Lauri Hakulinen (Ravilan jouduttua lähtemään ennen juhlaa ulkomaanmatkalle). Juhlavieraille osoittamissaan tervehdyssanoissa Martti Rapola puhui maaliskuun 14. päivän

perinteistä, Castrénin, Ahlqvistin ja Setälän tuleville tutkijapolville asettamista velvoitteista. Kotikielen Seuran tärkein tehtävä, suomen kielen kehittäminen ja vaaliminen, ei vanhene eikä tule koskaan loppuun suoritetuksi, kunhan perinteen ketju ei katkea. Rapola päätti puheensa nuorille osoitettuun vetoomukseen: »Saattakaa te, nuoret, jotka kerran vietätte Kotikielen Seuran satavuotisjuhlaa, näiden aatteiden kilpi kirkkaana tulevaisuuteen ja siirtäkää se teitä seuraavien sukupolvien edelleen kannettavaksi.»

II. Suomen kirja- ja yleiskielen tutkimus ja huolto

Alun alkaen Kotikielen Seuran työaloista keskeisimpinä voidaan pitää suomen kirja- ja yleiskieleen kohdistunutta tutkimusta sekä erityisesti sen huoltoa, oikeakielisyyttä. Etenkin alkuaikoina tutkimus ja huolto kytkeytyivät tiukasti yhteen: suomen kieltä oli siihen mennessä tieteellisesti tutkittu varsin vähän, ja vaikka käytettävissä olikin ylipäätään hyviä kielioppeja ja sanakirjoja (mm. Eurénin ja Genetzin kieliopit sekä Ahlmanin ja Lönnrothin sanakirjat), monet käytännön kielenviljelyä koskevat seikat kaipasivat kielen rakenteeseen ja kansankielen pohjautuvia selvityksiä; oli pyrittävä selvittämään »kielen lait», jotta olisi voitu luoda normit kielen »oikealle» käytölle. Varsinkin seuran ensimmäinen esimies August Ahlqvist ohjasi sen toimintaa käytännön kielenviljelyn ja oikeakielisyyskysymysten suuntaan. Kun hän oli seuran perustamista edeltäneenä vuonna joutunut luopumaan Kielettären julkaisemisesta sitä kohtaan tunnetun yleisen harrastuksen vähyyden vuoksi, oli ymmärrettävää, että hän juuri Kotikielen Seurasta toivoi saavansa uuden kentän käytännön kieliseikkojen käsittelemistä varten. Mutta aivan ilmeisesti Ahlqvist tunsikin myös velvollisuudekseen innostaa kotikielenseuralaisia, silloisia nuoria ylioppilaita ja omia oppilaitaan, harrastamaan paitsi kielitieteen myös kielenkäytön kysymyksiä; tällä tavoin seura saattoi parhaiten palvella Ahlqvistin itselleenkin asettamaa perimmäistavoitetta: suomen kirjakielen kehittämistä ja vakiinnuttamista kulttuurikieleksi.

Kotikielen Seurassa alkuvuosina käydyt kielenhuoltokeskustelut osoittivat, miten paljon vakiintumattomuutta silloiseen kirja- ja yleiskieleen sisältyi. Samalla niistä kuvastuvat Ahlqvistin ja muiden seuralaisten oikeakielisyysperiaatteet ja jopa yleisemmät kieliteoreettiset näkemykset. Kuten E. A. Saari-
maa ja Ilmari Kohtamäki ovat Ahlqvistin oikeakielisyysperiaatteita käsitellessään huomauttaneet, niitä on vaikea koota yhden nimittäjän alle. Pääkriteeri voidaan kuitenkin Kotikielen Seurassa käytyjen keskustelujen osalta osoittaa. Ensimmäisenä ratkaisuperiaatteena seurassa oikeakielisyyskysymyksiä käsitellessä pidettiin kansankielen käytäntöä; usein lopullista kannanottoa lykättiin siksi, kunnes saataisiin »tietoja rahvaasta». Harvinaista ei ollut sekään,

että asia jätettiin »kielettären», ts. »käytännön» tai »kielen lakien» ratkaistavaksi. Mutta etenkin Ahlqvistin kannanottoja ohjasi näiden periaatteiden ohella pyrkimys »kielirapion» estämiseen. Taustalla oli mm. Schleicherin esittämä ajatus kielten syntyisestä, kukoistuksesta ja rappeutumisesta. Kielenhuoltajan tehtävänä oli toki estää rappio, missä se vain oli kielen tulevaisuutta uhkaamassa. Parhaiten eri kriteerit ilmenevät yksityistapauksia tarkastelemalla; läheskään kaikkia edes alkuvuosina seurassa esillä olleita kielenkäyttökysymyksiä ei kuitenkaan voi palstatilan suppeuden vuoksi ottaa tässä puheeksi.

Kulttuurikielen typologiaa

Vaikeudet, joiden puristuksessa suomen kirjakieltä 1800-luvulla kehitettiin eurooppalaiset mitat täyttäväksi kulttuurikieleksi, ovat yleisesti tuttuja. Suomenkielinen kirjallisuus oli vielä vuosisadan puolimaissa kapea-alaista; sivistyneistön valtakielenä oli ruotsi, eivätkä suomen kielen kehitysmahdollisuuksiin uskoneet edes kaikki suomenmieliset. Käytännön ongelmia esiintyi kaikilla kielenviljelyn aloilla; oikeinkirjoitus oli etenkin vierasperäisissä sivistys-sanoissa täysin vakiintumatonta, ja suuri osa sivistys- ja kulttuurielämän keskeistä uudissanastoa oli vielä luomatta. Mutta tämän lisäksi edes tuolloinen kieliteoreettinen ajattelu ei ollut omiaan antamaan uskoa suomen kielen kehitysmahdollisuuksiin. Schleicherilaisen kehityso pillisen näkemyksen mukaan kielten typologinen luonne kuvastaa niiden kehitystasetta: kehityksen huippua, kielen kukoistusaikaa, edustavat flekteeraavat kielet, kun taas agglutinoivat kielet ovat vasta kehityksensä alkutaipaleella. Schleicherin ajatusten vaikutus näkyy myös Kotikielen Seuran piirissä. V. 1882 K. Lindroos piti seurassa vuosikokouksesitelmän »Muutamia mietteitä ihmiskunnan kielten luokkajaosta ja sanotun jaon perustuksista sekä arvosta». Esitelmä ei valitettavasti ole säilynyt, sen sijaan sitä seurannut keskustelu on kirjattu tarkoin pöytäkirjaan:

Kun esitelmän pitäjä kehoitti seuran jäseniä keskustelemaan kirjoitelmassa lausutuista mielipiteistä, sanoi h^{ra} Europaeus laveain tutkimustensa kautta ylipään tulleen esittäjän johtopäätöksiin. Hän luuli indoeuropalaisten kieltenkin sanain alkuun olleen yksitavuisia ja nykyään hän oli huomannut asianlaidan olevan saman suomalaisunkarilaisissa kielissä. Viimemainittujen kielten sanoille löytyy usein juuri, joka myös on sananjuurena indoeuropalaisissa kielissä. Tämän asian oli puhuja saanut selville varsinkin vertailemalla eri kielten lukusanoja, ja lausuntonsa todisteiksi toi hän esiin monta valaisevaa esimerkkiä.

Maisteri Lindroos ilmaisi kirjoitelmansa päätarkoituksen olevan näyttää, että kielten kolmijako on käsitettävä suhteellisesti eikä abso-

lutisesti, s.o. siten, että jos joku kieli pääluonteeseen katsoen kuuluukin yhteen kieliryhmään, voipi sillä sen vuoksi olla paljo toisen ryhmänkin kieli-ominaisuuksia. Mitä erittäin suomenkieleen tulee, joka meitä on lähinnä, voisi se käsitys, että suomenkielellä on yksinomaisesti vaan agglutinceraavaisten t. loppuliittoisten kielten ominaisuuksia, masentaa hyvinkin meikäläisten mieliä, kun näet oppineet ylipään pitävät loppuliittoista kieltä käyttävälle kansalle mahdollottomana kohota ihmillisen sivistyksen korkeimmille asteille. Mille perustukselle tiedemiehet ovat rakentaneet viimemainitun olettamuksen, ei h^{ra} Lindroos tohtinut varmaan sanoa, vaan arveli, että yleinen kehitys loppuliittoisten kielten alalla ei heidän mielestään voine tulla yhtä orgaanilliseksi kuin flexioni- t. taivutus-kieltä puhuvilla kansoilla, niinkuin taivutus-pääte sanassakin tulee aina pysymään vartalolle jonkun veran vieraana.

S.j. Lönnbohmin mielestä on suomenkielellä tosiaankin, ehkä se on loppuliittoisiin kieliin luettava, paljo merkkiä taivutuskielistäkin. Semmoisina puhuja mainitsi ääntömuutokset luonnonäänisissä sanoissa ja ääntyväisten pehmenemisen. Vironkieli on kulumisensa kautta jo paljon lähempänä taivutuskieliä. Suomalaisten henkisen edistymiskyvyn ei h^{ra} Lönnbohm myöskään luullut antavan syytä epätoivoon. Suomalainen on luonteeltaan kyllä verkkanen ja vakava, mutta kun hän saapi tilaisuutta kehittämään ja viljelemään henkensä lahjoja, joita hänellä ei vielä kauan ole ollut, ei kyvyn puutetta tarvinnut valittaa. Sitä päitse on jo, niinkuin s.j. Forsman huomautti, melkoisia todisteita suomenkielen kelvollisuudesta ja suomalaisen hengen-kyvystä nähtävänä monessa kirjallisuuden ihanassa tuotteessa, joka juu Suomenkielellä on ilmoihin päässyt. Ja ettei kielen puutteellisuudetkaan voi kansalta sulkea kehittymisen tietä, sen näemme, lisäksi h^{ra} Forsman, selvästi Kiinalaisista.

»Sivistynyt puhekieli»

Ensimmäisiä seuran piirissä ylimalkaan puheeksi tulleita asioita oli kysymys sivistyneen puhekielen muuttamisesta lähemmäksi kirjakieltä. 28. maaliskuuta 1876 pidetyssä kokouksessa »tultiin siihen päätökseen, että Itäsuomalaiset jättäisivät pois *aa:n* ja *ää:n* diftongeeraamisen ja *oo:ksi* ja *ee:ksi* muuttamisen, esim. sanoisivat *maa moa:n* sijasta, *pää peä:n* l. *piä:n* sijasta, *makaa* ja *lepää makoo:n* ja *lepee:n* sijasta; samoin *ee:n oo:ksi* ja *öö:ksi* muuttamisen, esim. *tuloo = tulee, mänöö = menee*». *d:n* käytössä sitä vastoin itäsuomalainen kanta pääsi voitolle: »Mitä konsonanttiin *d* tulee, oli enemmistön mielipide se, että se heitetään pois puhekielestä.» Murteiden ja kirjakielen suhteisiin palattiin jälleen muutamana vuoden kuluttua. V. 1879 tarkasteltiin *k:n* ja *t:n* astevaihtelukysymyksiä. Samassa yhteydessä

Lindroos puhui puhtaan kielen puolustukseksi, osoittaen rumaksi sitä, että sivistyneetkin käyttävät puhekielessä myös heidän murteensa

pahalta kuuluvia lause- ja ääntämistapoja. Prof. Ahlqvist huomautti, että ei loukkaa talon pojan puhe, puhukoon se mitä murretta hyvänsä, ainoastaan teeskely. Kertoi, että esim. saksalaiset, muuten pedanttista väkeä, käyttävät puhekielessänsä murteita. Juhlallisissa puheissa, kirkossa, tragediassa j.m.s. on käytettävä kirjakieltä ja parempihan on, että sivistyneet puhuvat niin liki kirjakieltä kuin sopii.

Tuolloisen puhe-suomen vakiintumattomuutta osoittaa sekin, ettei edes Suomalaisen Teatterin näyttelijöiden ääntämys ollut seuran jäsenten mielestä läheskään moitteetonta. V. 1885 käydyssä keskustelussa huomautettiin mm. seuraavista seikoista: Ahlqvistin mukaan pitkä vokaali äännettiin usein painottomissa tavuissa lyhyenä tai enintään puolipitkänä (*otta, anta pro ottaa, antaa*); Setälä oli pannut merkille loppukahdennuksen puuttumisen (*olekaan, tule tänne pro olekkaan, tule tänne*; tällainen loppukahdennuksen merkintätapa jo Setälän kirjoittamassa pöytäkirjassa!) sekä erällä naispuolisilla näyttelijöillä esiintyvän terävän s:n; Varosta puolestaan kiusasi geminaattakonsonanttien ääntyminen lyhyinä pitkän vokaaliaineksen jäljessä (*heitää, kiittää pro heittää, kiittää*). Lisäksi huomautettiin usein esiintyvistä lauseopillisista virheistä, jotka eivät kuuluneet alkuperäiseen tekstiin (esim. päätteellisen akkusatiivin esiintymisestä imperatiivin ja passiivin yhteydessä).

Keskusteltiin myös sanastollisten murrepiirteiden omaksumisesta kirjakieleen (esim. v. 1890 Liakan alustuksen pohjalta). Tässäkin tapauksessa seuralaiset suhtautuivat aika varauksellisesti murreilmausten käyttöön. Esimerkiksi A. Kallio arveli, ettei ole syytä »hakemalla hakea kirjoitukseensa outoja sanoja, joita ei ymmärretä, ja siten vaikeuttaa kirjallisuuden käytäntöä». Hänen mukaansa kuitenkin »toista oli kielen rikastuttaminen hyvillä, uusilla sanoilla, jotka kieleen perehtynyt kohta käsittää». Näihin ajatuksiin yhtyi myös seuran esimies E. N. Setälä. Sivistyneen puhekielen ominaispiirteisiin ja merkitykseen palasi vielä Yrjö Wichmann v. 1893 pitämässään alustuksessa; hän näyttää samalla kiteyttäneen puheenvuoroonsa seurassa jo aiemmin esillä olleet ajatukset:

N.s. sivistynyttä puhekieltä katsoi esittäjä murteitten ja kirjakielen välittäjäksi, jonka kautta kirjakielen pitäisi omistaa itselleen murteitten sanastollisia varoja, muoto- ja lauseopillisia rikkauksia j.n.e., jota vastoin murteitten ja puhekielen äänteellisiä ominaisuuksia ainoastaan vähemmässä määrässä kirjakieli voi omistaa. — Näitä mielipiteitä kannattivat yleensä muutkin kokouksen osanottajat.

k:n ja t:n astevaihtelun vakiinnuttaminen

Seuran piirissä paljon keskustelua aiheuttanut kysymys olivat *k:n* ja *t:n* astevaihtelusuhteet. Jo 28. maaliskuuta 1876 pidetyssä kokouksessa kotikielen-

seuralaisten enemmistö oli puoltanut *d*:n »poisheittämistä puhekielestä». *d*:n käyttö tuli jälleen parin vuoden päästä puheeksi. Keväällä 1879 Lindroos huomautti, että *d*:n käyttäminen on »vaikeimpia kohtia suomen kielessä»; hän vetosi myös siihen, ettei *d* ole suomessa alkuperäisenkään. Forsman ja Jaakkola puolestaan ilmoittivat »ihan kansassa kuulevan selvästi ja alkuperäisesti *d*^{l^a} käytettävän». Jamalainen asettui Lindroosin kannalle ja ehdotti *d*:n hylkäämistä, koska sitä ei ole Kalevalassakaan. Ahlqvist sen sijaan piti *d*:tä alkuperäisenä ja viittasi todisteeksi Raamatun kieleen sekä lohjalaisten entiseen ja nykyiseen puhetapaan. Ahlqvist huomauttikin, että »onnellisimpia keksinnöitä on että *d*^{l^a} on niin yhteisesti ruvettu käyttämään, siinä yhdistyivät kaikki murteet».

Seuraavana syksynä puolestaan Basilier palasi *d*-kysymykseen. Hänkin esitti *d*:n hylkäämistä, koska sitä ei esiinny karjalaisilla eivätkä muutkaan suomalaiset äännä sitä puhtaasti. Esimerkkinä *d*:n käytön epäsäännöllisyydestä Basilier mainitsi mm. *lähetän*-sanana. Siitä Ahlqvist huomautti, että se voi perustua *lähi*-sanaan mutta voi kyllä olla samakin sana kuin *lähdetän*; siinä tapauksessa »siis kansa hairahduksesta olisi jättänyt pois *d*:n». Ahlqvist mainitsi muitakin hairahduksia, esim. *muuan* pro *muudan*. Itse pääkysymyksessä hän asettui kuitenkin jälleen *d*:n säilyttämisen kannalle: »ensinnäkin runoilijain vuoksi, koska, jos *d* jätettäisiin pois, moni tavu tulisi lyhyeksi, ja toiseksi vartalon säilymisenkin tähden». Samassa keskustelussa esitettiin myös murre-tietoja. Mainittiin mm., että Satakunnassa *t* »pehmenee joksikin ääneksi *r*:n ja *d*:n välillä, jota äännettä merkitään *d*:llä, mutta jota kansa kutsuu *ree*'ksi ja ääntää heikoksi *r*:ksi; tavallista *r*:ääntä kutsutaan *ärräksi*». Myös Säkylästä tunnettiin tällainen heikko *r d*:n sijalla.

Vielä niinkin myöhään kuin v. 1900 *d*:n asema kirjakielessä otettiin puheeksi. Kanniston pitämän pöytäkirjan mukaan itäsuomalaiset vakuuttivat, että »heikäläisten on miltei mahdoton oppia ääntämään *d*:tä ruotsin mukaan puheäänelliseksi». Useat esittivätkin, että *d* jätettäisiin luettaessa ääntämättä, jotkut jopa vaativat sen hylkäämistä kokonaan. Itäsuomalaisten vaatimusta vastustettiin: »Toiset taas, etupäässä länsisuomalaiset eivät suinkaan olleet taipuvaiset *d*:n hylkäämiseen. Pitivät päinvastoin onnena että kirjoitettu kieli tässä kohden perustuu länsisuomen alkuperäisempiin muotoihin.» Sitä paitsi lainasanojenkin jatkuvan karttumisen kannalta pidettiin etuna sitä, että *d* opittaisiin ääntämään oikein.

Samaten oli vilkkaan pohdinnan kohteena *k*:n astevaihtelu. 14. maaliskuuta 1879 pidetyssä kokouksessa tarkasteltiin *k*:n astevaihtelua erityisesti *h*:n jäljessä. Alustuksessaan seuran esimies Ahlqvist asettui *hk*:n astevaihteluttomuuden kannalle, »koska melkein koko itämurre sitä ei pehmennä». Toisaalta itämurteiden kanta ei kokonaan sopinut esikuvaksi; hänen mielestään »kuminkin olisi liika rappiota heittää *k* kokonaan pois, ei ainoastaan *h*:n jäljessä,

vaan myös *l:n* ja *r:n* jälkeen niinkuin tapahtuu esim. sanassa *härän pro härjän*». Ahlqvist asettui tällä tavoin toisaalta itä-, toisaalta länsimurteiden edustuksen kannalle. Hänen tavoitteenaan oli »kielirappion» välttäminen; ts. hän pyrki suosimaan mahdollisimman täyteläisiä muotoja. Ratkaisuun ei *hk:n* astevaihtelukeskustelussa kuitenkaan päädytty; Ahlqvistinkin mielestä »on odottaminen siksi, että kirjakieli ja käytäntö seikan selvittävät; huomautti, että yhtäläisiä epäselviä ilmiöitä saapi tavata muissakin kielissä». *hk*-yhtymän astevaihtelusta keskusteltiin seuraavanakin vuonna, mutta silloinkin yhtä lailla tuloksetta. Ahlqvist itse palasi *k:n* astevaihtelukysymyksiin vielä v. 1884. 29. marraskuuta pidetyssä kokouksessa hän sanoi huomanneensa, »ettei tahdota pehmentää *k:ta j:ksi l:n* ja *r:n* jäljessä» (sanottiin esim. *pelännyt eikä peljännyt*). Ahlqvist kehotti luopumaan tästä karjalaispiirteestä ja seuraamaan vanhaa kirjasuomea. Ahlqvistin kantaan yhtyivät mm. Setälä ja Lindroos.

k:n astevaihtelukysymyksissä ei kuitenkaan ollut vielä päästy kaikkia kotikielenseuralaisia tyydyttävään ratkaisuun. Niinpä asia otettiin vielä kerran perusteellisesti puheeksi. 26. helmikuuta 1886 pidetyssä kokouksessa tarkasteltiin varsin seikkaperäisesti *k:n* »pehmenemistä» *l:n* ja *r:n* jäljessä. Murre-suhteiden selvittelyn jälkeen Sjöros kokosi keskustelussa esiin tulleet ajatukset:

S. j. Sjöros piti parhaana, ettei kirjakielessä *l:n* ja *r:n* jälkeistä *k:ta* pehmenettäissä otettaisi *k:n* jäljessä olevaa vokaalia huomioon — niinkuin kaikissa tähän astisissa kieliopeissa — vaan ainoastaan sanan vartalon viimeinen vokaali. Eurénin ja Genetzin kielioopin sääntöjen mukaan saadaan muutamia vastenmielisiä muotoja nk. *pyrjintö, suljilla* (*sulka*-sanasta), *arjempi, arjin*. Tällaisia muotoja välttääkseen useimmat kirjoittajat yleisesti säännöistä poikkeavatkin; johdonmukaisuudesta useat myös kirjoittavat *peljätä, hyljätä*, mutta *härän, selän*. Puhuja ehdotti seuraavan säännön:

k pehmenee *l:n* ja *r:n* jäljessä katoamalla, paitsi *e*-hen ja *ä*-hän päättyvissä vartaloissa, joissa se muuttuu *j:ksi*. Esim. *pyrintö, sulilla, arempi, arin*; mutta *kuljen, kuljin, peljätä, hyljännyt, märjän, märjempi, märjin*.

Tähän yhtyivät s. j. A. A. Borenius ja puheenjohtaja [Setälä], jonka jälkeen seura puolestaan säännön yksimielisesti hyväksyi.

Astevaihtelusuhteiden kannalta erityisen hankalaksi tapaukseksi osoittautuivat *aise-*, *äise-*verbit. 19. helmikuuta 1879 pidetyssä kokouksessa A. V. Forsman kannatti näiden verbien taivutuksessa yleistä heikkoasteisuutta. Lönnbohmin vastustettua ja Sireliuksen ja Cantellin puollettua Forsmanin ehdotusta Ahlqvist lupasi palata kysymykseen seuraavassa kokouksessa. Siinä hän asettui kannattamaan periaatteessa heikkoasteista taivutusta mutta esitti kuitenkin seuraavan poikkeuksen: »kova konsonantti ei pehmene, jos sanan ensi tavu on lyhyt, esim. *häkäisen, häkäistä, sokaisen, sokaista*».

aise-, *äise-*verbien taivutus askarrutti seuran jäseniä vielä myöhemminkin. Sjöros esitti v. 1883, että näissä verbeissä konsonantti jätettäisiin pehmentä-

mättä. Näin saataisiin varma sääntö, joka sitä paitsi tunkeutuisi länsisuomalaiseen kansankieleen. Ahlqvist puolestaan kannatti jälleen »konsonantin pehmentämistä», koska »se suuremmalla alalla pehmennetään». Päätöstä ei Ahlqvistin mielestä kuitenkaan voitu tehdä, vaan »käytäntö on sen ratkaiseva; kielen taipumus on huomattava ja se on taipuva pehmentämään».

»Kielirappion» välttäminen

Sadan vuoden takaisia kielitieteellisiä näkemyksiä valaiseva keskustelu käytiin »konnessiivin» (= potentiaalain) käytöstä. 29. tammikuuta 1879 pidetyssä kokouksessa Borenius alusti »konnessiivisijasta» ja huomautti esityksessään mm. siitä, että tämä »sijamuoto» on kirjakielessä tavallisempi kuin murteissa, joissa se usein korvataan kiertoilmauksin (käyttämällä mm. verbejä *saattaa, taitaa, mahtaa* jne.). Tässä oli Ahlqvistin mukaan osoitus »n.k. kielirappiosta», aivan samoin »uuskreikkasakaan ei enää futuria toimiteta alkuperäisellä klassillisella tavalla, vaan on siihenkin uusaikainen perifraseeraus kimmeltynyt». Murteista mainittiin myös pleonastisia konnessiivimuotoja: *ollenoo, tullenoo* (Kajaanin seudulta) ja *ollene(e), tullene(e)* (Raumalta etelään päin). Ne Ahlqvist selitti seuraavaan tapaan: »Kun uudenaikaisen ajatustavan muassa kielirappio ilmaantui ja konnessiivin merkitys katosi kielitunnosta, täytyi sitä virkistää uudella päätteellä.»

Pyrkimys kielirappion välttämiseen ohjasi myös oikeakielisyyskannanottoja. Keväällä 1881 Ahlqvist esitti keskusteltavaksi 3-tavuisten nominien partitiivissa ilmenevästä *ta* ja *a* -päätteiden vaihtelusta. Hän itse oli *ta*-päätteen puolella: »Esittäjän mielestä oli, kun kielen kulumista ja rappeutumista on syy peljätä, täydellinen pääte parempi kuin lyhennetty, joka vasta uudemmassa kirjallisuudessa on päässyt käytäntöön.» Lindroos piti puolestaan »täydellistä päätettä painokkaampana, vaan lyhennettyä somempana». Grotenfeltin mielestä 3-tavuisissa *o*- ja *ö*-vartaloissa oli *ta*-pääte sopivampi, *a*-, *ä*-vartaloissa sitä vastoin lyhennetty pääte. Mustakallio puolusti täydellistä päätettä sen kauniimuuden vuoksi. Keskusteltiin vielä päätteiden murrelevikistä; tällöin kävi ilmi, että »lyhennettyä päätettä käytetään varsinkin Hämeen ja Pohjois-Suomen kansan kielessä miltei yksinomaisesti». Tästä syystä kotikielenseuralaisten enemmistö asettuikin lyhemmän päätteen kannalle.

Kielen kuluminen, kielirappio, yhdistettiin puolestaan puhujien psyykkiin ominaisuuksiin. Vuoden 1879 ensimmäisessä kokouksessa käytiin tästä seikasta kiintoisa keskustelu, jonka alusti Lönnbohm kertomalla »mietteistään ihmisten hitauden vaikutuksesta kielen aineelliseen kokoonpanoon, s.o. sen pituuteen tai lyhyteen». Lönnbohmin pyynnöstä seuran jäsenet mainitsivat esimerkkejä kukin kotimurteelleen ominaisista kielen kulumisilmiöistä, eten-

kannatti länsimurteista *minä heitetään*, osa taas itämurteista *minut heitetään* -tyyppiä. Keskustelun päätteeksi Ahlqvist ilmoitti olevan parasta, »että sekä itä- että länsimurre tässä kohden seuraavat omaa tapaansa». Kuitenkin hän piti länsimurteille ominaista nominatiivimuotoista objektia johdonmukaisempana.

Ennen muuta infinitiiviin liittyvän objektin muoto näyttää tuottaneen vaikeuksia Kotikielen Seurankin piirissä. V. 1882 tarkasteltiin *pitää*-verbiin liittyvän infinitiivin objektia. Varapuheenjohtaja (Lönnbohm?) mainitsi, että Hämeessä käytetään *pitää*-verbin yhteydessä päätteellistä objektia esim. seuraavanlaisessa tapauksessa: *sinun pitää viedä hevosen hakaan*. Ahlqvist puolusti kirjakielen mukaista nominatiivimuotoista objektia sillä perusteella, että objekti »voipi olla yhtä hyvin, ehkäpä ennemminkin, subjekti kuin objekti tällaisissa lauseissa». Kaikki eivät kuitenkaan olleet nominatiivimuotoisen objektin kannalla; pöytäkirjan mukaan »objektin nominatiivia ylimalkaan piti h^{ra} Jaakkola keskieräisenä jäännöksenä kielen vanhemmilta ajoilta, jonka vuoksi se nykyään olisi hyljättävä käytännöstä».

Vuonna 1886 keskusteltiin Lönnbohmin alustuksen pohjalta yleisemminkin päätteellisen ja päätteettömän akkusatiivin käytöstä. Seuralaisten käsitykset jakautuivat tarkasteltaessa esim. lausetta *kirjoita huomenna maksavasi koko velka tai velan*; pöytäkirjan mukaan tässä tapauksessa »Eteläpohjanmaalaiset (M. Tarkkanen ja J. H. Kala) vakavasti väittivät päätteetöntä akkusatiivia käytettäväksi»; muut olivat *velan*-muodon kannalla. Tarkkanen ja Kala esittivät kotimurteensa mukaisesti käyttävänsä päätteetöntä akkusatiivia myös seuraavankaltaisissa tapauksissa: *osta sinä se niitty pannaksesi se hyvään kuntoon; tule tänne syödäksesi tämä puuro; jää tänne ampuaksesi se karhu*. Kysymys jäi ratkaisematta, ja siihen palattiin kymmenisen vuotta myöhemmin. V. 1895 olivat seurassa tarkasteltavina lausetyypit *tanssi, tanssi saadaksesi mies ~ miehen ja tytön uskottiin löytäneen sormus ~ sormuksen*. E. A. Ekmanin pitämän pöytäkirjan mukaan molemmissa tapauksissa niin nominatiivinkaltaisella kuin päätteellisellä akkusatiivilla oli useita kannattajia.

Varsin vilkasta keskustelua käytiin 1880-luvulla seuran piirissä teonnimien objektista. Kysymyksen otti esiin v. 1884 Ahlqvist, joka huomautti, että kirjakielen on teonnimien yhteydessä pesiytymässä elatiivi sellaisissa tapauksissa, joissa pitäisi olla partitiivi (esim. *hänen tulkitsemisensa lakia*). Setälä oli kansankielestä tavannut Ahlqvistin kantaa tukevia lauseita: *moni mies taitaa tarttua syömiseen vain niitä; kyllä sitä nuhtelemisia on ihmistä*. Ahlqvist palasi asiaan seuraavana vuonna ja toisti silloin ajatuksensa teonnimien verbaalisuudesta ja niiden vaatimasta objektista (sekä mainitsi uusia esimerkkejä: *luettelo Kotikielen Seuran kaluja, arvostelu kirjaa*). Ahlqvistin esityksen palautti v. 1888 mieliin Liakka, joka oli Uudesta Suomettaresta poiminut esimerkkejä virheellisestä elatiivin käytöstä (mm. *anomus oikeudesta päästä opettajaksi; arvostelu kirjasta*;

kannatti länsimurteista *minä heitetään*, osa taas itämurteista *minut heitetään* -tyyppiä. Keskustelun päätteeksi Ahlqvist ilmoitti olevan parasta, »että sekä itä- että länsimurre tässä kohden seuraavat omaa tapaansa». Kuitenkin hän piti länsimurteille ominaista nominatiivimuotoista objektia johdonmukaisempänä.

Ennen muuta infinitiiviin liittyvän objektin muoto näyttää tuottaneen vaikeuksia Kotikielen Seurankin piirissä. V. 1882 tarkasteltiin *pitää*-verbiin liittyvän infinitiivin objektia. Varapuheenjohtaja (Lönbohm?) mainitsi, että Hämeessä käytetään *pitää*-verbin yhteydessä päätteellistä objektia esim. seuraavanlaisissa tapauksessa: *sinun pitää viedä hevosen hakaan*. Ahlqvist puolusti kirjakielen mukaista nominatiivimuotoista objektia sillä perusteella, että objekti »voipi olla yhtä hyvin, ehkäpä ennemminkin, subjekti kuin objekti tällaisissa lauseissa». Kaikki eivät kuitenkaan olleet nominatiivimuotoisen objektin kannalla; pöytäkirjan mukaan »objektin nominatiivia ylimalkaan piti h^{ra} Jaakkola keskieräisenä jäännöksenä kielen vanhemmilta ajoilta, jonka vuoksi se nykyään olisi hyljättävä käytännöstä».

Vuonna 1886 keskusteltiin Lönbohmin alustuksen pohjalta yleisemminkin päätteellisen ja päätteettömän akkusatiivin käytöstä. Seuralaisten käsitykset jakautuivat tarkasteltaessa esim. lausetta *kirjoita huomenna maksavasi koko velka tai velan*; pöytäkirjan mukaan tässä tapauksessa »Eteläpohjanmaalaiset (M. Tarkkanen ja J. H. Kala) vakavasti väittivät päätteetöntä akkusatiivia käytettäväksi»; muut olivat *velan*-muodon kannalla. Tarkkanen ja Kala esittivät kotimurteensa mukaisesti käyttävänsä päätteetöntä akkusatiivia myös seuraavankaltaisissa tapauksissa: *osta sinä se niitty pannaksesi se hyvään kuntoon; tule tänne syödäksesi tämä puuro; jää tänne ampuaksesi se karhu*. Kysymys jäi ratkaisematta, ja siihen palattiin kymmenisen vuotta myöhemmin. V. 1895 olivat seurassa tarkasteltavina lausetyypit *tanssi, tanssi saadaksesi mies ~ miehen ja tytön uskottiin löytäneen sormus ~ sormuksen*. E. A. Ekmanin pitämän pöytäkirjan mukaan molemmissa tapauksissa niin nominatiivinkaltaisella kuin päätteellisellä akkusatiivilla oli useita kannattajia.

Varsin vilkasta keskustelua käytiin 1880-luvulla seuran piirissä teonnimien objektista. Kysymyksen otti esiin v. 1884 Ahlqvist, joka huomautti, että kirjakielen on teonnimien yhteydessä pesiytymässä elatiivi sellaisissa tapauksissa, joissa pitäisi olla partitiivi (esim. *hänen tulkitsemisensa lakia*). Setälä oli kansankielestä tavannut Ahlqvistin kantaa tukevia lauseita: *moni mies taitaa tarttua syömiseen vain niitä; kyllä sitä nuhtelemisia on ihmistä*. Ahlqvist palasi asiaan seuraavana vuonna ja toisti silloin ajatuksensa teonnimien verbaalisuudesta ja niiden vaatimasta objektista (sekä mainitsi uusia esimerkkejä: *luettelo Kotikielen Seuran kaluja, arvostelu kirjaa*). Ahlqvistin esityksen palautti v. 1888 mieliin Liakka, joka oli Uudesta Suomettaresta poiminut esimerkkejä virheellisestä elatiivin käytöstä (mm. *anonus oikeudesta päästä opettajaksi; arvostelu kirjasta*;

luettelo esineistä). Paitsi Liakkaa myös Kala, Törnqvist ja Kaarle Krohn pitivät näissä tapauksissa partitiivia oikeana; Saari sitä vastoin ilmoitti partitiivin loukkaavan hänen »kielitunnettansa».

Asian käsittely huipentui seuraavan vuoden alussa. J. A. Vasara piti 2. helmikuuta 1889 esitelmän »teonnimien objektiivista suomenkielessä». Siinä Vasara asettui jyrkästi vastustamaan Ahlqvistin ja muiden kannattamaa ilmaustapaa ja toisti jo aiemmin edellisenä syksynä esittämänsä ajatuksen, jonka mukaan »kielen kehittäminen on perustettava kielessä vallitseviin yleisiin sääntöihin, eikä satunnaisiin esimerkkeihin». Sellaiset kansankielessä esiintyvät tapaukset kuin *on vettä haussa, on pappia kyydissä, on kaloja kaupalla* eivät Vasaran mielestä riittäneet perustelevaan objektin käyttämistä teonnimien yhteydessä; nämä tapaukset rinnastuivat hänen mukaansa pikemminkin 3. infinitiivin muotoihin ja saivat sen vuoksi objektin. Esitelmää seuranneessa keskustelussa tunteet näyttävät kuumenneen. Vedottiin paitsi Ahlqvistin myös Setälän ja Forsmanin auktoriteettiin; esitelmänpitäjän sanojen katsottiin osoittaneen »Kotikielen Seurassa ennen kuulumatonta röyhkeyttä, ne kuin koskevat Suomen niin kirjakielen kuin kansankielenkin parhaimpia tuntijoita, Ahlqvistia, Setälää ja Forsmania». Keskustelu tästä kysymyksestä jatkui vielä seuraavassa kokouksessa, jossa Ahlqvistkin oli kantaansa puolustamassa. Jonkinlaista lientymistä näyttää hänen käsityksissään tapahtuneen, koskapa hän huomautti, että »objektin antamisessa verbaalisubstantiiveille tulee olla varovainen». Pöytäkirjan mukaan »hän puolestaan oli tehnyt tällä alalla vaan kokeen nähdäksensä, mitä se vaikuttaa». Toisaalta hän on samassa yhteydessä yhä pitänyt sellaista elatiivin käyttöä kuin *arvostelu kirjasta »örkeänä»*; tätä näkemystään hän perusteli uusin esimerkein (mm. *vihollista pelko saattoi heidät pakenemaan*).

Muita alkuvuosina puheena olleita syntaksin seikkoja oli esim. subjektin ja predikaatin kongruenssi. Ahlqvistin mukaan predikaatti voi olla yksikössä subjektin monikollisuudesta huolimatta silloin, kun se on subjektin edellä, esim. *minulla on hyvät päivät* (*pro minulla ovat hyvät päivät*; 1881). Grotenfelt oli puolestaan tarkkaillut kansankielestä predikaatin lukua kardinaalilukusanan yhteydessä ja esitti lokakuussa 1881 pidetyssä kokouksessa tarkennuksia kielioppiin. Samassa yhteydessä Forsman mainitsi havaintojaan kollektiivisubstantiiviin liittyvän predikaatin luvusta (*väki olivat ruoalla*). Partitiivimuotoista subjektia käsitteli puolestaan Setälä v. 1885; hän huomautti, etteivät kaikki intransitiiviverbitkään siedä partitiivimuotoista subjektia (ei sanota esim. *poikia meluaa*); sääntöä olisi tarkennettava niin, että ainoastaan subjektin »asemaa tai liikettä» ilmaisevat predikaatit voivat saada partitiivisubjektin.

Yksikön ja monikon käyttösuhteita selviteltiin useassa kokouksessa. Jo keväällä 1876 oli pohdittavana predikaatiiverbiaalin luku monikollisen subjektin yhteydessä; päädyttiin mutkikkaaseen ja kamarioppiseen sääntöön.

V. 1878 Borenius alusti yksikön ja monikon käytöstä viljelykasvien ym. samankaltaisten esineiden nimissä. Asia tuli uudestaan esille kymmenkunta vuotta myöhemmin Setälän alustuksen pohjalta. Kysymyksestä keskusteltaessa Setälä kysyi, sanotaanko esim. *hän lukee Ranskan ja Saksan kieltä vai kieliä*. Yleisesti kannatettiin monikkoa; Setälä piti kuitenkin yksikköä suomenmukaisempana. Paasonen huomautti silloin yksikön käytön aiheuttamista epäselvyyksistä; esim. ilmauksesta *Nurmijärven ja Tuusulan murteessa* ei saa tietoa, onko näissä pitäjissä sama vai eri murre.

Myös sanajärjestykseikat olivat toistuvasti puheena. V. 1878 piti Borenius esitelmän »Sanain järjestys suomalaisessa lauseessa». Alustus ja sen pohjalta käyty keskustelu koski erityisesti subjektin ja predikaatin järjestystä ns. jälkilauseessa. Päädyttiin siihen, että kansankieli käyttää niin subjektilla kuin predikaatillakin alkavia jälkilauseita. V. 1881 seura antoi jäsenilleen kesätyöksi tarkkailla »sanojen järjestystä suomalaisessa lauseessa». V. 1882 keskusteltiin subjektin ja predikaatin järjestyksestä sivulauseen jälkeisessä päälauseessa. Ahlqvist asettui vastoin useiden muiden kotikielenseuralaisten kantaa puoltamaan käytäntöä, jonka mukaan predikaatti edeltää tällaisessa tapauksessa subjektia. Tämä järjestys oli Ahlqvistin mukaan niin yleinen kansankielessä, ettei sitä voimut pitää vieraiden kielten vaikutuksena. Lisätodisteena käänteisen sanajärjestyksen alkuperäisyydestä suomensukuisissa kielissä hän mainitsi vogulissa esiintyvän vastaavankaltaisen käytännön.

Lauseopin ongelmat ovat Kotikielen Seurassa alkuvuosina esillä olleista kielenkäyttökysymyksistä yhä vielä ajankohtaisimpia. Kun muilla kirjasuomen alueilla, esim. oikeinkirjoituksen ja muoto-opin piirissä, on päästy jo varsin vakiintuneeseen käytäntöön, syntaksin alalla vieläkin keskustellaan paljon samoista seikoista kuin satakunta vuotta sitten. Tähän on ehkä vaikuttavimpana syynä lauseopillisen tutkimuksen vähyys (mihin Kotikielen Seurassakin on jo vuosisadan vaihteesta lähtien monesti kiinnitetty huomiota). Näyttää myös siltä, että viimeksi kuluneiden sadan vuoden aikana kirjasuomen lauseoppi on eräiltä osin ollut muuttumassa; tämäkin seikka on osaltaan vaikeuttanut lauseopillisen käytännön vakiinnuttamista.

Jo Veijola oli v. 1880 kiinnittänyt huomiota temporaalirakenteen käytössä havaitsemiinsa virheisiin. Koska kotikielenseuralaisilla ei ollut selvää kuvaa tämän rakenteen kansanomaisesta käytöstä, sen selvittäminen annettiin samana vuonna seuran jäsenten kesätyöksi. Temporaalirakenteen käyttöön ei kuitenkaan sillä erää palattu. Kuutisenkymmentä vuotta myöhemmin v. 1941 Jalo Kalima esitti seurassa huomioitaan temporaalirakenteen väärästä käytöstä. Viime vuosina tätä kysymystä on perin pohjin selvitelty Eeva Lindén Kotikielen Seurassa pitämässään ja Virittäjässä julkaisemissaan esityksissä, esim. »Temporaalirakenne suomen murteissa» (1960) ja »Temporaalirakenne kirjallisessa esityksessä» (1970).

Myös mm. sanajärjestykseikkoja on seuran piirissä pohdittu viime vuosiin asti. V. 1938 Kettunen huomautti siitä, että kustantajien kielentarkastajat kovin mekaanisesti korjaavat ns. jälkilauseessa subjektin predikaatin edelle, jolloin kirjoitettu teksti tulee »kankeaksi ja töksähteleväksi». Useat kotikielenseuralaiset yhtyivät Kettusen ajatukseen. Koska ei kuitenkaan ollut olemassa »vähänkään perusteellisempaa tutkielmaa siitä, millä kannalla kansanmurteet eri seudulla tässä suhteessa ovat, ja ilmaistaanko ja minkälaisia vivahduseroja jälkilauseiden erilaisella predikaatin ja subjektin järjestyksellä, toivottiin jonkun ottavan tämän lauseopin seikan tutkittavakseen». Näitä kysymyksiä käsittelee myös E. A. Tunkelo v. 1951 seurassa pitämässään esitelmässä »Eräs kohta lauseenjäsenten järjestyksestä», ja 1960-luvulla etenkin Eeva Lindén on seuran piirissä harrastanut myös sanajärjestyksymysten selvittelyä (esim. v. 1968 pitämässään esitelmässä »Olisiko suomen kirjakielen sanajärjestyssääntöjä muutettava»; ks. Vir. 1969 s. 105—117).

Tärkeä kielipiillinen uudistus oli puheena lokakuussa 1938 pidetyssä kokouksessa. Tällöin Hakulinen esitti Rapolan laatiman kirjelmän, jossa ehdotettiin Setälän kieliopin sääntöjä muutettavaksi siten, »että *olla*-verbiin, joka objektina määrää *antaa, sallia, käskeä* -verbejä, liittyvä predikaatintäyte saisi olla nominatiivissa». Kun aiemmin oli Setälän lauseopin mukaan sanottava esim. *isäntä käski rengin olla kuuliaisena*, Rapolan esittämän uuden säännön mukaan lause sai muodon *isäntä käski rengin olla kuuliasena*. Asiasta keskusteltaessa kaikki puheenvuoron käyttäjät (Kettunen, Hakulinen, Uotila, Reijonen, Saarimaa) kannattivat Rapolan ehdotusta, ja se julkaistiin myös Virittäjässä (1939 s. 293—294). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielivaliokunta otti v. 1945 saman kannan, ja käytäntö on jo osoittanut uuden säännön osuneen kohdalleen.

Paremmiin sanoen

Kaikkiaan Ahlqvistin Kotikielen Seurassa käsittelemiä oikeakielisyyseikkoja on useita kymmeniä. Huonoja ja epäsuomalaisina hylättäviä ilmauksia olivat hänen mukaansa esim. seuraavat: sana *meikäläinen* (merkityksessä 'meidän kansalainen'), *suurenmoinen* (merkityksessä 'storartad'), *sukupolvi* (paremmin *miespolvi*), *hyönteinen* (sana sopisi vain »jonkin itikkalajin nimeksi»; Ahlqvist joutui sen kuitenkin hyväksymään nykyisessä merkityksessään, koska parempaakaan ei keksitty), *asutus* (merkityksessä 'väestö'), *josko* (kokonaan »hyljättävä»), *viivanto* ja *mitanto* (olivat väärin johdettuja, po. -aa-), *Välimeri* (par. *Keskimeri*), *vankila* (po. *vangisto*, koska *vankila* »tuntuu liian kodikkaalta»), *väite* (merkityksessä 'pstående' »töykkää kielitunnetta, se kun vain merkitsee 'invändning'»); Ahlqvistin mukaan *pstående* = *pståtåmymys*, muut ehdottivat

päätelmää), *-retki* (pro *-ura*, esim. *elämänretki*; Ahlqvist peruutti kuitenkin tämän ehdotuksen, koska länsimurteissa *retki* = 'matka'), *vähittäin-*, *vähittäismyynti* (par. *vähinmyynti*; Setälä esitti tueksi lauseen: *viinaa ei myydä kuin viisin kannuin, vähin erin*), *tässä kohden* (par. *kohdin*) jne. *Sydän*-sanaa oli Ahlqvistin mukaan taivutettava *mm*:llisen *d*:n vuoksi sekä siksi, että alkuperäinen muoto oli ollut *sydä + mpi* (kuten *muutampi*).

Muita alkuvuosina esillä olleita kieliseikkoja olivat *mm*. kysymys possessiivisuffiksillisten sanojen lauseensisäisistä viittaussuhteista (1876), possessiivisuffiksien mukautuminen adverbeissa (1887), muodot *enää* ja *enään*, *hiljaa* ja *hiljaan* (1881, 1884), *ylioppilashuoneella* vai *-huoneessa* (1881; seura kannatti inessiiviä), kysymys passiivin potentiaalimuotojen loppu-*n*:stä (*katsottaneen* vai *katsottanee*; seura hyväksyi vain edellisen; 1885), superlatiivadjektiivien kirjoitustapa (1890; todettiin, että *mm* on komparatiivin analogiaa, muttei pidetty enää aiheellisena luopua siitä yksinäis-*m*:llisen kirjoitustavan hyväksi).

Monet näistä seikoista tulivat seurun piirissä myöhemminkin esille. Niinpä Kettunen otti *ylioppilastalolla* vai *-talossa* -kysymyksen jälleen puheeksi v. 1907. Samaten hän vaati useaan otteeseen muutosta *ensimmäinen*-sanan kirjoitustapaan (*mm*. v. 1927, 1932, 1946); kiistaan liittyi eräitä sängen kärjekkäitäkin piirteitä. Helmikuussa 1932 käytiin seurassa Kettusen esityksen johdosta vilkas keskustelu, jossa *ensimmäistä* kannattivat Kettusen ohella *mm*. Reijonen ja Niinivaara, *ensimmäistä* puolsivat *mm*. Tunkelo, Hakulinen ja Saarimaa. Kysymyksestä äänestettiin; tällöin *ensimmäinen* voitti 26 äänellä 10:tä vastaan. Kokouksen kulusta sai Uuden Suomen Olli aiheen pari päivää myöhemmin julkaisemaansa pakinaan »1 vai 2 ämmää?». Seuran piirissä hyväksymättä jäi myös Kettusen esittämä ajatus, jonka mukaan passiivin potentiaalimuotojen loppu-*n*:stä luovuttaisiin, koska se ei hänen mielestään näyttänyt vakiintuneen.

Keskustelua puhuttelutavoista

Melkoista päänvaivaa aiheutui Kotikielen Seurassa alkuvuosikymmeninä suomalaisista puhuttelutavoista. Asia oli esillä useaan otteeseen. Käydyistä keskusteluista näkyy paitsi tuolloisten puhuttelutapojen kirjavuus myös kotikielenseuralaisten selkeä näkemys ilmiön luonteesta: kyseessä ei seuralaisten mukaan ollut niinkään kielellinen kuin sosiaalinen ja psykologinen ongelma.

Ensimmäisen kerran keskusteltiin seurassa puhuttelutavoista huhtikuussa 1885. Mainittiin esimerkkejä paitsi yks. 3. persoonassa puhuttelusta (*pastori tulee sisään*) myös mon. 3. persoonan käytöstä yhtä henkilöä puhuteltaessa: esim. *pastori tulevat sisään* (Virroilta), *pastorit tulevat sisälle* (yleisemminkin Länsi-Suomesta). Seuralaisten yleinen kanta oli, että 3. persoonassa puhutte-

lua oli syytä välttää, »koska meillä on erinomaisen hyvä puhuttelusanamme *Te*, jota meidän sopii aina kohteliaassa puheessa käyttää, samoin kuin suuret sivistyskansat ranskalaiset ja saksalaiset käyttävät *Vous* ja *Sie* sanojaan». Vain Forsman ja Kala asettuivat puoltamaan osin 3. persoonankin käyttöä puhuttelussa; heidän mukaansa sellaiset puhuttelut kuin *tulee nyt sisälle, tuleehan sisälle* olivat perisuomalaisia.

Seura uudisti käsityksensä teitittelyn suositeltavuudesta v. 1892. Perin pohjin puhutteluasiaa pohdittiin sen jälkeen vielä kahdesti.

Keväällä 1899 Viljo Tarkiainen alusti keskustelun suomalaisista puhuttelutavoista. Alustaja huomautti, että paitsi tavallista sinuttelua ja teitittelyä tavataan kirjakielessä ja kansanmurteissa yhä yleisesti ruotsin mukaista tapaa, jossa puhuttelutavasta käytetään arvonimeä ja siihen liitetään 3. persoonan verbimuoto. Kotikielenseuralaiset olivat yhdessä tapauksessa valmiit hyväksymään tällaisen käytännön: »jos puhuttelusanana on käytetty abstraktisanaa toisen persoonan possessivisuffiksin kanssa, silloin predikaatti on oleva kolmannessa persoonassa, esim. *suvaitseeko Ylhäisyytenne* 1. *Teidän Ylhäisyytenne, Korkeutenne, Pyhyyttenne* j.n.c. *astua minun matalaan majaan?*» Tässä tapauksessa ei nimittäin seuralaisten mukaan »puhuttelukaan henkilöä, vaan hänen sijastaan jotain ominaisuutta, joka otaksutaan hänessä olevan tavallista suuremmassa määrässä». Muuten olisi arvonimin puhuttelusta pyrittävä luopumaan, ei kuitenkaan ensisijaisesti oikeakielisyys- vaan muista syistä:

Paljoa enemmän olisi tasa-arvoisuus-aatteenkin mukaista, että teitittäisiin kaikkia henkilöitä, joita ei sinutella. Jos selvyys välttämättä vaatii arvo- tai muun nimen esille, niin se olisi mukaan otettava ainoastaan vokatiivina samoin kuin ranskassa on tavallista. Oikeakielisyyskannalta katsoen ei voi arvonimillä puhuttelemista tuomita hylättäväksi, se kun jo on yleisesti käytännössä. Mutta juuri yhteiskunnallisista syistä olisi koetettava siitä päästä irti ja kohottaa entiseen arvoonsa huonoon huutoon joutumassa oleva *te* sana.

Teitittely ei kuitenkaan näyttänyt yleistyvän kirjakielessä toivotulla tavalla. Maaliskuussa 1912 otti puolestaan E. A. Saarimaa seurassa puheeksi kysymyksen »kohteliaista suomalaisista puhuttelutavoista» ja toivoi, että seura ryhtyisi aktiivisesti yleistämään teitittelyä. Syntyi jälleen vilkas keskustelu, johon osallistuivat mm. Kettunen, Ojansuu, Cannelin, Tunkelo ja Setälä.

Kettusen mielestä ei ollut välttämätöntä ryhtyä tietoisesti vieromaan 3. persoonan käyttöä puhuttelussa, koska se oli »syvästi juurtunut kansankieleen». Hän ei kuitenkaan tahtonut vastustaakaan puhuttelu-uudistusta. Samalla kannalla kuin Kettunen oli Ojansuu, joka huomautti Rauman seudulla käytettävän puhuttelutapana myös mon. 3. persoonaa; oli sama tapa tuttu Itä-Suomestakin. Cannelin ja Tunkelo asettuivat välittävälle kannalle: *te*-sanaan voisi liittää »kohteliaan vokatiivin, ellei paljaaseen *Te* sanaan tyy-

dyttäisi». Tunkelo johti keskustelun samalla puhuttelun [psykologiseen ja sosiaaliseen taustaan:

Toht. Tunkelo huomautti vielä lisänä III:n persoonan käytön psykologiaan, että sitä käytettiin myöskin alempiarvoisia henkilöitä puhuteltaessa. Tuntuu siltä kuin puhuja pyrki liian lähelle puhuteltavaa, jos hän puhuttelisi häntä samoin kuin isäänsä ja äitiänsä. Toisaalta taas on huomattava puhujan tarve pitää puhuteltava etäämmällä itsestään, jonkinlainen työnantajan ja -tekijän suhde. Kielen täytyy palvella näitä tarpeita. Puhuttelutapojen reformiehdotusta on kannatettava ei niin paljon kielellisistä kuin sosiaalisista syistä.

Prof. Setälä yhtyi toht. Tunkeloon siinä, että kysymyksessä oli sosiaalinen eikä kielellinen reformi. Ruotsin kieli on ainoa, jossa III:ta persoonaa puhuttelussa käytetään. Ranskalaiset ja englantilaiset ovat tässäkin suhteessa saavuttaneet ihanteen; heidän puhuttelusanansa, jota voi aina käyttää, onkin kuvana ihmistasa-arvosta.

III:n persoonan puhuttelu on kömpelöä, sitävastoin on *Te*, joka puhuttelusanana nykyään on hyvin levinnyt, suositeltava. *Te*-reformiin pitäisi myöskin sisältyä arvonimien poistaminen.

Persoonattoman puhuttelutavan psykologian selvittämiseksi huomautti toht. Tunkelo, että tällainen puhuttelutapa joissakuiissa tapauksissa oli tarpeellinen pedagogisena keinona, jonka kautta puhuja pysyttää toiset kauempana itsestään. Samoin on kansan käyttämä persoonaton puhuttelutapa, jota käytetään outoja puhuteltaessa, jonkinlainen suojelus- ja varokeino likempää kosketusta vastaan.

Lopuksi keskusteltiin siitä, kuinka laajasti murteittain lapset teitittelevät vanhempiaan. Tapa oli Kettusen mukaan yleinen savolaismurteissa; sitä vastoin Pohjois-Karjalassa Eino Tikkasen mukaan sinuttelu oli tavallista. Ojansuu oli lounaismurteiden alueella kuullut paitsi lasten teitittelevän vanhempiaan myös aviopuolisoiden toisiaan, etenkin vaimon miestänsä, jos heillä oli suuri ikäero. Samantapaisia havaintoja olivat kotimurteestaan tehneet Saarimaa ja Tunkelo.

Tasa-arvon lisäämiseen tähtäsi myös v. 1903 Kotikielen Seurassa tehty aloite, jonka mukaan »olisi ruvettava miettimään yhteistä nimitystä sekä rouville että neideille, samoin kuin miehillä on nimitys herra». Vaikka ehdotusta kannatettiin, uusi nimitys näyttää jääneen keksimättä. Käytännön tuloksiin ei liioin johtanut toinenkaan samassa kokouksessa esitetty ajatus, jonka mukaan vieraankaikuinen *rouva*-sana korvattaisiin kotoisella nimityksellä *emäntä*.

»Modus eventivus»

Keväällä 1890 Kotikielen Seuralta pyydettiin kannanottoa kysymykseen, joka koski uuden moduksen omaksumista kirjakieleen. F. Ahlman lähetti

nimittäin seuralle kirjeen, joka käsitteli ns. modus eventivusta (esim. Kalevalassa *suuttuneisi*, *kamaltuneisi*); kirjoittaja toivoi, että Kotikielen Seura suosittelisi tämän tapaluokan omaksumista kirjakieleen. Kirje, joka valitettavasti on seuran arkistosta kadonnut, herätti pöytäkirjan mukaan vilkkaan keskustelun. Erityisesti Kaarle Krohn asettui vastustamaan Ahlmanin ehdotusta; perusteluksi hän esitti mm. sen, ettei tällaisia muotoja esiinny muualla kuin parissa kohdassa Kalevalassa. Kun puoltaviakin kannanottoja ilmaantui, seura päätti lykätä asian käsittelyn toistaiseksi. Kysymys tuli seuraavana syksynä uudelleen esiin, ja tällä kertaa oli virikkeenä Volmari Kilpisen lähettämä kirje, josta pöytäkirjaan on otettu katkelma:

Viime kevättalvella oli Kotik. Seurassa keskusteltu toimileen: *ottaneisin*, *antaneisin* y.m. muodosta ja sen synnystä. Siihen minä saatan antaa selvikettä. — Jo alkuaikoina El. Lönnrothin asuessa Kajaanin kaupungissa eli kylissä kirjoitin Hänelle kirjeen, jossa tuota muotoa käytin. Se minusta soveltui yhdistämään muodot *ottanen* ja *otlaisin*. Heti hän minulta kysymään, oliko se muoto käytössä Keski-suomen rahvaassa? Minä eitin niin olevan, ja olevan omaa kotitekoani vaan. Sittemmin olen sitä usein viljellyt, ja näkyipä E. L.:kin sen ottaneen varteensa joskus. Ja siten on eittämättä joka muoto ja sana kielessä alkunsa saanut, että joku henkilö sen on sepustanut. Jos keksimä on ajatusta, ymmärrettä ominut, niin se on laajemmalle, vihdoin yleiseksi levinnyt. — —

Seuranneessa keskustelussa Krohn tarkasteli lähemmin Kalevalassa esiintyvien *suuttuneisi*, *nuristuneisi* -tyyppisten muotojen syntyhistoriaa. Muodot olivat Krohnin mukaan olleet vielä Lönnrotin välilehtisessä Vanhan Kalevalan kappaleessa *suuttunevi*, *vihastunevi* -asussa. Uuden moduksen omaksumista kirjakieleen ei kannatettu: »Hra F. Ahlman'in viime lukukaudella tekemän ehdotuksen, että nämät konsessiivi & konditionaalin sekamuodot otettaisiin käytäntöön, seura vaihtololla tappoi.»

Eräitä kirjoitusseikkoja

Paljon keskustelua aiheutui seuran ensi vuosikymmeninä muutamasta kirjoitusseikasta. Erityisesti loppukahdennuksen merkintä oli ongelmallinen. V. 1887 pitämässään alustuksessa Elias Erkkö huomautti »aspiratioonin» merkinnän puutteellisuudesta: »Sen tähden, että tätä äännettä ei merkitä, lausuvat usein sivistyneet ihmiset ja suomen kieltä opiskelevat kieltämme aivan väärin, sanoen esim. *konepaja* pro *koneppaja*, *tulekaan* pro *tulekkaan*.» Esitettiin erilaisia tapoja »aspiratioonin» osoittamiseksi, mutta mikään niistä ei saanut yleistä kannatusta osakseen. Asia tuli uudelleen pohdittavaksi v. 1893,

ja paria vuotta myöhemmin Ojansuu esitti, että »aspirationi» olisi ehdottomasti kirjoituksessa osoitettava. V. 1896 yliopp. Ilmari Calamnius kysyi, onko kirjoitettava *juoppas*, *ei annakkaan*, *kulkeakkin*, *tulisikko tuosta kalua* vai *juopas* jne. Setälän mukaan tarkkaa lausefonetiikan merkitsemistä olisi vältettävä, »koska sen kautta murteet tulisivat epäsopuun ja kirjakielen eheys vaaraan». Loppukahdennuksen merkitsemättä jättäminen liitepartikkelitapauksissa vakiintui sittemmin; viimeinen kotikielenseuralainen, joka elämänsä loppuun (1950-luvulle saakka) kirjoitti *tulekkin* jne., lienee ollut E. A. Tunkelo.

Keskustelua herättänyt seikka oli myös painottoman tavun *i*-loppuisen diftongin merkitseminen. Genetz oli jo v. 1886 Virittäjässä kiinnittänyt huomiota kirjakielessä vallitsevan käytännön kirjavuuteen: »Yksi kirjoittaa *kuuluisa*, toinen *kuulusa*, yksi *vetäisen*, toinen *vetäsen*, yksi *ajoittain*, toinen *ajottain*. Muutamat kirjoittavat *hevosen*, *poikasen*, mutta *hevoista*, *poikaisten*.» Tässä tilanteessa Genetz esitti radikaalia ratkaisua:

Tästä kirjavuudesta ei päästä muulla lailla kuin seuraamalla yleisintä kansan kieltä: tykkönään poistamalla *i* lyhyen korottoman vokaaalin jäljestä s.o. toisesta tavuusta, kuitenkin ainoastaan johdannaisissa. Varsinaisessa taivutuksessa *i* on selvyuden vuoksi säilytettävä sekä sivistyneessä puhekielessä että kirjakielessä, niinkuin se onkin säilynyt.

Genetzin ehdotuksesta keskusteltiin seuraavana vuonna Kotikielen Seurassa. Mielipiteet menivät ristiin. Genetzin ajatukseen yhtyivät Mikkola ja Stenvik; muut kannattivat *i*:n säilyttämistä. Setälä tiivistä seurannan: »Seura ei tahdo ennustaa, miten tulevaisuudessa on tämän asian käyvä, vaan se arvelee, ettei ole syytä kirjoituksessa mennä kielen kehityksen edelle.»

Ennenaikaiseksi osoittautui myös Kanniston viitisentoista vuotta myöhemmin tekemä samansuuntainen esitys. Vuoden 1901 Virittäjässä Kannisto suositti 3-tavuisten *oitta*, *öittä* -loppuisten verbien kirjoittamista *i*:ttöminä. *oitta* ja *oitta* -verbien erottamista kirjakielessä oli puolustettu kielihistoriallisin syin. Kanniston mukaan tällainen »äännelaillisesta kielikannasta» kiinni pitäminen ei ollut enää tässä tapauksessa perusteltavissa:

Ensiksikään tämä ei ole ainoa kohta, jossa kirjakielemme poikkeaa äännelaillisesta kielikannasta, sellaisia on kirjakielemme täpö täynnä. Toiseksi: sanan johdon asettaminen määrääväksi oikeinkirjoitusseikoissa silloin, kun sen ottaminen huomioon ei vähimmitenkään edistä luetun ymmärtämistä, ei ole tarpeellista eikä edes oikeutettua. Kielihistorian opettaminen ei kuulu oikeinkirjoituksen tehtäviin. Ja kolmanneksi: luopuminen äännelaillisesta kannasta ei enää ole kysymyksessäkään, sehän on jo tapahtunut. Kieliopin säännöt ovat enää muistomerkkinä tuosta kannasta, ideaalina, johon koulu ei kahdeksassa vuodessa edes pitkäsarvisten »pukkien» pelolla näytä kyenneen johtamaan kasvattejansa. (S. 73.)

Kanniston esittämään i:ttömyyskantaan yhtyi mm. Tunkelo, joka ryhtyi vuodesta 1902 soveltamaan sitä myös Virittäjässä. Kannisto uudisti ehdotuksensa vielä v. 1907 Virittäjässä julkaisemassaan kirjoituksessa, ja Virittäjässä sitä noudatettiin 1920-luvulle asti. Valitettavasti tämä uudistus, joka olisi kerralla ratkaissut kielenkäyttäjii yhä harmillisesti kiusaavan *i*-ongelman, jäi omaksumatta yleiseen käyttöön.

Vierasperäiset sanat

Tärkeällä sijalla Kotikielen Seuran toiminnassa on ollut kysymys vierasperäisten sanojen oikeinkirjoituksesta, taiputuksesta ja korvaamisesta oma-peräisin ilmauksin.

Kotikielenseuralaisten periaatteellinen suhtautuminen vierasperäisiin sanoihin ilmenee jo eräistä varhaisista pöytäkirjoihin sisältyvistä puheenvuoroista. Vuonna 1878 pitämässään alustuksessa »Vieraitten sanain oikein kirjoittamisesta Suomen kielessä» Jaakkola lausui: »Niitten [vierasper. sanojen] kohtuullisessa lainaamisessa ei olekaan liiaksi moitittavaa, koska ne rikastavat kieltä ja auttavat yleistä sivistystä taipumaan luonnonmukaisemmaksi, s.o. kansalliseksi.» Kuitenkin alustaja heti kohta osoitti moitteen sanoja useimmille suomalaisille kirjailijoille, »jotka säälimättömästi lainaavat vieraita sanoja, pitämättä väliä, että kielellä olisi itsellä monta vertaa parempia ja enemmän sanoja». Huomattavasti jyrkemmin suhtautui muukalaisten sanojen lainaamiseen Lönnbohm:

Tästä sai s.j. Lönnbohm tilaisuuden puhua vieraankielisten sanain käyttämisestä. Hän kehoitti viljelemään niitä niin niukasti kuin mahdollista varsinkin seuraavista syistä. Körner lausuu: »joka vieraan kielen sanoja käyttää, se omalle kielelle kahleita takoo», mutta puhuja muuttaisi mielellään tämän lauseلمان näin kuuluvaksi: joka — — — se *omalle hengelle* kahleita takoo. Sillä kun kuulee kotiperäisen sanan, tulee päitse niitä käsitteitä, jotka luontonsa puolesta ovat läheisessä yhteydessä sanalla tarkoitetun käsitteen kanssa, myös ajattelemaan semmoisia käsitteitä, joiden nimitykset äänellisesti ovat mainitulle sanalle sukua eli samasta sananjuuresta johtuneita. Vieraalla sanalla taas on ainoastaan käsitteellisiä vaan ei äänellisiä heimolaisia, ja seuraus siitä on se, että vieraskielinen sana saapi paljon köyhemmän ja suppeamman idéassociationin toimeen kuin kotimainen. Erittäinkin kirjailijain luomis-kykyyn vaikuttaa sentähden vierasten sanain käyttäminen turmiollisesti. Toisen syyn, minkätähden muukalaisia sanoja on vierominen, sanoi h^{ra} Lönnbohm olevan se, että kieli, jossa niitä runsaasti käytetään, ei koskaan tule oikein kansalliseksi eikä sentähden voi levittää valtaansa niin laajalle kuin sen muussa tapauksessa olisi mahdollista. (14. 3. 1882.)

Kysymys vierasperäisten sanojen (sivistyssanojen ja nimien) taivutuksesta ja oikeinkirjoituksesta tuli seikkaperäisesti puheeksi jo syksyllä 1878. Jaakkola alusti tästä aiheesta kahdessakin kokouksessa. Ortografian osalta hän esitti periaatteen, että »vieraat Suomen kieleen lainatut sanat ovat kirjoitettavat niin paljon kuin mahdollista suomen kielen luonnon mukaan». Oikeinkirjoitusta ja taivutusta koskevat ohjeet Jaakkola tiivistä viisikohtaiseksi säännöksi:

a) Nimet ovat kirjoitettavat niin paljon kuin mahdollista alkukielen mukaisesti, paitsi semmoiset vieraskieliset nimet jotka ovat Suomen kieleen syöpyneet, ettei niissä ole vierasta mikään muu kuin niiden merkitys. Tällaisia perehtyneitä on varsinkin ristinimiä ja valtakuntain nimiä.

b) Ne nimet, joilla on sellaiset päätteet että niitä ennestänsä löytyy Suomen kielessä, taivutetaan niinkuin Suomalaiset sanat. Tällaisia ovat esim. Latinan ja Kreikan kielen *-as, -es, -is, -o, -os* ja *-us* päätteiset sekä uusista kielistä ne joilla on Suomalaisia päätteitä.

c) Nimihin joilla on sellaiset päätteet ettei niitä ole Suomen kielessä, lisätään päätteeseen väliin sideääntiöksi *i*, paitsi niissä vieraskielisissä, eritenkin ranskalaisissa nimissä, joiden lopussa kyllä on kerake, vaan joka lausuttaissa ei kuulu, kirjoitetaan Suomal. taivutus- t. johdotpääte sanalle ilman sideääntiötä.

d) Mutta kun varsinkin muutamissa uutten kielten sanoissa, jotka päättyvät monilla konsonanteilla, tuntuisi kirjoitus kankealta, kun niihin liitetään konsonantilla alkava pääte, on niihinkin sulosoinnun vuoksi pantava *i* sidevokaaliksi, esim. *Decazes'illa*.

e) Vieraista kielistä lainatut nomina appellativa ovat taivutettavat ylipäänsä sidevokaalina *i*, esim. *marsalkki, sosialisti, paniikki, filologi, teologi, evankelisti, reliikki, fysikki, logiikki, skolastiikki, senatti, aristokrati, kosmopoliti, politiikki, symboli, auktoriteetti, intelligensi* j.n.e.

Jaakkolan alustukset panivat alkuun vierasperäisten sanojen taivutusta ja oikeinkirjoitusta koskevien keskustelujen ja aloitteiden tradition, joka seuran piirissä on jatkunut tähän päivään asti. Seuraavassa joitakin huomioita lähes sadan vuoden ajalta.

V. 1879 Lindroos huomautti, että näyttää kovin rumalta, jos esim. sanat *opera* ja *unioni* kirjoitetaan »niinkuin ne jokapäiväisessä puheessa lausutaan, siis *uoppera* ja *uniuuni*». Lindroos vaatikin, että tällaiset sanat on paitsi kirjoitettava myös lausuttava alkukielisen kirjoitustavan mukaisesti; näin »tultaisiin ehkä hyvinkin lähelle itse roomalaisten lausumis-tapaa». Seura kannatti Lindroosin ajatusta. Paria vuotta myöhemmin Jaakkola piti jälleen laajan esityksen »Vieraskielisten nimien kirjoittamisesta Suomen kielessä». V. 1882 pohdittiin seurassa *marttyyri, kuvernööri, majesteetti* -tyyppisten lainasanojen vokaalisointusuhteita; pöytäkirjan mukaan »yleinen mielipide näkyi olevan, että kansa pitää vieraita sanoja liittosyntyisinä, jonka tähden niissä alkuosan vokaalit eivät ainakaan sanottavasti vaikuta taivutuspäätteen vokaaliin»;

seura päätyikin kannattamaan tällaisissa tapauksissa etuvokaalisia päätteitä.

V. 1886 keskusteltiin seurassa vierasperäisten sanojen oikeinkirjoituksesta J. H. Kalan esittämän kahden teesin pohjalta; teesit olivat: 1) puhekieli on kirjakielen perustus; 2) lainasanain kirjoittamisessa tarvitaan lisäkirjaimet b, f, g (mutta c, q, x, z ja å ovat tarpeettomia). Ensimmäiseen teesiin yhdyttiin mutta todettiin, ettei siitä ole tässä asiassa käytännön hyötyä, »sillä juuri erillaisista lausumatavoista ovat lähteneet ne erillaiset kirjoittamatavat, joita meillä on». Ongelmanakin: »Tulisiko meidän siis lausumisessa ja kirjoittamisessa seurata vierasten kielten lausumatapaa ja minkä niistä, vaiko Suomen kielen omien ääntämislakien mukaista tapaa?»

Hannikainen huomautti, että kirjoituksessa on ryhdytty liiaksi tavoittelemaan ruotsinkielistä ääntämystä. Hänen mukaansa olisi parempi ottaa lainat »ensikädestä», alkukielistä, »tahi ainakin kulttuurikielistä», etenkin niissä tapauksissa, joissa mikään kieli ei enää käytä alkukielistä asua. Toinen teesi herätti kysymyksen suhu-*s:n* merkintätavasta. Mielenpiteet jakautuivat. Th. Schvindt huomautti, että *sch:n* sijasta olisi merkittävä *sh*. Grotenfelt yhtyi tähän ajatukseen; olisi siis kirjoitettava *shaali* ja *shakki*. Hannikainen puolestaan esitti, että yleisesti käytetyissä sanoissa tämä äänne olisi merkittävä kansan ääntämyksen mukaisesti eli *s:llä* (*saali*). Jos tarkempi merkintä olisi tarpeen, siinä tapauksessa Hannikaisen mielestä *sj* olisi parempi kuin *sh*. Cannelin ja Törnqvist kannattivat *sj:tä*. Roine puolsi pelkkää *s:ää*, »sillä kansan kielessä se on selvä *s*-äänne; vaikea ja tarpeeton on kieleemme saattaa kaikkia suhuäänteitä». Kala ja Mikkola vastustivat *sj:tä*, Mikkola lisäksi myös pelkkää *s:ää*. Krohn ja Grotenfelt asettuivat *sh:n* kannalle. A. Sieberg mainitsi puolestaan että ainakin sanassa *sielu sj* olisi paikallaan. Mihinkään ratkaisuun seura ei tässä asiassa tullut. Vierasperäisten sanojen oikeinkirjoitusta koskevaa keskustelua jatkettiin v. 1887 taas Kalan alustuksen pohjalta. Esitettiin jälleen tavoitteeksi alkukielisen kirjoitus- ja äänneasun noudattaminen. Setälä ei kuitenkaan pitänyt tätä periaatetta kovinkaan hyvänä, sillä siinä »tulevat syrjään jätetyksi historialliset seikat».

Kymmenisen vuotta myöhemmin (1898) Frans Äimä piti »erittäin rikasaineeksisen esitelmän suomen *s*-loppuisten proopriumien taivuttamisesta». Äimä esitti ensiksi ne tapausryhmät, joiden taivutus oli jo vakiintunut, ja tarkasteli sitten tapauksia, joiden taivutuksessa »vallitsee mitä suurin horjuvaisuus». Kirjavuuden syynä oli erilaisiin mallikaavoihin nojautuminen; tällaisia taivutuskaavoja Äimä esitti viisi:

- 1) italomaaninen, esim. *Brutus : Bruton, Eliano : Elianon*;
- 2) pitkävokaalinen, esim. *Pallas : Pallaan*;
- 3) *ksen*-taivutus, esim. *Antonius : Antoniuksen*;
- 4) *sen*-taivutus, esim. *Ramus : Ramusen*;
- 5) *sin*-taivutus, esim. *Odysseus : Odysseusin*.

Taivutuksen horjuvuus oli Äimän mukaan vienyt ns. nominatiivipakkoon: »tahdotaan jos suinkin mahdollista tulla aikaan nominatiivimuodolla ja kiertää nominien taivutus, vaikka silloin monesti on täytymys tehdä väkivaltaa kielelle». Käytännön vakiinnuttamiseksi välttämätön yhdenmukaisuus oli Äimän mielestä saavutettavissa parhaiten yleistämällä *sin*-taivutus kaikissa epäselvissä tapauksissa. Ehdottipa esitelmänpitäjä kotoistenkin nimien taivutusta muutettavaksi siten, että »suomenkin kielisiä sukunimiä saisi taivuttaa nominatiivinmuotoista vartaloa käyttäen, esim. *Korpi* : *Korpin*, *Tilvis* : *Tilvisin*». Seuran jäsenten mielestä italomaaninen taivutustapa oli hylättävä, samoin *sen*-taivutusta pidettiin epäonnistuneena »sepustuksena». Äimän esittämää *sin*-taivutusta ei liioin kannatettu, koska »se kirjakielessä on peräti harvinaisen ja olisi luultavasti enää mahdoton saada käytäntöön».

Tämän jälkeen seuran piirissä vierasperäisistä sanoista käyty keskustelu siirtyi samalla Virittäjän palstoille. Martti Nyholm (myöh. Airila) alusti v. 1904 keskustelun vieraskielisten sanain oikeinkirjoituksesta (ks. Vir. 1904 s. 53—61, 76—81). Esiteltyään mm. foneettisen, lyhyys- ja etymologisen periaatteen alustaja asettui kannattamaan etymologista periaatetta, jota itse asiassa jokseenkin johdonmukaisesti oli seuran piirissä esitetty jo kahden vuosikymmenen ajan. Setälä ei tosin nytkään hyväksynyt tätä lähtökohtaa: »Jos tahdotaan pysyä jyrkästi etymologisella kannalla, niin ei ole mitään varmaa rajaa minne saakka sanain johdossa on mentävä ja tullaan silloin mahdottomuuksiin.» Vaikka etymologinen periaate ei Nyholminkaan mielestä ollut kaikin puolin aukoton, se oli kuitenkin ainoa, joka »antaa varman pohjan».

V. 1905 Arvi Kemiläinen alusti *eerata*-loppuisten verbien korvaamisesta *oida*-loppuisilla. Samana vuonna G. A. Karling pohjusti jälleen keskustelun vierasperäisten sanojen kirjoittamisesta; vilkkaan keskustelun päätteeksi valittiin toimikunta (Ojansuu, Tunkelo, Landgren) asiaa edelleen valmistelemaan. Toimikunnan esityksestä päätettiin ryhtyä kokoamaan aineksia, jotka valaisivat vierasperäisten sanojen esiintymistä suomen kielessä. Kertyvä aineisto päätettiin lahjoittaa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle, jotta se voisi hyödyntää sitä tekeillä olevassa kirjakielen sanakirjassa. Näytteeksi vierasperäisten sanojen horjuvasta käytöstä Kotikielen Seura v. 1907 julkaisi 35-sivuisen vihkosen »Kokoelma suomen kielen vierasperäisiä sanoja». V. 1908 Tunkelo ja Kalima alustivat jälleen Kotikielen Seurassa vierasperäisten sanojen kirjoittamisesta; tällä kertaa kysymys oli entistäkin ajankohtaisempi tekeillä olleen Tietosanakirjan kirjoitusasun yhdenmukaistamiseksi (ks. Vir. 1908 s. 118—122). Vastakkain olivat taas kerran etymologinen periaate (edustajanaan Tunkelo) ja lyhyysperiaate (kannattajanaan Kalima, joka esitti kirjoitettavaksi jopa *etillinen*, *lyrillinen* ja *komillinen*). Näistä päivin sai vierassanojen oikeinkirjoituksessa alkunsa käänne, jota on jatkunut meidän aikoihimme

saakka ja jonka avulla on aiemman sekasorron sijaan vähitellen saatu melko täsmällinen vakiintuneisuus. Kääntein lähimpänä aiheena oli v. 1908—19 ilmestynyt vanha Tietosanakirja: siihen omaksuttiin hiukan modifioituna Tunkelon esittämä etymologinen periaate, joka merkitsi kompromissia äärimmäisen pituus- ja lyhyyskannan välillä. Olennaisesti tätä Tietosanakirjan järjestelmää seurasi sitten mm. Airilan ja Cannelinin ohjeluetelo »Vierasperäiset sanat» (1920), ja sitä ovat noudattaneet myöhemmin yhä useammat hakuteokset ja kielenkäytölle mallia luoneet ohjekirjat.

Virolaistenkin nimien taivutuksesta keskusteltiin näihin aikoihin. V. 1911 Kettunen viittasi käytännön kirjavuuteen ja ehdotti, että konsonanttiloppuiset virolaiset nimet saisivat obliikvitaivutuksessa sidevokaaliksi *i:n* (esim. *Aavikin*, *Tilkin*, *Hurtin*). Samaa mieltä olivat Kannisto ja Saarimaa. Tunkelo sitä vastoin puolsi virolaisten nimien taivuttamista suomalaisittain: siis *Aavikon*, *Tilkan*, *Hurtan*, *Suitsun*. Setälä kannatti Tunkelon ajatuksia, vaikka myönsikin, että oikean taivutustyyppin tunteminen on usein vaikeaa. V. 1916 asia oli jälleen esillä. Silloin Ojansuu esitti *i*:llisten taivutusmuotojen käyttämistä, »varsinkin kun kehitys suomessakin tuntuu vievän proprien taivutuksen eroon vastaavista appellatiiveista». Kannisto asettui Ojansuun kannalle; Tunkelo puolestaan pysyi aiemmassa kannassaan (hänen mukaansa esim. *sepp-* ja *metsloppuiset* nimet olisi taivutettava suomalaisittain *Pyttsepp* : *Pyttsepän* jne.). Käytännössä on sittemmin tullut yleisimmäksi sentapainen kompromissi, jota mm. M. Airilan Vierasperäiset sanat -ohjeistossa suositellaan: sidevokaalina on yleensä *i*, vain suomen sanojen kanssa identtiset tai niitä läheisesti muistuttavat nimet voivat taipua suomalaisittain.

Vierasperäisten sanojen kirjoittamista pohdittiin vielä mm. v. 1929. Todettiin, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielitieteellinen valiokunta oli asettunut kannattamaan Airilan—Cannelinin Vierasperäiset sanat -nimisen ohjeluetelon pääperiaatteita. Kotikielen Seuran jäsenistä Martti Niinivaara piti valitettavana sitä, ettei Kirjallisuuden Seuran kielitieteellisessä valiokunnassa ääntämismukainen pituuskaanta (*agronoomi*, *filosoofi* jne.) ollut päässyt johdonmukaisesti vallitsevaksi. Kettunen vaati puolestaan kaikkien *io*-loppuisten sanojen *i*-ainesta edeltävän konsonantin edellä käyvän vokaalin kirjoittamista lyhyenä (esim. *agitatio* jne.); hänen mukaansa »se helpottaisi siirtymistä vanhasta *-tsioni*-kannasta uuteen kantaan, edellisessäkin kun vokaali on aina lyhyt ja siksi merkitty». Toivonen ja Hakulinen huomauttivat, että johdonmukaisuuden saavuttamiseksi tämänkaltaisissa oikeinkirjoitusksymyksissä on »välttämätöntä eri tahoilla tinkiä yksityisistä mielipiteistä ja alistua noudattamaan enemmistöpäätöksiä». Kettusta asia jäi kuitenkin vaivaamaan, ja hän palasi siihen vielä niin myöhään kuin v. 1946, jolloin totesi, että on syyttä vakiinnutettu sellaiset pitkävokaaliset muodot kuin *inflaatio*, *deklinaatio*, *konjugaatio* jne. Kahdessakymmenessä vuodessa käytäntö oli jo

kuitenkin siinä määrin vakiintunut, ettei Kettusen muutosehdotusta ollut enää syytä ottaa edes harkittavaksi.

Sitä vastoin käytännön vakiintumiseen ei johtanut Kotikielen Seuran v. 1935 aloittama rynnäkkö suhu-*s*:n kirjoittamiseksi *sh*:n sijasta *š*:llä (ja vastaavan soinnillisen äänteen *zh*:n sijasta *ž*:llä). *š* ja *ž* -kirjainten kannalla olivat olleet jo vanha Tietosanakirja ja Airilan—Cannelinin Vierasperäiset sanat (ehdolisesti myös Setälän kielioppi), mutta merkintä ei ollut päässyt kovin yleiseen käyttöön. *š*:n ja *ž*:n käyttö tuli seurassa puheeksi 14. marraskuuta 1935 pidetyssä kokouksessa. Siinä

Tohtori Lauri Hakulinen alusti keskustelun *š*- ja *ž*-merkkien käytön yleistämisestä, johon tähtääviin toimenpiteisiin tiedettiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran taholta ryhdytyn.

Käydyssä keskustelussa kaikki puheenvuoron käyttäjät pitivät Kirjallisuuden Seuran aloitetta hyvänä. Kotikielen Seura päätti yksimielisesti kannattaa *š*:n ja *ž*:n käytön yleistämistä ja antoi johtokunnan tehtäväksi julkaista Helsingin suomenkielisissä päivälehdissä kirjelmän, jossa suositeltaisiin näiden kirjainmerkkien vakiinnuttamista yleiseen käyttöön. Johtokunta lähettikin seuran nimissä jo parin päivän kuluttua pääkaupungin suomalaisille sanomalehdille kirjoituksen »Pieni, mutta hyödyllinen oikeinkirjoitusuudistus». Kaikki lehdet julkaisivat kirjoituksen. Erityistä huomiota se sai Uuden Suomen palstoilla, missä syntyi kiivas polemiikki seuran esitystä vastaan. »Hatturintamalta» julkaistiin tilannetiedotuksia päivittäin lähes kahden viikon ajan; Kotikielen Seuralle ja »hattumaakareille» lähettivät hyviä neuvojaan niin »tavallinen kansalainen» kuin »mies, joka ei harrasta kieliä» sekä monet muut; puoltajia oli sitä vastoin harvassa. Tähän mielipiteiden vaihtoon osallistui myös Uuden Suomen Olli, joka sai seuran esityksestä aiheen sanailla seuraavaan tapaan:

Lämpimän ailahduksen kera on jokainen kulttuuripitoisesti tehostunut kansalainen syventäytynyt lehtisanomistossa mm. julaistuun Kotikielen Seuran julkilausuntoon koskeva ässän sekä zedän varustamista hattujen suhteen erinäisissä erinäistapauksissa niitten päälle, kun sellaisissa pitäisi kuulua kielikorvaan kovempi eli vastaavassa tapauksessa pehmoisempi suhahdus eli suhuääni.

Keskustelun päätteeksi Uusi Suomi asettui toimituksen puheenvuorossa jyrkästi Kotikielen Seuran esitystä vastaan: »Kotikielen Seuran vetoomukseen pyydämme omasta puolestamme vastata, ettemme ole tulleet vakuuttuneiksi siitä, että arv. Seuran suosittama muutos tosiaan olisi parannus. Kun sitä paitsi muutos kirjapainoteknillisesti ja kustannusten puolesta ei olisi niinkään vähäpätöinen ja käsityksemme mukaan aiheuttaisi sekä toimitus- että painatustyössä vain uutta sekavuutta ja hankaluutta, emme pidä sitä suotavana.» Uudessa Suomessa käydyllä keskustelulla ja tällä kannanotolla lienee

ollut melkoinen osuus siihen, ettei seuran suosittama »pieni mutta hyödyllinen oikeinkirjoitusuudistus» johtanut varsinkaan sanomalehdissä toivottuun tulokseen. Suurimmat kustantamot ja osaksi myös aikakauslehdet sen sijaan ovat 1930-luvulta pyrkineet käyttämään suositeltuja š ja ž -kirjaimia, ja haku-teoksissa tällainen merkintä on tavanomainen.

Uudissanat

Alusta pitäen Kotikielen Seura pyrki myös korvaamaan muukalaisia sanoja omaperäisillä. Tässä toiminnassa noudatettiin seuraavia Boreniusken v. 1878 esittämiä periaatteita:

- 1) Sanasepitys pitää tapahtua kielen lakien mukaan.
- 2) Merkitys pitää olla selvä.
- 3) Tarpeen mukaan käytetään sanan liittoa ja sananjohtoa, eikä yksipuolisesti ainoastaan toista sanansepitystapaa.
- 4) Ennen kaikkea ovat kuitenkin kielen omat sanavarat talteenotettavat ja säilytettävät.

Periaateseikkoihin puuttui myös Ahlqvist, joka v. 1888 esitti keskusteltavaksi siitä, onko »luvallista ja soveliasta laventaa alkuperäisten suomalaisten sanain merkitystä uusien alkuperäisten tapaisten käsitteiden ilmoittamiseksi» (esim. voidaanko käyttää *eteinen*-sanaa ruotsin tambur-sanana vastineena). Keskustelussa todettiin, että juuri tätä periaatetta on seuran piirissä usein sovellettu (esimerkiksi Kodin sanastoa laadittaessa); samalla on kuitenkin koetettu välttää, ettei »kansankielen ja sivistyskielen» välille ole syntynyt ristiriitoja. Ahlqvistkin hyväksyi menettelytavan mutta huomautti, että sitä on »hyvin varovaisesti noudatettava».

Varhaisimpia seurassa esillä olleita uudissanaesityksiä ovat mm. sanat *sävelmä* ja *askelma*, joita Borenius ehdotti ruotsin melodi ja tonskala -sanojen vastineiksi (sanalle *nuotti* jäisi silloin vain merkitys 'nottecken'), sekä *pula*, jota Sjöros tarjosi v. 1883 kris-sanana vastineeksi (Lönnbohm ilmoittikin tavanneensa jossain sanan *ministeripula*). Varsin kiintoisa keskustelu käytiin v. 1885 sanoista *tasavalta* (jota Lönnrot oli käyttänyt jo 1836) ja *vapaavalta*:

Seuran jäsen K. Grotenfelt ehdotti, että käytettäisiin sanaa *vapaavalta* merkinnössä 'republik' ja *tasavallalla* sen sijaan merkittäisiin kommunistista tasavaltaa, jossa »*égalité*» vallitsee. Seuran esimies sekä jäsenet Rapola, Sjöros, Lönnbohm ja allekirjoittanut [Setälä] puolustivat *tasavalta*-sanana käyttämistä, osittain siitä syystä että *vapautta* voipi olla yhtä hyvin monarkiassakin, osittain taas sen vuoksi että republiikissa todellakin on tasa-arvo lain edessä ja kullakin yhtäläinen tilaisuus kohoamaan valtion korkeimmaksikin virkamieheksi, osittain *tasavalta* sanan yleisen käytännön ja *vapaavalta* sanan hankalan muodon vuoksi.

Juho Sjöros oli v. 1883 pyytänyt seuran jäseniä miettimään suomalaisia vastineita mm. sanoille sport ja troska. V. 1886 Ahlqvist otti puheeksi sanan *ripeys*, jota oli ruvettu viljelemään sport-sanan merkityksessä. Sana oli Ahlqvistin mielestä merkityksensä puolesta sopimaton ja muutenkin epäonnistunut, koska siitä ei voitu muodostaa »derivaatteja». Sportti-keskustelu jatkui seuraavassa kokouksessa. Paitsi *ripeyttä* vastineiksi oli Uuden Suomettaren palstoilla tarjailtu mm. sanoja *urheus*, *urheilu*, *reippaus*, *kisa*, *uljailu*, Ilmarisessa taas *virkeily* sekä Kotikielen Seuralle lähetetyissä kirjeissä *puujelo*, *karkelo* ja *homma*. Keskustelussa Onni Ruuth, perusteilla olleen sporttilehden vastainen päätoimittaja, asettui kannattamaan *urheilua*, »joll'ei se vain liian komealta kuuluisi». Setälänkin mielestä *urheilu* oli sanaehdotuksista paras mutta vain idrottsanan vastineena. Koko sportin alaa tarkoittamaan Setälä esitti Sjörosin ja hänen itsensä keksimää *kiista*-sanaa johdosta *kiisto*. Keskustelu päättyi Setälän pitämän pöytäkirjan mukaan seuraavasti: »Kun vielä asiasta oli mielipiteitä vaihdettu suostui seura yksimielisesti lausumaan että sen mielestä 'sport' oli suomeksi *kiisto* ja 'idrott' *urheilu*.»

Seuran mittavin saavutus uudissanatyön alalla oli kuitenkin v. 1896 ilmestynyt 160-sivuinen Kodin sanasto, jossa kaikkiaan n. 4 000:lle »kyökkisuoimen» sanalle on esitetty kelvollinen vastine. Tämän sanakirjan ilmestymistä edelsi kymmenvuotinen suuritöinen valmisteluvaihe, jossa seuran naisjäsenet, erityisesti Lilli Lilius ja Ilmi Bergroth, kunnostautuivat. Aloitteen kodin sanaston kokoamiseksi oli tehnyt Lilli Lilius. Koska naiset eivät vielä vuoden 1886 alkupuolella voineet olla seuran jäseniä, hänen oli turvauduttava kiertotiehen. 30. tammikuuta 1886 pidetyssä kokouksessa esitteli Setälä Uudessa Suomettaressa olleen »nais-nimimerkki L. L:n» kirjoituksen »Muutama sana kyökkisuoimesta», jossa ehdotettiin, että koottaisiin suomalaisia »kodin tarpeiden» nimityksiä ja lähetettäisiin ne Kotikielen Seuralle julkaisemista varten. Seura päätti lausua »kiitollisuudella vastaanottavansa tällaisia kokoelmia sekä mielellään edistävänsä *kodin sanaston* aikaansaamista, koska tällä alalla muukalaisuus vielä kovin rehoittaa».

Vuoden 1887 syksyllä esitteli nti Ilmi Bergroth (jo seuran jäseneksi valittuna) tarkasteltavaksi siihen mennessä karttunutta sanastoaineistoa. Tämän jälkeen kodin sanaston käsittely kuului seuran kokousohjelmaan parin vuoden ajan. Esimerkkeinä puheena olleista tapauksista voi mainita mm. seuraavat: *sohva*, *keinutuoli* (myös *soututuoli* oli ehdolla), *uutimet* (gardin), (*kääre*)*kaidin* (rullgardin), *varjostin* (skärm), *kattolamppu* (ampell), *seinälamppu* (lampett), *piironki* (byrå), *astiakaappi* (myös *senkki* oli ehdolla), *tarjoin* (bricka), *kahveli*, *vilkka*, *otin*, *haarukka* (kaikki gaffel-sanan vastineita), *teevati*, *tassi* (tefat), *lusikka* (sked), *kuiiri* (tesked), *varihapan*, *varileipä*, *varikoinen* (kaikki sötsurbröd-sanan sijaan), *viipale* (ehdolla myös *pytky* skiva-sanan vastineeksi), *tarjoilla*, *tarita* (servera).

Sanaston täydentämiseksi laati Ilmi Bergroth Kotikielen Seuran nimissä keväällä 1888 Uuteen Suomettareen uuden vetoimuksen sopivien ehdotusten lähettämiseksi kodin sanaston sepittämistä varten. V. 1890 hanketta päätettiin jouduttaa perustamalla erityinen kodin sanaston toimitusvaliokunta; siihen tulivat »neidet» I. Bergroth, E. Forsgren, H. Krohn ja L. Lilius sekä herrat E. E. Takala, K. H. Vainio ja Niilo Liakka. Työ alkoi edistyä, ja keväällä 1892 saattoivat Kodin sanaston toimittajiksi nimitetyt Ilmi Bergroth ja Lilli Lilius ilmoittaa sanaston valmistuneen. Kesti kuitenkin vielä lähes viisi vuotta, ennen kuin se ilmestyi painosta (v. 1896). Teos myytiin nopeasti loppuun; sen vaikutus tuolloisen »kotisuomen» kehittäjänä oli melkoinen. Kodin sanastosta yleistyneitä uudissanonoja ovat esim. *kyljys*, *mureke*, *jäätelö*, *hyytelö*, *harsia*, *kirjoilla*, *laskostaa* ja *huppukaulus*. 1920-luvulla seuran piirissä heräsi ajatus Kodin sanaston uusimisesta; hanketta varten anottiin v. 1924 ylioppilaskunnalta 5 000 markan suuruista avustusta, mutta sitä ei myönnetty.

Myös 1900-luvun puolella Kotikielen Seura on pyrkinyt mahdollisuuksiensa mukaan osallistumaan uudissanonjen luomiseen ja niiden käytön vakiinnuttamiseen. Paitsi kokouksissa on uudissanakeskusteluja käyty myös Virittäjän sivuilla. Usein juuri Virittäjästä on uusi sana lehahtanut lentoon, harvoin kuitenkaan niin nopeasti kuin Kanniston v. 1927 esittämä *elokuva*, joka yleistyi muutamassa viikossa (ks. *Vir.* 1927 s. 137—140; myös *valkokangas* on saman kirjoituksen perua). Seuran piirissä esitti Kemiläinen v. 1905 referera-sanan vastineeksi verbiä *selostaa* tai *selostella*; v. 1921 keskusteltiin sanoista *valmentaa*, *toimite*, *kustanne*, *samastaa*; v. 1924 Päiviö Huhtinen esitti reklamoida-sanan vastineeksi verbiä *toitottaa*; kovin onnistunut ei ollut myöskään Erkki Reijosen »vierasperäisten» viikonpäivien sijaan v. 1925 tarjoama kotoinen nimisarja *enso*, *toiso*, *kolmo*, *nelo*, *viito*, *kuuto* tai vaihtoehtoisesti mytologian alalta *väinö*, *ilmo*, *lempo* jne.

V. 1927 Hannes Teppo piti seurassa esitelmän yleisten vierasperäisten uudissanonjen korvaamisesta kotoisilla. Hän palautti mieliin sen vaikutuksen, mikä Kodin sanastolla oli 30 vuotta aiemmin ollut sivistyneen kotisuomen kehitykselle sekä esitti julkaistavaksi sellaisen ohjekirjan, jossa olisi koottuna mahdollisimman paljon eri käsitepiireihin kuuluvia uusia lainasanoja luetteloituina ja suomalaisin vastinein selitettynä. Ehdotuksesta keskusteltaessa mm. Tupala ja Saarimaa huomauttivat, että olisi varottava muuttamasta sellaisia yleiseurooppalaisia kulttuurisanoja, jotka eivät ole äänneasultaan suomen kieleen sopimattomia. Hakulinen asettui puolestaan Tepon kannalle ja viittasi — kuten Lönnbohm puoli vuosisataa aiemmin — »siihen ’sisäiseen hyötöyn’, kielen elimellisen kehittymisen aiheuttamaan solidiin demokraattisuuteen, joka on seurauksena oikein ohjatusta leksikaalisesta purismista».

Kokous asetti kolmimiehisen toimikunnan sekä antoi sille tehtäväksi laatia sanomalehdissä julkaistavaksi yleisökirjoituksen, jossa selvitettäisiin omape-

räisten uudissanojen käytön suotavuutta sekä pyydetäisiin asianharrastajia lähettämään seuralle tietoja eri aloilla käytettävistä, omaperäistä vastinetta kaipaavista vierasperäisistä sanoista. Toimikuntaan tulivat esimies Kettunen sekä Hakulinen ja Teppo. Vielä samana vuonna ilmestyikin toimikunnan työn tuloksena Virittäjässä sekä useissa päivälehdissä omakielisten uudissanojen käyttöä suosittava kirjoitus »Tulemmeko omillamme toimeen?»; siinä myös vedottiin lukijoiden apuun muukalaisten sanojen korvaamiseksi osuvilla kotoperäisillä vastineilla.

Seuran uudissanatoiminta sai näihin aikoihin muutenkin huomiota julkisessa sanassa. 28. lokakuuta 1928 pidetyssä kokouksessa tarkasteltiin mm. sanaa *sivukas*, jota Teppo esitti korvaamaan monia vierasperäisiä tilapäisen säilytyskomeron nimityksiä, ja sanaa *asula*, jota esitettiin käytettäväksi vakiutaisesti asuttavasta huvilasta. Keskustelussa ei päädytty mihinkään ratkaisuun; kuitenkin nimimerkki A. K. [= Artturi Kannisto] sai siitä aiheen Uudessa Suomessa julkaisemaansa poleemiseen kirjoitukseen »Tarpeetonta kielenmuokkausta».

Vaikka uudissanakysymysten käsittely siirtyikin 1920-luvun lopusta lähtien ensisijaisesti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielivaliokunnalle ja 1940-luvulla sen seuraajalle Suomen Akatemian (vuodesta 1970 Nykysuomen laitoksen) kielilautakunnalle, on uudissanvoja silti Kotikielen Seurassakin pohdittu aivan viime vuosiin asti. 1960-luvulla seurassa ja Virittäjässä tarkasteltuja sanauutuuksia ovat esim. *yhdentää* sekä *viestiä*, *viestintä*, *viestimet*. Virittäjän lukijoiden tuoreessa muistissa lience yhä v. 1971 tässä lehdessä järjestetty kilpailu, jossa etsittiin ja osin löydettiin suomalaisia vastineita mm. sanoille *come-back*, *data*, *freelancer*, *koordinoida*, *roll-on*, *sampoo*, *show*, *supermarket* ja *team*.

Eri ammattialojen kielen huoltoa

Kotikielen Seura on vuosikymmenten mittaan osallistunut merkittäväällä tavalla eri alojen ammattisanastojen laadintaan. Toisinaan on aloitteentekijänä ollut Kotikielen Seura; useimmiten aloite on kuitenkin tullut ulkoapäin. Seuraavassa hajapointintoja toiminnasta tällä alalla.

V. 1880 Forsman tarkasteli eräiden lakisanojen suomalaisia vastineita; v. 1889 seuralle tuli ammattiyhdistykseltä pyyntö antaa apua suomalaisten ammattisanojen sepittämisessä; v. 1886 keskusteltiin eräiden lääketieteen termien suomentamisesta, ja kahta vuotta myöhemmin Törnqvist tarkasteli Duodecimin suomalais-ruotsalaista sanaluetteloa; v. 1909 Duodecim pyysi Kotikielen Seuran edustajia toimikuntaan, jonka tehtävänä oli valmistella lääketieteellisen sanaston uutta painosta. V. 1903 seura sai luotsitoimen ylihallitukselta kirjeen, jossa seuraa pyydettiin tarkastamaan majakkalaitosta

koskevaa sanastoa. V. 1907 kauppapuutarhuri Vanamo toivoi seuralta apua suomenkielisen puutarhasanaston laadinnassa jne.

Varsin merkittävä oli Kotikielen Seuran osuus suomalaisen liikesanaston luomisessa. V. 1899 seurassa keskusteltiin suomalaisen liikesanaston puutteellisuudesta; seuraavana vuonna Kotikielen Seura asettikin yhdessä Suomen Liikemiesyhdistyksen kanssa toimikunnan, jonka tehtäväksi tuli valmistella suomalaista liikesanastoa. Toimikunta aloitti sana-aineiston poiminnan kirjallisuudesta; käytännössä työ jäi kuitenkin ensisijaisesti rouva Viivi Tunkelon ja E. A. Tunkelon huoleksi. Kolmen seuraavan vuoden aikana aineistoa kertyi lähes 8 000 sanatietoa. V. 1903 Kotikielen Seura ja Suomen Liikemiesyhdistys kääntyivät Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran puoleen ja pyysivät Kirjallisuuden Seuraa toimituttamaan aineiston pohjalta alkuperäisen suunnitelman mukaisen liikesanaston. Kirjallisuuden Seuran turvin tohtori Ilmari Kovero laatikin Ruotsalais-suomalaisen liikesanakirjan, joka ilmestyi painosta v. 1918.

V. 1909 asemapäällikkö K. Kirjokallio pyysi seuralta lausuntoa Suomen Valtionrautateiden liikenneosastoa varten laatimastaan ruotsalais-suomalaisesta ammatti- ja virkasanastosta. Kotikielen Seura ei puoltanut sanaston painattamista. V. 1926 oli asialla Suomen Rautatievirkamiesyhdistys, joka pyysi seuralta apua eräiden rautatiehallituksen virka-arvoa osoittavien nimitysten suomentamiseksi. Seura järjesti samana vuonna yleisökilpailun suomenkielisten vastineiden keksimiseksi. V. 1912 oli Laulunopettajayhdistys pyytänyt seuraa osallistumaan musiikkisanaston toimittamiseen; v. 1941 seura sai puolestaan Suomen Lausujain Liiton hallitukselta kirjeen, jossa Kotikielen Seuraa pyydettiin asettamaan jäsen puhetta ja laulua koskevaa erikoissanastoa valmistelevaan toimikuntaan.

Seuran omia aloitteita oli puolestaan esim. rautatiehallitukselle v. 1925 jätetty kirjelmä, jossa pyydettiin eräiden kieliasultaan onnistumattomien nimikilpien korjaamista. Rautatiehallitus noudattikin esitettyjä toivomuksia sekä ilmoitti seuralle lähettämässään vastineessa kohentaneensa julkisten kuulutusten ym. kieliasua. V. 1928 päätettiin Lauri Hakulisen ehdotuksesta julkaista seuraavan hiihtokauden alussa kehotus vanhan omaperäisen hiihtosanaston käyttämiseksi; Kustaa Vilkuna laatikin tällaisen kirjoituksen, joka ilmestyi Suomen Kuvalehdessä. V. 1936 Hakulinen kiinnitti huomiota nimeen *sosiaaliministeriö*. Kotikielen Seuran lähettämän kirjeen johdosta ministeriön nimi muuttuikin seuraavana vuonna *sosiaaliministeriöksi*. Sitä vastoin vastaavanlainen Suomen sosialidemokraattiselle puolueelle lähetty kirje ei johtanut tulokseen.

Myös joukkoviestimien kieli on eri yhteyksissä ollut tarkkailun kohteena. V. 1926 oli Iltalehdessä kirjoitus sanomalehtien kielen huollon tarpeellisuudesta; siinä Kotikielen Seuralta toivottiin aktiivisempia otteita: »Kotikielen

Seura, joka erikoisesti harrastaa oikeakielisyyttä, on joutunut harrastuksineen ja Virittäjineen liian paljon syrjään, sillä sen toimintaa ei juuri voi sanoa käytännölliseksi.» Artikkelit ei kuitenkaan antanut aihetta käytännön toimiin; seuran piirissä todettiin, että ainakin pääkaupunkilaislehtien kieliasu oli viime vuosina selvästi parantunut ja ettei Kotikielen Seuralla ollut juuri mahdollisuuksia vaikuttaa etäisten maaseutulehtien kieliasuun. Syksyllä 1931 seura sai »tuntemattomalta Virittäjän lukijalta» 1 000 markan suuruisen lahjoituksen. Koska lahjoittaja oli toivonut seuran kiinnittävän huomiota erityisesti sanomalehtien kielenkäyttöön, seura tilasi Hannes Tepolta eräiden suurimpien Helsingin ulkopuolisten lehtien kieltä käsittelevän tutkimuksen. Tämä tutkimus, joka koski Turun, Viipurin, Kuopion, Jyväskylän, Oulun, Tampereen ja Hämeenlinnan päivälehtien kielenkäyttöä, ilmestyi vuoden 1932 Virittäjässä (s. 84—91, 331—338). Myös radion sekä Suomen Tietotoimiston kieli oli jo 1930-luvulla huomion kohteena. V. 1936 Erkki Reijonen huomautti etenkin vakinaisten kuuluttajien huonosta kielenkäytöstä. Seura päätti koota lisäaineistoa Yleisradiolle lähetettävää kirjelmää varten, mutta sitten kuuluttajien kieli näyttää kohentuneen ja seuran käytännön toimet jäivät toteutumatta.

Joukkoviestimien kielen ja yleisemminkin julkisen kielenkäytön kohentaminen tavoitteenaan on Kotikielen Seura vuodesta 1937 alkaen lähettänyt kustakin Virittäjän oikeakielisyys- (myöh. Kielemme käytäntö) -osastosta 500 eripainosta ilmaiseksi maamme sanoma- ja aikakauslehdille, virastoille, seuroille ja laitoksille ym. julkisille kielenkäyttäjille. Vuosien mittaan näyttävät yhä useammat ajankohtaiset ehdotukset ja suositukset (parin viime vuosikymmenen ajan säännöllisesti myös kielilautakunnan suositukset) tulleen tällä tavoin tunnetuiksi.

Kirjallisuuden kielen arvostelu

Jo alkuvuosista lähtien Kotikielen Seuran omaksumiin tehtäviin kuului etenkin kaunokirjallisten teosten kielen arvosteleminen. Aloitteen tekijänä oli A. V. Forsman, joka 13. marraskuuta 1878 pidetyssä kokouksessa »ehdoitteli Seuralle, että vastapain, jos ei sattuisi muutakaan kasevampaa keskusteluaikaa olla, sopisi illan kuluksi seuralaisten tai muiden suomenkielisiä kirjoituksia, alkuperäisiä tahi käännoiksi, sääksittäväksi ja oikaistavaksi ääneen lukea». Ahlqvist toisti Forsmanin ehdotuksen seuraavana keväänä sekä uudelleen 18. helmikuuta 1882 pidetyssä kokouksessa; tällöin hän kehotti seuralaisia tarkkailemaan kaunokirjallisten teosten ohella myös kouluissa käytettävien oppikirjojen kieltä. »Sääksittävä» näytti kyllä löytyvänkin Raamatun ja virsikirjan kielestä aina Päivärinnan, Järnefeltin, Canthin ja Y. Koskisen teoksiin asti; tarkastelipa Ahlqvist syksyllä 1880 seurassa »epäilyksen alaisia kohtia kirjassa 'Suomen lauseopin koe, kirj. E. N. S.'».

Paitsi kirjailijat myös kustantajat joutuivat usein kiivaankin arvostelun kohteeksi. Niinpä esim. S. Ingman huomautti esitellessään maaliskuussa 1888 Guizot'n »Eurooppalaisen sivistyksen historian» suomennosta, että

on valitettavaa, että kustantajat ovat vielä niin huolettomia siitä, että arvokkaat kirjat tulisivat arvollisesti käännetyiksi, sillä muuten koko suomennuttamistoimi menettää kaiken merkityksensä. Sivistyneet eivät viitsi lukea sellaisia käännöksiä, joissa kieltä rääkätään kaikin tavoin.

Virittäjän alettua säännöllisesti ilmestyvä kirjojen kieliasua koskevat arviointit pyrittiin myös julkaisemaan. Tällöin niin kirjoittajiin kuin kustantajiinkin kohdistettu kritiikki sai enemmän kantavuutta. Tulee mainita erityisesti Kanniston, Tarkiaisen ja Saarimaan 1900-luvun alkupuolella Virittäjässä julkaistamat kirja-arvostelut, jossa ei kaihdettu teräviäkään sanakäänteitä. V. 1907 Kannisto tarkasteli Virittäjässä Volter Kilven kääntämän Hillingelei-teoksen kieliasua. Hän osoitti ensiksi moitteensa tämän teoksen suomentajalle sekä yleisemminkin maamme kirjailijakunnalle:

Kaunokirjailijaimme tekemät käännökset eivät muista käännöksistä eroa likimainkaan niin edukseen kuin olisi oikeus odottaa. Suomennostyö näet on kaunokirjailijoillemme vain välityötä — olin sanoa: hätätyötä — joka useimmiten ei tekijäänsä huvita — paitsi rahallisella tuloksellaan — ja joka kuin paha urakka ainakin koetetaan saada käsistä niin joutuin kuin suinkin. On selvä, että tällaisissa käännöksissä liian usein pyrkii olemaan urakkatyön tavallinen vika, hutilisuus. Puhumatta nyt käännösten asiallisesta tarkkuudesta, on usein *kieliasu* kovin kehno.

Surullisena näytteenä tällaisten käännöksien kielellisestä asusta ja samalla siitä pieteetin puutteesta, jota eräät kirjailijamme katsovat mahdolliseksi osoittaa vieraskieliselle virkaveljelleen hänen teoksiaan suomenkielille tulkitessaan, tahdon esittää Volter Kilven suomennoksen Gustav Frenssenin »Hillingelei» teoksesta. (S. 141.)

Mutta myös teoksen kustantaja sai osansa kritiikistä; samalla Kannisto teki ehdotuksen, miten käännöskirjallisuutemme kielen tasoa voitaisiin nostaa:

Epäiltävä kunnia käännöksen julkisuuteen pääsemisestä jakautuu toisiksi puoliksi kirjan kustantajalle, »Otavalle». Miksi ei ole »Otava» käsikirjoitusta tarkistuttanut? Suomenkieltä kunnollisesti taitava henkilö olisi jo hätäisesti läpilukemalla siitä voinut karsia ainakin pahimmat kielivirheet. Nyt meillä on yksi huono käänнос entisten epäluokusten lisäksi yleisön kielikorvaa pilaamassa.

Ceterum censeo: Onko liika vaatimus, että edes suurimmat kirjan-kustannusliikkeemme vihdoinkin ja viipymättä hankkisivat kielen-tarkastajan, joka valvoisi jollei kaikkien julkisuuteen aiottujen teosten niin ainakin käännösten kielenpuhtautta?

Seuraavana vuonna kääntäjät ja kustantajat olivat puolestaan Tarkiaisen tulilinjalla: »Ei ole kustantajien mielestä sillä väliä, kuka kääntää ja kuinka hän kääntää, kunhan se vain käy nopeasti ja pienestä palkkiosta. Mutta sillä tavoin tehdään huono palvelus sekä ulko- että kotimaiselle kirjallisuudelle ja turmellaan lukijain kieliäistia. Sekä kustantajien että arvostelijain olisi ryhdyttävä vaatimaan käännöksiltä enemmän kuin tähän asti.» (Vir. 1908 s. 19.) Ja jälleen vuotta myöhemmin oli E. A. Saarimaan vuoro jatkaa pommitusta: »Kaiken edellisen perusteella ei liene liian rohkeata sanoa, että 'Punaisen huoneen' kääntäjä ei ole ollut tehtävänsä täysin pätevä. Surkuteltavinta on, että meillä suurten mestarien teoksia näin repostellaan. Eikä se ole ainoastaan surkuteltavaa, rikollista se on suorastaan.» (Vir. 1909 s. 184.)

Kanniston, Saarimaan ja Tarkiaisen harjoittama jyrkkäsävyinen kritiikki ei jäänyt tuloksettomaksi. Seurauksena oli, että kustantamoissa alettiin julkaisujen kieliasua tarkemmin valvoa ja sitä varten perustettiin erityisiä kielen-tarkastajan toimia. Nykyään kielentarkastus on vakiintunut itsestään selväksi osaksi sitä toimitustyötä, jota kustantamoissa tehdään käsikirjoitusten saamiseen julkaisukelpoiseen kuntoon.

Käytännön tulokseen johti myös 1920-luvun keskivaiheilla E. A. Saarimaan toiminta koulujen oppikirjojen kieliasun kohentamiseksi. 2. huhtikuuta 1925 pidetyssä kokouksessa Kotikielen Seura päätti Saarimaan aloitteesta lähettää kouluhallitukselle kirjelmän, jossa kouluhallitusta pyydetäisiin entistä tarkemmin valvomaan kouluissa käytettäviksi hyväksyttävien oppikirjojen kieltä. Tällainen kirjelmä, johon oli näytteeksi poimittu esimerkkejä käytössä olevien oppikirjojen kielellisistä ja tyyllillisistä heikkouksista, toimitettiin vielä samana vuonna kouluhallitukseen. Seuran hanke johtikin kohta tulokseen: seuraavana vuonna kouluhallitus ilmoitti kustantajille lähettämässään kiertokirjeessä vaativansa kustantajalta, ennen kuin hyväksyy oppikirjan kouluissa käytettäväksi, pätevän henkilön antaman todistuksen siitä, että teoksen kieli- ja tyyliasu on moitteeton.

Kotikielen Seurassa on usein ollut esillä myös Raamatun kieli. Esitetyt käsitykset ovat etenkin alkuaikoina olleet samansuuntaisia: uusien käännösehdotusten kieliasu on tuntunut liian uudenaikaiselta ja liian itäsuomalaiselta. Tämä näkemys kuvastuu jo Ahlqvistin lokakuussa 1881 esittämästä kannanotosta, joka koski v. 1861 asetetun raamatunsuomennoskomitean koekäännöstä:

Puheenjohtaja esiintoi melkoisen joukon niistä muistutuksista, joita hän oli tehnyt lukiessaan uutta raamatun käännöstä. Kun kieli vanhassa käännöksessä on Länsi-Suomen murretta eli melkein Turun kieltä, on uudessa sitä vastoin itä-murre vallalla, ja esittäjä oli tavannut paikatellen arveluttavan rohkeita savolaisuuksia ja pohjalaisuuksia lauseparsissa ja sanoissa.

»Arveluttavan rohkeista savolaisuuksista ja pohjalaisuuksista» huolimatta Ahlqvist kuitenkin piti uutta käännöstä »ylimalkaan paljoa etevämpänä kuin vanhaa, sillä kieli on siinä monin puolin 'suomalaisempaa' ja sujuvampaa».

Vuonna 1902 seuralle oli tullut uudelta raamatunsuomennoskomitealta työnäytteenä Matteuksen evankeliumin käännös. Tarkiainen esitteli tästä käännöksestä tekemiään huomioita lokakuussa 1902 pidetyssä kokouksessa. Alustuksen pohjalta syntyneessä keskustelussa oli puheena ensisijaisesti se, missä määrin vanhaa raamatunkieltä oli pyrittävä säilyttämään. Mieli-piteet jakautuivat:

Toiset pitivät vanhaa kieltä monessa kohdin lennokkaampana, runollisempana ja tahtoivat sitä, mikäli mahdollista, säilytettäväksi. Heidän mielestään ei olisi pitänyt tehdä kieleen nähden niin täydellistä mullistusta vanhasta uudenaikaiseen kuin käännöksessä oli tehty. Toiset taas siihen huomauttivat, että kreikkalainen alkuteksti, oppimattomien kalastajien kirjoittama kun se alkujaan on, ei anna hienostuneelle tyylille mitään pohjaa. Pääasia on vain, että käännös on alkutekstiä täysin vastaava ja kielellisesti selvä.

Esitetystä kritiikistä huolimatta kaikki olivat jälleen — kuten kaksikymmentä vuotta aiemmin — yksimielisiä siitä, että uusi käännös oli »entistä etevämpi ajatuksen selvyudessa, kielen suomalaisuudessa ja uudenaikaisuudessa». Raamatun suomentamiseen palattiin seurun piirissä v. 1920. Huhtikuun kokouksessa Y. H. Toivonen ja Heikki Ojansuu esittelivät uudesta käännösehdotuksesta huomaamiaan epä johdonmukaisuuksia ja virheitä. Alustuksia seuranneen keskustelun päätteeksi seura lausui kantanaan, että »raamatun suomennoskomiteaan olisi saatava jokin länsisuomalais-hämäläisen kielialueen edustaja». Seuran toivomus ei toteutunut: itäsuomalaista Juhani Ahoa seurasi raamatunkäännöskomitean kielentarkastajana toinen itäsuomalainen, Otto Manninen. Silti länsisuomalainen Lauri Hakulinen esitteli v. 1933 Virittäjässä (s. 274—284) edellisenä syksynä valmistuneen uuden Vanhan testamentin suomennosehdotuksen varsin suopeaan sävyyn. Hänen mukaansa uuden suomennoksen sanonta oli selvempää, vivahteikkaampaa ja täsmällisempää sekä tyylillisesti tuoreempaa ja lennokkaampaa kuin vanhan suomennoksen; vanhan kirkkokielenkään tyylikeinoja ei silti ollut hylätty. Kriittisempiä sävyjä sisältyi sitä vastoin siihen arviointiin, jonka E. A. Tunkelo julkaisi viittä vuotta myöhemmin Virittäjässä uudesta Uuden testamentin suomennosehdotuksesta (Vir. 1938 s. 353—357). Tunkelon mukaan oli länsisuomalaista perintöä vaalittu käännöksessä liiankin uskollisesti. Virittäjän lukijoiden tuoreessa muistissa lienee vielä tämän lehden sivuilla v. 1972 jälleen tekeillä olevasta uudesta raamatunsuomennoksesta käyty periaatteellinen keskustelu, jossa Esko Rintala ja Heikki Räisänen esittivät kääntäjien, Osmo Ikola suomen kielen tutkijoiden näkökantoja.

Suomen kielen oppi- ja harjoituskurssit

Viime vuosisadan lopulla pohdittiin Kotikielen Seurassa useaan otteeseen suomen kielen käytön ja käytännön taidon edistämistä. Vuonna 1893 seura kaavaili rynnäkköä, jotta yliopiston opettajat saataisiin entistä enemmän käyttämään suomen kieltä; seura kehotti erityisesti teologian ja juridiikan opiskelijoita vetoamaan oikeuksiinsa. Myös suomen kielen kurssien tarve tuli samoihin aikoihin puheeksi. 8. huhtikuuta 1899 pidetyssä kokouksessa Matti Svanljung kertoi, etteivät kaikki halukkaat olleet voineet saada käytännön suomen kielen opetusta. Seura päätti jo seuraavasta syksystä lähtien ryhtyä järjestämään suomen kielen kursseja ruotsinkielisiä opiskelijoita varten. Kurssitoimintaa jatkuikin sitten aina vuoteen 1905 saakka; osanotto ei kuitenkaan näytä olleen niin vilkasta, kuin ennakkoon oli odotettu.

Samassa kokouksessa (8. 4. 1899) tuli puheeksi myös vieraskielisille suomen kielen opiskelijoille tarkoitetun oppikirjan puute. Asetettiin komitea (Setälä, Wichmann, Ekman) valmistelemaan kielikursseilla käytettävää oppikirjaa. Hanke ei näytä kuitenkaan edistyneen. V. 1909 yliopp. Gustav Suits selosti Kotikielen Seurassa J. Aavikin ja Johann Neuhausin suomen kielen oppikirjoja (»Praktiline soomekeele õpetus» ja »Kleine finnische Sprachlehre») sekä esitti, että Kotikielen Seura ryhtyisi toimiin laajan suomen kieliopin julkaisemiseksi jollakin suurella eurooppalaisella kulttuurikielillä. Tämäkin aloite jäi toteutumatta. V. 1946 yliopistonlehtori David Barrett ja Mr. Dennis Roper kertoivat seurassa omien kokemustensa perusteella siitä, millaisia vaikeuksia ulkomaalaisella on suomen kielen oppimisessa. Alustusten jälkeen käydyssä keskustelussa tuli jälleen kerran esiin ajatus ulkomaalaisille tarkoitettujen suomen kielen oppikirjojen tarpeellisuudesta. Vähitellen tällaisia ajantasaisia oppikirjoja on ruvennutkin ilmestymään yhä useammalla suurella kulttuurikielillä, samalla kun ulkomaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden kiinto suomen kieleen on tuntuvasti lisääntynyt.

Paitsi kielikursseja järjestämällä seura pyrki edistämään ruotsinkielisten opiskelijoiden suomen kielen taitoa välittämällä heille kesäasuntoja suomenkielisille seuduille. Välytystoimen otti v. 1899 hoitaakseen rva Anna Suppanen, joka jatkoi sitä aina vuoteen 1921 asti. Tänä aikana seuran tarjoamaa mahdollisuutta näyttää käyttäneen hyväkseen vuosittain 20—30 henkeä.

Suomen kielen käytännön taidon edistämiseen liittyy vielä pari Kotikielen Seuran tekemää merkittävää aloitetta. Huhtikuussa 1895 Tiililä piti alustuksen »suullisen esitystaidon merkityksestä ja parantamisesta». Asiasta syntyi vilkas keskustelu. Paasonen kertoi, että 1880-luvulla ylioppilaiden keskuudessa oli toiminut suomalainen puheyhdistys. Setälä puolestaan ehdotti, että Kotikielen Seura järjestäisi suomalaisen lausuntakurssin. Tällaisen »lausunnon ja kaunoluvun oppikurssin» pitäjäksi lupautui taiteilija A. Lindfors.

Kurssi näyttää kuitenkin muutaman vuoden päästä lopahtaneen, koska v. 1904 Svanljung otti asian jälleen puheeksi. Vielä samana vuonna kotikielenseuralaiset kääntyivät Setälän puoleen ja pyysivät häntä tekemään aloitteen, jotta yliopisto järjestäisi lausunnan ja kaunoluvun kurssin. Setälä totesi kuitenkin asian kuuluvan tohtori Genetzille. V. 1908 eräät osakunnat puolestaan pyysivät Kotikielen Seuraa ryhtymään toimiin, jotta yliopistoon saataisiin »kaunopuhelun ja lausunnon» opettaja. Valittiin toimikunta (Koskimies, Ojansuu, Kannisto, Streng), joka vielä samana vuonna lähetti Helsingin yliopiston konsistorille esityksen kaunoluvun ja lausunnon lehtorin viran perustamiseksi yliopistoon.

Niitä käytännön kielitaidon kohentamista koskevia aloitteita, jotka E. A. Saarimaa on Kotikielen Seuran piirissä tehnyt, oli myös ehdotus oppikoulunopettajien äidinkielen taidon parantamiseksi. Marraskuussa 1929 pidetyssä kokouksessa hän kiinnitti seuralaisten huomiota siihen, ettei Helsingin yliopiston opiskelijoille anneta riittävää äidinkielen käytön ohjausta muualla kuin historiallis-kielitieteellisessä osastossa. Hän toivoi, että Kotikielen Seura laatisi tästä epäkohdasta esityksen Helsingin yliopiston viranomaisille. Seura toimittikin seuraavan vuoden helmikuussa Helsingin yliopiston konsistorille anomuksen, jossa toivottiin, että oppikoulunopettajiksi valmistuville ylioppilaille järjestettäisiin kaikissa tiedekunnissa äidinkielen käytön ohjausta (ks. Vir. 1930 s. 61). Aloitteeseen suhtauduttiin yliopiston piirissä myönteisesti. Tällä hetkellä annetaan äidinkielen käytön ohjausta Helsingin yliopistossa kaikissa muissa tiedekunnissa ja osastoissa paitsi matemaattis-luonnontieteellisessä. Kuitenkin jo Saarimaa oli pitänyt juuri tästä osastosta valmistuvien oppikoulunopettajien äidinkielen taitoa heikoimpana.

Kotikielen Seuran osuus suomalaisen kielenhuollon vakiintumisessa

Kotikielen Seurassa sadan vuoden aikana käsiteltyjen oikeakielisyysskysymysten määrä nousee varmasti useihin satoihin. Seuran toiminnan alkuvuosina, jolloin suomen kirjakieli oli vielä monessa kohdin varsin vakiintumatonta, samassa kokouksessa saattoi olla kymmenkuntakin käytännön kieliseikkaa kerrallaan tarkasteltavana. Lisäkantavuutta seuran piirissä käydyt oikeakielisyysskeskustelut saivat siksi, että niistä 1880-luvun puolivälistä lähtien julkaistiin tarkkoja selostuksia eri päivälehdissä. Myöhemmin näiden kysymysten käsittely siirtyi myös Virittäjän sivuille. Hyvän kuvan siitä, minkätyyppisiä kielenkäytön ongelmia seuran piirissä on vuosikymmenten mittaan pohdittu, saakin seläilemällä Virittäjän eri-ikäisiä vuosikertoja. Monet vielä vuosisadan vaihteessa ajankohtaiset ja kotikielenseuralaisia as-

karruttaneet kysymykset ovat ajan kuluessa ratkenneet, ja käytäntö on niiden osalta vakiintunut; muutammat (esim. *otta-* ja *oitta-*verbien eronteko) ovat kuitenkin yhä kielenkäyttäjien kiusana Kotikielen Seuran ja Virittäjän ponnistuksista huolimatta.

Oikeakielisyysseikat olisivat tuskin saaneet näin merkittävää sijaa Virittäjän palstoilla, jolleivät ne olisi alusta pitäen olleet lehden toimittajien erityisen vaalinnan kohteena. Jo Ahlqvist valitti aikanaan sitä, ettei Virittäjän ensimmäiseen albumiin tullut lainkaan kielen kritiikkiä. Virittäjän uuden jakson ensimmäisenä ilmestymisvuotena 1897 huomautti puolestaan E. A. Ekman Kotikielen Seuran lokakuun kokouksessa, että »vähän joka mies» voisi auttaa lehden toimittamisessa kirjoittamalla oikeakielisyyskysymyksistä; kuuluivat-han ne uuden Virittäjän ensimmäisessä vihkossa julkaistun ohjelmakirjoituksen mukaan lehden keskeisiin aihealoihin. V. 1908 seuran silloinen varaesimies Heikki Ojansuu muistutti vuosikokouksessa lausumisissaan avaussanoissa läsnäolijoiden mieliin, että sinä vuonna tuli kuluneeksi 25 vuotta ensimmäisen Virittäjän vihkon ilmestymisestä. Samalla hän toivoi, että Kotikielen Seuran jäsenet entistä lukuisammin osallistuisivat lehden avustamiseen: »Oikeakielisyysdestä esim. voisi jokainen kirjoittaa.» Tavoiteltavana esikuvana Ojansuu piti tapaa, jolla oikeakielisyys- ja tyyliseikkoja käsiteltiin unkarilaisissa Magyar Nyelv ja Magyar Nyelvör -aikakauskirjoissa. Ojansuun toive Virittäjässä ilmestyvästä itsenäisestä oikeakielisyysosastosta toteutui kuitenkin vasta kolmen vuosikymmentä myöhemmin (aluksi »Oikeakielisyttä»-, vuodesta 1938 lähtien »Kielemme käytäntö» -nimisenä erillisenä osastona).

Kotikielen Seuran kokouksissa käydyillä ja Virittäjässä julkaistuilla oikeakielisyyskeskusteluilla ja niihin perustuvilla kannanotoilla oli suuri merkitys aikana, jolloin meillä ei ollut valtion tai muiden yhteisöjen tukemaa järjestelmällistä kielenhuoltoa. Se puolestaan periytyy nykyisessä muodossaan osin jo 1920-luvulta. V. 1928 asetti Suomalaisen Kirjallisuuden Seura käytännön kieliseikoista huolehtimaan erityisen kielivaliokunnan; sen täydennykseksi perustettiin v. 1945 kielitoimisto. V. 1949 nämä toimintamuodot korvasi Suomen Akatemian yhteyteen »suomen kielen huoltoa varten» perustettu kielitoimisto sekä sen asiantuntijaelin kielilautakunta (vuodesta 1970 Nykysuomen laitoksen kielitoimisto ja -lautakunta). Kotikielen Seura on kuitenkin säilyttänyt asemansa kielenhuoltokysymysten epävirallisena keskustelufoorumina tähän päivään saakka. Seuran piirissä suomen kielen viljelyä on pyritty edistämään suuntaamalla huomiota virheellisiin tai kankeisiin ilmauksiin, huonoihin tai epäsuomalaisiin sanoihin ja sanontoihin sekä ottamalla puheeksi tapauksia, joissa kieliopin sääntöjen väljentäminen, tarkentaminen tai muunlainen muuttaminen on tuntunut tarpeelliselta. Vaikka seuran esitykset ovat olleet ensisijaisesti vain suosituksia, ne ovat usein saaneet melkoista kantavuutta kielenkäyttäjien keskuudessa; tässä on suuri ansio ollut

Virittäjällä, jonka Kielemme käytäntö -osasto on vuosikymmenten mittaan vakiinnuttanut asemansa yhtenä tärkeimmistä suomalaisen kielenviljelyn oppaista ja auktoriteeteista. Eräät Kotikielen Seurassa käsitellyt kieliopin muutosaloitteet ovat myös johtaneet tulokseen joko Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielivaliokunnassa (esim. Rapolan puheena ollut esitys predi-katiivisäännön muuttamiseksi) tai Suomen Akatemian kielilautakunnassa (esim. Terho Itkosen esitys eräiden rinnakkaisten muototyyppien hyväksymiseksi astevaihtelunalaisten kolmitavuisten nominien monikkotaivutuksessa).

III. Kansankielen keruu ja tutkimus

Kansankielen keruu ja tutkimus on ollut seuran keskeisiä työaloja jo alkuvuosista lähtien. Varsinkin kahtena ensimmäisenä vuosikymmenenä oli murteiden harrastus seuran piirissä vilkasta. Myöhemmin kansankielen sanakirjatyön siirtyminen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran huomaan (sittemmin Sanakirjasäätiöön) ja Suomalaisen Seminaarin perustaminen yliopistoon jossain määrin kavensivat Kotikielen Seuran tehtäviä ja toimintamahdollisuuksia kansankielen tutkimuslohkoilla.

Kansankielen sanakirja

Suurisuuntaisin hanke, mihin seura on ryhtynyt, on epäilemättä kansankielen sanakirjan toimittaminen. Tämän tärkeän aloitteen tekijänä oli Borenius. Vuoden 1877 kevätlukukauden lähetessä loppuaan keskusteltiin 9. huhtikuuta pidetyssä kokouksessa kesätöiden aiheista. Puheenjohtajana toiminut Genetz pyysi läsnäolijoita tekemään ehdotuksia; tällöin pöytäkirjan mukaan kerrottiin, että

Maisteri Borenius oli arvellut, että murteissanakirjan tekeminen olisi seuralle hyvin sopiva työala. Tultuansa saapuville, tahtoi hän etenkin huomauttaa, kuinka moinen sanakirja tulisi olemaan sivistys-sanojen suhteen tärkeä. Sillä vasta sitten kun tiedetään, — lisäsi hän — kuinka laajalti kutakin sanaa käytetään voi tarkemmin muukalaiset sanat erottaa omista. Sitten vasta voisi myös tutkiskella eri sanojen ja eri muotojen ikää ja kehkeytymistä. Puheenjohtaja muistutti että työ olisi rajoitettava. Maisteri Borenius arveli työn kyllä tulevan rajoitetuksi, kun rupeaa vertailemaan Lönnrot'in sanakirjaa kunkin seudun kielivaroihin. Joku piti Eurén'inkin sanakirjan riittävänä, muistuttaen, että se on helpompi saada käsiinsä kuin L:n sanakirja.

Keskustelu murteissanakirjan toimittamisesta jatkui kevään viimeisessä kokouksessa (7. 5. 1877). Borenius uudisti ehdotuksensa ja perusteli tällaisen

sanakirjan tarpeellisuutta »huomauttaen kuinka nykyiset sanakirjat ovat täpö täynnä tehtyjä sanoja ja muukalaisia, kankeita lauseparsia». Borenius ajatuksiin yhtyi Lönnbohm, joka totesi »yrityksen tarjoavan erittäin soveliasta työtä Kotikielen Seuran jäsenille, sillä tavallisempia ja oudompia sanojahan voi kukin kerätä halunsa ja tahtonsa mukaan». Mutta Lönnbohmilla oli myös realistinen näkemys työn kestosta ja vaativuudesta: »kun työ myös tulee kestämään jonkun kymmenkunta vuotta ja kentiesi enemminkin, niin voihan taas ajatella, että vast'edes ilmaantuu alkaville sanojen kokoilijoille seuraajia kotipitäjästään, jotka parsivat ja pitkittävät edellisten työtä». Lönnbohmien ennustus on osunut oikeaan: »parsijat ja pitkittäjät» ovat yhä tarpeen, vaikka on kulunut jo lähes sata vuotta sanakirjatyön alkamisesta.

Varauksitta ei Borenius esitystä kuitenkaan hyväksytty. Jotkut seuran jäsenistä (mm. Koskinen) pitivät sanakirjatyötä liian rasittavana; jotkut toiset (mm. Tiilikainen ja aluksi Forsmanin) taas tahtoivat muista syistä asettaa etusijaan murteiden kieliopillisten aineiden sekä kielennäytteiden keruun. Puheenjohtaja huomauttikin, ettei kahta seikkaa voi ottaa pääasiaksi. Pöytäkirjan mukaan ratkaisu jäi kunkin itsensä harkittavaksi:

Kun noin mielet olivat hajonneet ja Puustinen yhä puolusti Tiilikaisen, Sievo, Granit ja Forsman Borenius'en mietettä, päätettiin jättää kunkin mielivaltaan kumpaa työtä aikoiisi ensi kesänä tehdä. Tämän ohessa asetti puheenjohtaja seuraavan listan pöydälle, joka siihen kirjoitettuiine nimineen päivineen kuuluu näin:

»Allekirjoittaneet Kotikielen Seuran jäsenet sitoutuvat ensin tulevana kesänä 1877 alla mainituissa paikkakunnissa tutkimaan murteen sanastoa taikka kieliopillisia seikkoja.

Arvid Genetz		Sanasto
Z. A. Westerlund	Tornion ja Kemin seuduilta	Sanasto
A. W. Forsman		Sanasto
Bruno Granit	Kuopion pitäjä	Sanasto
Eliel Clewe	Luhangan pitäjä	Sanasto.»

Sanakirja-ainesten keruuseen liittyvät käytännön kysymyksetkin tulivat kokouksessa puheeksi. Cantell ja Borenius arvelivat »muistoonpanojen voivan tapahtua vähitellen kyselemällä sanakirja kädessä, josko sitä ja sitä sanaa tai lausetta tunnetaan, sekä muuten puhetta kuuntelemalla». Tiilikainen huomautti lisäksi siitä, että on tärkeätä merkitä myös, mitä sanoja murre ei tunne. Borenius toivoi sanakirjahankkeeseen ryhtyvien voivan saada Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta Lönnrotin sanakirjan. Lönnbohm esitti vielä, että seuralle valittaisiin vakinainen leksikografi, jonka tehtävänä olisi koota seuralaisten tekemiä sanastohuomioita. »Tämmöiseksi virka-mieheksi ehdoteli sama puhuja ylioppilas A. V. Forsman'in, koska hän on etenkin huvitettu kiellemme sanakirjallisesta puolesta.» Tällä tavoin A. V. Koskimiehestä tuli suo-

men kansankielen sanakirjatyön ensimmäinen virallisesti nimitetty leksikografi.

Kotikielen Seuran toimintaa v. 1877—78 koetelleen laman ajalta ei murteissanakirjankaan edistymisestä ole tietoa. Hanke tuli uudestaan puheeksi maaliskuussa 1879; kokouksen puheenjohtajana toiminut Ahlqvist esitti kuitenkin murteissanakirjaa koskevan keskustelun lykkäämistä seuraavaan syksyyn, koska lukukausi alkoi olla jo lopuillaan. Ahlqvist palasikin asiaan syksyn ensimmäisessä kokouksessa (15. 10. 1879), jossa esitti, että seura ryhtyisi »n.s. Geografillisen sanakirjan» laatimiseen. Sanakirjan tarkoituksena olisi Ahlqvistin mukaan »osoittaa, missä paikoin ja kuinka laajalta kutakin sanaa kielessämme käytetään». Tarkempi keskustelu asiasta, sanakirjatyötä valmistelevan toimikunnan valitseminen sekä maan jakaminen murrepiireihin lykättiin kuitenkin seuraavaan kokoukseen. Sen jälkeen hanke oli puheena neljässä seuraavassa kokouksessa (25. 10., 8. 11., 22. 11. ja 7. 2. 1880), mutta sen käsittelyä siirrettiin, milloin esimiehen poissaolon, milloin lukukauden loppumisen vuoksi.

Välitavoitteeksi tässä vaiheessa tulikin siihen mennessä karttuneen sanaaineiston hyödyntäminen tekeillä olevaan Lönnrotin sanakirjan lisävihkoon. Tarkoitusta varten valittiin marraskuussa 1880 nelihenkinen komitea (v. Schrove, Saari, Krohn, Grotenfelt), »joka seuran kirjavaroista kokoaisi ja yksityisiltä jäseniltä vastaanottaisi outoja sanoja ja lauseparsia Lönnrotin sanakirjan lisävihkoa varten». Seuraavan vuoden maaliskuussa komitea ilmoitti saaneensa työnsä päätökseen ja luovuttaneensa ainekset yliopp. Kalliolle, joka Lisävihkon esipuheessa kiittääkin niin Kotikielen Seuraa kuin eräitä sen yksityisiä jäseniä, ennen muuta Lönnbohmiä, saamastaan avusta.

Kansankielen sanastoaineksia kertyi seuran kokoelmiin kaiken aikaa. Etenkin 1880-luvulla mutta myös myöhemmin tarkasteltiin miltei jokaisessa seuran kokouksessa outoja murre sanoja, joita seuran jäsenet olivat koonneet eri puolilla Suomea (esim. Maunu Pohjanmaalta, Lönnbohm Lapista, Ruijasta ja Kainuusta, Lahti Antreasta, Kirvusta ja Räisälästä, Veijola Matarengista ja Iistä, Krohn Kuhmoniemeltä ja Kiannalta, Törnqvist Virroilta, I. Calamnius Suomussalmelta sekä 1900-luvun puolella mm. E. A. Saarimaa Mynämäestä ja Selma Patajoki Jämsästä jne.). Samoihin aikoihin Kotikielen Seuran arkistoon kertyi runsaasti sanatietoja, joita lähettivät niin seuran jäsenet kuin asianharrastajat maamme eri murrealueilta (esim. F. Naucklén Keuruulta, Lönnbohm Pohjois-Pohjanmaalta ja Kemijärveltä, Castrén Tornion puolesta, opett. J. Vehviläinen Suonenjoelta, lyseol. J. Ranta Vaasasta, yliopp. J. Toivonen Korpilahdelta ja Halikosta, T. Könönen Pälkjärveltä, Cannelin Rovaniemeltä, Ilmi Bergroth Keuruulta, opett. Elli Leino Kakskerasta, hra Kustaa Härmälä Maskusta jne.).

Sanatietojen karttuessa myös itse sanakirjahanke pysyi seurassa jatkuvasti vireillä. Lokakuussa 1881 Johansson otti jälleen puheeksi murteissanä-

kirjatyön, ja kuutisen vuotta myöhemmin huhtikuussa 1887 lupasivat eräät seuran jäsenet koota kesätyönä aineksia »jo kauan puuhattuun murteissanakirjaan». Seuraavana vuonna Kaarle Krohn huomautti mm. deskriptiivisten ja onomatopoeettisten sanojen keruun tärkeydestä. Varsinaisesti itse sanakirjahanke alkoi jälleen edistyä Genetzin tultua maaliskuussa 1889 esimieheksi. Jo 13. huhtikuuta pidetyssä kokouksessa hän otti hankkeen puheeksi ja esitti valmistavan toimikunnan laatiman työsuunnitelman. Toimikunta piti tarpeellisena ensinnäkin varmojen ja selvien keruuohjeiden laatimista ja toiseksi valmiiden painoasuisten kyselykaavojen toimittamista. Tällaisen kyselysanaston pohjana olisivat esim. Lönnrotin sanakirjassa esiintyvät »emäsanat». Päätettiin pyytää Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta raha-apua kyselyohjeiden ja -kaavojen painatukseen. Yritys näyttikin edistyvän ripeästi: seuraavassa, 5. toukokuuta pidetyssä kokouksessa Genetz ilmoitti keskustelleensa kyselysanastoista prof. Donnerin ja toht. Porkan kanssa; Kaarle Krohn kertoi puolestaan, että hrat Riikonen ja Walldén olivat lupautuneet poimimaan Lönnrotin sanakirjasta kyselyohjelmaan tulevan aineiston. Toivottiin, että Kirjallisuuden Seura ottaisi ohjelman painettavakseen.

Genetzin esimieskausi päättyi kuitenkin jo seuraavana vuonna; ei liioin ole tietoa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran suhtautumisesta painatusapupyynn- töön. Uusi esimies, E. N. Setälä, palasi kansankielen sanakirja-asiaan vasta 13. huhtikuuta 1894 pidetyssä kokouksessa. Pöytäkirjan mukaan »Esimies, prof. Setälä, huomautti erittäin muresanastoiden keräystä. Sitäkin työtä varten oli vielä tulevaisuudessa ohjelma suunniteltava, luettelo niistä sanoista, joiden maantieteellinen alue etupäässä olisi määrättävä. Toistaiseksi sopi käyttää Ahlmanin sanakirjaa keräys-ohjeena».

Työohjelmaa ei tarvinnut enää kauan odottaa. 27. marraskuuta 1895 pidetyssä kokouksessa oli käsiteltävänä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta tullut pöytäkirjanote, jossa Kotikielen Seuraa kehoitettiin valitsemaan edustajansa, jotka olisivat Kirjallisuuden Seuran historiallis-kielitieteellisen osaston apuna aiotun *suuremman suomenkielisen sanakirjan työsuunnitelman teossa*. Seuran edustajiksi esitettiin molempia esimiehiä, Setälää ja Paasosta. He kuitenkin kieltäytyivät, koska olivat toimikunnassa jo Kirjallisuuden Seuran edustajina. Niinpä heidän sijastaan Kotikielen Seuraa edustamaan valittiin K. F. Karjalainen ja E. A. Ekman sekä varamieheksi H. Ojansuu, kaikki silloisia ylioppilaita.

Samassa kokouksessa Kirjallisuuden Seuran esittämästä sanakirjahankkeesta syntyi keskustelu, jossa Setälä otti yleisemminkin puheeksi tieteellisten sanakirjojen tarpeellisuuden; yksi vaikka laajakin sanakirja oli Setälän mukaan tieteelliseltä kannalta liian vähän. E. A. Ekmanin pitämän pöytäkirjan mukaan Setälä esitti seuraavat sanakirjatavoitteet:

Olisi saatava aikaan ensinnäkin mahdollisimman täydellinen ja luotettava *kansankielen sanakirja*, joka ilmoittaisi m.m. sanain levenemis-

alan ja valaisisi niiden käyttämistä lauseessa ja eri merkityksissä. Sellaisen aineksiksi tarvittaisiin ainakin parikymmentä luotettavaa murre-sanakirjaa, jotka olisivat kukin murteensa alalla tehtävät, sillä tieteellisesti päteviä tuskin voitaisiin esim. ylioppilasten piireissäkään tehdä, kuten alkuperäisen ehdotuksen tekijä näkyy ajatelleen. Likinnä kielentutkimuksen tarpeita silmällä pitäen olisi tehtävä *vanhemman kirjakielen sanakirja*, joka sisältäisi kielen vanhimmissa muistomerkeissä (esim. vanhoissa asiakirjoissa) ja vanhemmassa kirjallisuudessa käytetyt suomalaiset sanat aina Renvallin sanakirjan ilmestymiseen asti. Liitteenä voisi olla tällä vuosisadalla *sepitettyjen sanain* (sellaisten kuin *esine, taide, valtio* y.m.s.) luettelo, jotka ovat kirjakielen perehtyneet. Oksasesta ja Kivestä alkavaan uudempaan kirjallisuuteen perustuva *nykyisen kirjakielen sanakirja* täyttäisi parhaiten suuremman, käytännöllisiä tarpeita varten tehtävän sanakirjan tarpeen. Tähän voisi ottaa yleisimmin käytettyjä ja laajimmalle levinneitä kansan- ja vanhemman kielen sanoja, joilla näyttäisi olevan mahdollisuutta perehtyä kirjallisuuteen.

Tämän kaiken aikaansaanti vaatii kumminkin sekä varoja että aikaa ja omia työmiehiään.

Tämän saman sanakirjaohjelman, joka siis sisälsi useita muitakin suurhankkeita kuin pelkästään kansankielen sanakirjan, Setälä esitti seuraavan vuoden helmikuussa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle. Tällä tavoin kansankielen sanakirjahanke siirtyi Kotikielen Seuralta Kirjallisuuden Seuran käsiin.

Tämänkin jälkeen Kotikielen Seurassa tunnettiin suurta kiintoa kansankielen sanakirjatyön edistymistä kohtaan. Keväällä 1899 E. A. Ekman alusti keskustelun murteiden sanastoainesten keruumenetelmistä; samana vuonna hän laati tältä pohjalta Keräilyseuran alkuun käytännön keruuohteet. Vuoden 1905 vuosikokouksessa Väinö Salminen esitti, että murreseurasten kerääjät esittäisivät havaintojaan myös Kotikielen Seuran kokouksissa; samoin Virittäjään toivottiin saatavan kansankieltä käsittelevää aineistoa. Salmisen toivomuksen toisti v. 1926 Lauri Hakulinen. Kansankielen sanastustyössä mukana olleet, myöhemmin erityisesti Sanakirjasäätiön stipendiaatit, ovat kuuluneetkin seuran ja Virittäjän uskollisimpiin avustajiin useiden vuosikymmenien ajan.

Vielä kerran Kotikielen Seura puuttui myös käytännössä kansankielen sanakirjatyön järjestelyihin ja edistymiseen. V. 1914 seurassa keskusteltiin Kanniston aloitteesta siitä, mihin toimiin olisi ryhdyttävä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran hoitaman murreseurakirjatyön jouduttamiseksi (ks. Vir. 1914 s. 121—127). Keskustelun tuloksena oli Kanniston tunnettu aloite Suomen kielen sanakirjaosakeyhtiön perustamiseksi; tarvittavan peruspääoman hankkimisessa oli Kotikielen Seura aktiivisesti mukana. Valitettavasti tämä yritys joutui pian ylivoimaisiin taloudellisiin vaikeuksiin, kun jo samana vuonna puhjennut ensimmäinen maailmansota suisti markan siihenastisesta

arvostaan. Sanakirjatyo jouduttiin vielä kerran järjestelmään uudelleen. V. 1924 pidettiin E. N. Setälän aloitteesta Sanakirjasäätiön perustava kokous, jossa Kotikielen Seuraa edusti Lauri Hakulinen. Säätiön perustamisesta lähtien seura on osallistunut kansankielen sanakirjan toimitustyön kysymyksiin Sanakirjasäätiön valtuuskunnassa olevan edustajansa välityksellä. (Seuran edustajina ovat olleet Y. H. Toivonen 1925—27, Lauri Kettunen 1928—1930, Kai Donner 1930—1931, Eino Leskinen 1931—1964 ja Terho Itkonen 1965—.)

Kotikielen Seuran osuus kansankielen sanakirjahankkeen ensimmäisenä käyntiinsaattajana ei liene nykyään yleisesti tunnettu. Borenius ei tosin ollut kansankielen sanakirjan synty sanojen ensimmäinen lausuja, vaan kansankielen sanavarat ja puheenparret sisältävän teoksen merkitykseen on viitanut jo v. 1868 J. W. Rothsten Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielitieteellisessä osakunnassa (Suomi II: 8 s. 494—497). Silti on varsin kyseenalaista, olisiko sanakirjatyo vielä v. 1896 päässyt Kirjallisuuden Seuran piirissä vauhtiin, jollei tällä tutkimussaralla jo sitä ennen olisi tehty Kotikielen Seurassa parinkymmenen vuoden aikana huomattavia esitöitä. Myös Setälä, jonka aktiivinen toiminta johti usean sanakirjahankkeen syntymiseen, on varmaan saanut perusvirikkeensä juuri Kotikielen Seuran piirissä 1880-luvulla toimiessaan.

Mutta kansankielen sanakirja on yhä kaukana valmiista; vielä tarvitaan Lönnbohmian mainitsemia »parsijoita ja pitkittäjiä». Yllättävän ajankohtaisia ovat sanat, jotka Lauri Hakulinen lausui Kotikielen Seuran 50-vuotisjuhlassa puoli vuosisataa sitten:

Kansankielemme sanakirjan, tuon suurenmoisen »suomalaisuuden muistomerkin» valmistelutyöt ovat, kuten tiedämme, nykyään sikäli onnellisessa vaiheessa, että on toiveita olemassa koko valtiomme vakinaisesta mukanaolosta yrityksen aineellisessa tukemisessa. Entisistä kotikielenseuralaisista on kypsytynyt yhteiskunnan johtomiehiä, jotka täysin ymmärtävät asian merkityksen ja jotka ovat kyenneet hankkimaan sille vaikutusvaltaisten piirien kannatusta. Kotikielen Seuran monikymmenvuotinen kylvö on langennut hyvään maahan. Mutta meidän, Seuran nykyisten nuorten jäsenten, tulee muistaa, että puheenalainen Kotikielen Seuran puolivuosisatainen kuningasajatus ei suinkaan ole vielä siirtynyt pois meidän ulottuviltamme ja meidän velvollisuuksiemme piiristä.

Kansankielen sanaston tutkimus

Kotikielen Seuran jäsenten kiinnostus suomen kielen sanavaroihin ei ole jlmennyt vain keruutoimintana vaan myös aktiivisena tutkimuksena. Jo 4. joulukuuta 1878 pidetyssä kokouksessa pohdittiin sanastontutkimuksen tavoit-

teita ja menetelmiä. Virikkeenä oli Lönbohmin lähettämä kirje, jossa hän kaavaili seuran piirissä toteutettavaksi tuolloin todella uudenaikaisen onomasiologisen tutkimusohjelman:

Kun joku ottaisi tutkiakseen vertailemalla kaikki sanat, mitkä merkitsevät esim. sellaisia puulajeja kuin: *hirsi, aidas, seiväs, vommel, vitsa, vapa, ranka, karttu* j.n.e., toinen kaikki ne jotka merkitsevät tulta, niinkuin: *tuli, palaa, polttaa, lämmin, valo, syttyä* j.n.e. j.n.e., tultaisiin varmaan monenlaisiin johtopäätöksiin kielettären luonteesta; joku ottaisi samat seikat vielä arjalaisistakin kielistä.

Lönbohm itse oli jo joihinkin johtopäätöksiin tullutkin; samassa kirjeessä hän jatkaa:

Ennen ei ollut kieli niin kehkeytnyt, eikä sitä tarvittukaan (nim. niin kehkeytnyttä), kun eivät aatteetkaan olleet kehkeytneet. Voi löytyä aika, jolloin ruumiillista voimaa pidettiin arvossa, sitten osavuutta, esim. vaan elatuksen hankkimisessa, vihdoin ylempää taitoa, tietoa ja tuntoa. Konkreettisestä ja halvemmasta, törkeämmästä, ruumiillisemmasta on tultu aatteellisempaan, hienompaan merkitykseen.

Darwin'in opille kait tällaisen vertailijatutkijan tulisi antaa suuri merkitys. Jos häntä ennakkoluulot estävät sinnepäin korvaansa kallistamasta, niin eräs kielitieteen tutkimuskanta ja tutkimuskeino joutuu huomioon ottamatta.

Lönbohmin kaipaamia Darwinin opeille korvaansa kallistavia sanaston-tutkijoita ei seurasta hänen lisäksi kuitenkään tuolloin löytynyt; itse hän piti esim. v. 1885 esitelmän »Kylmän ja pakkasen vaikuttamien nimityksistä eri murteissa». Sitä vastoin etenkin alkuvuosina (1870—1880-luvulla) kokousten vakio-ohjelmistoa oli synonyymien (niin kirja- kuin kansankielisten) tarkastelu. Tavoitteet liittyivät tässä aluksi oikeakielisyyteen: pyrittiin selvittämään, missä määrin synonyymit käytännössä todella vastaavat toisiaan ja millaiset ovat niiden rektiosuhteet. Esitykset alkoivat kuitenkin pian saada tieteellisempää luonnetta; pääasiaksi tuli sanojen semantiikan selvittely (paitsi synonyymeja käsiteltiin samalla ylimalkaan semanttisesti lähisukuisia sanoja) sekä toisinaan niiden etymologointikin. Synonyymien selvittelyä harrasti varsinkin Ahlqvist, mutta myös Borenius, Lönbohm, Forsman ja Lindroos pitivät useita esityksiä tältä alalta. Forsman ehdottikin v. 1881, että Kotikielen Seura ryhtyisi kokoilemaan tällä tavoin vähitellen kertyvistä aineksista synonyymisanakirjaa. Näytteinä käsitellyistä »synonyymeista» ovat esim. sanat *osata, taitaa, suittaa, voida; kevyt, keveä, helppo, huokea; ehtiä, ennättää, joutaa, joutua, kerjetä; yhtiö, yhdistys, yhteys, yhtyys, yhtäläisyys, yhdyskunta; muu, toinen; kiukku, viha*; murteiden alalta lisäksi esim. *viitsiä* ja *kehdata; hako, havu* ja *lieko*. Myöhemmin käsiteltiin mm. taivaanilmöiden ja pilvimuodostumain nimiä (1889), ukkosen nimityksiä murteissa (1895),

nuolenneitsyt-sanan levikkiä (1887; J. H. Erkko yhdisti sen kirjakielen *nuolenneitsyt-sanaan*), *vanna*-verbin merkityksiä murteissa jne.

Myös sanojen alkuperän ja merkityksenmuutosten selvittely sai seuran piirissä aikaa myöten jalansijaa, ja ennen pitkää siitä tuli hyvin suosittu kokousesitelmien aihepiiri. Jo Ahlqvist oli esittänyt joitakin etymologisia huomioita, esim. *noita*-sanan alkuperästä sekä *väittää*-sanasta, jonka hän yhdisti *väki*-sanaan ja johti alkuperäisestä ponnistamisen merkityksestä (*väitti tuon maan pelloksi*). Muita etymologisen ja sanahistoriallisen tutkimuksen harrastajia ovat seuraan 1800-luvulla liittyneistä jäsenistä olleet mm. Forsman (tarkasteli esim. sanoja *ihta*, *taro*), Setälä (esim. *vaatia*, *pyy*, *tohtaja*, *sampo*, *paarma* 'gosse', lp. *guosse*, *kosia*, *kataja*), Wichmann (esim. *säe*, *syy*, *korento*, *راسي*), Tunkelo (esim. *turkanen*, *turkonen*, *verkanen*, *arki*, *hipiä*) ja Ojansuu (esim. *ullakko*, *suostua*, *auvo*, vir. *karikas*, *rukka*). Myöhemmistä kotikielenseuralaisista ovat sanastohavaintojaan esitelleet seurassa mm. Toivonen (esim. *uksi*, unk. *ajtó*), Rapola (esim. *aviokäskey*, *erä*, *erämaa*, *reitti*, *sahra*, *semmotoinen*, *valtio*, *puolue*), Kettunen (esim. *harkita*, *tutkia*, *keksiä*, vir. *kurat*), Kalima (esim. *rahtu*, *ahma*, karj.-aun. *ristikansa* 'ihminen', *viuhka*, *jäytää*, *kyttö*, *nahkanääry*, *ativo*, *kiista*, *kiistata*, *kiistää*), Hakulinen (esim. *alasti*, *alaston*, *kaiketi*, *peräti*, *rokko*, *herja*, *herjata*, *kirki*, *kaasu*, *pii*, *satu*, *väittää*); viimeksi mainitun sanan merkityshistorian Hakulinen on selittänyt samaan tapaan kuin Ahlqvist aikanaan), Erkki Itkonen (esim. *kulppo*, *taihoa*, *solvata*, *vääjätä*), Inkilä (*käsittää*), Nirvi (esim. *riista*, *riistää*, *sääliä* 'varustaa', *sopia*), Ruoppila (esim. *pakko*, *pakkanen*, *pettää*, *pyöhtää*), Virtaranta (esim. *tuokkonen*, *rove*) sekä Tuomi (esim. *kinnas*, *rukkanen*, *letto*) ja Terho Itkonen (esim. *lyly*, *janhus*, niinitermi *vitoa*, *yöri*, *mänty*). Sanastohistorian tutkijat ovat vuosikymmenten ajan olleet myös Virittäjän ahkerimpia avustajia. Alan tutkimuksen elinvoimaisuutta ja samalla uudistumiskykyisyyttä osoittavat Jorma Koivulehdon mm. Kotikielen Seurassa ja Virittäjässä viime vuosina esittelemät uudet germaanisiperäiset etymologiat.

Kansankielen muoto- ja lauseopin harrastus

Paitsi sanastoa seurassa on harrastettu myös muita kansankielen aloja. Alkuaikoina tunnettiin kiintoa erityisesti muoto-opin ilmiöihin. Keskusteltiin etenkin jäsenten huomaamista oudoista muototyypeistä. Niinpä esim. Lindroos ilmoitti kuulleensa Satakunnassa lauseen *pane kontti selkähäns*; Lönnbohm esitti Vuoksen murteesta 3. infinitiivin muodot *ottooss*, *kassooss* (Genetzin mukaan näissä oli tapahtunut supistumakehitys: *ottama* > *ottoma* > *otloo*); Appelgren huomautti Kemin puolessa esiintyvistä yks. 2. persoonan possessiivisuffiksista *-sti*, joka oli seuralaisille tuntematon jne. Lauseopinkin erikoi-

suuksia pohdittiin; puheena oli mm. *pitää*-verbin persoonallisen taiputuksen alue murteissa.

Huomiota herättävien yksityiskohtien sijasta seuran piirissä kuitenkin pian pyrittiin selvittämään kokonaisia kieliopillisia ilmiöryhmiä. Keväällä 1877 kesätyön aiheita pohdittaessa esitettiin sanaston keruun vaihtoehdoksi murteiden kieliopillisten (muoto- ja lauseopillisten) ainesten sekä kielenäytteiden keruu. Tuolloin kieliopillisten ainesten keruusta kuitenkin luovuttiin. Sitä vastoin toukokuussa 1880 pidetyssä kokouksessa »kesätyöksi jätettiin Seuran jäsenille kansan kielen johdolla erittäin tarkastaa:

I^{sen} infinitiivin käyttämistä lyhennetyissä lauseissa;
 I^{sen} infinitiivin translatiivin käyttämistä;
 tavattavia refleksiivisiä muotoja;
 mutatiivisijaa (*he pääsivät orjinta vapaiksi, lähe pois ihmisten vastuk-sinta*, Etelä-Savo);
 karitiivi-adjektiivien aktiivista tai passiivista merkitystä;
 nominatiivin ja partitiivin käyttämistä monikossa predik.ⁿ täytteenä;
 kuinka laajasti elävistä olennoista sopii käyttää yksikön partitiivia monikollisuutta merkitsemään;
 tokko imperatiivia tai passiivia seuraavan infinitiivin kokonais-objekti on aina nominatiiviin pantava;
 tokko infinitiiviin kuuluva kokonais-objekti suomalaisessa lauseessa, missä personalista subjektia ei ole, aina on pantava nominatiiviin;
 puheenspasia, missä liitesana on toisessa sijassa kuin pääsana;
 käytetäänkö *itse*-sanaa monikollisena;
 milloin nomen proprium on pantava nomen appellativumin eteen;
 yksikön taikka monikon käyttämistä esim. lauseissa: *tunsimme sydä-messämme iloa, kävin Saksan ja Franskan mailla*;
 puhekielessä tavattavia oudoimpia sanoja ja puheenspasia.»

Lauseopin kannalta kyselyohjelman tulos oli niukanlainen; käyttökelpoi-sia havaintoja ei pöytäkirjojen mukaan näy juuri kertyneen. (Kysymysten tarkoituksenahan on selvästikin ollut kansankielisen aineiston hankkiminen seuran kokouksissa aiemmin puheena olleiden kielenkäyttö- ja oikeakielisyys-seikkojen valaisemiseksi; kansankielen kanta jäi tältä osin saamatta selville.) Paremmiin karttui sitä vastoin muoto-opillista aineistoa, erityisesti eksessiiviä (»mutatiivia») ja refleksiivitaivutusta koskeviin kohtiin.

Eksessiivi oli ollut Lönnbohmin alustuksen pohjalta seurassa puheena jo maaliskuussa 1879. Tällöin oli syntynyt vilkas keskustelu siitä, pitäisikö ja voitaisiinko tämä sijamuoto omaksua myös kirjakieleen. Ajatus oli epäilyttä-nyt, koska sija tiedettiin kansankielessä yleisesti tuntemattomaksi. Kyselyn perusteella karttunutta eksessiiviaineistoa käsiteltiin lokakuussa 1880 pide-tyssä kokouksessa. Sijamuodon ongelmiin palasi v. 1883 Matti Kurikka, ja hän-en alustuksestaan keskusteltaessa Mustakallio uudisti esityksen eksessiivin

ottamisesta kirjakieleen. Keskustelua jatkettiin seuraavassa kokouksessa, mutta mihinkään selvään ratkaisuun ei päädytty. Kurikan tehtäväksi jätettiin kuitenkin laatia eksessiiviä käsittelevä kirjoitus vuoden 1883 albumi-Virittäjään. Myöhemminkin eksessiivin ongelmat askarruttivat vielä usein kotikielenseuralaisia (mm. 17. 11. 1883, 1. 11. 1884, 27. 10. 1888, 31. 1. 1903), mutta kirjakieleen omaksuttavaksi ei tätä sijaa enää esitetty.

Eksessiivin perinpohjainen käsittely ei jäänyt ainoaksi; etenkin 1880-luvulla Kotikielen Seuran piirissä tarkasteltiin useita murteidemme muoto-opin keskeisiä kysymyksiä. Alustusten ja keskustelujen yhteydessä esiin tulleet murremuodot ja niiden levikitiedot pyrittiin merkitsemään tarkoin pöytäkirjaan. Näiltä osin seuran pöytäkirjoihin sisältyykin runsaasti vielä hyödyntämätöntä primaariaineistoa. Nominaitavutuksen alalta käsiteltiin mm. monikon genetiiviä (7. 11. 1885, 16. 10. 1886, 11. 2. 1888), yksikön ja monikon illatiivia (4. 12. 1880, 22. 10., 9. 11. ja 19. 11. 1888). Verbinitavutuksen ongelmista oli esillä erityisesti imperatiivin muodostus; tarkasteltiin mm. *-kai*-loppuisia muotoja sekä analyttistä imperatiivia (*lapas kun isä tulee kotia*; 1. 12. 1883), monikon 1. persoonan imperatiivia sekä passiivin kielteistä imperatiivia (*ellään, allään*; 1. 11. 1884), kielteistä imperatiivia (15. 11. 1884), imperatiivia kokoavasti (22. 11. 1885), imperatiivin menneen ajan muotoja (esim. Tohmaj. *mie en heillen anna, kiitivyyt tyhjee* = 'olkoot kiitäneet, saivat kiittää' ja Tyrvää *olis syöä, olikaa käydä, olikoon ostaa* = 'mahdoit syöä' jne.; 8. 10. 1887, 9. 2. 1895). Myös nominaalimuodot olivat puheena (esim. Setälän mukaan Kouvatsalla *viikon kuluksi, viikon kulueella, näky seisottuun, kuuluu mentyy*n; 6. 10. 1883, 30. 1. 1886, 27. 4. 1895). Johto-opin alalta tarkasteltiin puolestaan mm. *-mustu-*, *-mysty-*johtimisten verbien esiintymistä (19. 11. 1887), *ottauta, niittäytä, lähteytä* -tyypin levikkiä (24. 11. 1887), *-aja-*päätteisten deskriptiiviverbien taivutus-suhteita (16. 10. ja 27. 10. 1887) sekä *-lanta*, *-läntä* -liitännäisiä (16. 11. 1889). Adverbiseikoista olivat puheena mm. *nyt* ja *kanssa* -sanojen variantit (7. 12. 1889, 29. 2. 1896) sekä *-ste(n)*-päätteiset ajan ilmaukset (*kevääste, markkinaste*; 23. 2. 1893).

Vilkkaimmillaan muoto-opin selvittely seurassa oli juuri 1880-luvulla. Vaikka kansankielen lauseopin alalla ei päästy yhtä hyvin tuloksiin, sitäkin kohtaan tunnettiin jatkuvaa mielenkiintoa. Alkuvuosikymmenien innostuksen jälkeen kiinnostus murteiden muoto- ja lauseoppiin kuitenkin laantui. Syynä oli se, että 1880-luvun lopussa koko kielentutkimuksen näkökulma äkisti muuttui: morfologian ja syntaksin sijaan tulivat äännehistorian ongelmat. Kesti 90 vuotta siitä, kun Forsman v. 1877 otti puheeksi murteiden kieliopillisten ainesten keruun, siihen että tällainen keruu todella saatiin Helsingin, Turun ja Jyväskylän yliopistojen suomen kielen laitosten yhteydessä v. 1967 toimeksi. Kotikielen Seuran työ oli siis tässä tapauksessa paljon aikaansa edellä.

Kansankielen äännehistorian harrastus

Murteiden äänneopin kysymyksiin ei seurassa alkuvuosina tunnettu kovinkaan suurta vetoa; kielitieteen uudet opit eivät olleet vielä ehtineet Suomeen asti. Tilanne muuttui kuitenkin täysin 1880-luvun lopulla. Setälä oli ulkomailla tutustunut junggrammaatikkojen ajatuksiin ja oli ryhtynyt laatimaan metodisesti niiden pohjalta Yhteissuomalaista äännehistoriaansa. Tämä näkyy myös Kotikielen Seuran toiminnassa. Vuodesta 1889 lähtien oli seuran kokouksissa tärkeällä sijalla eri äänneilmioiden murre-edustuksen tarkka selvittely. Ensimmäinen tällainen keskustelu käytiin 5. lokakuuta 1889 pidetyssä kokouksessa. Silloin

Toht. E. Setälä pyysi seuralaisia esittämään, mitkä äännevastineet vastaavat niitä äännteitä, joita kirjakielessä merkitään *ts*:llä. Hän mainitsi, että vanhat ihmiset Huittisissa ja Kauvatsalla tavallisesti sanovat *meðä*.

J. F. Ollinen mainitsi sanottavan Luvialla ja Eurajoella aina Rauhalle saakka *meðä*, *með*. S.j. Wainio mainitsi Huittisista ja Kauvatsalta vanhempien muodot *meðä*, *meðän*. S.j. Toivonen Halikosta *mettä*, *metä*. S.j. Kala Vetelistä *messä*, sitä vastoin läpi etelä Pohjanmaan Alavuella, Kuortaneella, Töysässä, Ruovedellä *mettä*, *mettän*. Lappajärvellä sanotaan *mehtä*, samoin Saarijärvellä *mehtä*, *mehän*, Hämeessä on *mettä*, *mettän* ja *metän*. Keuruulla *mehtä*, *mehtän*; *mettä*, *mettän* ja *metän*. Oulun puolessa *mettä*, *metän*. Savossa sanotaan tavallisesti *pahas*, *pahtaan*, Hirvensalmella *patas*, *pahtaan*, Parikkalassa *pahas*, *pahtaan*, *mehtä*, *mehän*, Iisalmella *pahas*, *pahtaan*, Rautalammella *mehtä*, *metän*, Tohmajärvellä ja Hirvensalmella *mehtä*, *mehän*, Ristiinassa *messä*, *messän*, Karjalohjalla samoin, Anttolassa ja yleiseen Mikkelin puolella *messä*, *mesän*, Pohjois Karjalassa tavallisesti *patas*. Viipurin tienoilla, Johanneksen pitäjässä, Koivistolla, Jääskessä, Kirvussa, Kuolemajärvellä, Uudellakirkolla *messä*, *messän*. Jaakkimassa *mežässä* (*ž* = *u* ven.), Sortavalassa *mettä*, *metän*.

Seuraavassa kokouksessa Sjöros esitti vielä pienen tarkennuksen; hänen mukaansa »*ð*-äännettä käytetään Rauman maaseurakunnassa, Pyhässämaassa, Laitilassa, Lapissa, Hinnerjoella, Honginlahdessa ja siitä itäänpäin. Sitä vastoin sitä ei käytetä Luvialla».

Vielä samana syksynä Setälä esitti keskusteltavaksi *kr*, *kl*, *pr*, *tr*, *str* ja *tv*-yhtymien äännevastineista; niiden murre-edustusta koskeviin tietoihinsa hän näyttää saaneenkin olennaisia lisä juuri Kotikielen Seurassa käydyistä keskusteluista (ks. YSÄH s. 140, 143). Seuraavana keväänä olivat puheena mm. sanat *maajas*, *tatrata* 'tahrata', *paatta* (Lönnrotilla *paatsa*) ja *kavio*. Vuoden 1891 syksyllä Setälää askarruttivat vokaaliston ongelmat; lokakuun alussa pidetyssä kokouksessa hän tiedusteli erityisesti eteläpohjalaisilta jäseniltä vanhassa kirjallisuudessa esiintyvien *kawain*, *piäin*, *enmein*, *hiljain*, *salain* -muotojen murrevastineita.

Samoihin aikoihin myös muut kotikielenseuralaiset ottivat puheeksi erilaisia murteiden äänneopin seikkoja. Esim. 25. lokakuuta 1890 pidetyssä kokouksessa Tengén esitti keskusteltaviksi mm. seuraavat kysymykset: »kuinka yleinen on 'eng'-äänne murteissa ja missä asemassa sitä käytetään?»; »kuinka laajaa on loppu-*n*:n katoaminen?»; »kuinka täydellinen on konsonanttien liudentuminen?»; »kuinka yleinen on *j*:n väliin lykkääminen *i*:n jälkeen eri murteissa sellaisissa sanoissa kuin *kipijä, vartija* jne.?»

Erityisesti liudennuskysymyksestä käytiin valaiseva keskustelu, jota riitti seuraavaankin kokoukseen. Siinä päädyttiin tuloksiin, jotka ovat yhä vielä huomionarvoisia:

Otettiin keskustelun alaiseksi hra Tengénin 5des kysymys: »Kuinka täydellinen on konsonanttien liudennus?». Itäsuomen murteissa ovat yleensä *l, n, r, t* liudennuksen alaisia. Huomattiin, että liudennus myös väliin vaikuttaa liunneen konsonantin edelliseen vokaaliin siten, että tätä seuraa heikko *i*-äänne. (Tämmöinen »dilutsioni» löytyy esimiehen mukaan todellakin Virossa, vaikka sitä moni on epäillyt.)

Itäsuomessa ilmoitettiin löytyvän lyhyitä diftongeja ilman että seuraava konsonantti muljeerautuu, esim. *melo'n, tahto's*.

Muita 1890-luvulla puheena olleita äännehistorian ilmiöitä olivat esim. *hullu*-sanan heleä *l, ea, eä* -adjektiivien murre-edustus, *lattia*-sanan murremuodot sekä toistuvasti *ts*:n ja *d*:n murre-edustus. Helmikuussa 1896 pidetyssä kokouksessa ylioppilas I. Calamnius »kuulusteli toisessa tavussa löytyvän supistuksen kautta syntyneen pitkän *a*:n ja *ä*:n edustusta Lounais-Suomen murteissa». Lounaismurteiden äännesuhteita selvitteli seurassa 1900-luvun alkuvuosina useaan otteeseen Heikki Ojansuu. Äännehistoriallisen tutkimustradition kehkeytymisen esittelyä ei tarvinne jatkaa pitemmälle. Vaikka varsinainen tutkimus siirtyi 1890-luvun puolivälissä Kotikielen Seuran piiristä Setälän johdolla perustettuun yliopiston Suomalaiseen Seminaariin, on äännehistorian alalla saavutettuja tuloksia jatkuvasti esitelty seuran kokouksissa ja julkaistu Virittäjässä.

Murreväitökset

Etenkin 1880-luvulla ja 1890-luvun alkuvuosina olivat Kotikielen Seuran piirissä suosittuja suppeahkot pitäjänmurteiden esittelyt, jotka usein saivat »väitöksen» luonteen; seuran tehtäviinhän kuului tuolloin toimia myös tutkijaseminaarina. Esimerkkeinä seuran kokouksissa noihin aikoihin tarkasteleista murretutkielmista voi mainita seuraavat: Westerland, Tutkimus Lammin-Kosken kappelin murteesta; Melander, Havaintoja Lopen pitäjän murteesta; Lindfors, Heinolan murteesta; Toivonen, Halikon murteen pääomi-

naisuuksista; Mikkola, Ikaalisten murteen muoto-opillisista ominaisuuksista; Genetz, Kaakkois-Karjalan (Räisälän, Pyhäjärven, Valkjärven, Muolaan) murteesta; Nyman, Pälkänteen kielen äänneopillisista seikoista; Knaapinen, Perniön murteesta; Wichmann, Muutamista äänneopillisista seikoista Lestijoen murteesta; Hyyryläinen, Hirvensalmen murteen muoto-opin alalta; Takala, Lapuan, Kauhavan, Yli- ja Alihärmän pitäjien murteen tärkeimmistä äänneopillisista ominaisuuksista; Ojansuu, Tyrvään kielimurteen omituisuuksista jne. Useat näistä tutkielmista julkaistiin sitten Kirjallisuuden Seuran Suomi-sarjassa. Periaatteellisiakin kysymyksiä käsiteltiin; esim. Stenvik piti v. 1888 esitelmän »Murteen tutkimisen tärkeystestä». Myös murreväitökset kävivät 1890-luvulla Kotikielen Seurassa harvinaisiksi; niidenkin uudeksi pitopaikaksi tuli yliopiston yhteydessä toimiva Suomalainen Seminaari.

Kielennäytteiden keruu

Jo 9. huhtikuuta 1877 pidetyssä kokouksessa A. V. Forsman oli esittänyt, että Kotikielen Seura ryhtyisi kokoamaan tarkkoja kielennäytteitä eri murteista. Tuolloin aie raukesi, mutta seura sai vuotta myöhemmin apua yllättävältä taholta. Joulukuussa 1878 Lindroos ilmoitti, että Helsingin Suomalaisen Alkeisopiston oppilaat olivat ryhtyneet kokoamaan kielennäytteitä, jotka aikovat luovuttaa seuran kokoelmiin. Näitä näytteitä, joiden kerääjistä monet (mm. Juho Sjöros, Kaarle Krohn ja Matti Kurikka) kunnostautuivat pian muutenkin seuran toimissa, kertyi vuosina 1878—88 kolme paksua foliokokoista nidettä. Yhteensä ne sisältävät aineistoa lähes neljästäkymmenestä maamme pitäjänmurteesta.

Murrenäytteiden keruun tärkeyttä sivuttiin seuran piirissä usein myöhemminkin. Kuitenkin vasta v. 1937 asia alkoi edistyä. Vuoden viimeisessä, 14. joulukuuta pidetyssä kokouksessa Veikko Ruoppila ehdotti, että seura järjestäisi murrenäytteiden keruukilpailun. Aloitteentekijän mukaan »allekirjoittamalla kilpailukutsun Kotikielen Seura arvokkaalla tavalla toimisi niiden päämäärien hyväksi, jotka se jo ohjelmassaan on itselleen asettanut». Seura suostuikin tuumaan ja päätti lahjoittaa kilpailun palkinnoksi 1 000 markkaa; myöhemmin summa nostettiin 4 000 markkaan. Kilpailu, jonka käytännön järjestelyissä seura sai apua Sanakirjasäätiöltä ja Suomalaisen Tiedeakatemian keräilytoimistolta, julistettiin Sanastajassa ja sanomalehdissä Kalevalan päivänä 1939. Tulokset ylittivät odotukset niin määrältään kuin laadultaan. Kaikkiaan kertyi kielennäytteitä 360 pitäjänmurteesta; osanottajia oli hieman toista tuhatta.

Parhaista kilpailuun osallistuneista murrenäytteistä päätettiin toimittaa julkisuuteen valikoima. Ensimmäinen, länsimurteiset näytetekstit sisältävä

osa ilmestyi Rapolan, Hakulisen ja Ruoppilan toimittamana jo joulukuksi 1940; toinen, itämurteiden näytteet sisältävä osa, jonka toimitustyössä olivat Rapolan, Hakulisen ja Ruoppilan lisäksi mukana Nirvi, Inkilä ja Eino Leskinen, viivästyivät sodan vuoksi ja ilmestyi vasta 1945. Yhdessä nämä kaksi vankkaanidettä (Suomen kansan murrekirja I, II) ovat yhä vielä monipuolisin tekstivalikoima maamme paikallismurteista.

Varsin aikaisin tuli seuran piirissä puheeksi kansankielen tallentaminen koneellisin menetelmin. 6. helmikuuta 1909 pidetyssä kokouksessa Setälä esitti »fonografillisen arkiston» perustamista yliopistoon. Aloitteentekijöinä voisivat olla tieteelliset seurat. Wichmann ja Kannisto kannattivat ajatusta, ja Kotikielen Seura valtuutti Setälän ja Ojansuun toimimaan seuran puolesta asian edistämiseksi.

Murteiden äänituskysymykseen palattiin jälleen 1920-luvulla. V. 1924 Kotikielen Seura anoi opetusministeriöltä 40 000 markkaa Virittäjän toimittamista ja suomen murteista laadittavaa fonogrammikokoelmaa varten. Opetusministeriö myönsi kuitenkin vain 7 000 markan suuruisen avustuksen Virittäjää varten. Seuraavana vuonna Kettunen piti seurassa esitelmän fonografin käytöstä kielentutkimuksen palveluksessa. Syntyneessä keskustelussa, johon osallistui mm. Äimä ja Reijonen, kannatettiin Kettusen esittämää toivomusta, että kansankielen sanakirja-ainesten keruussa käytettäisiin hyödyksi myös fonografin tarjoamia apukeinoja. V. 1936 puolestaan Penttilä esitteli seuran kokouksessa eräitä uusia äänentutkimusmenetelmiä ja toivoi samalla, »ettei suomen murteiden tallennusta jätetä yksinomaan kirjallisen muistiinpanon varaan, vaan että sen ohessa olennaisena täydennyksenä käytettäisiin menetelmiä, jotka paremmin osoittaisivat tuleville polville ja tutkijoille katoamassa olevien kielimuotojemme rakenteen». Samassa kokouksessa luettiin Kansatieteellinen filmi oy:n lähettämä kirje, jossa viitattiin mm. kansankielen äänittämisen tärkeyteen.

Asia jäi itämään, ja kun Kotikielen Seuran taloudellinen tila kulttuuri-arpajaisvaroista saadun voitto-osuuden ansiosta ratkaisevasti kohentui, voitiin laajamittaiseen murrenäytteiden äänitykseen v. 1938 ryhtyä. Johtokunnan laatiman työohjelman mukaan tavoitteena oli tallentaa levyihin näytteitä kaikista niistä pitäjänmurteista, joista Sanakirjasäätiö oli keräyttänyt ns. suursanastot (yhteensä 20—25 murteesta, keskimäärin 5 levyä kustakin). Äänitys oli ehditty juuri saada alkuun, kun olot sodan vuoksi vaikeutuivat. Niinpä työ saatiin päätökseen vasta v. 1948; silloin oli äänilevyihin tallennettu kielennäytteitä kaikkiaan 31 pitäjänmurteesta yhteensä 23 tuntia. (Aineksesta on osa 1950-luvun lopussa litteroitu; näytteitä tästä aineistosta on Ruoppilan ja Soutkarin toimittamassa teoksessa Suomalainen murrelukemisto, jota on käytetty yliopiston kurssikirjana 1960-luvulta lähtien.) Muutamia vuosia myöhemmin Kotikielen Seuran urauurtavat toimet saivat tälläkin alalla

jatkoa: v. 1959 perustettiin Helsingin yliopistoon Pertti Virtarannan aloitteesta erityinen Suomen kielen nauhoitearkisto. Samalla tuli Setälän puoli vuosisataa aiemmin kaavailema ajatus »fonografillisen arkiston» perustamisesta toteutetuksi, nyt tosin huomattavasti kehittyneemmin teknisin apuvälinein.

Murre-edustajat, murrekartat

Jotta eri murteiden kanta tulisi Kotikielen Seuran kokouksissa edusteille, Setälä ehdotti lokakuussa 1885 erityisten murre-edustajien (»referenttien») valitsemista. Esityksestä keskusteltiin seuraavassa kokouksessa, ja seura päätti silloin valita eri murteita varten sekä edustajia että esittelijöitä. Edustajien tehtäväksi tuli »valvoa että muutamissa erittäin ilmoitetuissa kokouksissa murteet mikäli mahdollista olisivat edustettuina, sekä olla ikäänkuin murteensa elävänä sanakirjana ja kielioppina yhteistä työtä edustamassa». Esittelijöille asetettiin samat vaatimukset, mutta heidän toivottiin lisäksi pitävän esitelmää edustamiensa murteiden ominaispiirteistä. Esittelijöiksi valittiin O. Hannikainen (Keski-Karjala: Kurkijoki, Sortavala), J. H. Kala (Etelä-Pohjanmaa), A. Kallio (Uudenkaupungin seudut), J. H. Kala (Etelä-Pohjanmaa), A. Kallio (Uudenkaupungin seudut), M. Kurikka (Inkeri), N. Liakka (Tornio), O. Lönnbohm ja E. Lönnrot (Kajaanin seudut), A. Mäkelä (Pohjois-Savo), F. O. Rapola ja V. Salminen (Häme), J. Sjöros (Lounais-Suomi), K. Stenvik (Oulun seutu), M. Tarkkanen (Etelä-Pohjanmaa), Matti Varonen (Pohjois-Karjala). Edustajiksi valittiin Hj. Appelgren (Tornio), J. E. Castrén (Keski-Pohjanmaa), Matti Haataja (Kajaani), K. H. Hornborg (Pohjois-Savo), Hukkanen (Impilahti), Juutilainen (Sulkava), Klami (Viro-lahti), Kunnas (Orimattila), J. Putro (Inkeri), Rakolainen (Mäntyharju), Ronimus (Viipuri), A. Räihä (Pohjois-Savo), K. Saari (Lounais-Suomi), A. Wichmann (Oulun seudut).

Kotikielen Seuran murre-edustajien verkko näyttää 1880-luvun puolimaissa olleen niin tiheä, että yhtä edustavan kokoamisessa olisi työtä 1970-luvun jäsenistön keskuudessa. Edustajien ja esittelijöiden lisäksi seura päätti marraskuussa 1885 valita erityisen murrevaliokunnan valmistelemaan seuran kokouksissa käsiteltäviä murreseikkoja. Siihen valittiin puheenjohtajaksi Matti Varonen ja jäseniksi J. H. Kala ja K. Stenvik.

Tämä murreasiantuntijoiden joukko osoittautui erityisen hyödylliseksi siinä vaiheessa, jolloin Setälä ryhtyi laatimaan Yhteissuomalaista äännehistoriaansa. Niinpä hän saattoikin esittää (lokakuussa 1889), että seuralle hankittaisiin karttoja, joihin jäsenet voisivat merkitä tarkasteltujen kielenilmiöiden edustuksen omassa murteessaan. Setälän mukaan »tämmöiset murrekartat ovat hyvin

tärkeitä kun esim. haluaa tutkia ja määrätä mitenkä äännelait ovat maantieteellisesti levinneet paikasta toiseen». Setälän esitys hyväksyttiin. Samana syksynä Setälä otti vielä — Unkarista saamansa esikuvan mukaan — puheeksi erilaisia kieliseikkoja koskevat kyselylistat, joita voitaisiin lähettää maaseudulle. Tällä tavoin hän arveli saatavan lisäaineistoa karttatyöhön.

On tietymätöntä, saatiinko kyselylistoja valmiiksi, saati maaseudulle lähetetyksi. Karttahanke näyttää sitä vastoin kaikessa hiljaisuudessa edistyneen. Siitä on viitteenä ainakin kaksi pöytäkirjoihin sisältyvää mainintaa. 1. maaliskuuta 1894 pidetyssä kokouksessa Setälä tiedusteli »alkuperäisen *t:n* ja suljetun, lyhytvokaalisen tavuun alussa olleen denttaaliklusiilin edustustapaa eri seuduilla», jotta ylioppilaat A. V. Komulainen ja K. Karjalainen voisivat täydentää tekeillä olevia murrekarttojaan. Seuraavana syksynä (27. 10. 1894) kuulusteltiin yliopp. P. Putkosen tekeillä olevaa karttaa varten »korollisen, lyhyen ja korottoman pitkän tavuun välisen konsonantin pitenemisilmion» (ts. yleisgemiaation) levikkiä murteissa. Samassa yhteydessä otettiin jälleen puheeksi kyselylistojen levittäminen osakuntalaisten ja suomen kielen tutkijamusta harrastavien maalaisten keskuuteen. Vaikka Setälä oli taas vedonnut Unkarin esikuvaan, yritys raukesi tälläkin kertaa. Murteidemme kartoitus on sen jälkeen edistynyt paljon vitkallisemmin kuin useimmissa Euroopan maissa. Paitsi erillisissä tutkimuksissa ja tutkielmissa julkaistuja karttoja on ainoaksi laajahkoksi näkyväksi saavutukseksi jäänyt Lauri Kettusen v. 1940 julkaisema Suomen murrekartasto, jossa on kartat 213 äänneilmion edustuksesta suomen murteissa. Viimeksi on laajan edustavan murreatlaksen tärkeyttä jouduttu tähdentämään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran v. 1965 julkaisemassa »Kansallisten tieteiden kehittämissohjelmassa».

Toiminta osakuntien kotiseuduntutkimuksen »keskusjärjestönä»

Vaikka kansankielen systemaattinen tallennus siirtyi 1800-luvun lopussa toisiin käsiin, seura on myöhemminkin ollut välillisesti työssä mukana. Miltei kaikki Sanakirjasäätiön stipendiaatit ovat olleet Kotikielen Seuran jäseniä, ja tavallista oli, että keruussa mukana olleet kertoivat kenttäkokemuksistaan Kotikielen Seuran kokouksissa ja julkaisivat havaintojaan Virittäjän sivuilla. Mutta seuralle tarjoutui vielä 1920-luvun loppupuolelta lähtien uusi kansanomaisen kulttuurin tallennukseen liittyvä tehtävä, nimittäin eräänlaisena osakuntien kotiseuduntutkimuksen keskusjärjestönä toimiminen. Osakunnat olivat alkaneet vuodesta 1928 lähtien järjestää tutkimusretkiä omille alueilleen, mutta tämä toiminta oli aluksi hajanaista ja suunnitelmatonta. Tästä syystä Hakulinen ehdotti helmikuussa 1930, että seura järjes-

täisi osakuntien yhteisen kotiseuduntutkimustilaisuuden. Hanke toteutuikin varsin pian; seura järjesti maaliskuussa pidetyn vuosikokouksen yhteyteen osakuntien kanssa niiden kotiseututyötä valaisevan esitelmätilaisuuden ja valokuvanäyttelyn. Samanlainen tilaisuus järjestettiin seuraavanakin vuonna; tällöin oli mukana näyttelyssä kaikkiaan yhdeksän kymmenestä suomenkielisestä osakunnasta, ja näyttelyyn kävi kahden päivän aikana tutustumassa yli 300 henkeä. Osakuntien ja Kotikielen Seuran yhteistoimintaa jatkui tällä alalla aina 1950-luvulle asti; vasta kun seuran piiriin oli perustettu erityinen opiskelijajärjestö Siula, yhteydenpito osakuntiin jäi sen huoleksi. Osakuntien kotiseuduntutkimusharrastuksen tuloksena karttuneen aineiston määrää voi vain arvailla (mukaan on luettava esim. 1,4 miljoonan toisinnon laajuinen sananparsikokoelma, jonka osakunnat keräyttivät yhteistoimin Sanakirjäsäätiön kanssa 1930-luvun alkupuolella).

Sosiaalisten murteiden tallennus ja tutkimus

Paikallismurteiden ohessa Kotikielen Seuran jäseniltä liikenä jo varsin varhaisessa vaiheessa huomiota myös sosiaalisten murteiden kysymyksiin. Tarkkailtiin Helsingin puhekieltä ja erilaisille puhujaryhmille ominaisia ammattislangeja. Ensimmäinen helsinkiläispuhekieltä koskeva tieto on vuodelta 1888; J. H. Kala tiedusteli silloin kotikielenseuralaisilta, tavataanko *vesi* : *vesen*, *vesessä* -tyyppistä taivutussuhdetta muualla kuin Helsingissä. Seikkaperäisemmin Helsingin puhekielen piirteitä käsiteltiin 26. huhtikuuta 1890 pidetyssä kokouksessa, jossa »neiti I. Hannikainen piti huvittavan esitelmän Helsingin suomesta, huomauttaen siinä, kuinka ruotsinkieli on runnellut varsinkin lausumattavan suomea puhuvalta väestöltä pääkaupungissa».

1900-luvun alkupuolella kiintyi huomio myös erilaisiin ammattislangeihin. Vuonna 1901 Vihtori Suomalainen referoi seuran kokouksessa Friedrich Klugen Deutsche Studentsprache -teosta. Esitystä seuranneessa keskustelussa mainittiin suomalaisen ylioppilaskielen ilmauksia: esim. rahoja sanottiin *hie-noiksi*, naisciviksiä *siivettäriksi*, savokarjalaisia *sarvikarjalaisiksi*, kuraattoria *kurrikseksi*, prof. Töttermania *Töttikseksi* ja E. G. Palménia *Äkäpääksi*; nuoret ylioppilaat olivat *beaneja* tai *fuchseja*. Koululaiskieltäkin kosketeltiin, esim. normaalilyseossa eri luokka-asteiden oppilaat olivat *lihoja*, *luita* ja *nahkoja*, auskultantit puolestaan *naskaleja*.

Keväällä 1907 Heikki Ojansuu tarkasteli pahantekijäin, etenkin varkaiden, käyttämää sanastoa. Samalla hän ehdotti, että Kotikielen Seura ryhtyisi »pahantekijäin sanaston keräilyyn, eikä ainoastaan pahantekijäin, vaan myöskin kasarmikieltä ja koulupoikain kieltä sisältävien». Ojansuun aloitetta kannatettiin. Saari ja Kannisto esittivät lisäksi katupoikain sanaston kokoamista,

ja Väinö Salminen liitti mukaan vielä viinanpolttajien sanaston. Asetettiin toimikunta asiaa pohtimaan ja keruuta valmistelemaan. Seuraavassa kokouksessa (4. 5. 1907) seura päättikin painattaa pahantekijäin, koululaisten, katu-poikain ja viinan salapolttajain kieltä koskevat sanastot, jotka sitä varten valittu toimikunta laatisi.

Nelisenkymmentä vuotta myöhemmin slangiseikkoja pohdittiin jälleen seuran piirissä. Toukokuun kokouksessa 1946 Simo Hämäläinen »piti erittäin mielenkiintoisen ja hauskan esitelmän suomalaisesta sotilasslangista» (esitelmä on julkaistu saman vuoden Virittäjässä). Ja aivan viime vuosina seuralle on näyttänyt avautuvan todellinen työmaa Helsingin koululaisslangin ja yleisemminkin Helsingin puhekielen tallentamisessa ja tutkimisessa. Seura on kahtena vuonna (1974 ja 1975) saanut Helsingin kaupungilta 10 000 markan suuruisen avustuksen, joka on tarkoitettu Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen yhteydessä toteutettavan Helsingin puhekielen tutkimuksen tukemiseen. Vuonna 1972 puolestaan Helsingin tyttönormaalilyseon entiset oppilaat lahjoittivat seuralle 5 000 markkaa seuran yhteydessä toimivan koululaiskielirahaston peruspääomaksi. Rahaston tarkoituksena on »kannattaa koululaiskielen keruuta ja tallennusta Helsingin yhteisnormaalilyseon oppilaiden keskuudessa». Sen ensimmäisistä korkovaroista seura saattoikin syksyllä 1975 järjestää Helsingin toisessa normaalikoulussa (entisessä tyttönormaalilyseossa) koululaiskielikilpailun. Tulokset olivat rohkaisevia: kaikkiaan kertyi vastauksina yli 7 000 sanatietoa sekä liki kahdeksankymmentä slangiasuista kirjoitelmää.

IV. Nimistön tallennus ja huolto

Paikannimien keruuhankkeita

Kotikielen Seuran varhaisimpiin hankkeisiin kuului paikan- ja henkilönimien keruu. Tälläkin alalla seuran työ oli urauurtavaa. Aloitteen paikannimien kokoamiseksi teki Lönnbohm. Vuoden 1876 syyskauden ensimmäisessä pöytäkirjassa on maininta, jonka mukaan Lönnbohm oli ilmoittanut koonneensa »paikannimityksiä Pohjanmaalta»; niiden esittäminen lykättiin kuitenkin tuonnemmaksi. Marraskuussa pidetyssä kokouksessa Lönnbohm sitten »luki pitemmän kirjoituksen paikannimistä Kajaanin kihlakunnassa, niiden synnystä ja johdosta»; lisäksi esitykseen liittyi luettelo tällä alueella tavattavista oudonlaisista paikannimistä. Samassa yhteydessä Lönnbohm ehdotti, että »Seura rupeaisi kokoamaan suomalaisia paikannimiä, joka ehdotus katsottiin tarkempaa miettimistä ansaitsevaksi». Puheenjohtajana toiminut Ahlqvist kehottikin Lönnbohmiä tekemään seuralle kirjallisen esityksen asiasta.

Lönbohmi toimi ripeästi, ja jo saman kuun lopulla oli esitys paikannimien keruusta valmiina. Kyseessä lienee ensimmäinen suomen paikannimistön systemaattista tallennusta koskeva ohjelma; siitä näkyy myös, että Lönbohmi oli paneutunut asiaan huolellisesti. Esitys sisältyy 24. marraskuuta 1876 pidetyn kokouksen pöytäkirjaan:

Kun Seuran viimeisessä kokouksessa ehdotettiin, että Seura rupeaisi toimittamaan jonkunlaista luetteloa Suomalaisista paikannimistä, kehoitettiin minua tarkemmin miettimään asiaa ja jättämään Seuralle kirjallinen ehdotus. Tätä ehdotusta koetan nyt täyttää.

Koska aluksi luettelon vuoksi on tähdellisin seikka hankkia ainetta, s. o. paikallismimiä, on nähtävästi nyt tärkeintä miettiä, mitä ohjeita niiden, jotka paikallismimiä keräävät, tulee seurata, mitä nimiä ottaa huomioon ja mitä ottamatta jättää. Puolestani esitteleisin, että kerätäisiin:

1) Kaikki oudot, ymmärtämättömät nimet.

2) Kaikki murteelle oudot nimet.

3) Kaikki ne, jotka ovat murteellisia toisintoja jostakin tavallisemmasta sanasta ja siis joko johdannon suhteen ansaitsevat huomiota taikka sanakirjallisessa suhteessa voivat tulla korjuuseen. Sellaisista sanoista mainitsen vaan esimerkit: *Kaatiainen* vert. *kaatiot*, *Kalpio* vrt. *kalpea*, *Pyhäty*, *Kumuntalahti* vrt. *kuluntalahti*, *Kypärä* v. *kyperä*, *Moisanen* vrt. *moisio*, *nojola* vrt. *noja*.

Ilman sitä olisi hyvä tarkastaa paikallismimien vartaloa ja jos mahdollista supistuvien sanojen partitivia. Vihdoin tahdon erittäin kehoittaa kokoamaan kaikenlaisia nimiä päätteillä: *kka* (*kko*, *kki*); *nka* (*nko*, *nki*); *ma* (*mo*, *mi*, *n* gen. *me*); *ua*, *io*, *ja*; *ttu*, *tto*, *tti*; *ntu* (*nto*, *nti*), *tiira*, *taro*.

Pannessa nimiä paperille on myös niiden jälkeen kirjoitettava mistä seudusta mikin nimi on saatu, sekä minkäkaltaisen paikan nimitys mikin on, ellei pääte jo sitä ilmaise.

Lopuksi voisi toivoa, että itse kukin asettaisi keräämänsä nimet aakkosjärjestykseen, ennenkuin hän ne seuralle jättää.

O. Lönbohmi

Tiedossa ei ole, johtiko Lönbohmin aloite käytännön toimiin vai ei. Seuralalla oli ensimmäisinä vuosina useita hankkeita vireillä ja tekomiehiä vähän; moni hyvä yritys jäi tästä syystä vain esitykseksi. Lisäksi seuran toiminta lamautui vuosina 1877—78 runsaaksi vuodeksi. Ehkä juuri tästä syystä paikannimien keruun valmistelu siirtyi näihin aikoihin Kotikielen Seuralta Suomen Muinaismuistoyhdistykselle. Muinaismuistoyhdistyksen varaesimies prof. Otto Donner esitti 12. marraskuuta 1878, että yhdistys ryhtyisi kokoamaan sellaisia paikannimiä, joilla on kielitieteellistä, historiallista tai mytologista merkitystä. Hankkeen toteutukseen ryhdyttiinkin heti kohta: vielä samana vuonna Muinaismuistoyhdistys lähetti Suomen kansakoulunopettajille kehotuksen ja ohjeet paikannimien keräämiseksi. Näin suurisuuntaisen hankkeen toteuttamiseen ei Kotikielen Seuralalla olisi ollut taloudellisia mahdollisuuksiakaan.

Hyvinkin mahdollista on, että Lönnbohm on ollut vaikuttamassa myös Muinaismuistoyhdistyksen paikannimialoitteen syntymisessä; yhdistyksen pöytäkirjoista ei tähän seikkaan kuitenkaan saa valoa.

Vaikka paikan- ja sukunimien keruuhanke oli näin siirtynyt Muinaismuistoyhdistykselle, Lönnbohm palasi asiaan vielä uudelleen Kotikielen Seuran piirissä. Hän oli saanut v. 1882 Muinaismuistoyhdistykseltä tehtäväksi siihen mennessä karttuneen paikannimi- ja sukunimiaineuksen (yhteensä n. 30 000 tietoa) julkaisemisen. Saman vuoden syksyllä Lönnbohm kääntyi Kotikielen Seuran jäsenten puoleen ja pyysi heiltä lisäaineistoa kokoelmaansa varten. Erityisesti Lönnbohm toivoi saavansa tietoja nimistä, joihin liittyi lappalaisaiheisia tarinoita. Samassa yhteydessä hän esitti huomioitaan siitä, miten paikannimet valaisevat aiempia kielellisiä suhteita. Lönnbohmin mukaan »moni vanhempi nyt Itäsuomalaisena pidetty ilmiö niinkuin *kl*, *kr*, *pt* ovat ennen olleet Länsisuomalaisissakin nimissä ja vuosisatojen kuluessa nähdään niiden vähitellen aina idempään siirtyvän». Tämänkaltaiset seikat olivat hänen mielestään tärkeimpiä syitä paikannimien tallennukseen. Lönnbohmin esitystä seuranneessa keskustelussa käsiteltiin muitakin tärkeitä kysymyksiä; niinpä K. Grotenfelt otti puheeksi asiakirjanimistön poiminnan merkityksen, Ahlqvist vertaili *nen*-loppuisten nimien yleisyysuhteita savolaisessa ja karjalaisessa nimistössä ja Setälä kosketteli ulko- ja sisäpaikallissijojen käyttöä paikannimissä.

Mutta Lönnbohmin v. 1876 esittämä ajatus paikannimien keruusta jäi muutenkin itämaan Kotikielen Seurassa. Syksyllä 1880 v. Schrove ehdotti, että seura ryhtyisi toimittamaan luetteloa kaikista sellaisista Suomessa tavattavista paikannimistä, joilla on eri muoto ruotsiksi ja suomeksi. Seuran jäsenet suostuivat tuumaan, ja jo samassa kokouksessa maa jaettiin alueisiin, joita kutakin varten tuli oma toimittaja. (Mukana työssä olivat Lönnbohm, Suppanen, Jaakkola, Maunu, Niloni, Ahlqvist, Saari, Sjöros ja v. Schrove; kuitenkin heistä Ahlqvist oli ainoa, joka sai osuutensa tehdyksi.) Hankkeen palautti nelisen vuotta myöhemmin uudelleen mieliin A. V. Forsman. Hän ehdotti keväällä 1884 pidetyssä kokouksessa, »että Kotikielen Seura ottaisi kerätäkseen ne tärkeimmät paikkojen nimet Ruotsista, Suomesta, Norjasta, Venäjältä, Karjalasta, Inkeristä ja Virosta, joilla on sekä suomen että muunkielinen muoto». Tarkoituksena oli liittää tämä luettelo Ahlmanin Ruotsalais-suomalaisen sanakirjan uuteen laitokseen. Tällä kertaa toimituskuntaan valittiin Hällström, Jalkanen, Niloni, Setälä, Castrén, Törnqvist, Kunnas, Saari, Snellman, Hahnsson, Ruohonen ja Jaakkola. Setälä kiinnitti samalla kertaa huomiota paikallissijataivutuksen merkitsemiseen, esittipä lisäksi, että seura kokoaisi myös lauseopillisen paikannimikokoelman, josta kävisi ilmi, missä sijassa mitäkin nimeä käytetään. Seuralaiset yhtyivät Setälän ajatukseen ja päättivät saman tien laatia kaksi nimistökoelmaa.

Näiden hankkeiden kävi kuten edellistenkin; Forsman yritti tosin pariin otteeseen elvyttää kaksikielisten paikannimien luettelon laadintaa, mutta kaikesta päättäen yritys jäi tuloksettomaksi.

Paikannimien huolto

Kotikielen Seuran nimistöharrastus oli alkanut tällä välin suuntautua systemaattisesta keruusta enemmän nimistön huoltoon. Tällä alalla seuralle riitti työtä pitkäksi aikaa, ja se sopi paremmin seuran melko rajallisiin voimavaroihin. Nimistön huoltoon liittyvät seikat näyttivät alkuaikoina olleen etenkin Ahlqvistin sydäntä lähellä. Hän palasi havaitsemiinsa väärin käytettyihin paikannimiin useasti (mm. 4. 12. 1880, 4. 10. 1884 ja 30. 1. 1886). Ahlqvistin mukaan nimistökysymyksissä ensisijaisena kriteerinä oli kullakin seudulla vallitseva oma käytäntö: »Kansan omaa puhetapaa tulee aina noudattaa». Esimerkkeinä paikannimien virheellisestä käytöstä hän mainitsi mm. seuraavat tapaukset: *Haminanlahti* (po. *Haminalahti*), *Porsalmi* (po. *Porrassalmi*), *Pieksämäki* (po. *Pieksänmäki*, alkuosana sana *pieksän* 'vieru'), *Suonenjoki* (po. *Suonnejoki*, vrt. *Suonteenjärvi*), *Tavisalmi* (po. *Tavinsalmi*), *Alavuus*, gen. *Alavuuden* (po. *Alavut* : *Alavuden*), *Muuruvesi* (po. *Muurue*). Hän puuttui myös nimien paikallissijataivutukseen; oli sanottava esim. *Varkaudesta* (ei *-lta*), *Iisalmesta* (ei *-lta*), *Pielisestä* (ei *-ltä*) mutta *Kaavilta*, *Maaningalta*, *Leppävirroilta*. Ahlqvistin ansiota on, että nimistönhuoltoseikat jo varhain tulivat seurassa puheeksi ja että seuran muutkin jäsenet kiinnostuivat myös niiden pohdinnasta.

Seuran kantaa tiedusteltiin eräissä nimistön vakiinnuttamisseikoissa. Keväällä 1892 Suomen Maantieteellinen Seura pyysi Kotikielen Seuralta pitäjännimiehdotuksia tekeillä olevaa luetteloa varten. Seuran piirissä »harkkimaan ja valmistamaan asiaa» valittiin komitea, johon tulivat Kala, Lüipola, Rakolainen ja Vallin. Evästykseksi komitealle annettiin neuvo, »että (nimi)-ehdotukset tehtäisiin ainoastaan varmasti kuultujen nimimuotojen ja -toisintojen, vakaantuneen nimikäytännön ja nimihistoriallisten seikkain perustuksella». Komitean laatimia nimiehdotuksia tarkasteltiin seuraavana syksynä kahdessakin kokouksessa, ja niitä vastaan esitettiin melkoista arvostelua (Kotikielen Seuran jäsenistö ei ollut ihastunut esim. *Totkijärvi* tai *Kangasalusta* -muotoihin; samoin pidettiin *Längelmä*, *Elimä* ja *Pieksämä* -asuja parempina kuin vastaavia *mäki*-loppuisia toisintoja).

Keskustelu pitäjännimistä jatkui Kotikielen Seuran piirissä vuoden 1893 syksyllä Suomen Maantieteellisen Seuran julkaistua ehdotuksensa »Suomen kuntain nimistä». Luetteloa tarkasteltiin syksyn mittaan useassakin seuran kokouksessa, ja jäsenet tekivät siihen niin yksityisiä nimimuotoja kuin yleisiä

periaatteitakin koskevia huomautuksia. Puollettiin mm. seuraavia nimiasuja: *Alijärvi* (ei *Alajärvi*), *Alavus* : *Alavuudella* (ei *Alavudella*; vastoin Ahlqvistin kymmenisen vuotta aiemmin esittämää juuri päinvastaista kantaa!), *Hongonjoki* (ei *Honkajoki*), *Jämpsä* (ei *Jämssä*, *Jämsä*), *Keuru* (ei *Keuruu*), *Kianta* (ei *Suomussalmi*), *Kuhmo* (ei *Kuhmonniemi*), *Salla* (ei *Kuolajärvi*), *Lavassaari* (ei *Lavansaari*), *Lesti* (ei *Lestijärvi*), *Liekka* (ei *Pielisjärvi*), *Perniä* (ei *Perniö*), *Teerijärvi* (ei *Terujärvi*) jne.

Periaatteelliselta kannalta Kotikielen Seura puuttui kahteen tärkeään seikkaan. Maantieteellinen Seura oli esittänyt, että nimien murremuodot yleiskielistettäisiin (esim. *Orivesi*, ei *Orihvesi*). Kotikielen Seura ei hyväksynyt tätä periaatetta kahdestakaan syystä: ensinnä koska siinä ei seuran mukaan päästäisi yhtenäisyyteen (Maantieteellisen Seuran luetteloonkin sisältyivät esim. sellaiset murteelliset nimet kuin *Kortesjärvi*, *Soanlahti*, *Heinjoki*), ja toiseksi »koska paikannimet kirjakielessä yleensä ovat lainoja puhutun kielen eri murteista»; siksi on hyväksyttävä esim. muodot *Orihvesi*, *Kuorehvesi*, *Kuusjoki*, *Kuusjärvi* jne. Toinen periaatekysymys koski kaksikielisten kuntain nimiä. Suomen Maantieteellisen Seuran omaksuman kannan mukaan kunnan virallinen kieli ratkaisisi, kummankielistä nimimuotoa käytettäisiin. Kotikielen Seura ei hyväksynyt tätäkään periaatetta vaan vaati kaksikielisistä ja ruotsinkielisistä kunnista käytettäväksi virallisesti myös suomenkielistä nimimuotoa, jos se oli muuten kirjakieleen vakiintunut. Huomautukset päätettiin toimittaa Suomen Maantieteellisen Seuran tietoon.

Myös maanmittauksen ylihallitus kääntyi samoihin aikoihin (alkuvuodesta 1896) Kotikielen Seuran puoleen ja pyysi seuraa tarkastamaan eräiden ilmestymässä olevien karttojen nimistöä. Aiheena oli seuran paria vuotta aiemmin Suomen Maantieteelliselle Seuralle lähettämä kirje, jossa oiottiin eräitä Maanmittaushallituksen karttanimistöön sisältyviä virheitä. Seura antoi karttanimistön tarkastustehtävän »herroille S. Latvalalle ja H. Ojansuulle».

Harrastus maamme virallisen nimistön huoltoon jatkui Kotikielen Seurassa myöhemminkin. V. 1904 seura yhdessä Uusimaa-lehden kanssa vaikutti ratkaisevasti siihen, että *Lappträsk*-nimen suomalaiseksi vastineeksi vakiintui *Lapinjärvi* eikä *Paikkajärvi*, jota oli esitetty. Vuonna 1920 seurassa Tunkelon alustuksen pohjalta otettiin kantaa ehdotettuihin uusiin maakuntien nimiin. Merkittävä aloite sisältyy myös vuoden 1946 pöytäkirjaan. Silloin Eino Leskinen alusti »kuntiemme nimien taivutuksesta» sekä ilmoitti ryhtyneensä laatimaan sanomalehtiä ja muita julkisen sanan edustajia varten kuntiemme nimien taivutusohjeita sisältävää luetteloa. Seuran jäsenet kannattivat ajatusta; siitä keskusteltaessa ehdotettiin, että ryhdyttäisiin keräämään aineistoa paitsi kuntien »myös tärkeimpien kylien, rautatieasemien ja postipaikkojen jne. nimet käsittävän ohjeluetelun laatimista varten». Kertyneistä aineksista Leskinen julkaisi vielä saman vuoden Virittäjässä yksi-

tyiskohtaisen luettelon («Kuntiemme suomenkielisten nimien taivutus»). Pari vuosikymmentä myöhemmin otti puolestaan Kustaa Viikuna paikannimien paikallissijataivutuksen jälleen puheeksi. V. 1965 seurassa pitämässään vuosikokousesitelmässä »Miksi Luvialla mutta Laviassa?» hän osoitti, miten kysymys sisäisen tai ulkoisen paikallissijasarjan käytöstä kytkeytyy kulttuurihistoriallis-kansatieteellisiin yhteyksiin (esitelmä on painettuna Virittäjässä 1965 s. 105—120).

Varsinaisesti suomalaisten paikannimien tallennus ja huolto tuli jo vuodesta 1915 lähtien silloin perustetun Tieteellisten seurain paikannimitoimikunnan huoleksi. Kotikielen Seuran tuonaikaiset pöytäkirjat ovat aukkoiset. Kaikesta päättäen seura kuitenkin kuului toimikunnan perustajaseuroihin; olihan paikannimitoimikunnan ensimmäisenä sihteerinä Kotikielen Seuran silloinen varaesimies H. Ojansuu. Paikannimitoimikunnan työhön seura on osallistunut myöhemminkin edustajiensa välityksellä. V. 1925—29 seuraa edusti toimikunnassa Y. H. Toivonen ja siitä lähtien toimikunnan v. 1951 tapahtuneeseen lakkauttamiseen saakka Lyyli Rapola, joka oli myös toimikunnan pitkäaikaisin sihteeri; heidän varamiehenään oli v. 1925—1951 Lauri Hakulinen. Vuodesta 1951 lähtien nimistön tallennus ja huolto siirtyi silloin Sanakirjasäätiön yhteyteen perustetun nimistöjaoksen huoleksi. V. 1966 nimistöjaos itsenäistyi Suomen nimiarkiston säätiöksi; sen valtuuskunnassa seuraa on edustanut alusta lähtien Terho Itkonen.

Helsingin paikannimistön suomalaistaminen

Merkittävimpiä virallisen nimistön huoltoa koskevia yrityksiä, joihin Kotikielen Seuran piirissä on ryhdytty, on osallistuminen Helsingin kaupungin suomenkielisen nimistön laadintaan ja vakiinnuttamiseen. Virallisesti Helsingin nimistön suomalaistaminen tuli kaupungin elimissä puheeksi vasta 1900-luvun puolella. Kotikielen Seurassa asia oli tullut esille jo 1890-luvun alussa: lokakuussa 1891 pidetyssä kokouksessa J. H. Kala piti alustuksen Helsingin suomalaisesta paikannimistöstä. Hän huomautti, että useat käytössä olevista suomalaisista nimistä ovat joko vakiintumattomia tai huonosti onnistuneita. Kun nimimuodoista oli keskusteltu, kokous päättyi puoltamaan vakiinnutettaviksi mm. seuraavia nimiasuja: *Alppila*, *Leppäsuo*, *Vuorimiehenkatu*, *Korkeavuorenkatu* (käännös perustuneen erehdykseen: kyseessä on Högbergnimisen henkilön mukaan nimetty katu), *Oikokatu*, *Kolmikulma*, *Villensauna*, *Vanhakaupunki*, *Katajanokka*, *Seurasaari* (nimeen sisältyvästä käännösvirheestä huolimatta, koska se oli jo tässä muodossa vakiintunut). Kelvollisiksi katsottiin myös esim. nimet *Antin-* ja *Mikonkatu*, ja uusiksi nimiksi ehdotettiin ja hyväksyttiin mm. *Siltakallionkatu* (*Brobergskajen*), *Linnunlaulu*, *Meilahti*, *Gum-*

tähti, Kuusisaari, Kuustuoto, Naistenpolku (*Jungfrustigen*), Hietaniemi, Välitorni (*Skilnaden*). Sörnäs-nimen suomalaisiksi vastineeksi esitettiin Sörnäinen-muotoa, Berghällille ja Hermanstadille sitä vastoin ei keksitty sopivaa suomalaista vastinetta. »Ehdotusten täytäntöön paneminen uskottiin etupäässä läsnäoleville sanomalehtimiehille.»

Asiaan palattiin seurassa vielä 1800-luvun puolella. 25. marraskuuta 1899 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa on maininta, jonka mukaan »Seuraa oli pyydetty sepittämään suomalaisia vastineita useille Helsingin ruotsinkielisille paikannimille». Seura asetti hanketta varten valiokunnan, johon tulivat O. P. Koistinen, Paaavo Pajula ja A. F. Puukko seuran puolesta ja johon lisäksi pyydettiin edustaja kustakin pääkaupungin suomenkielisestä sanomalehdestä (Uudesta Suomettaresta, Päivälehdestä ja Työmiehestä; Päivälehti ei kuitenkaan osallistunut toimikunnan työhön). Valiokunta jätti jo seuraavan vuoden helmikuussa seuralle esityksensä; sen tarkastaminen siirtyi kuitenkin vuoden 1900 syksyyn. Esityksen mukaisesti seura hyväksyi mm. seuraavat nimiehdotukset (suurin osa näistä oli uusia): *Kirkkokatu, Kulmakatu, Heikinkatu, Vilhonkatu, Simonkatu, Ullankatu, Tähtitorninmäki, Välikatu, Eroittaja* (aiemmin esitetty *Välitorni* ei ollut yleistynyt), *Kallio* (ei *Vuorela* eikä *Berghäll*), *Vironkatu, Kinakatu, Hakasalmenkatu, Hakaniementori, Haapaniemenkatu, Hietaniemi (Sandudd), Hietataipale (Sandnäs), Kauppiaankatu, Kirkkotarhankatu, Hernesaarenkatu, Sipulisaarenkatu ja -ranta, Liuskasaari, Sirpalesaari, Ryssänsaari ja -kari* (oikeampia olisivat suullisen perimätiedon mukaan *Rysäsaari* ja *-kari*), *Pässi, Kana, Nihti, Meilahti, Pihlajasaari, Lintulahti, Suvilahti, Saimaankatu, Karjalankatu, Alppikatu, Mäkikatu, Eläintarhankatu, Vesilinnankatu, Helsinginkatu, Brahenkatu, Kaartokatu, Pääskyspesänkatu*. Nimiehdotukset julkaistiin Uudessa Suomettaressa, Työmieheissä, Päivälehdessä ja Hufvudstadsbladetissa.

Seuraavan kerran Kotikielen Seura otti Helsingin paikannimien suomalaisittamisen esiin vuoden 1903 keväällä. 7. maaliskuuta pidetyssä kokouksessa tarkasteltiin uusien, osin vielä suunnitteilla olevien kaupunginosien karttoihin merkittävät ruotsinkielisiä nimiä sekä laadittiin niille suomenkieliset vastineet, jotka lähetettiin päivälehtien toimituksiin tarkastettaviksi. Seura päätti myös laatia sanomalehtikirjoituksen, jossa kehoitettaisiin yleisöä käyttämään suomenkielisiä nimiä, missä sellainen vain oli olemassa. Vielä samana keväänä hyväksyttiin lopullisesti uudet nimiehdotukset sekä päätettiin toimittaa ne ja aiemmin hyväksytyt nimet kaupungin viranomaisille julkiseen käyttöön otettavaksi. Kaikkiaan luettelo käsitti lähes 120 nimeä. Se julkaistiin Helsingin päivälehdissä ja jätettiin kaupungin rahatoimikamarin suomen kielen edustajalle toht. K. J. Ståhlbergille.

Kaupungin toimiin tämä esitys ei kohtakaan vaikuttanut. Vasta vuonna 1908 seura sai Helsingin kaupunginvaltuuston sihteeriltä kirjelmän, jossa pyydettiin seuraa antamaan lausunto »niistä suomenkielisistä nimityksistä,

joita on ehdotettu kaupungin kaduille, yleisille paikoille ja tiluksille». Seura asetti (paljolti omia esittämiään) nimiehdotuksia tarkastamaan komitean, johon valittiin H. Ojansuu, A. Kannisto, A. Kemiläinen sekä seuran sihteeri. Vihdoin v. 1909 maistraatti vahvisti Helsingin paikannimien ensimmäiset viralliset suomenkieliset asut. Myöhemmin kaupunki on jatkuvasti käyttänyt nimistöä tarkistettaessa ja uutta nimistöä luotaessa kieliastian tunteja. V. 1923—26 toimineessa komiteassa oli mukana mm. E. A. Tunkelo, vuodesta 1945 lähtien pysyvästi toimineessa nimistötoimikunnassa mm. Kustaa Vilkuna, Terho Itkonen ja Eero Kiviniemi.

Henkilönnimistön tallennus ja huolto

Kotikielen Seuran harrastuksen kohteena olivat alusta pitäen myös henkilönnimet. V. 1880 Jaakkola piti esitelmän »lainatuista ristinimistä suomen kielessä»; samassa yhteydessä Sjöros huomautti ristinimien murremuotojen keruun tärkeydestä. Muutamaa vuotta myöhemmin (1882 ja 1886) seurassa keskusteltiin etunimien taivutuksesta (*Annen* vai *Annin*, *Oton* vai *Otton*; *Innon* vai *Into'n*, *Lemmen* vai *Lempi'n* jne.). Seuran käsityksen mukaan oli toivottavaa, että »seurattaisiin niin paljon kuin mahdollista kielen lakeja nimenkin taivuttamisessa».

Varsin merkittävä on ollut seuran osuus henkilönnimien suomalaistamispyrkimyksissä. Etunimien suomalaistamista varten seura asetti jo v. 1889 toimikunnan, joka 26. lokakuuta pidetyssä kokouksessa esittikin periaatteensa vierasperäisten etunimien korvaamisesta kotoperäisillä. Syntyneessä keskustelussa mielipiteet kuitenkin hajosivat. Osa jäsenistä vaati vierasperäisten nimien äänneasun täydellistä suomenmukaistamista, J. Länkelä jopa niiden poistamista almanakasta; osa (mm. Setälä ja Kaarle Krohn) oli taas maltillisemmalla kannalla ja esitti vierasperäisistä nimistä hyväksyttäväksi ne, jotka olivat jo juurtuneet kansanomaiseen käyttöön. Sama etunimien suomalaistamiskysymys askarrutti Kotikielen Seuran jäseniä vielä vuosikymmeniä myöhemmin: 29. huhtikuuta 1927 pidetyssä kokouksessa Tahvo Liljeblad alusti almanakan nimien suomalaistamisesta. Asetettiin jälleen asiaa ajamaan toimikunta, jonka tehtäväksi tuli neuvotella yliopiston konsistorin asettaman almanakkatoimikunnan kanssa siitä, voitaisiinko almanakan nimistöön ottaa entistä runsaammin omaperäistä nimistöä oudoimpien vieraslähtöisten nimien sijaan. Ehdotus johti tulokseen, ja vuoden 1929 almanakan nimistö oli kokonaan muuttanut ilmettään kotoisten, monissa tapauksissa uusien nimien hyväksi.

Varsin merkittävällä tavalla Kotikielen Seura on osallistunut myös sukunimien suomalaistamiseen: seura oli liikkeelle panevana voimana vuoden 1906 kuuluisassa suurnimenmuutossa. Koko hankkeen virikkeitä lienee ollut

Uudessa Suomettaressa vuonna 1901 julkaistu kirjoitus, jossa (Kotikielen Seuran pöytäkirjan mukaan) »valitettiin sitä seikkaa, ettei läheskään kaikilla suomalaisilla ole sukunimeä ja kehoitettiin Kansanvalistusseuraa tai Kotikielen Seuraa ryhtymään toimiin tämän puutteen poistamiseksi, antamaan neuvoja sopivien nimien ottamiseen» (2. 2. 1901). Seura päätti pitää asiaa vireillä.

Sukunimiasia ajankohtaistuikin seuraavana keväänä. Seuralle oli K. J. Varvikko lähettänyt laatimansa käsikirjoitusasuisen vihkosen »Opas suomalaisien sukunimien valinnassa»; sen tarkistaminen annettiin E. A. Tunkelon huoleksi. Hän paneutui tehtävään tunnettuun tapaansa huolellisesti ja esitti 19. huhtikuuta 1902 pidetyssä kokouksessa sukunimien suomalaistamisesta mietteitä, jotka Kanniston pitämän pöytäkirjan mukaan kuuluivat seuraavasti:

Hänen [Tunkelon] mielestään tulisi muukalaisen nimen vaihtamisessa suomalaiseseen noudattaa seuraavia menettelytapoja: 1:ksi: *Omista entinen sukusi tai kotisi nimi*; niin on tehnyt esim. se kansalainen, joka on muuttanut nimensä Stenbäckistä Liukuksi. 2:ksi: *Sellaisen nimen puutteessa suomenna vieraskielinen nimesi kokonaan tai osaksi*; tällaisista käännöksistä ovat esimerkkeinä muiden muassa Koskinen (ent. Forsman) ja Kivi (ent. Stenvall). 3:nneksi: *Milloin suomennoskaan ei käy pänsä, silloin vasta viimeisenä hätäkeinona valitse nimi*. Silloin ei saa halveksia kotimaisia nimityyppejä. Siten ei saa välttää *-nen-*päätteisiä nimiä. Niitä on joskus sanottu renkien nimiksi, mutta sellainen lausunto osoittaa vain kansallistunteen heikkoutta. Onhan tanskalaisilla ja norjalaisilla melkein joka miehen nimessä loppu *-sen* ja venäläisillä *-eff*, *-jeff*, jotka heille ovat kotoisia. Miksi suomalaisten pitäisi hävetä *-nen-*päätettä, joka on sekä isiemme omistama että nytkin vahvasti edustettuna? — Muuten olisi nimienkin muutto saatava ohjautumaan vakavaan suuntaan, niin ettei enää niiden ottamisessa ja jättämisessä sellaista kevytmielisyyttä osoitettaisi, jota monesti on nähty ja jota tekisi mieli suorastaan nimileikkiin verrata. Niinpä ei pitäisi veljesten ottaa eri nimiä vaan uusinimisenäkin säilyttää suku yhtenäisenä.

Syntyneessä keskustelussa »seura kaikin puolin kannatti maisteri Tunkelon mielipiteitä ja toivoi, että hän ne sanomalehtikirjoituksena laajemmallekin yleisölle esittäisi». Niin tapahtuikin; näiden periaatteiden pohjalta laadittu kirjoitus sukunimien suomentamisesta ilmestyi Uudessa Suomettaressa 3. huhtikuuta 1904.

Valitettavasti Kotikielen Seuran pöytäkirjat ovat vuoden 1905 ja etenkin 1906 osalta puutteelliset; ne eivät valaise seuran osuutta vuoden 1906 suuren nimenmuutoksen suunnittelussa ja järjestelyissä. Noita aikoja on kuitenkin kuvannut Arvi Kemiläinen vuoden 1916 Suomalaiseen Suomeen laatimassaan kirjoituksessa »Suurnimenmuutto 10 vuotta sitten». Aloite, joka muutamassa viikossa synnytti todellisen kansanliikkeen muukalaisten nimien suomenta-

miseksi, oli Johannes Linnankosken. Kotikielen Seuran 30-vuotisjuhlassa 14. maaliskuuta 1906 hän esitti ensi kertaa kuuluisan »suomalaisuuden julistuksensa» (joka sitten painettiin); hän lausui mm.:

Nyt on vihdoinkin aika nousta ja viedä perille se, mikä on tähän asti jäänyt. Ja viedä se *kerrassaan*, yhtäikaa koko maassa, jokaisessa Suomen kolkassa. Joukkoliikkeellä on aina yhtenäisyyden tenhoisa voima. Yksityistä ei ujosta, ei arveluta, kun tietää satojen muiden tekevän samoin. On vain yksi tunto, yksi tahto, joka julistaa tuhansista suista: tähän saakka, ei edemmäksi — olen suomalainen *nimeltäni, mieleltäni ja kielettäni*.

Seuran piirissä ryhdyttiin nopeasti toimimaan suuren nimien suomalaistamishankkeen järjestämiseksi. Ajankohdaksi päätettiin Snellmanin syntymän 100-vuotispäivä, tulevan toukokuun 12:s; aikaa oli vain vähän käytettävissä. 19. maaliskuuta pitämässään kokouksessa seura asetti kaksi komiteaa, toisen laatimaan ohjeita ja toisen huolehtimaan käytännön toimista. Edelliseen valittiin H. Paasonen, H. Ojansuu, K. Saari, E. A. Tunkelo, Aino Thauvón, Jalo Landgren (Kalima), A. Takala ja J. A. Kemiläinen. Toiseen tulivat E. A. Tunkelo, Aino Thauvón, T. V. Koskinen, S. J. Pentti ja Huvi Vuorinen. Ohjekomitean työ jäi lähinnä Tunkelon ja Ojansuun harteille; tuloksena oli huhtikuun alussa ilmestynyt 16-sivuinen vihkonen »Neuvoja muunkielisien sukunimiensä suomalaistuttajille». Käytännön toimista huolehtinut komitea otti Kotikielen Seuran päätöksen mukaisesti yhteyden Suomalaiseen Nuijaan ja Ylioppilaiden Keskusteluseuraan ja pyysi niitä mukaan hankkeeseen. Kumpikin seura oli halukas yhteistyöhön; niiden ja Kotikielen Seuran edustajista koottiin komitea, jonka puheenjohtajana oli ensin Tunkelo, sitten Kemiläinen ja jonka hoitoon nimenmuuton käytännön järjestelyt jäivät.

Vajaan kahden kuukauden kiivastahtinen työ tuotti kauniin tuloksen: Snellmanin syntymän 100-vuotispäivänä lähes 25 000 suomalaista ilmoitti nimensä suomalaistamisesta. Vaikka ilmoituksessa useimmiten oli vain perheenpään nimi, muuttuivat melkein aina myös muiden perheen jäsenten nimet. Siten arvioitiin liki 100 000 henkilön suomalaistaneen tuolloin nimensä.

V. Virittäjä

Sen jälkeen kun Ahlqvistin julkaisema Kieletär oli v. 1875 lakannut ilmestymästä, ei ensisijaisesti suomen kielen tutkimukselle ja kielenkäytön kysymyksille omistettua aikakauskirjaa ollut. Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa oli 1880-luvun alussa harkittu kielitieteellisen aikakauskirjan perustamista, mutta

ajatus oli jäänyt toteutumatta (ks. Suomi II: 14 s. 460). Kuitenkin tällaisen julkaisun tarve oli suuri; K. Grotenfelt tulkitsi varmasti yleisempiä mielialoja kirjoittaessaan v. 1883 ilmestyneessä ensimmäisessä Virittäjä-albumissa: »Sitten kuin Ahlqvistin perustama 'Kieletär' on lakannut ilmestymästä olisi moinen aikakauskirja hyvin tarpeen ja tervetullut näinä aikoina, jolloin kirjakeielessämme on vielä paljon epävakaista, riidanalaista ja murteellista.» (S. VIII.)

Ensimmäinen Virittäjä-albumi

Kotikielen Seuran aikakauskirjan syntysanojen lausujana on yleensä to-
tuttu pitämään K. H. Hornborgia, joka 24. maaliskuuta 1882 pidetyssä ko-
kouksessa esitti, että seura ryhtyisi toimittamaan »jonkunmoista aikakaus-
kirjaa». Tällöin hän kuitenkin vain toisti A. V. Forsmanin jo kymmenen päi-
vää aiemmin seuran vuosikokouksessa tekemän ehdotuksen. 14. maaliskuuta
1882 pidetyssä vuosikokouksessa oli Lönnbohm ottanut esiin kysymyksen
Castrénin muiston kunnioittamisesta. Tällöin hän esitti, että Kotikielen Seura
perustaisi Castrénin muiston vaalimiseksi hänen nimeään kantavan stipendi-
järjestelmän. Lönnbohmin ajatukseen yhtyi Forsman, joka pöytäkirjan mu-
kaan omasta puolestaan esitti, »että seuralaiset ryhtyisivät kirjallisiin toi-
miin sen verran, että silloin tällöin saataisiin vuosipäiväksi jokukaan tieteelli-
nen kyhäelmä painetuksi». Forsmanin mukaan tällaisen julkaisun välityksellä
»tulisi Seuran toimi laveammin tunnetuksi ja ne rahat, jotka mainitulla
tavalla voitaisiin saada, käytettäisiin Lönnbohmin esittämään tarkoitukseen». 5.
huhtikuuta 1882 pidetyn kokouksen pöytäkirjaan liitti jyrkkäsävynen
vastineen Ahlqvist, joka ei ollut itse ollut vuosikokouksessa läsnä mutta oli
tutustunut sen kulkuun melko ylimalkaisesti tehdyn pöytäkirjan perusteella.
Vastineessaan hän tuomitsi koko Castrénin muiston kunnioittamishankkeen.
Myös Forsmanin aikakauskirja-ajatukseen hän suhtautui epäilevästi: »Jospa
tämmöisten teosten tekiöitä ensinkin olisi seurassa, ja jospa sitten heidän teok-
sistansa jotain maksettaisiin! Se joka tieteellisiä kyhäelmiä on tehnyt ja niitä
kustantajille kaupitellut, ei luule tällä keinoin voitavan kassoja tehdä.» Seu-
raavassa, 22. huhtikuuta pidetyssä kokouksessa oli mukana myös A. V. Fors-
man, joka silloin esittämässään kirjallisessa vastauksessa täsmensi, mitä oli
vuosikokouksessa tekemällään aikakauskirjaehdotuksella tarkoittanut:

Ehdotin kuitenkin omasta puolestani, miten luulin tehokkaimpana
keinona, jolla meidän Seuramme pikkupiirissään näkyisällä tavalla
voisi C:n muistoa verestää, että seuralaiset silloin tällöin, kun julaista-
vaksi kelpaavata ainetta Seuran keskustelut säilyttäviin pöytäkirjoihin
sekä sen käsikirjoituskokoelmiin riittävästi on karttunut, alkaisivat

vuosikokoukseksi, joka päivämäärältään kauniisti liittyy C:n ja suomalaisuuden kalleimpiin muistoihin, painosta toimittaa kielellisiä julkaisimia. Tämmöisen C:n jalolle nimelle omistetun kirjallisen toimen kautta arvelin K. K. Seuran sopivimmalla tavalla hänen muistoaan kunnioittavan.

Itsestäänkin jo tämänkaltainen harrastus elähdyttäisi Seuran työntöä. Saavuttaisipa siten yleisönkin puolesta Seura suurempaa arvoa ja luottamusta, jähkä sen olemassaolo, elämä ja harrastukset astuisivat julkisalle. Eikäpä lieneisikään julkinen arvostelu umpiipiirilleme haitaksi. — Entäpä aikojen kuluessa — lisäksiin piloillani — »aikakauskirjamme» ehkä jotain säästöä tuottaisi, voisihan tuon käyttää vaikka H^{ra} L:n puheiksi ottaman »Castrénin-stipendin» edistämiseksi. Siksi kouho en ole, että uskoisin mainitunlaatuisilla kielitieteellisillä kyhäelmillä tuhansia summia koottavan kielenutkijoille apurahoiksi.

Tällä välin ajatus seuran aikakauskirjan toimittamisesta oli kuitenkin alkanut edistyä toista tietä. Maaliskuun 24. päivänä pidetyssä kokouksessa Hornborg teki tunnetun ehdotuksensa, »että Seura ryhtyisi toimittamaan jonkunmoista silloin tällöin ilmestyvätä aikakauskirjaa, jossa julaistaisiin seuralaisten tekemiä kielellisiä kirjain arvosteluita, kertomuksia Seuran toimista ja keskusteluita, seuran ulkopuoleltakin lähetettyjä kielellisiä kirjoitelmia, kansan satuja y.m.». Kokouksen puheenjohtajana toiminut Jaakkola sekä Lindroos yhtyivät Hornborgin ajatuksiin ja arvelivat tällaisella julkaisulla olevan menekkiäkin, koska »semmoisia aina löytyy, jotka mielellään näkisivät, millä kannalla suomalaisen kirjakielen kehitys milloinkin on». Keskustelu aikakauskirjan julkaisemisesta päätettiin kuitenkin siirtää seuraavaan kokoukseen, jotta voitaisiin kysyä Ahlqvistin kantaa asiaan.

Hornborgin ehdotukseen palattiinkin 5. huhtikuuta pidetyssä kokouksessa. Ahlqvist suhtautui hankkeeseen myötämieleisesti ja piti yritystä »Seuran jäsenille hyödyllisenä ja virkistävänä, sillä se kehoittaisi kutakin tuomaan esiin uusia aineita sekä pukemaan niitä kelvolliseen asuun». Aikakauskirjan taloudellisen puolen järjestymiseenkin Ahlqvist suhtautui toiveikkaasti. Vaikka yliopisto ei antaisi avustusta painokustannuksiin, saattoi hänen mukaansa kuitenkin toivoa, »että joku kirjanpainaja ainakin ilmaiseksi ja teoksen omakseen saamista vastaan ottaisi sen painattaakseen». Samassa kokouksessa aikakauskirjalle valittiin toimituskin; siihen tulivat Jaakkola, Hornborg ja Lönnrot. Toimituksen tehtäväksi annettiin muokata painokelpoiseen asuun seuran pöytäkirjoihin sisältyvät keskustelut ja mielipiteet sekä valita julkaistavaksi parhaat seuran arkistoon sisältyvät kirjoitukset. Esitettiin myös toivomus, että ensimmäinen vihko ilmestyisi jo saman vuoden jouluksi. (Ahlqvist otti siis samassa 5. huhtikuuta pidetyssä kokouksessa Forsmanin ja Hornborgin samansisältöiseen ehdotukseen päinvastaisen kannan.)

Tällä tavoin seuran aikakauskirjan toimitustyö lähti liikkeelle varsin tarkoin niiden suuntaviivojen mukaan, jotka A. V. Forsman oli muutamaa viik-

koa aiemmin vuosikokouksessa kaavaillut. Castrénin muiston kunnioittamisesta syntyneen kiistan vuoksi niin julkaisun syntysanojen todellinen lausuja Forsman kuin Lönnbohmkin, Kotikielen Seuran tuolloiset voimahahmot, jäivät aikakauskirjan toimituksesta valitettavasti syrjään.

Seuraavana syksynä Jaakkola erosi toimituksesta, ja Lönnbohm, joka oli jo päässyt sovintoon Ahlqvistin kanssa, valittiin hänen tilalleen. Tehtiin myös periaatepäätös, ettei aikakauskirjaan oteta avusteita seuran ulkopuolelta. Aikakauskirja myöhästyi kaavaillusta aikataulusta; se ei ilmestynyt vuoden 1882 aikana. Vuoden 1883 helmikuussa Lönnbohm teki toimituksen puolesta selkoa julkaisun edistymisestä; samassa yhteydessä Ahlqvist pöytäkirjamerkinän mukaan valittiin sitä, että kirjasta puuttui kokonaan kritiikki: »Kirjan pitäisi, sanoi hän, vaikuttaman kirjakielen kehittymiseen ja muodostumiseen, jota kritiikillä autettaisiin». Vielä helmikuussa aikakauskirjan toimitus otti yhteyden myös kustantajaan, herra Söderströmiin, joka lupautuikin kustantamaan aikakauskirjan, jos seuran jäsenet sitoutuivat ostamaan sitä heti sen ilmestyttyä vähintään 50 kappaletta.

Aikakauskirjan toimitustapaan eivät pöytäkirjat tuo paljoakaan valoa. Näyttää kuitenkin siltä, ettei kaikkea tarjolla ollutta aineistoa ole julkaistu. Helmikuussa 1883 pidetyssä kokouksessa Hornborg nimittäin ilmoitti uudesta toimitukselle tulleesta avusteesta (Räihä: »Korosta Suomenkielessä»); tällaista kirjoitusta ei kuitenkaan ole ensimmäisessä Virittäjä-albumissa. Toimituksella on siis ilmeisesti ollut varaa valita, mitkä kirjoitukset se hyväksyi painettaviksi. Myöskään aikakauskirjan nimen synty ei käy selville pöytäkirjoista. Kotikielen Seuran 50-vuotisjuhlassa kertomassaan muistelmassa A. V. Koskimies mainitsi itse ehdottaneensa ensiksi nimeä *Virike*. Hyväksytyksi oli kiivaan väittelyn jälkeen kuitenkin tullut Lönnbohmin esittämä *Virittäjä*. Koskimiehen mukaan se ei ollut miellyttänyt Ahlqvistia, koska tämä oli nimen kuultuaan puuskahtanut, että se olisi sitten yhtä hyvin voinut olla »Pirittäjä».

Vuoden 1883 lokakuussa Lönnbohm teki seuran kokouksessa jälleen selkoa aikakauskirjan edistymisestä; silloin oli painamatta enää kuutisen painoarkkia. Työ edistyi kuitenkin jo ripeästi, ja vielä saman vuoden aikana ilmestyi painosta seuran siihen mennessä tärkein saavutus: »Virittäjä: kieli- ja kansatieteellisiä lehtiä». Tällä julkaisullaan seura toivoi virittävänsä yleisempään harrastusta suomen kielen viljelyä ja vaalintaa kohtaan. Voimiakaan ei näiltä saroilta enää näyttänyt puuttuvan: »Nimet Ahlqvist, Krohn, Donner, Genetz, Jahnsson, Almberg, Rothsten, Hahnsson, Salenius, Hämäläinen, Porkka, Lönnbohm, Forsman, Setälä y.m. osoittavat, ett'ei tämmöisen aikakauskirjan tulevaisuutta aivan tarvitsisi epäillä.» Ja vaikka aikakauskirja ei saisikaan vielä suuria joukkoja suomen kielen asiaa edistämään, seuran omassa piirissä sillä oli tärkeä tehtävä: »Vaan ell'ei Virittäjä jaksaa yleisöä vielä virit-

tää yleisen aikakauskirjan saamiseen, toivoo se kuitenkin voivansa virittää Kotikielen Seuran jäsenissä uutta intoa, uutta halua suomen kielen tutkimiseen» (s. VIII).

Toinen Virittäjä-albumi

Varsin pian ensimmäisen Virittäjän ilmestyttyä Kotikielen Seurassa ryhdyttiin puuhaamaan sille jatkoa. Asia otettiin keskusteltavaksi 29. maaliskuuta 1884 pidetyssä kokouksessa. Forsman arveli, että seuran piiristä saataisiin kyllä tarpeeksi kirjoituksia uutta vihkoa varten. Setälää kuitenkin epäilytti julkaisun taloudellinen puoli; hän mainitsikin, että Julius Krohn aikoo Valvojaan tulevassa Virittäjän esittelyssään ehdottaa, että aikakauskirja annettaisiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaistavaksi. Osa seuralaisista näyttää suhtautuneen epäilevästi tähän ajatukseen. Päätöstä kustannusasiassa ei kuitenkaan tehty; sitä vastoin pyydettiin seuralaisia miettimään kirjoituksia uutta vihkoa varten.

Aikakauskirjan toimittaminen tuli uudestaan puheeksi jo muutamaa viikkoa myöhemmin. Toukokuussa pidetyssä kokouksessa Setälä ehdotti, että Kotikielen Seura julkaisisi Ahlqvistin siirtyessä opettajatoimestaan rehtoriksi hänen kunniaakseen kielitieteellisen albumin, johon pyydetäisiin kirjoituksia kaikilta hänen entisiltä oppilailtaan. Tällaisen albumin esikuvana oli juhla-julkaisu, jonka Setälä kertoi »nuorten unkarilaisten tiedemiesten antaneen ulos prof. Budenzin kunniaksi». Forsmanin puollettua ehdotusta sen toteuttamiseen päätettiin ryhtyä; juhla-albumin toimituskuntaan valittiin Setälä, Forsman, Grotenfelt ja Kallio sekä varamiehiksi Basilier ja Erkko. Toimituskunnan puheenjohtajaksi päätettiin pyytää toht. Julius Krohn.

Tämänkin vihkon toimitustyö näyttää tapahtuneen kaikessa hiljaisuudessa; pöytäkirjat eivät siitä paljoa kerro. Helmikuussa 1886 keskusteltiin aikakauskirjan rahoitusvaikeuksista; päätettiin kääntyä yliopiston puoleen ja anoa siltä 400 markan avustusta. Yliopisto myönsikin pyydetyn summan. Vuoden 1886 lopulla toinen Virittäjä-albumi ilmestyi 198-sivuisena August Ahlqvistille omistettuna nidoksena.

Hankkeita kolmannen albumin julkaisemiseksi

Näyttää siltä, että kaksi kolmen vuoden aikana ilmestynyttä aikakauskirjan vihkoa olivat kuluttaneet melkoisesti Kotikielen Seuran henkisiä ja taloudellisia voimavaroja; uuteen yritykseen ei nimittäin ihan heti ryhdytty. Ajatusta Virittäjän jatkamisesta ei kuitenkaan haudattu. Ahlqvistin albumin ilmesty-

mistä seuranneina kymmenenä vuotena kysymys uuden vihkon julkaisemisesta sukeutui usein esiin.

Marraskuussa 1888 Kaarle Krohn esitti, että seura ryhtyisi valmistelemaan jo tulevaksi kevääksi uutta Virittäjän vihkoa. Hän ehdotti myös, että seura anois julkaisuavustusta yliopiston konsistorilta ja kustantaisi itse aikakauskirjan. Seura kannatti Krohnin esitystä, ja uuteen Virittäjän vihkoon tarkoitettuja kirjoituksia tarkastamaan valittiin toimikunta, johon tulivat A. Genetz, V. Porkka, K. Grotenfelt, K. Krohn ja J. Sjöros. Seuraavan vuoden helmikuussa Krohn ilmoitti Virittäjän toimituskunnan ryhtyneen työhönsä sekä kehotti kotikielenseuralaisia tuomaan toimituskunnan jäsenille kirjoituksia. Tammikuussa 1890 valittiin toimituskuntaan Porkan jälkeen Liakka, ja saman vuoden marraskuussa toimituksen jäseniksi tulivat lisäksi Setälä, Varonen ja Wichmann. Tässä yhteydessä Setälä huomautti, että Virittäjä voisi vastaisuudessa ilmestyä tiheämmin pienempinä vihkoina; »tällä kertaa se kumminkin entisenmuotoisena ilmestyy».

Kaksi vuotta myöhemmin, lokakuussa 1892 pidetyssä kokouksessa otettiin puheeksi »eräs kauan maannut kysymys — Virittäjän jatkaminen» ja päätettiin lopullisesti ryhtyä kolmannen vihkon julkaisemiseen. Uuden vihkon oli määrä ilmestyä seuraavan vuoden kevätpuolella. Aineistoakin oli jo valmiina (mainittiin mm. Liakan lupaama kertomus »Ahlqvistin juhlasta» sekä Stenvikin kirjoitus »Bartholdus Vhaelin kieliopista»). Julkaisua valmistelemaan valittiin jälleen toimikunta; siihen tulivat H. Granqvist, E. A. Ekman sekä V. Vallin. Toimikunta paneutui tehtäväänsä huolellisesti ja esitti 24. marraskuuta 1892 pidetyssä kokouksessa kuusikohtaisen toimintaohjelman uuden Virittäjän vihkon aikaansaamiseksi:

Viime kokouksessaan valitsi seura allekirjoittaneet miettimään, mihin toimenpiteisiin Seuran olisi ryhdyttävä kolmannen Virittäjä-vihkon aikaansaamista varten. Asiaa kauvan, tyystin ja kaikin puolin harkittuamme on meillä kunnia tuoda esiin seuraava ehdotus:

1) Seuran olisi mikäli mahdollista koetettava saada »Virittäjä III» valmiiksi jo ensi vuosipäiväksi.

2) Tätä varten olisi Seuran kirjoitusten saamista varten käännyttävä sekä entisten että nykyisten jäseniensä puoleen, niinkuin esim. Setälän, Genetzin, Krohnin, Grotenfeltin, Paasosen, Varosen, Lönnbohmmin, Mikkolan, Liakan, Wichmannin, Stenvikin y.m. puoleen, sekä tarkasteltava voisiko joitakin Seuran arkistossa löytyviä kirjoituksia mainittuun tarkoitukseen käyttää.

3) Koska asia kysyy jotenkin suuria varoja, olisi Seuran mielestämme jo ennakolta käännyttävä Yliopiston konsistorin puoleen pyytäen siltä jonkun raha summan määräämistä main. tarkoitukseen.

4) Riippuen siitä mihin suuntaan edellisessä kohdassa mainittu seikka tulee päätetyksi, että teos tarjottaisiin esim. »Otavan» kustannettavaksi sekä

- 5) että yleinen tilauskirjoitus jo aikaisiin asiata varten pantaisiin toimeen.
- 6) Kirjoitusten hankkimista ja painattamista varten välttämättömään juoksija-toimeen ehdotamme fil. kand. H. Granqvistin.

Seura hyväksyi tämän esityksen. Granqvist luopui kuitenkin pian »juoksija-toimestaan», ja hänen tilalleen tähän virkaan valittiin helmikuussa 1893 E. A. Ekman. Näin Tunkelo aloitti monikymmenvuotisen uskollisen uurastuksensa Kotikielen Seuran ja Virittäjän palveluksessa.

Hyvästä yrityksestä huolimatta Virittäjän kolmas vihko ei valmistunut seuraavaksi vuosipäiväksi. 13. maaliskuuta 1893 pidetyssä kokouksessa Krohn huomauttikin, että Virittäjä olisi toimitettava pikku vihkoina, jotta se ilmesyisi useammin. Toivomus oli paikallaan: edellisen vihkon ilmestymisestä oli kulunut jo seitsemättä vuotta. Tämän jälkeen ajatus aikakauskirjan toimittamisesta hautautui kolmeksi vuodeksi.

Virittäjä: uusi jakso

Vaikka yritykset kolmannen Virittäjä-albumin aikaansaamiseksi eivät olleet johtaneet tulokseen, aikakauskirjan julkaisuajatuksesta ei kokonaan luovuttu. V. 1896 Kaarle Krohn otti jälleen seuran aikakauslehden puheeksi. E. A. Ekmanin pitämä vuosikokouspöytäkirja kertoo tapahtumasta seuraavasti: »Varsinaisen kokouksen jo loputtua osanottajat viivähtivät teelasin ääressä. Toht. Krohn herätti silloin kysymyksen, olisiko suotavata että seura alkaisi julkaista pienempää aikakauskirjaa, joka seuran työaloilla toimitettua työtä seuraisi ja vilkastuttaisi sekä seuran harrastuksille hankkisi laajemman kansalaispiirin osan-ottoa.» Krohnin tuumaan yhtyivät useimmat läsnäolijoista, ja vielä samassa jatkoistunnossa annettiin J. H. Karhun, K. Karjalaisen, A. Kanniston, V. Alavan ja E. A. Ekmanin tehtäväksi valmistella seuraavaan kokoukseen seikkaperäinen ehdotus aikakauskirjan julkaisemiseksi.

Vuosikokouksessa valitun »aikakauslehti-komitean» esitystä käsiteltiin 23. huhtikuuta 1896 pidetyssä kokouksessa. Komitea määritteli mietinnössään seuran aikakauslehden tarkoituksen ja tehtävät seuraavaan tapaan:

Lehden tehtävänä olisi herättää ja vireillä pitää mieltymystä Suomen kielen ja kirjallisuuden historian, kansanrunouden ja kansatieteen tutkimiseen. Sitä varten siinä julkaistaisiin yleistajuisessa muodossa kaikkien näitä aloja koskevien tutkimusten tuloksia sekä tutkivain tiedusteluja ja asiantuntijain tiedon-antoja ja ilmoituksia mainituilta aloilta. Näin ollen aikakaus-lehti olisi yhdyssiteenä Kotikielen Seuran varsinaisten työmiesten ja sen siellä täällä maassa asuvain ystävään välillä, voisipa, jos koko suunnitelma toteutuisi, olla jonkinmoisena arkistona tutkijoille. Seuran ohjelmaa myöten ja varsinkin

Seuran perustajan yhtä mieliharrastusta noudattaen lehden tulisi seurata ja kykyjensä mukaan edistää Suomen kielen kehittymistä sivistyskielen moninaisiin tehtäviin, jota varten sen m.m. pitäisi olla avoina äidinkielen käytäntöä ja opetusta koskevalle keskustelulle.

Toimikunta esitti myös rahoitussuunnitelman, joka osin perustui Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta anottavaan tukeen, osin edellytti vähintään 250 hengen laajuisen tilaajaverkon luomista. Kun toimikunnan esityksestä oli keskusteltu, päätettiin, että »Seura koettaa saada ehdotuksen mukaisen lehden tulevana vuonna syntymään». Esimies ja sihteeri valtuutettiin anomaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta 600 markan suuruista vuotuista apurahaa, jonka vastineeksi Kotikielen Seura puolestaan sitoutui luovuttamaan Kirjallisuuden Seuralle 400 Virittäjän vuosikertaa. Ehdolla toimituksen jäseniksi olivat A. R. Niemi, V. Alava, J. H. Karhu, U. Sirelius, K. Karjalainen, S. Latvala ja E. A. Ekman. Karjalainen kuitenkin kieltäytyi toimituksen jäsenyydestä, eikä kokouksesta poissa olleen Sireliuksenkaan kantaa tiedetty. Niinpä toimituskunnan jäseniksi valittiin Niemi, Alava, Karhu ja Ekman.

Lokakuussa 1896 pidetyssä kokouksessa Krohn ilmoitti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran myöntäneen Kotikielen Seuralle anotun 600 markan suuruisen apurahan aikakauslehden julkaisemista varten. Taloudellisia esteitä ei hankkeen tiellä siis enää ollut. Samassa kokouksessa seura valtuutti jo aiemmin valitun toimituskunnan ryhtymään lehden toimitustyöhön sekä huolehtimaan painoluvan hakemisesta. Lehden nimi oli kuitenkin vielä päättämättä; ehdotuksia oli neljä: »Virittäjä, uusi jakso», »Samps Pellervoinen», »Antero Vipunen» ja »Nyyrikki». Nimikysymykseen palattiin seuraavassa, 20. marraskuuta pidetyssä kokouksessa, jossa »asiata varten asetettu valiokunta» ehdotti, että seuran uuden aikakauslehden nimeksi pantaisiin:

Virittäjä
Uusi jakso
Kotikielen Seuran aikakaus-lehti

Samassa kokouksessa lehden vastuulliseksi toimittajaksi valittiin E. A. Ekman ja hänelle annettiin tehtäväksi hakea painolupaa painoasiain ylihallitukselta. Toimitusta täydennettiin samalla valitsemalla siihen Wichmann ja Karjalainen. Näin oli Virittäjä päässyt — kymmenen vuoden tauon ja useiden turhiksi jääneiden yritysten jälkeen — uudestaan taipaleelle.

Virittäjän uusi jakso pääsikin vauhdikkaasti alkuun. Helmikuussa 1897 saattoi Ekman toimituksen puolesta ilmoittaa, että lehden ensimmäinen numero oli jo ilmestynyt. Sitä oli painettu 2 000 kappaletta, joista toista tuhatta oli jaettu ilmaisina näyttenumeroina »tunnetuille seuran pyrintöjen harrastajille», yliopiston sekä oppi- ja kansakoulujen opettajille, eräille ulkomaisille tiedemiehille, lukuisille papeille ja maalaisvirkamiehille sekä

maamme suurimmille sanoma- ja aikakauslehdille. Mutta tilaajiakin oli Ekmanin ilmoituksen mukaan tässä vaiheessa jo viitisensataa ja uusi aikakausjulkaisu oli otettu monella taholla myönteisesti vastaan. Setälä kertoi lisäksi Virittäjän Unkarissa saamasta suopeasta vastaanotosta: nimimerkki Sz. J. oli maininnut Virittäjän ilmestymisestä aikakauskirjassa »A magyar nyelvtör» ja suositellut sitä unkarilaisille »finnistoille» eli suomen kielen harrastajille. Huhtikuun kokouksessa Setälä mainitsi toisenkin unkarilaisen kielitieteellisen aikakauskirjan, Nyelvtudományi Közleményekin, esitelleen varsin myötämieleisesti uuden suomalaisen kielitieteellisen aikakauskirjan. Kotikielenseuralaiset panivat kiitollisina merkille unkarilaisilta saamansa arvokkaan kannustuksen. Kun maaliskuussa 1897 pidetyn vuosikokouksen jatkoistunnossa oli Setälän esityksestä vielä kohotettu eläköön-huuto alkavalle Virittäjälle, seuralaiset saattoivat suhtautua luottavaisesti uuden julkaisunsa tulevaisuuteen.

Lehden ensimmäinen vuosi kului suotuisissa merkeissä. Toukokuussa seura valtuutti vastaavan toimittajan E. A. Ekmanin anomaan painoylihallitukselta lupaa saada julkaista Virittäjää alkuperäissuunnitelmaa (yhtä painoarkkia) laajempaan. Marraskuussa 1897 Ekman teki selkoa Virittäjän tilasta, ja sen julkaisemista päätettiin jatkaa v. 1898. Lehden tilaajamäärä osoitti alkuvuosina ilahduttavaa kehitystä. V. 1897 tilaajia oli 754. V. 1898 Virittäjän levikki oli jo 1 181 kappaletta; tästä tosin 400 vuosikertaa meni suoraan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle. Tilaajia oli v. 1898 kaikkiaan 758, toimituksen jäsenet saivat ilmaiseksi 7 vuosikertaa ja sanomalehdille sekä ulkomaisille tiedemiehille lähetettiin ilmaiskappaleina 23 vuosikertaa. Ilmaiskappaleiden ulkomaisten saajien joukossa olivat mm. lordi J. Abercromby, prof. V. Thomsen, seminaarinjoht. J. Qvigstad, prof. József Szinnyei, prof. Bernát Munkácsi, prof. Zsigmond Simonyi sekä pastori M. J. Eisen.

Sitä vastoin kotimaahan lehden ilmaiskappaleita jaettiin varsin säästeliäästi. Huomio kiintyy siihen, että maksaneiden tilaajien joukossa olivat mm. professorit Otto Donner, Arvid Genetz ja E. N. Setälä sekä tohtorit H. Paasonen, Y. Wichmann, J. J. Mikkola, Kaarle Krohn, K. Grotenfelt ja V. Vallin. Vuoden 1898 tilaajakuntaan kuuluivat lisäksi mm. professorit J. A. Heikel, E. R. Neovius, O. E. Tudeer, Z. Cleve, E. G. Palmén, professorinrouva M. Krohn, tohtorit A. A. Granfelt, K. A. Brander, Hannes Gebhard, Santeri Ingman, senaattori Isak Fellman (vuodesta 1899 lähtien myös vapaaherra Z. Yrjö-Koskinen), lakit. kand. P. E. Svinhufvud (vuodesta 1899 lähtien toinenkin myöhemmin tunnettu lakitieteen kandidaatti, nimittäin J. K. Paasikivi), maisterit A. A. Borenus, O. Lönnbohm, O. Manninen, lehtori P. Cajander, kirjailijat Teuvo Pakkala ja Jalmari Finne, toimittajat I. K. Inha ja Eero Erkko sekä ylioppilaat F. Puukko, H. Ojansuu, A. Kannisto, V. Tarkkainen, Volter Kilpi, Frans Äimä jne.

Ahkerimpia tilaajia ovat alkuvuosina olleet opettajat, koululaiset, semi-

naarilaiset ja ylioppilaat. Vuoden 1898 tilaajaluettelosta selviää kaikkiaan 368 yksityisen tilaajan arvo tai ammatti (suurin osa Virittäjän tilauksista on välittynyt asiamiesten kautta, ja tällöin ei luetteloon ole merkitty yksityisten tilaajien nimiä). Näistä 368 henkilöstä on opettajia 65; sitten seuraavat järjestyksessä ylioppilaat (59), maisterit (57), neidit (27), tohtorit (samoin 27), seminaarilaiset (26), lehtorit (22), lyseolaiset (14), professorit (9), herrat (7), toimittajat (6), pastorit (5), varatuomarit (5), tirehtöörit (4), lakit, kandidaatit (3), lääninsihteerit (3), protokollasihteerit (3) jne. Luvut eivät kuitenkaan tee oikeutta opettajille, seminaarilaisille ja koululaisille, koska suurin osa asiamiesten välittämistä yhteistilauksista näyttää menneen juuri kouluihin ja seminaareihin, esim. Vaasaan Reaalilyseon toverikunnalle 17 kpl sekä rehtori Eliel Levonille 13 kpl, Raaheen rehtori K. Raitiolle 33 kpl, Jyväskylään seminaarilaiselle J. E. Lindellille 17 kpl, Tampereelle lyseolaiselle Artur Allille samoin 17 kpl, Sortavalaan seminaarilaiselle M. Lautamiehelle 27 kpl jne.

Virittäjän alueellinenkin levikki ilmenee vuoden 1898 tilaajakirjasta. Eniten lehteä oli tilattu Helsinkiin (335 kpl), mutta sitten seuraavana olikin Sortavala (76 tilausta). Sen jälkeen seurasivat järjestyksessä Tampere (42 tilausta), Jyväskylä (39), Raahe (33), Vaasa (30), Viipuri (27), Mikkeli (21), Hämeenlinna (20), Oulu (19), Turku (16), Kotka (14), Pori (13), Kuopio, Savonlinna ja Joensuu (7), Lahti ja Hamina (6). Lehteä levisi myös maaseutupaikoihin, mutta tavallisesti tilauksia oli vain yksi tai kaksi pitäjää kohden. Poikkeuksia olivat esim. Kymi (4 tilausta) ja Haukivuori (3 tilausta).

Alkuvuosien suotuisa kehitys ei valitettavasti ollut pitkäaikainen. Jo v. 1899 tilaajamäärä laski jyrkästi ja putosi noin viiteensataan. Sama suuntaus jatkui seuraavanakin vuonna, jolloin tilaajia oli enää 466. Kahden ensimmäisen vuoden tilaajamäärästä oli Virittäjän viidentenä ilmestymisvuotena jäljellä enää runsaat puolet. Tilaajamäärän lasku ja lehden taloudelliset vaikeudet olivat puheena lokakuussa 1900 pidetyssä kokouksessa, jossa E. A. Ekman ja Artturi Kannisto selvittelivät Virittäjän tilaa. Lehden siihenastinen tappio nousi jo miltei 500 markkaan, eikä sen peittämiseksi seuran kirjallisessa rahastossa ollut enää kuin 507 markkaa 78 penniä. Virittäjän talouden parantamiseksi ehdotettiin, että lehteen otettaisiin ilmoituksia, luovutettiin kirjoituspalkkioiden maksamisesta ja anottaisiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta entistä suurempaa avustusta. Setälä oli valmis menemään vieläkin pitemmälle: hän ehdotti, että Virittäjä annettaisiin kokonaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustannettavaksi; Kotikielen Seuran tehtäväksi jäisi kuitenkin edelleen lehden toimitustyöstä huolehtiminen. Lisäksi Setälä toivoi, että Virittäjä ryhtyisi entistä enemmän julkaisemaan leksikografisia tietoja; tällä tavoin se parhaiten tekisi vastapalveluksen Kirjallisuuden Seuralle, jolla siihen aikaan oli tekeillä suuria sanakirjahankkeita. Äänin 8—3 Setälän ehdotus hyväksyttiin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ei kuitenkaan otta-

nut lehteä kokonaan kustannettavakseen mutta nosti avustuksensa 600 markasta 900 markkaan.

Tämän jälkeen alkoi lehden kamppailu taloudellisia vaikeuksia vastaan; sitä lieenee jatkunut jokseenkin katkeamattomasti tähän päivään asti. V. 1901 päätettiin lehdelle anoa seuraavaksi vuodeksi valtionapua; sitä saatiinkin. V. 1908 oltiin jo tilanteessa, jossa Setälälle ja Ojansuulle annettiin oikeus kirjoittaa Virittäjää varten vekseli, jollei seuran kirjallinen rahasto riitä kuluihin. V. 1920 anottiin lehden tappioiden peittämiseksi avustusta mm. valtioneuvostolta, Suomalais-ugrilaiselta Seuralta, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta ja Suomen kielen sanakirjaosakeyhtiöltä. Tilanne näytti kuitenkin syksyllä 1920 jo niin synkältä, että lehden tulevaisuus oli jälleen kerran vaakalaudalla. Siitä kokoonnuttiin keskustelemaan 24. marraskuuta; mukana oli »vanhoja herroja» kuuntelemassa myös silloinen toisen vuoden opiskelija Martti Haavio, joka on (Nuoruusvuosissaan s. 326—327) kuvannut kokouksen kulkua laveasti:

Kotikielen Seura piti tavanomaisen kokouksensa Tiedekuntahuoneessa. Sen aloitti Yrjö Wichmannin kielitieteellinen esitelmä, josta en ryhdy kertomaan sen enempää kuin Raoul af Hällströmin Elinan surmaa käsittelevästä tutkielmastakaan. Minua kiinnosti näet paljon enemmän vanhojen herrojen kiista, joka koski Virittäjän kohtaloa. Huomautettiin näet, että Virittäjän ilmestyminen on vaakalaudalla: on huutava rahapula. Muutamat puhujat olivat niin pessimistisiä, että sanoivat: Kuolokoon pois, ei ole mitään mahdollisuuksia jatkaa. Y. H. Toivonen sanoi:

— En minä nyt sentään toivo Virittäjän kuolemaa. Ehdotan, että Kotikielen Seura kääntyy potentiaattien puoleen ja anoo avustusta.

Hän puhui pitkään ja hyvin, mutta tohtori Knut Cannelinilla oli toinen ehdotus:

— Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran johtokunnassa ehdotti Juhani Aho, että Virittäjä otettaisiin Kotikielen Seuralta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran haltuun. Mutta silloin lehti pitäisi uudistaa perin juurin. Siihen olisi hankittava esim. kaunokirjallisuuden arvostelija, valtion palkintolautakunnan arviointeja jne. Mikäli, sanoi Juhani Aho, näin meneteltäisiin, voisi Alfred Kordelinin säätiö antaa tarpeelliset varat. Te tiedätte, hyvät herrat, että Juhani Aho määrää Kordelinin säätiössä.

Silloin sanoi Yrjö Wichmann:

— Minua ihmetyttää kovin se, että tri Tunkelo, joka on sekä Virittäjän päätoimittaja että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sihteeri, on jättänyt asiasta huomauttamatta ja tuonut valitukset meidän köyhälle seurallemme. Asiahan on aivan selvä: annetaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran rahoittaa lehti. Ei meillä ole mitään kunnianhimoa. Kunhan lehti elää ja elähtyy.

Tähän yhdyttiin, mutta Toivonen lisäsi:

— Menköön sinne, mutta meidän on vaadittava, että uudistettuun

lehteen sisältyy sellaisenaan kaikki se, mikä nykyisessä Virittäjässä on hyvää, toisin sanoen: koko ohjelma.

Matti Rapola, puheenjohtaja, löi nuijalla pöytään.

Tilaaajamääränkään kehitys ei ollut lohdullinen. V. 1925 Virittäjän levikki oli enää vain 323 kappaletta, joista vapaakappaleita oli 51. Kun maksetuista tilauksistakin 77 meni kouluihin ja virastoihin, yksityisten tilaajien määrä oli vain 195 eli vajaa kolmannes vuoden 1897 tilaajakunnasta. Lehden toiminnan jatkumisen kannalta oli tässä ahdingossa, kuten monesti muulloinkin, ratkaisevaa se, että se sai taloudellista tukea ulkopuolisilta yhteisöiltä sekä valtiolta. Paitsi jo mainittuja yhteisöjä Virittäjää ovat vuosien varrella tukeneet myös mm. Alfred Kordelinin säätiö, Werner Söderström Osakeyhtiö, Jenny ja Antti Wihurin säätiö sekä Suomen Kulttuurirahasto ja Suomalaisuuden Liitto. Tälläkään hetkellä lehden taloudellinen tila ei ole rohkaiseva. Toiveita pitää kuitenkin yllä se, että lehti on taloudellisista vaikeuksistaan huolimatta pystynyt ilmestymään säännöllisesti jo yli kolme neljännesvuosisataa.

Kotikielen Seuran valmistautuessa 100-vuotispäivänsä viettoon on Virittäjän uutta jaksoa ilmestynyt mittava, liki parimetrinen vihkorivi, yhteensä lähes 26 500 sivua. Voidaan kiistatta sanoa, että Virittäjän toimittaminen ja julkaiseminen on ollut Kotikielen Seuran suurin saavutus, ja jo yksin sen perusteella seura on vakiinnuttanut asemansa suomalaisessa sivistyselämässä ja -historiassa. Näihin sivuihin sisältyy Virittäjän ohjelmajulistuksen mukaisesti tutkimuksia suomen ja sen sukukielten alalta, käytännön kieli- ja tyyli-seikkojen tarkastelua, kirjoituksia kansatieteen, folkloristiikan sekä kirjallisuudentutkimuksen alalta, äidinkielen opetusoppia käsitteleviä artikkeleita, näiltä aloilta ilmestyneiden koti- ja ulkomaisten teosten esittelyjä jne. Virittäjän sisältöä ei tässä tarvinne tarkemmin eritellä, koska sitä on vuoteen 1946 asti käsitellyt seikkaperäisesti Aarni Penttilä lehden 50-vuotiskatsauksessaan; lehden myöhemmät vaiheethan taas lienevät useimmille lukijoille ainakin osaksi tuttuja.

Vaikka Virittäjän avustajina ja toimittajina on vuosikymmenten mittaan ollut lukuisa joukko Kotikielen Seuran jäseniä, erityinen ansio ja kiitos tähän mennessä julkaistuista 79 vuosikerrasta lankeaa niiden osaksi, jotka ovat kantaneet vastuun lehden säännöllisestä ilmestymisestä ja huolehtineet sen käytännön toimitustyöstä. Nämä tehtävät ovat kuuluneet ennen muita lehden kulloisellekin päätoimittajalle. Ensimmäisenä tätä tehtävää hoiti E. A. Ekman v. 1897—1899; hänen jälkeensä siinä toimivat lyhyen aikaa Artturi Kannisto (1900) ja Martti Nyholm (1901—1903). V. 1904 tuli päätoimittajaksi Heikki Ojansuu, joka pysyi tässä virassa vuoden 1909 loppuun. Tämän jälkeen Virittäjän päätoimittajan tehtävät otti vastaan — omien sanojensa mukaan »väliaikaisesti» — jälleen E. A. Tunkelo, jonka »väliaikaista» päätoimittajuutta jatkui vuoden 1926 loppuun asti. Vuoden 1927 alusta päätoimittajaksi

nimitettiin E. A. Saarimaa, ja häneltä tehtävä siirtyi kymmenen vuotta myöhemmin siihenastiselle toimitussihteerille Lauri Hakuliselle, jonka päätoimittajakausi kesti liki neljännesvuosisadan, aina vuoden 1959 loppuun saakka. Hakulista seurasi Virittäjän päätoimittajana Veikko Ruoppila ja hänen jälkeensä vuoden 1971 alusta Tuomo Tuomi.

VI. Muita harrastusaloja

Vaikka Kotikielen Seura perustettiin ensisijaisesti suomen kielen tuntemusta ja käyttöä edistämään, seuralaisten harrastukset ulottuivat myös aloille, joita ei ainakaan enää lueta fennistiikkaan kuuluviksi. 1800-luvun loppupuolella ei kuitenkaan raja suomen kielen tutkimuksen, perinnetieteiden ja kirjallisuudentutkimuksen kesken ollut selkiytynyt; kuuluivathan nämä kaikki tieteenhaarat yliopistossakin pitkään saman oppituolin, suomen kielen professorin, opetusalaan. Ei näin ollen ole mitään merkillistä siinä, että Kotikielen Seuran ensimmäisissä säännöissä mainittiin kielellisten tarkoituksien rinnalla »kansanlaulujen, satujen, sananlaskujen j.m.s. kerääminen ja tarkasteleminen». Myöhemmin jäi perinnetieteiden ja kirjallisuudentutkimuksen harrastus yhä selvemmin näitä aloja varten perustettujen seurojen huoleksi. Kotikielen Seurassa alkoivat sitä vastoin kieliseikkojen rinnalla äidinkielen opetuksen ongelmat saada vuosisadan vaihteesta lähtien yhä enemmän huomiota osakseen.

Perinnetieteiden harrastus

Ensimmäisiä hankkeita, joihin seura ryhtyi, oli Kalevalan sanaston toimitaminen. Siitä päätettiin jo seuran perustavassa kokouksessa 10. maaliskuuta 1876. Työ jaettiin sanojen alkukirjainten mukaan seuralaisten kesken, ja tuloksia saatiin nopeasti aikaan: jo vuoden kuluttua saattoi Arvid Genetz — seuran ensimmäisen toimintavuoden saavutuksia arvioidessaan — todeta Kalevalan sanaston valmistuneen painoasuun. Sanaluettelo ilmestyi v. 1878 Täydellinen Kalevalan sanasto -nimisenä Suomen Tiedeseuran julkaisuissa; sen käyttöä Kalevalan konkordanssina tosin häyttasi se, että luettelosta oli jätetty pois joukko tavallisimpia sanoja. Kuitenkin se oli ensimmäinen Kalevalan sanaston systemaattinen selvitys, ja tässä mielessä Kotikielen Seuran työ oli uraauurtavaa.

Kalevalan sanaston valmistuttua esitti K. Jaakkola syksyllä 1880, että seura laatisi samanlaisen luettelon myös Lönnrotin Loitsurunojen sanastosta. Tuumaan suostuttiin yksimielisesti, mutta uusi sanasto edistyi vitkallisemmin kuin ensimmäinen. Ilmeni myös epäilyjä työn merkityksestä. Tammi-

kuussa 1887 pidetyssä kokouksessa Setälä totesikin suoraan, ettei luettelolla ole »juuri tieteellistä arvoa», mutta toivoi sen silti valmistuvan, koska siihen oli jo uhrattu paljon vaivaa. Sanasto lopulta valmistuikin ja liitettiin seuran arkistoon.

Maaliskuussa 1886 osallistui seuran kokoukseen prof. E. G. Palmén, joka ehdotti, että Kotikielen Seura ryhtyisi kokoamaan tietoja kansanomaisista säännönsuostuksista ja merkkipäivistä ja laatisi näin karttuvan aineiston pohjalta katsauksen Kansanvalistusseuran kalenteriin. Vastaavanlaisia kirjoituksia oli Palménin mukaan ilmestynyt ainakin Norjassa ja Virossa. Kotikielen Seura katsoi tällä sen yrityksen työalaansa kuuluvaksi, ja keruun käytännön järjestelyistä huolehtimaan valittiin toimikunta, johon tulivat K. Krohn, M. Kurikka ja K. Stenvik. Seura painatti syksyllä 1886 kyselylehtisen, jossa yleisöä pyydettiin lähettämään Kotikielen Seuralle kansanomaiseen ajanlaskuun ja merkkipäiviin liittyvää tietoutta. Lehtistä levitettiin mm. Kansanvalistusseuran julkaisuissa ympäri Suomea, ja keruutulosta voidaan pitää hyvänä. Aineiston järjestäminen annettiin Krohnin, Varosen ja Stenvikin tehtäväksi. Stenvik laati aineiston pohjalta Palménin ehdottaman kirjoituksen, joka ilmestyi Kansanvalistusseuran kalenterissa v. 1888. Kaarle Krohn lausui puolestaan huhtikuussa 1887 pidetyssä kokouksessa mielihyväsä siitä, että »Seura oli täten astunut askeleen ulkopuolelle kielitieteellistä toimintaansa». — Merkkipäiväaineisto, kaksi foliokokoista sidosta, luovutettiin v. 1937 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle.

Kotikielenseuralaisten kiinnostus perinteentutkimukseen näkyy etenkin 1880—90-luvulla kokouksesitelmien aiheistossa. Aloittipa E. N. Setäläkin seurassa pitämiensä esitelmien sarjan kahdella folkloren alaan kuuluvalla esityksellä: »Munapojan suhde Kalevalan Kullervoon» (lokakuussa 1882) ja »Knuutinpäivän vietosta Kauvatsalla» (maalikuussa 1884). Viimeisiä Setälän Kotikielen Seurassa pitämiä esityksiä olivat puolestaan neljä vuosikymmentä myöhemmin esitelmä Ukosta ja Raunista (maaliskuussa 1912) ja Pohjolan emännästä (lokakuussa 1912). Kansanperinteen alaan kuului myös mm. K. Jaakkolan esitys aiheesta »Onko Luojan virsi yhtenäinen runo vaiko eri palasista kokoon pantu?» (syksyllä 1887) sekä K. Saaren esitelmä »Vanhoista häätavoista ja muista naimahankkeista Lappajärvellä» (keväällä 1888). Venäjän-Karjalan häätapoja tarkasteli puolestaan K. F. Karjalainen lokakuussa 1894, ja samoihin aikoihin Yrjö Wichmann esitteli huomioitaan votjakkien kansanrunoudesta. Innokkaimmin harrasti seuralaisista kansanrunoutta kuitenkin Kaarle Krohn, jonka seuran kokouksissa pitämät lukuisat esitelmät kattoivat kansanperinteen eri alat saduista ja legendoista kalevalamittaisiin runoihin ja tapaperinteeseen asti. Myöhemmin ovat kansanperinteen kysymyksiä seurassa tarkastelleet mm. Väinö Salminen, Martti Haavio, Elsa Enäjärvi-Haavio, Kustaa Vilkuna ja Matti Kuusi.

Huomioita kirjallisuudentutkimusharrastuksista

Varsinaista kirjallisuudentutkimusta ei Kotikielen Seurassa ole juuri harastettu. Kuitenkin kokoussesitelmien aihepiiriin on kuulunut kirjallisuuden tutkimuskin. Esim. v. 1888 K. Stenvik piti esitelmän »Suomalaisen runo-opin tutkimuksista ennen Porthania», v. 1890 Niilo Liakka tarkasteli August Ahlqvistin toimintaa kirjallisuuskriittikkona, v. 1912 Arne Anttila esitteli Jaakko Juteinin filosofisia näkemyksiä, ja samana vuonna Lauri Merikallio käsitteli Kaarlo Kramsun ylioppilasvuosia. V. 1920 Viljo Tarkiainen piti esitelmän Minna Canthin Kauppa-Loposta, v. 1922 E. A. Saarimaa tarkasteli Aleksis Kiven tyyliä, ja vuotta myöhemmin Martti Haavio piti esitelmän rahvaanrunoilija Paavo Korhosesta.

Seuran vaiheiden merkkitapauksia on kulttuurihistoriallisesti ollut loka-kuussa 1905 pidetty kokous, jossa ylioppilas Gustav Suits piti esitelmän Viron kirjallisuuden kehityksestä aina 1860-luvulle asti. Valitettavasti Suitsin esitystä ei ole tallennettu seuran arkistoon, eikä Väinö Salmisen asiallinen pöytäkirja tehne täysin oikeutta tulisieluisen runoilija-ylioppilaan esitykselle:

Yliopp. Gustav Suits piti viroksi esitelmän Viron kirjallisuuden kehityksestä sen vanhimmista ajoista 1860-luvulle saakka. Esitelmäivä loi ensin silmäyksen Viron oloihin menneinä aikoina. Virolaisesta kirjallisuudesta ei voi puhua ennenkuin 1860-luvulla, jolloin vapauden laine kävi halki maan. Papisto antoi kyllä ennenkin painosta hartauskirjoja ja oli rahvaan miehiä, jotka olivat lukeneet läpi raamatun ja katekismuksen, mutta mitään henkistä kirjallisuutta ei papisto pystynyt luomaan eikä edes tahtonutkaan maallista kirjallisuutta edistää. »Teille taivas, meille maa» voi sanoa olleen heidän tunnuslauseenaan. Saksalainen intelgenssi, suuri maatiloja omistava aateli ei tietysti välittänyt vähääkään rahvaan omankielisestä kirjallisuudesta. Valokohotia pilkistaa kumminkin sieltä täältä. Erikoisesti kuvaili Suits 21 vuotiaana manalle menneen runoilijan Kristian Jaak Petersenin ensimmäisenä, joka ei hävennyt itseään tunnustaa virolaiseksi. Hänen runonsa ovat viehkeitä, täynnään elonriemastusta. Mutta hänetkin on vasta jälkimaailma oppinut oikein tuntemaan. Vielä 1800-luvun koko ensimmäisellä puoliskolla pysyi Viron kirjallisuus köyhänä, vieläpä sanomalehtikirjallisuuskin. Se työ mikä tehtiin uhrattiin muinaisuuden tutkimuksiin ja aineiden keräilyyn.

Äidinkielen pedagogiikan kysymyksiä

Kotikielen Seurassa on useaan otteeseen keskusteltu suomen kielen yliopistopetuksen tavoitteista ja niiden tarkoituksenmukaisuudesta. Asiaa on pohdittu erityisesti äidinkielenopettajiksi valmistuvien kannalta; keskusteluissa on usein esitetty varsin kriittisiäkin huomioita. Yliopistopetukseen kohdiste-

tulla kritiikillä näyttää olevan juurensa jo 1800-luvun puolella. V. 1895 kävi nimittäin E. N. Setälä seuran vuosikokouksessa esittämässään avajaissanoissa taittamaan arvostelulta terävintä kärkeä; samassa yhteydessä hän tosin myönsi arvosteluun olevan joissakin seikoissa aihehtakin. Pöytäkirjurina toiminut J. H. Karhu on selostanut Setälän puhetta tarkoin; pöytäkirjan mukaan:

Kokouksen avasi esimies, prof. Setälä puheella, jossa hän kosketteli äidinkielen opetuksen kannalta niitä muistutuksia, joita viime aikoina on tehty julkisuudessa yliopistollisen opetuksen muodollisuutta ja pikkuseikkoihin taipumusta vastaan. Ei tahtonut kieltää, ettei muistutuksiin olisi aihetta. Paljonkin siitä, mitä nuoret miehet vastaisina äidinkielen opettajina ja nuorison kasvattajina, menneiden polvien henkisen perinnön siirtäjinä nouseville toimiessaan tulevat tarvitsemaan, jääpi yliopistollisessa opetuksessa kehittämättä ja muulla tavoin hankittavaksi. Kuitenkaan ei voi heidän kasvatuksessaan vähentää niitä syvemmän tieteellisyyden vaatimuksia, jotka yliopisto nyt asettaa. Ilman perehtymistä juuri kielitieteellisiin ja folkloristisiin »pikkuseikkoihin» ei opettajaksi aikova saavuta oikeaa käsitystä kielen olemuksesta ja tehtävästä, ei myöskään itsenäistä käsitystä sellaisen tuotteen syntymisestä kuin esim. Kalevala on. Kielellisten yksityiseikkain lukuisuutta voidaan ehkä vähentää samassa määrässä, kuin uudemmat kielitieteen käsitystavat voittavat alaa opettajistossa ja sen kautta kouluissa. — Kirjallisuudenhistoriaa on kyllä viime aikoina esitetty luennoissa Aleksis Kiveen asti. Olisi kyllä tarpeen johto uudempaankin suomalaiseen kirjallisuuteen tutustuessa. Mutta tämä on osaksi vielä liian nuorta kirjallisuushistoriallisen tutkimuksen esineeksi, että sen esitys vaatii varsinaista taiteentuntijaa, joten sitä ei voi suorastaan yliopiston suomenkielen opettajistolta vaatia. Lausuntotaitokin jää yliopistossa kehittämättä, vaikka on hyvinkin tarpeellinen äidinkielen opettajalle. Koska meillä tässäkin kohden ollaan takapajulla, tahtoi puh. huomauttaa seuraa, eikö se voisi jollakin tavoin, joko suoranaisesti tai välillisesti siinä auttaa opiskelevia.

Vajaat kymmenen vuotta myöhemmin, keväällä 1903, otti puolestaan Viljo Tarkiainen puheeksi yliopistollisen suomen kielen opetuksen ja tutkimuksen tavoitteet. Hän kiinnitti ennen muuta huomiota siihen, ettei tutkimustuloksia ole riittävässä määrin yritettykään soveltaa suuren yleisön ja kouluopetuksen käyttöön: »Tärkeä on siis kysymys, miten nykyistekin tiedettä olisi sovellettava, että siitä olisi kansalle hyötyä.» Tarkiainen hahmotteli samassa yhteydessä alustavan populaaristamisohjelman:

1:ksi. Olisi toimitettava kirjanen *suomalais-ugrialaisten kansain alkukodista ja leviämisestä*.

2:ksi. *Sivistyssanat* kansanomaisessa muodossa leviäisivät kansaan varmasti.

3:ksi. Laajennettu laitos Setälän kirjoittamaa »*Om de finsk-ugriska språken*» olisi tarpeen vaatima. Sen pitäisi sisällykseltään olla maantieteellis-kielitieteellinen.

4:ksi. Olisi tarpeen Suomen omista *murteista kartasto* ja selonteko, josta kansalaisemme huomaisivat, että meillä on veljiä Ruotsissa, Inkerissä, jopa Venäjän-Karjalassakin.

Tästä ohjelmasta, jos se toteutettaisiin, arveli Tarkiainen olevan hyötyä paitsi kansanvalistukselle myös äidinkielen kouluopetukselle. Tarkiainen käsitteli muutenkin alustuksessaan äidinkielenopetuksen tavoitteita; hänen mukaansa koulussa »tarvittaisiin vähemmän kieliooppia, mutta sitä vastoin enemmän opetusta kielen luonteesta». Fonetiikan osuutta olisi syytä lisätä, ja »kielen käyttöön olisi pantava entistä enemmän huomiota». Ohjelmansa toteutumisesta Tarkiainen ei kuitenkaan ollut varma. Hänen kaavailemansa teokset eivät merkityksestään huolimatta olleet meriitititkimusta: »Niiden kirjoittamisella ei saavuteta gradeja, mutta niillä palveltaisiin maata ja kansaa.» Eikä Tarkiainen ollut varma siitäkään, löytyisikö sopivia kirjoittajia: »Tämänsuuntaisten teosten kirjoittaminen ei ole helppoa nykyisen tieteen kasvateille, sillä se, kokonaan äännehistoriallisiin tutkimuksiin kääntyneenä, on hyvin kaukana kansantajuudesta. Ehkäpä tiedemiehet ja käytännönmiehet yhdessä voisivat laatia jonkin suunnitelman, jonka johdolla tätä päämäärää voitaisiin jossakin määrin toteuttaa.»

Tarkiaisen alustus herätti vilkkaan keskustelun, jossa epäkohtien olemassaolo osin myönnettiin, osin »nykyisen tieteen kasvatit» asettuivat epäilemään tutkimustulosten populaaristamismahdollisuuksia: »Tieteen omituinen laatuakin on sellainen, että kuta pitemmälle se edistyy, sitä kauemmas se etenee kansantajuudesta. Tieteen tulosten kansanomaistaminen jää nykyisen opiskeluvan polven aikanaan tehtäväksi.»

Äidinkielen kouluopetuksen kysymyksiin palattiin seurassa marraskuussa 1910, jolloin E. A. Saarimaa alusti keskustelun yleisen kielitieteen ja kielihistorian asemasta äidinkielenopetuksessa. Saarimaan lähtökohtana oli Thorbjörnssonin teos *Jämförande språkvetenskap ur allmän bildande och pedagogisk synpunkt*. Teoksessa esitetyt havainnot olivat alustajan mukaan sovellettavissa myös Suomen oloihin.

Keskusteluun osallistuneista useimmat kannattivat kielihistoriallisen aineksen esittämistä etenkin yläluokkien äidinkielenopetuksessa; Setälän mukaan »kielihistorialliset seikat taitavasti siellä täällä käytettyinä tuottaisivat virkistystä deskriptiivisen kielioopin kuivaan erämaahan». Wichmann ja Cannelin olivat samaa mieltä kuin Setälä; Cannelin huomautti lisäksi siitä, että vaikeimpien kielioopin (etenkin lauseopin) seikkojen käsittely olisi siirrettävä vasta yläasteelle. Tunkelo puolestaan korosti elävän kielen tarkastelun tärkeyttä. Hyvää havaintoaineistoa saisi hänen mukaansa esimerkiksi murteista ja Kalevalan kielestä.

E. A. Saarimaa palasi tämän jälkeen äidinkielenopetuksen kysymyksiin

lukuisissa Kotikielen Seurassa pitämissään esityksissä. Niinpä hän keväällä 1920 piti esitelmän aiheesta »Uudet äidinkielen lehtorinvirat ja suomen kielen opintojen järjestäminen»; paria vuotta myöhemmin hän esitteli huomioitaan ranskalaisten ja saksalaisten koulujen äidinkielenopetuksesta; edelleen hän v. 1926 tarkasteli ainekirjoituksen opetuksen uudistamista Saksassa saatujen kokemusten pohjalta ja alusti v. 1928 keskustelun äidinkielenopettajien valmistuksesta (ks. Vir. 1928 s. 333—341). Alustukseen sisältyi runsaasti kritiikkiä, jonka kärki kohdistui äidinkielenopettajien yliopistokoulutukseen. Pahimpia puutteita oli tosin alustajan mukaan saatu edellisten kahdenkymmenen vuoden aikana korjatuksi, mutta yhä oli esim. tyyliopin ja kieliopin opetuksessa parantamisen varaa; niinpä Saarimaan mielestä esimerkiksi

Se kieliopin opetus, jota äidinkielen opettajamme nykyään antavat, ei ansaitse *äidinkielen* kieliopin nimeä: se käsittelee äidinkieltä kuin vierasta kieltä. Kuinka voisi toisin ollakaan, kun opettajat saavat tähän mallin normaalilyseosta eivätkä yliopistossa ole saaneet nyky-suomeen kohdistuvaa opetusta ja koulukieliopitkaan eivät juuri anna viitteitä hedelmälliseen, harrastusta herättävään nykykielen käsitteilyyn. Sekään vähäinen kirjallisuus, mitä meillä tältä alalta on, ei ole saanut suomen kielen kurssivaatimuksissa riittävää huomiota osakseen. Esim. kielioppikomitean mietintö, jonka pitäisi esiintyä jo approbatur-arvosanassa avaamassa silmiä ja herättämässä ajatuksia, sisältyy vasta laudaturiin. Eikä ole mitään takeita siitä, että opiskelija millään valmistuksensa asteella saa edes käsiinsä teosta, joka antaisi hänelle aavistuksen siitä, minkälaista äidinkielen kieliopin opetuksen nykyään pitäisi olla. Jo siitä olisi apua, että hänet opastettaisiin eräiden saksalaisten kieliopillisten käsikirjain ja opetusohjeiden pariin. (Sivumennen sanoen: se koulu- tai yliopistomies, joka vaikkapa jotakin vierasta esikuvaa mukaillen toimittaisi nykyaikaisia vaatimuksia vastaavan suomen kieliopin, tekisi äidinkielenopetukselle erinomaisen arvokkaan palveluksen.) (Vir. 1928 s. 338.)

Äidinkielenopettajain yliopistokoulutus on vuodesta 1928 monessa suhteessa muuttunut; merkittävimmät muutokset ovat tapahtuneet vähitellen 1950-luvun loppuvuosista lähtien (niitä käsitteli Terho Itkonen v. 1968 esimiehen alkajaisanoissaan, jotka on julkaistu nimellä »Äidinkieli, koulu ja yliopisto» saman vuoden Virittäjässä s. 109—115). Silti aika ei liene tylsyttänyt kaikkea terää puolen vuosisadan takaiselta kritiikiltä, esim. kieliopin yleinen teoria ja erilaisten kieliopillisten kuvaustapojen käsittely jäänee vielä nykyisinkin kovin vähälle huomiolle.

Hyvää tukea Saarimaa sai äidinkielenopetukseen liittyvissä harrastuksissaan 1920-luvun alkupuolelta lähtien Lauri Hakuliselta. Seurassa pitämissään esityksissä (esim. »Eräistä uusista virtauksista äidinkielen kieliopin opetuksessa», v. 1924) ja Virittäjässä julkaisemissaan kirjoituksissa (esim. »Koulujemme kielihistorianopetuksen etymologisesta puolesta», 1927 s. 208—231 ja

»Fonetikka äidinkielen kieliopin opetuksessa», 1931 s. 195—204) on Hakulinen monin tavoin soveltanut uusia tutkimustuloksia ja näkemyksiä käytännön opetustyyöhön.

1940-luvulta lähtien äidinkielenopetuksen ongelmat siirtyivät Kotikielen Seurasta paljolti toiselle foorumille: v. 1948 perustettiin Äidinkielen opettajain liitto, joka alkoi v. 1952 julkaista omaa vuosikirjaa sekä v. 1964 aikakauslehteään *Virkettä*. Kotikielen Seuran yhteydet äidinkielenopettajiin eivät kuitenkaan ole katkenneet. Siitä on osoituksena esim. se, että Virittäjän tilaajakunnasta jatkuvasti on suuri osa opettajia. Virittäjä on puolestaan pyrkinyt huolehtimaan siitä, että siinä olisi tarjolla myös äidinkielen opetusoppia koskevia kirjoituksia, vaikka tällaisen aineksen osuus on viime vuosina jäänyt valitettavan vähäiseksi.

VII. Uranuurtajien seura

Vuonna 1886 kirjoitti nuori E. N. Setälä Kotikielen Seuran kymmenvuotiskatsauksessaan: »lausumme varmana vakaumuksenamme, että sillä tutkimuksella, jota Kotikielen Seura harrastaa, on oleva suuri tulevaisuus yliopistossamme, niinkuin sen menneisyys on loistavin lehti yliopistollisen tutkimuksemme historiaa» (Vir. 1886 s. 188). Vaikka Setälän sanoissa puhuukin ajalle ominainen paatos, ne eivät ole katteettomia. Seura oli tosin toiminut vasta kymmenen vuotta, mutta noiden vuosien aikana oli luotu pohja, jonka varaan suomen kielen tutkimus on sadan seuraavan vuoden aikana voinut rakentaa monet kestävimmistä saavutuksistaan.

Erityisesti on syytä muistaa kolmen nuoren ja innokkaan suomen kielen tutkijan, Akseli Borenius-Lähteenkorvan, Antti Lönnbohm-Mustosen ja Aukusti Forsman-Koskimiehen, osuus Kotikielen Seuran varhaisvaiheissa. Heidän aloitteikkuutensa ansiosta seura sai jo alkuvuosista lähtien selkeät tavoitteet, jotka ohjasivat sen toimintaa seuraavina vuosikymmeninä. Mutta samalla he tulivat tietämättään monin tavoin viitoittaneeksi sitä suuntaa, jota yhä uudet ja uudet suomen kielen tutkijapolvet ovat vuosikymmenten mittaan seuranneet. Heidän nimiinsä on kirjattava, kuten puheena on ollut, useita sellaisia hankkeita, jotka aikanaan olivat uraauurtavia ja joiden toteuttaminen on mahdollista vain yhteisvoimin, menneiden, nykyisten ja tulevien tutkijapolvien ponnistukset yhdistäen. Tällaisia heidän aloitteitaan olivat mm. kansankielen sanakirja-ainesten kokoaminen, Suomen paikannimistön tallentaminen unohdukselta sekä suomalaisen kielitieteellisen aikakauskirjan, *Virittäjän*, aikaansaaminen.

Mutta on myös nähty, että läheskään kaikki Kotikielen Seurassa tehdyt aloitteet eivät johtaneet pikaisesti käytännön toimiin. Vasta yhdeksänkym-

mentä vuotta myöhemmin saatiin alkuun Forsmanin jo v. 1877 ehdottama hanke, suomen murteen muoto- ja lauseopillisten aineiden keruu. Arvata vain sopii, miten suurta hyötyä suomen kielen viljelylle olisi ollut Forsmanin toisesta, 1880-luvun alussa tekemästä aloitteesta, suomen kielen synonyymisanakirjan laatimisesta, jos siihen olisi aikanaan ryhdytty. Johto-opin tutkimusta olisi puolestaan palvellut erityinen »johdannaisanakirja», jonka kokoamista Emil Hällström ehdotti 1880-luvun puolimaissa. Ja voidaan vain kysyä, millainen kulttuurihistoriallinen arvo olisi ollut Juho Jalkasen v. 1889 kaavailemalla tilastokyselyllä, jonka tarkoituksena oli kartoittaa suomen kielen yleisyys sivistyneiden perheiden puhekielenä. Tämä hanke, joka olisi olennaisesti valaissut 1800-luvun lopun kansallisen heräämisen yhtä keskeistä ilmenemismuotoa, suomen kielen hyväksymistä kulttuurikielen asemaan, kaatui valitettavasti siihen, ettei Kotikielen Seuralla ollut varaa painattaa kyselylomakkeita. Aikanaan vain ajatukseksi jäi myös esim. Setälän v. 1910 kaavailema kirjasuomen sanojen ensiesiintymäluettelo; myöhemminhän toinen kotikielenseuralainen Martti Rapola on vienyt tämän työn päätökseen. Vailla laajamittaista toteutusta on yhä toinen Setälän samassa yhteydessä esittämä ajatus, systemaattinen selvitys kirjasuomen kehityksestä 1800-luvun loppupuolella.

Nämä muutamat maininnat toteutuneista ja toteutumattomista hankkeista kuvastavat hyvin Kotikielen Seuran toiminnan luonnetta, ei vain alkuvuosina vaan myöhemminkin. Liika maallinen omaisuus tai akateeminen arvovalta ei ole kuulunut seuran rasitteisiin. Niinpä kotikielenseuralaiset ovat voineet rohkeasti rakennella tutkimussuunnitelmia, jotka vakavaraisempien ja arvovaltaisempien yhdistysten johtokunnissa olisi helposti leimattu tuulentuviksi. Uskallusta ei Kotikielen Seuran jäseniltä todella ole puuttunut: osoittaahan melkoista huimapäisyyttä esimerkiksi ajatus kansankielen sanakirjan toimittamisesta vaatimattoman ja varattoman ylioppilasyhdistyksen voimin. Ilman rohkeaa yrityshenkeä olisi kuitenkin Kotikielen Seurassa jäänyt aikanaan moni aloite syntymättä, moni uurto uurtamatta, ja kenties fennistiikankin historia olisi monilta osin kirjoitettava toisin. Voi vain toivoa, että Kotikielen Seuran lähtiessä toiselle satavuotistaipaleelleen seuralaisissa säilyisi alkuvuosien ennakkoluuloton yrityshenki, rohkeus tehdä aloitteita, jotka kriittisempi mielenlaatu saattaa helposti tuomita haihatteluiksi mutta jotka onnistuessaan saattavat johtaa kieleemme rakenteen entistä syvempään tuntemukseen ja sen käytön entistä taidokkaampaan hallintaan.

Kotikielen Seuran ja Virittäjän toimimiehet sekä seuran jäsenet 1876—1976

KOTIKIELEN SEURAN ESIMIEHET

Ahlqvist, August 1876—77, 1878—89	Kettunen, Lauri 1924—30, 1938—46
Genetz, Arvid 1877 kev., 1889—90	Kalima, Jalo 1935
Setälä, E. N. 1890—1916	Penttilä, Aarni 1936—37
Tunkelo, E. A. 1916—19	Toivonen, Y. H. 1937—38
Kannisto, Artturi 1919—21 (Heikki Ojan-
suu oli sijaisena lähes koko ajan)	Hakulinen, Lauri 1953—57
Rapola, Martti 1921—24, 1930—35,
1946—53	Nirvi, R. E. 1957—60
	Turunen, Aimo 1960—66
	Itkonen, Terho 1966—

KOTIKIELEN SEURAN VARAESIMIEHET

Genetz, Arvid 1876—77	Ekman (myöh. Tunkelo), E. A. 1899—
1902, 1909—16
Borenius (myöh. Lähteenkorva), A. A.
1877—79	Ojansuu, Heikki 1902—16
Porkka, Volmari 1879—80	Saarimaa, E. A. 1916—26, 1937—41
Lönnebohm (myöh. Mustonen), O. A. F.
1879, 1882—84	Toivonen, Y. H. 1919—29
Jaakkola, K. 1880—82	Kalima, Jalo 1916—35
Forsman (myöh. Koskimies), A. V. 1880,
1884—86	Haavio, Martti 1935—37
Setälä, E. N. 1886—90 (sijaisina Knut
Cannelin ja Kaarle Krohn)	Hakulinen, Lauri 1935—53
Paasonen, Heikki 1894—99	Nieminen, Kaarlo 1941—54
Krohn, Kaarle 1890—1906	Turunen, Aimo 1953—60
Kannisto, Artturi 1906—09	Ruoppila, Veikko 1954—74
	Sadeniemi, Matti 1960—75
	Kiviniemi, Eero 1974—
	Paunonen, Heikki 1975—

KOTIKIELEN SEURAN SIHTEERIT

Väyrynen, Pekka 1876 kev.	Wichmann, Yrjö 1890—91
Kyander, Ernst 1876 syys	Vallin (myöh. Voionmaa), V. 1891—93
Lönnebohm, O. A. F. 1877	Ekman (myöh. Tunkelo), E. A. 1893—96
Forsman (myöh. Koskimies), A. V. 1878	Kannisto, Artturi 1896—1900
Jaakkola, K. 1879	Koistinen, Olli 1900—04
Raitio, K. 1879	Salminen, Väinö 1904—07
Vesterlund, Sakari 1879	Äijälä, Esteri 1907—09
Suppanen, A. 1880	Nieminen, K. A. 1909—11
Tanner, Tuomas 1880	Saarimaa, E. A. 1911—12
Grotenfelt, Kustavi 1880—81	Roschier (myöh. Airila), Siiri 1912—13
Lönnebohm, Elias 1881—82	Räsänen, Martti 1913—14
Erkko, Elias 1883—85	Teräskivi, Einari 1914—16
Setälä, E. N. 1885—86	Velho, Osku 1916—18
Liakka, Niilo (osittain Mikkola, J. J.) 1886
—90	Lagercrantz, Eliel 1919
	Virtanen, E. A. 1919—21

HEIKKI PAUNONEN

Nurmio, Yrjö 1921—22	1950—52
Haavio, Martti 1923—24	Hämäläinen, Simo 1952—58
Hakulinen, Lauri 1924—30	Pulkkinen, Paavo 1958—62
Anttila, Hannes 1930—31	Soutkari, Pentti 1962—66
Leskinen, Eino 1931—46 (sijaisina Veikko Ruoppila ja Reino Peltola)	Leskinen, Heikki 1966—67
Peltola, Reino 1946—50	Paronen, Juhani 1967—68
Peltonen (myöh. Paavolainen), Ritva	Lehtinen, Tapani 1968—73
	Lehtinen, Raija 1973—

KOTIKIELEN SEURAN VARASIHTEERIT (vuodesta 1927)

Brander, Untamo 1927—28	Kalliala, Eeva 1950—51
Teppo, Hannes 1928—30	Launonen, Eva 1951—53
Raekallio (myöh. Raekallio-Teppo), Vuokko 1930—31	Keskinen, Anneli 1953—54
Liljeblad (myöh. Luosto), Tahvo 1931—32	Itkonen, Terho 1954—56
Posti, Lauri 1932—35	Ingervo, Arto 1956—59
Liimola, Matti 1935—38	Närhi, Eeva Maria 1959—61
Peltola, Reino 1938—41, 1942—45	Nuutinen, Olavi 1961—64
Inkilä, Arvo 1941	Paronen, Juhani 1964—67
Pukki, Hannes 1945—46	Lehtinen, Tapani 1967—68
Vuoriniemi, Jorma 1946—49	Ojanen, Ursula 1968—73
Peltonen (myöh. Paavolainen), Ritva 1949—50	Lehtinen, Raija 1973
	Laitinen, Lea 1973—74
	Nuolijärvi, Pirkko 1974—

KOTIKIELEN SEURAN RAHASTONHOITAJAT

Kala, J. H. 1886—89	Seppälä, Felix 1920—21
Stenvik, K. 1889—90	Eklund (myöh. Enäjärvi-Haavio), Elsa 1921—27
Granqvist (myöh. Hakosalo), H. 1890—93	Niinivaara, Martti 1927—31
Komulainen, A. V. 1893—94	Leskinen, Elma 1931—35
Vennola, J. H. 1894—96	Inkilä, Arvo 1935—36
Ojansuu, Heikki 1896—97	Sovijärvi, Antti 1936—37
Karttunen, Uuno 1897—99	Ruoppila, Veikko 1937—54
Tarkiainen, Viljo 1899—1901	Vuoriniemi, Jorma 1954—55
Suomalainen, Vihtori 1901—02	Vuorela, Toivo 1955—56 (apulaisena Jorma Vuoriniemi)
Ruotsalainen, J. Fr. 1902—04	Vuoriniemi, Jorma 1956—58
Landgren (myöh. Kalima), J. L. 1904—05	Heikinmäki, Maija-Liisa 1958—59
Kemiläinen, Arvi 1908—11	Tuomi, Tuomo 1959—60
Tikkanen, Eino 1911—13	Vihonen, Sakari 1960—63
Kaarakka, Eevi 1913—15	Koivusalo, Esko 1963—69
Velho, Osku 1915—18	Paunonen, Heikki 1969—72
Winter, Helmer 1919—20	Juusela, Kaisu 1972—

VIRITTÄJÄN PÄÄTOIMITTAJAT

Tunkelo, E. A. 1897—99	Saarimaa, E. A. 1927—36
Kannisto, Artturi 1900	Hakulinen, Lauri 1937—59
Airila, Martti 1901—03	Ruoppila, Veikko 1960—70
Ojansuu, Heikki 1904—09	Tuomi, Tuomo 1971—
Tunkelo, E. A. 1910—27	

VIRITTÄJÄN TOIMITUSSIHTEERIT (vuodesta 1924)

Hakulinen, Lauri 1924—33, 1934—36	Sivula, Jaakko 1962—65
Vilkuna, Kustaa 1933—34	Uotila, Eeva 1965
Sadeniemi, Matti 1937	Suhonen, Seppo 1966—68
Itkonen, Erkki 1938—47	Uusivirta, Pekka 1969—72
Peltola, Reino 1948—62	Stark, Ritva 1972—
Leskinen, Heikki 1962	

VIRITTÄJÄN TALOUDENHOITAJAT

Ekman (myöh. Tunkelo), E. A. 1897	Enäjärvi (myöh. Enäjärvi-Haavio), Elsa 1922—24
Karttunen, Uno 1898—99	Tunkelo, Viivi 1925—33
Hendell (myöh. Hendell-Auterinen), Lauri 1900—01	Vilkuna, Liisa 1934—38
Söderman, Antto 1902	Vuorela, Toivo 1939—50
Suomalainen, Vihtori 1903—04	Vuorela, Paula 1951—58
Viitanen, F. O. 1905	Luukkonen, Mirja 1959—64
Salminen, Väinö 1906—08	Koivusalo, Anna-Liisa 1965—67
Kettunen, Lauri 1909	Tolvanen, Margit 1968—69
Saarimaa, E. A. 1910	Väri (myöh. Väri-Haarmann), Anna-Liisa 1970—72
Kaukoranta, Toivo 1911	Hämäläinen, Eila 1972—75
Marjokorpi, Taavi 1912—13	Pitkänen, Ritva-Liisa 1975—
Lepistö, Erkki 1913—19	
Penttilä, Aarni 1920—21	

KOTIKIELEN SEURAN JÄSENET

Aalto, Anja 1946	Alhoniemi, Alho 1965
Aalto, Seija 1968	Alikoski, Erna ks. Karvonen, Erna
Aaltonen, E. 1935	Alin, Juhani 1890
Aaltonen, Esko 1913	Almberg (myöh. Jalava), A. 1890
Aarne, Antti 1893	Almberg, Ilmari 1905
Aarnio, Elina 1945	Alvre, Paul 1945
Aavik, Johannes 1908	Andersson, V. 1929
Acx, J. E. 1893	Annala, Mirja 1946
Aejmelaeus, Salme 1960	Annala, Saara 1947
Ahlgren, Ilmari 1905	Ansas, Paaavo 1927
Ahlman, Eino 1890	Antila, Saara ks. Hannuksela, Saara
Ahlgqvist, August 1876	Antola, Jussi 1910
Ahnberg, Antti 1887	Anttila, Aarne 1911
Aho, J. ks. Profelt, J.	Anttila, Hannes 1930
Aho, Otto 1965	Anttila, Pauli 1947
Ahonen, Kerttu 1931	Anttila, Unelma 1946
Ahrenberg, A. 1948	Anttonen (myöh. Ovaskainen), Kielo 1932
Ahtola, Aino 1931	Appelgren, Hjalmar 1877
Ahvenisto, Ritva ks. Junttila, Ritva	Arho, Antero 1895
Ailio, Vellamo 1931	Arho, Kostti 1908
Ailio (myöh. Piipponen), Heli 1965	Ariste, Paul 1932
Aimonen, Ant. 1879	Arpiainen, Mauno 1930
Ainsalo, E. 1967	Arponen (myöh. Itkonen), Aino 1931
Airaksinen, P. 1893	Asp, Hilda 1887
Airila, Martti ks. Nyholm, Martti	Aulo (myöh. Kettunen), Hilja 1909
Airila, Siiri ks. Roschier, Siiri	Avellan, Niilo J. 1889
Airola, Frans 1885	Axelson, Hannes 1895
Ajo, P. 1887	Backman, Elli 1890
Alanen, Iisakki Malakia 1881	Bakó, Elemér 1938
Alaranta, Päiviö 1946	Bartens, Raija ks. Jokinen, Raija
Alava, Vihtori 1895	Becker, A. E. 1893

- Berggren, Karin 1888
 Bergh, V. 1952
 Bergroth (myöh. Hallstén), Ilmi 1886
 Bergroth, Lauri 1906
 Berner, Viktor 1876
 Bjarland, Raija ks. Somerla, Raija
 Blom, H. A. 1881
 Blom (myöh. Tiusanen), Kaisu 1926
 Blomqvist, Elsa 1925
 Blomqvist, Werner 1886
 Blåfield, Vilhelm 1888
 Boehm, E. 1876
 Boijer, L. M. 1890
 Borenius (myöh. Lähteenkorva), A. A. 1876
 Borenius, Katri 1910
 Branch, Michael 1973
 Brander, Risto 1884
 Brander (myöh. Palosuo), Untamo
 Brax, Pekka 1887
 Brofeldt (myöh. Aho), J. 1880
 Bruse, Kaarlo 1917
 Burman, S. A. 1890
 Bäckman, K. A. 1887
 Böhling, Kaarle 1891
 Calamnius (myöh. Kianto), Ilmari 1894
 Cannelin, Helle 1916
 Cannelin, Knut 1882
 Cantell, Maiju 1889
 Cantell, Martti 1892
 Cantell, O. J. 1876
 Caselius, Ano 1893
 Castrén, F. A. 1876
 Castrén, J. 1884
 Castrén, Kaarlo 1879
 Cemeleus, F. K. 1894
 Churberg, Wald. 1876
 Chydenius, E. 1881
 Cleve, Eliel 1876
 Cleve, K. 1889
 Corander, M. A. 1877
 Cronstedt 1879
 Cronstedt, Marita 1965
 Daher, Ymär 1965
 Dahlström, K. 1876
 Damstén, Adile 1890
 Danielson, Meri 1927
 Donner, Kai 1907
 Durchman, K. 1886
 Ehnberg, Irene 1891
 Ek, Irja 1928
 Ekberg, Lauri 1882
 Ekholm, Reino 1932
 Eklund (myöh. Enäjärvi [-Haavio]), Elsa 1920
 Ekman (myöh. Tunkelo), E. A. 1892
 Ekroth, A. 1880
 Elomaa, Juho A. 1889
 Emeléus (myöh. Äimä), Frans 1895
 Englund, Robert 1916
 Enroth, Eino 1904
 Enäjärvi, Elsa ks. Eklund, Elsa
 Enäjärvi, Elvi 1930
 Eriksson, Ester 1904
 Erkkilä, Otto 1908
 Erkkko, Eero 1881
 Erkkko, J. H. 1896
 Erkkko, R. Eljas 1882
 Erämetsä, Elvi ks. Pakarinen, Elvi
 Erämetsä, Erik 1940
 Eskola, Eeva 1952
 Europaeus, M. A. 1876
 Fabritius, E. 1889
 Fabritius, Oskar 1877
 Fagerström, J. W. 1887
 Faragó, Aini 1968
 Faragó, József 1924
 Favén, Bertil 1900
 Festen, Eelin 1889
 Fieandt, Einar 1908
 v. Fieandt, Kai 1931
 v. Fieandt, Nanna 1904
 v. Fieandt, Olli 1897
 Flinck, Sandra 1895
 Forsblom, V. 1910
 Forsgren, Elvina 1887
 Forsgren, Emil 1881
 Forsman (myöh. Koskimies), A. V. 1876
 Forssell, Elli 1890
 Forsström, M. E. 1889
 Fransén, S. J. 1904
 Franssila, K. A. 1892
 Fredman, Greta 1926
 Friberg, B. 1890
 Friman, Eelis 1895
 Gast, A. V. 1894
 Genetz, Arvid 1876
 Genetz, Eva 1889
 Gestel, Nikolai 1879
 Grahn, K. 1876
 Granholm, J. A. 1904
 Granit, Bruno 1876
 Granit-Ilmoniemi, E. 1927
 Granlund, Yrjö 1946
 Granqvist (myöh. Hakosalo), Heikki H. 1888
 Granqvist, J. E. 1879
 Grotenfelt, Aarne A. 1925
 Grotenfelt, Kustavi 1876
 Grünthal, W. 1932
 Grönblad, J. O. 1876
 Gröndahl, N. A. 1879
 Gröndahl, Vihtori 1904
 Grönlund, E. 1878
 Grönmark, Ossi 1950
 Grönroos, H. J. 1906
 Guseff (myöh. Juvas), Maija 1925
 Göta, Risto 1946
 Haahntela, Kauko 1927
 Haapoja, Aino 1946
 Haarala, Anna 1904
 Haavikko, Ritva ks. Rainio, Ritva
 Haavio, Elsa ks. Eklund, Elsa
 Haavio (myöh. Manninen), Katri 1930

- Haavio, Martti 1919
 Hagman, Lucina 1890
 Hahnsson, Hannu 1884
 Haila, Vilho 1920
 Hakkarainen, Auk. 1878
 Hakkarainen, Lyyli 1952
 Hako, Matti 1949
 Hakola, Pirkko 1960
 Hakosalo, Heikki H. ks. Granqvist,
 Heikki, H.
 Hakulinen, Auli 1973
 Hakulinen, Herman 1889
 Hakulinen, Lauri 1922
 Halila, Aimo 1934
 Hallikainen, Pirkko 1949
 Hallstén, Ilmi ks. Bergroth, Ilmi
 Hallstén, Onni 1885
 Halme, Sinikka 1961
 Haltsonen, Sulo 1928
 Hammarén, Antti 1895
 Hanhisalo (myöh. Korhonen), Ritva 1967
 Hankonen (myöh. Salonen), Ritva 1956
 Hannikainen, Hetti 1920
 Hannikainen, I. 1889
 Hannikainen, O. 1885
 Hannikainen, Tauno 1889
 Hannuksela (myöh. Antila), Saara 1946
 Hannula, Erkki 1909
 Hannula, Hanna 1946
 Happonen (myöh. Miikkulainen), Raija
 1970
 Hara, Sirkka 1945
 Harmas, Hertta 1928
 Harmas, Irja 1938
 Hartikainen, Juho Pekka 1881
 Hartwig, Tuula ks. Niskanen, Tuula
 Hassinen, Leino 1948
 Hasu, Hertta 1945
 Hautala, Jouko 1962
 Havu, Ilmari 1913
 Havumäki, Urho 1928
 Heideman, Arthur 1882
 Heikel, Aksel 1878
 Heikel, Eeva 1906
 Heikel, Einar 1916
 Heikinheimo, Ilmari 1930
 Heikinmäki, Maija-Liisa 1960
 Heikkilä, Antti William 1889
 Heikkinen, Alma 1908
 Heinikainen, Sanelma 1924
 Heininen, Mirja-Liisa 1974
 Heinsonen, Anton 1889
 Heiskala, Hanna-Liisa 1945
 Helander, K. B. 1879
 Helander, Margit 1962
 Helén, Lauri 1919
 Helenius, Matti 1889
 Helin, L. 1906
 Helkavaara, Irma 1932
 Helle, J. A. 1887
 Hellemaa, Lahja-Irene 1958
 v. Hellens, Walter 1893
 Hellman, J. F. 1880
 Hellstén, Onni 1878
 Helminen (myöh. Helminen-Nordberg),
 Helmi 1927
 Helomaa, Kyllikki 1927
 Helve, Anton 1902
 Hendell (myöh. Hendell-Auterinen),
 Lauri 1900
 Henriksson, Olavi 1946
 Herttua, Anja 1931
 Hertzberg, Hugo 1886
 v. Hertzen, Erik 1952
 Herva, A. E. 1904
 af Heurlin, Lauri 1893
 Hidén, Heikki 1888
 Hietala (myöh. Vehmaskoski), Maila 1969
 Hildén, Arvid 1892
 Hildén, K. E. 1888
 Hiltula, M. 1883
 Hinkka, Sanni 1925
 Hirvinen, Liisa 1945
 Hirviranta, Einikki 1947
 Hoffrén, A. W. 1876
 Hoikkala, Aino 1946
 Hokkanen, Ida 1909
 Hollo, Inkeri 1946
 Holm, Hertta 1926
 Holmberg (myöh. Vuorenpää), Pirkko
 1963
 Holopainen, Sirkka 1895
 Holstila, Liisa 1966
 Hongberg, K. A. 1877
 Honkanen, Annikki 1929
 Honkaniemi, Mirja 1950
 Honko, Lauri 1957
 Horila, Tapio 1935
 Hormia, Osmo 1950
 Hosa, Heikki 1931
 Huhtinen, E. 1887
 Huhtinen, Päiviö 1923
 Hukkinen, Niilo 1910
 Hulkkonen, Erik 1946
 Hultin, Tekla 1887
 Hurmalainen, Juho 1887
 Hurmalainen, Wilho 1892
 Hurme, Anja 1952
 Huttunen, Eeva-Liisa 1947
 Huurto, Pirkko 1954
 Huuskonen, Aarne 1921
 Hynninen, Hulda 1910
 Hyyrské, Maija-Liisa 1950
 Hyyppärä, Virva 1948
 Hyyryläinen, Otto 1889
 Hägg, Y. A. 1900
 af Hällström, E. 1882
 Hämäläinen, Albert 1906
 Hämäläinen, Eila 1968
 Hämäläinen, R. 1880
 Hämäläinen, Simo 1937
 Hänninen, Laina 1912
 Hätinen, L. 1934
 Häyrynen, K. A. 1886

- Högman, V. 1885
 Höök, Urho 1926
 Idström, Iwar 1878
 Iiskola, Ester 1927
 Ikola, Niilo 1908
 Ikola, Osmo 1966
 Ikonen, Lyyli 1914
 Ilmonen, Aleksi A. 1904
 Immola, Kaarle 1908
 Ingervo, Arto 1955
 Ingman, Aleks. 1886
 Ingman, Naima 1887
 Inha, I. K. 1888
 Inkilä, Arvo 1929
 Isojoki (myöh. Särkkä), Anita 1960
 Isoniemi, Anna 1930
 Isotalo, Aino 1904
 Itkonen, Aino ks. Arponen, Aino
 Itkonen, Erkki 1932
 Itkonen, Iina ks. Seppänen, Iina
 Itkonen, Terho 1952
 Itkonen, Toivo 1914
 Jaakkola, K. K. 1876
 Jaakkola, Kyllikki 1960
 Jaatinen, V. 1887
 Jakala, Ritva 1974
 Jalava, A. ks. Almberg, A.
 Jalava, Aili 1935
 Jalkanen, Juho 1876
 Jeskanen, Matti 1963
 Joensuu, Väinö M. 1915
 Johansson, Olga 1890
 Johansson, Urho 1963
 Johansson, J. M. E. 1876
 Joki, Aulis J. 1937
 Jokinen, Asser 1931
 Jokinen, K. 1947
 Jokinen, Kirsti 1970
 Jokinen (myöh. Sivula), Laura 1959
 Jokinen (myöh. Bartens), Raija 1960
 Joukamo, Eila 1946
 Joutsen, Maria 1889
 Juhola, Maija 1945
 Junttila (myöh. Ahvenisto), Ritva 1960
 Juntto, Emil 1907
 Juselius, Hanna 1906
 Juselius, W. E. 1906
 Juslén, Väinö 1900
 Jussila, O. J. 1910
 Jussila, Raimo 1973
 Juusela, Kaisu 1969
 Juusela, Martta 1924
 Juutilainen, William 1887
 Juvas, Maija ks. Guseff, Maija
 Juvelius (myöh. Juva), Einar 1912
 Jäntti, Alli 1929
 Järnefelt, Akseli 1891
 Järvenpää, Hedvig 1945
 Järvinen, Kyösti 1889
 Järvinen, Ulpu 1966
 Järviö-Nieminen, Iiris 1960
 Jäämaa, Ilmari 1909
 Jääskeläinen, Elisa 1946
 Kaakinen, Iikka 1933
 Kaarakka, Eevi 1914
 Kaasalainen, A. 1898
 Kaasalainen, Väinö 1925
 Kádár, K. J. 1931
 Kahila, Seppo 1958
 Kahla, Martti 1948
 Kaila, Essi 1904
 Kaisla, Matti 1908
 Kaitila, I. V. 1902
 Kaitila, Wilh. 1876
 Kajander, Kaarlo 1916
 Kala, Juho Heikki 1885
 Kalaoja, Toivo 1960
 Kalela, Marjatta 1961
 Kalima, Eino 1906
 Kalima, Jalo ks. Landgren, Jalo
 Kallia (myöh. Tuomi), Kaarina 1950
 Kalliala, Eeva 1946
 Kallio, A. 1880
 Kallio, Taina 1956
 Kallioniemi, Aili 1910
 Kangas, A. E. 1931
 Kannisto, Artturi 1894
 Karanko, Outi 1966
 Karemo, Kaarina 1970
 Karhu, J. H. 1893
 Karhunen, Edith 1893
 Karihalme, Oili 1974
 Karikoski, Anna-Liisa 1946
 Karila, Lauri 1913
 Karila, Tytti 1946
 Karjalainen, E. V. I. 1920
 Karjalainen, K. 1893
 Karling, Adolf 1905
 Karlsson, Göran 1965
 Karsikko, Rauni 1935
 Karste (myöh. Liikkanen), Greta 1929
 Karsten, Torsti 1889
 Karttunen, Helena 1895
 Karttunen, Uno 1893
 Karuna, Saini 1946
 Karvinen, Juhani 1960
 Karvonen (myöh. Alikoski), Erna 1952
 Karvonen, J. J. 1883
 Karvonen, Viljo 1910
 Karvosenoja, K. 1887
 Katajavuori, Helvi 1927
 Katara, Lauri 1907
 Katara, Pekka 1907
 Kauhtio, Aarne 1910
 Kaukamaa, L. I. 1931
 Kaukonen, Toini-Inkeri ks. Niemimaa,
 Toini-Inkeri
 Kaukonen, Väinö 1972
 Kaukoranta, Laina ks. Syrjänen, Laina
 Kaukoranta, Toivo 1908
 Kaukoranta, Väinö 1912
 Kauppinen, Sirppa 1960
 Kauraniemi, Varpu 1946
 Kecskeméti, István 1965

- Keinonen, Arvo 1946
 Kekkonen, Jalmari 1898
 Kekkonen, Martta 1932
 Kemiläinen, Arvi 1902
 Kempainen, Iivar 1966
 Kerkkonen, Kaarlo 1890
 Kervinen, A. 1909
 Keskinen, Anneli 1945
 Kestilä, Heikki 1898
 Kettunen, Hilja ks. Aulo, Hilja
 Kettunen, Lauri 1906
 Kianto, Ilmari ks. Calamnius, Ilmari
 Kianto, Marjatta 1960
 Kiianlinna, Kauko 1931
 Kiiski, Lauri 1912
 Kiljunen, Helena 1946
 Kilpeläinen (myöh. Matikainen), Hanna
 1959
 Kilpinen, Matti 1946
 Kinnunen, A. 1883
 Kiparsky, Valentin 1934
 Kittelä, Tuovi 1950
 Kivekäs, Maija 1970
 Kiviharju, Salme 1952
 Kivimäki, Urho 1908
 Kiviniemi, Eero 1958
 Knaapinen, Maunus 1889
 Knuutila, Liisa 1965
 Kohonen, Jalo J. 1904
 Kohtamäki, Ilmari 1928
 Kohva, K. E. 1891
 Koistinen, Olli 1898
 Koistinen, Ville 1906
 Koivisto, Signe 1950
 Koivulehto, Jorma 1974
 Koivunen, Toivo 1916
 Koivusalo, Esko 1960
 Kokkinen, Kirsti 1920
 Kokko, Martti 1937
 Kokkonen, Axa 1924
 Kokkonen, Heikki 1910
 Kokkonen (myöh. Rapola), Lyyli 1926
 Koljonen, Vilho 1932
 Komonen, Antti 1904
 Komppa, Keijo 1950
 Komulainen, A. V. 1889
 Konnelainen, Antti 1888
 Konsala, Simo 1963
 Kontkanen, Lea 1947
 Kopisto, Aarne 1965
 Koponen, Eeva 1910
 Koponen, Elsa 1910
 Koponen, Raija 1972
 Koponen (myöh. Sadeniemi), Salme 1929
 Koppanen, Lahja 1946
 Koppinen, Leena 1973
 Korhonen (myöh. Saarimaa), Alli 1930
 Korhonen, Arvi 1910
 Korhonen, Irja 1945
 Korhonen, Mikko 1961
 Korhonen, Ritva ks. Hanhisalo, Ritva
 Korjula, Juhani 1898
 Korkala, Jaakko 1888
 Korkeala, Paula 1950
 Korompay, Bertalan ks. Krombecher,
 Bertalan
 Korpela, Anna-Liisa 1932
 Korpela, Jorma 1931
 Korpi, Pekka 1881
 Korpinen (myöh. Vuoristo), Helena 1950
 Korpinen, Paavo 1907
 Kortekangas, Yrjö 1906
 Kortessalmi, J. Juhani 1965
 Koskelainen, Yrjö 1904
 Koskenjaakko, Anshelm 1909
 Koski, Huoti 1953
 Koski, Mauno 1972
 Koski, Samuli 1888
 Koskimies, A. V. ks. Forsman, A. V.
 Koskimies, Esko 1945
 Koskinen, Edvard 1906
 Koskinen, Eino Sakari 1876
 Koskinen, Irina ks. Salo, Irina
 Koskinen, Päivi 1945
 Koskinen, Vilho 1893
 Kotkavuori, Olavi 1947
 Krogerus, Vilho 1879
 Krohn, Helena 1888
 Krohn (myöh. Setälä), Helmi 1891
 Krohn, Kaarle 1880
 Krohn, Minna 1890
 Krombecher (myöh. Korompay), Berta-
 lán 1931
 Kujala, Lauri 1927
 Kujola, Joh. 1909
 Kukko-Liedes, Jorma 1947
 Kukonlehto, Elsi 1960
 Kulve, Marja 1960
 Kumlander, Erland 1877
 Kunelius, Uolevi 1950
 Kunnas, Kyösti 1883
 Kuntjärvi, Lauri 1938
 Kuokkanen, Aimo 1931
 Kuoppamäki, U. 1926
 Kupila, Leena 1960
 Kurikka, Matti 1883
 Kurikka, Tuomo 1881
 Kurkijärvi, Kaisu 1929
 Kurki-Suonio, Jaakko 1946
 Kurvinen, F. 1897
 Kuttilampi, Siiri 1914
 Kuusi, Matti 1956
 Kuusi, Sakari 1912
 Kuusilehto, Aila 1960
 Kuusinen, Kaisu 1958
 Kyander, Ernst 1876
 Kyrölä, Väinö 1931
 Kyttälä, Laina 1920
 Kytömaa, Toivo 1946
 Kyytinen, Pekka 1931
 Kärki, H. F. 1887
 Kärkkäinen, Aira 1960
 Kärkkäinen, J. A. 1910
 Kärnä, Saima 1912

HEIKKI PAUNONEN

- Köngäs (myöh. Köngäs-Maranda), Elli
 Kaija 1952
 Könönen, Tahvo 1886
 Laanpere, Helga 1973
 Laanti (myöh. Laiho, sitten Simonsuuri),
 Aili 1932
 Laanti, Eija 1945
 Laati, Iisakki 1919
 Lagercrantz, Eliel 1914
 Lagerlöf, J. A. 1876
 Lagerstedt, Santeri 1890
 Lagus, S. J. E. 1876
 Lahti, Vilho Aleksi 1881
 Lahtinen, Ö. B. 1914
 Lahtinen, Veikko 1935
 Laiho, Aili ks. Simonsuuri, Aili
 Laiho, Lauri ks. Simonsuuri, Lauri
 Laine, Evert 1900
 Laine, Taimi 1920
 Laipio, Kirsti 1959
 Laitinen, Aatu 1876
 Laitinen, Lea ks. Luomi, Lea
 Lamminen, Antero 1905
 Landgren (myöh. Kalima), Jalo 1900
 Lang, E. 1876
 Larkas, Suvikki ks. Liukko, Suvikki
 Larkko, O. 1947
 Lasarev, Johannes 1904
 Latvala, Salu 1891
 Lauga, Lyyli 1946
 Launonen, Eva 1951
 Laurikkala, Saini 1920
 Laurila, J. 1896
 Laurila, Vihtori 1926
 Laurosela, Jussi 1907
 Lavaste, Jaakko 1950
 Lavikainen, Terttu-Annikki 1946
 Lavotha, Ödön 1960
 Lehikoinen, Laila 1965
 Lehmuskoski, Niilo 1908
 Lehti, Ulpu 1969
 Lehtimäki, Pekka 1960
 Lehtinen, Alli 1952
 Lehtinen, Marja 1969
 Lehtinen, Marja ks. Mannila, Marja
 Lehtinen, Raija 1972
 Lehtinen, Taavi 1883
 Lehtinen, Tapani 1967
 Lehtisalo, J. 1906
 Lehtisalo, Toivo 1908
 Lehto, Eevi 1900
 Lehto, Helvi 1946
 Lehto, Juha 1882
 Lehtola, Päivi ks. Rintala, Päivi
 Lehtonen, Erland 1889
 Lehtonen, J. V. 1915
 Lehtonen, O. I. 1897
 Lehtonen, U. L. 1913
 Lehtonen, Urpo 1950
 Lehtvnof, Theodor 1883
 Leino, F. 1888
 Leino, Kasimir ks. Lönnbohm, Kasimir
 Leino, Lasse 1960
 Leino, Pentti 1960
 Leinonen, Leena 1950
 Lemettilä, Viljo 1922
 Lemola, Eero A. 1948
 Lepistö, Eino 1935
 Lepistö, Erkki 1914
 Lepistö, Sirkka 1946
 Lepäsmaa, Anna-Liisa 1973
 Leskinen, Eino A. 1924
 Leskinen, Elma ks. Mikkola, Elma
 Leskinen, Heikki 1957
 Levanto, Aino 1965
 Levón, E. E. 1876
 Liakka, Niilo 1884
 Lieko, Anneli 1974
 Liikkanen, Greta ks. Karste, Greta
 Liimola, Matti 1930
 Liipola, J. S. 1891
 Lilius, A. A. 1877
 Lilius, Lilli 1891
 Liljeblad (myöh. Luosto), Tahvo 1926
 Lindén, Eeva 1940
 Lindén, Väinö 1955 (kannattajajäsen)
 Lindberg, Eeva 1940
 Lindberg, R. 1879
 Lindberg, Mimmi J. 1916
 Lindgrén, Elli 1889
 Lindgren (myöh. Louhija), Jari 1927
 Lindholm, A. J. 1883
 Lindholm, Rakel 1928
 Lindqvist, Terttu 1927
 Lindroos, K. 1878
 Lindroth, Arvo 1905
 Lindstedt, Siiri 1896
 Liukko (myöh. Larkas), Suvikki 1969
 Liuttu, Pentti 1947
 Lonka, Irma 1948
 Lopmeri, A. ks. Meri, A.
 Louhe, Lempi 1916
 Louhija, Jarl ks. Lindgren, Jarl
 Lounela, Elli 1940
 Lounela, Lauri ks. Lönnrot, Lauri
 Lukkarinen, J. 1910
 Lumilinna, Paavo 1947
 Lundelin, F. H. 1891
 Lunden, Eino 1898
 Luomi (myöh. Laitinen), Lea 1972
 Luosto, Tahvo ks. Liljeblad, Tahvo
 Luotonen, Edvin 1911
 Luukko, Armas 1932
 Luukkonen, V. 1877
 Lyly, H. 1907
 Lyytikäinen, Eino 1923
 Lyytikäinen, Erkki 1970
 Lyytikäinen, Kosti 1891
 Lyytikäinen, Toini 1932
 Lähikari, Kaija 1946
 Lähteenkorva, A. A. ks. Borenius, A. A.
 Lähteenkorva, Tauno 1957
 Lähteenoja, Ferd. 1882
 Länsimäki, Maija-Liisa 1969

- Löfgren, V. 1877
 Lönnbohm (myöh. Leino), Kasimir 1885
 Lönnbohm (myöh. Mustonen), O. A. F. 1876
 Lönnrot, Elias 1879
 Lönnrot (myöh. Lounela), Lauri 1914
 Löppönen, Gunvor 1928
 Makaroff, Ada 1904
 Malin, Kyllikki 1933
 Malin, V. 1886
 Malinen, Annikki 1960
 Malmberg, K. 1979
 Manner, G. 1876
 Mannerström, Åke 1971
 Mannila (myöh. Lehtinen), Marja 1972
 Manninen, Katri ks. Haavio, Katri
 Manninen, Martta 1920
 Manninen, Otto 1895
 Manninen, Fr. Osk. 1876
 Manninen, S. 1876
 Mannola, Leila 1933
 Mantere, Oskari 1899
 Marjanen, Hilikka 1946
 Marjanen, Kaarlo 1934
 Marjokorpi, Taavi 1909
 Matikainen, Hanna ks. Kilpeläinen, Hanna
 Mattila, Arma 1950
 Mattila, Ines 1926
 Mattila, Pekka 1946
 Mela, E. 1902
 Melander, Henrik 1878
 Melartin, J. E. 1887
 Meri (myöh. Lopmeri), A. 1911
 Merikallio, Lauri 1906
 Meriluoto, Kaarlo A. 1908
 Meriläinen, Juho 1901
 Meriö, Katri 1974
 Merta, Rauha 1946
 Messman, Juho 1881
 Mether, Alfred 1913
 Metsikkö, Taimi 1930
 Metsä-Heikkilä, Kaija 1973
 Meurman, Verner 1883
 Miettinen, Elma 1927
 Miettinen, Marja-Leena 1967
 Miikkulainen, Raija ks. Happonen, Raija
 Mikander, Selim 1887
 Mikkola, Anja 1960
 Mikkola (myöh. Leskinen), Elma 1925
 Mikkola, Joos. 1886
 Mikkola, J. M. 1937
 Mikkola, Maila ks. Winter, Maila
 Mikkonen, Ida 1907
 Mikkonen, Sirkka-Liisa 1950
 Moberg, Olga 1896
 Moilanen, Katri 1925
 Moisio, Helmi 1907
 Montgomery, G. A. 1936
 Montonen, Martti 1950
 Mulari, Kerttu 1974
 Munnukka, Elvi 1961
 Murtorinne, Olli 1948
 Musikka, Sirkka 1935
 Musikka, V. J. 1907
 Mustakallio, Jooseppi ks. Schwartzberg, Jooseppi
 Mustakallio, Juho 1902
 Mustala, P. 1911
 Mustonen, Aarne 1949
 Mustonen, Liisa 1931
 Mustonen, O. A. F. ks. Lönnbohm, O. A. F.
 Mustonen, Vieno 1927
 Mustue, Elsa 1929
 Mutru, Inkeri 1925
 Myberg, Aksel 1890
 Müller (myöh. Pääkkönen), Irmeli 1952
 Myllylä, Kerttu 1928
 Mählberg (myöh. Merva), Terho 1926
 Mäenpää, Anna-Liisa 1946
 Mäkelä, Aug. 1885
 Mäkelä, Liisa 1952
 Mäki, Niilo 1928
 Mäkinen, Kirsti 1962
 Mäkitalo, Mirjami 1946
 Mäkkylä, Irja 1947
 Narinen, Anna 1932
 Neiglick, A. 1876
 Niemi, Aukusti 1889
 Niemi, Helka 1945
 Niemi, Juho 1904
 Niemi, K. V. 1928
 Niemi, Pirkko 1950
 Niemimaa (myöh. Kaukonen), Toini (-Inkeri) 1934
 Nieminen, Kaarlo 1908
 Nieminen, Taimi 1922
 Nietosvaara, Aarno 1964
 Niinistö, Maunu 1960
 Niinivaara, Eeva 1951
 Niinivaara, Martti 1925
 Niitamo, Helka 1953
 Nikander, Emil 1879
 Nikanne, Osmo 1952
 Nikanne, Sirkka-Liisa 1957
 Nikko, Aili 1907
 Niloni, Joh. 1878
 Nirvi, Ruben 1927
 Niskala, A. A. 1900
 Niskanen, A. 1961
 Niskanen, Kalle 1887
 Niskanen, Sulo V. 1946
 Niskanen (myöh. Hartwig), Tuula 1968
 Nissilä, Viljo 1940
 Nissinen, Alli 1887
 Nissinen, Inkeri 1920
 Nivanka, Eino 1931
 Nohrström, K. Bertel 1876
 Nordman, V. A. 1916
 Nousiainen, Anna-Liisa 1950
 Nukari, Lauri 1960
 Numminen, Paavo 1915
 Nuolijärvi, Pirkko 1974

HEIKKI PAUNONEN

- Nuormaa, Severi ks. Nyman, Severi
 Nuotio, Hilikka 1931
 Nuotio, Toivo 1924
 Nuotto, Juhani 1960
 Nurmela, Eero K. 1925
 Nurmela, Liisa 1958
 Nurmela, Tauno 1934
 Nurmi, Leena 1946
 Nurmio, Alli 1931
 Nurmio, Yrjö 1921
 Nurro, Annikki 1952
 Nuutinen, Niilo 1947
 Nuutinen, Olavi 1963
 Nyberg, Liisa 1970
 Nyberg, Paulus 1910
 Nyberg, Tauno 1952
 Nyholm (myöh. Airila), Martti 1898
 Nykänen, Antti 1906
 Nylander, Antti 1906
 Nylander, Eino 1925
 Nyman, A. 1880
 Nyman (myöh. Nuormaa), Severi 1890
 Nyström, Aune 1946
 Nyström, Eila 1931
 Nyström, G. 1881
 Nyström, Liisi 1904
 Ogishima, Takashi 1972
 Ohlström, Svea 1926
 Oinonen, Aune 1935
 Oinonen, Väinö J. 1961
 Ojajärvi, Aulis 1937
 Ojanen, Kirsti 1956
 Ojanen, Ursula 1968
 Ojansuu, Heikki 1894
 Ojansuu, Raila 1965
 Okkeri, Lahja 1930
 Okkonen, Onni 1906
 Oksala, Päivö 1931
 Oksanen (myöh. Valli), Aino 1922
 Oksanen, Eeva 1927
 Oksanen, Katri 1927
 Ollila, Oskari 1894
 Ollinen, Juho 1889
 Ora, Yrjö 1908
 Orasmaa, Niilo 1909
 Ovaskainen, Kielo ks. Anttonen, Kielo
 Paakkunainen, Veikko 1960
 Paalanen, Yrjö E. 1907
 Paarmo, Maire 1952
 Paasonen, Heikki 1885
 Paavilainen, Albert 1914
 Paavola, Jouko 1930
 Paavolainen, Jaakko 1960
 Paavolainen, Ritva ks. Peltonen, Ritva
 Paavonen, Toivo 1904
 Pajala, J. E. 1883
 Pajari, Väinö 1906
 Pajula, Paavo 1897
 Pakarinen, Elvi ks. Erämetsä, Elvi
 Paloheimo, Anni 1908
 Palomaa, J. K. 1915
 Palosuo, Untamo ks. Brander, Untamo
 Paronen, Juhani 1960
 Patajoki, Selma 1907
 Paunonen, Heikki 1968
 Paunonen, Marjatta 1972
 Peitsalo, Ilmari 1908
 Pekari, Ida 1927
 Pekonen, Vilho 1887
 Pelkonen, Lauri 1908
 Pelkonen, Mikko 1876
 Peltola, Reijo 1950
 Peltola, Reino 1935
 Peltonen (myöh. Paavolainen), Ritva 1948
 Pennanen, M. 1901
 Pennanen, Olavi 1935
 Pentikäinen, Juha 1972
 Pentti, S. J. 1906
 Penttilä, Aarni 1919
 Penttinen, Eira 1968
 Penttinen, Kari 1967
 Penttinen, Kirsti 1965
 Perho, Aino 1906
 Perret, Ulla 1945
 Perttilä, Heljä 1946
 Perttola, Väinö 1904
 Peräntie, Kaarlo 1886
 Pesonen, E. 1879
 Pesonen, Leo A. 1930
 Petander, F. L. 1884
 Petrelius, K. A. 1883
 Petterson, G. V. 1879
 Pihkala, Lauri 1909
 Piironen, Taito 1948
 Pitkänen, Mirjam 1952
 Pitkänen, Ritva-Liisa 1969
 Ploompuu (myöh. Vesterinen), Leeni 1907
 Pohja, Maija-Liisa 1966
 Pohjala, Lauri 1890
 Pohjanoksa, Paavo 1919
 Pohjanpää, Lauri 1908
 Pohjola, Impi 1920
 Porkka, E. J. 1907
 Porkka, Laina 1909
 Porkka, Manna 1907
 Porkka, Volmari 1876
 Posti, Lauri 1930
 Poukka, Helmi 1965
 Poutanen, Pirkko 1973
 Poutiainen, P. 1876
 Pukki, Hannes 1933
 Pukki, V. J. 1928
 Pulkkinen, Paavo 1954
 Punttila, Matti 1965
 Puomilahti, Pirkko 1952
 Puranen, Kaarina 1946
 Puranen, Rauni 1946
 Puomies, Meri 1972
 Putkonen, L. 1876
 Putkonen, Pekka 1893
 Putro, J. 1885
 Puukko, Antti F. 1899
 Puupponen, Antti E. 1897
 Puurunen, Osvald 1949

- Puustinen, I. 1876
 Puusaari, Olavi 1950
 Päckilä, Martta 1950
 Pätiälä, F. J. 1886
 Pääkkönen, Lauri V. 1911
 Pääkkönen, Irmeli ks. Müller, Irmeli
 Pääkkönen, Matti 1959
 Pääkkönen, Toini 1958
 Pösö, Aina 1889
 Qvickström, Lennart 1895
 Raekallio (myöh. Raekallio-Teppo),
 Vuokko 1927
 Railo, Aune 1963
 Railo, K. E. 1904
 Rainio (myöh. Haavikko), Ritva 1965
 Raitala, Manu 1940
 Raitio, K. A. 1878
 Rajala, B. A. 1954
 Rakolainen, A. Hj. 1890
 Rancken, Gunnar 1919
 Ranta-Knuuttila, Raija 1965
 Rapola, Frans 1882
 Rapola, Lyyli ks. Kokkonen, Lyyli
 Rapola, Martti 1912
 Rauhala, Kaarlo V. 1902
 Raumala, Taisto 1956
 Rautalin, Terttu 1949
 Rautanen, Toivo J. 1952
 Rautila, Kerttu 1952
 Rautio, Martta 1950
 Rauvala, Else 1952
 Ravila, Paavo 1932
 Reijonen, Erkki 1889
 Reijonen, J. H. 1876
 Reijonen, Olga 1889
 Reijonen, Sohvi 1892
 Reinilä, Anna-Maria 1960
 Rekola (myöh. Tuomenoksa), Marja 1964
 Rekunen, Jorma 1962
 Relander, K. A. 1886
 Renfors, Karl 1876
 Renvall, V. 1890
 Reponen, Astrid 1924
 Revell, Evert 1889
 Riihikallio, K. J. 1908
 Riihimäki, Katri 1927
 Riikonen, J. 1887
 Riippa, A. 1882
 Rikkonen, V. 1933
 Rimppi, Albin 1895
 Rinne, Kaarle 1883
 Rintala, Päivi ks. Lehtola, Päivi
 Rissanen, Aulis 1926
 Rissanen, Tyyne 1920
 Roine, Paavo O. 1925
 Roine, Reino 1886
 Roos, Pirkko 1960
 Roschier (myöh. Airila), Siiri 1908
 Rosendal, Lauri 1900
 Rosengren, Sulho 1889
 Rossander (myöh. Rouste), Aarne 1911
 Runstén, A. J. 1878
 Ruohonen, K. E. 1884
 Ruoppila, Veikko 1928
 Ruotsalainen, J. Fr. 1901
 Ruovanen, Pirkko 1949
 Ruuska, Eino 1946
 Ruusuvaara, Edit 1920
 Ruuth, Onni 1886
 Ruuttu, Maria 1919
 Rytönen, Ahti 1923
 Rytönen, Antti 1893
 Rytönen, Kalle V. 1893
 Ryytänen, Liekko 1889
 Räihä, A. 1876
 Räikkälä, Anneli 1959
 Räisänen, Alpo 1960
 Rämö, Kaija 1947
 Räsänen, Ilmari 1913
 Räsänen, Martti 1913
 Räsänen, Mirja 1932
 Räsänen, Seppo 1946
 Rätty, A. J. 1891
 Rönnholm, K. A. 1879
 Saar, Martta 1960
 Saarelainen, Eeva 1936
 Saarenheimo, Mikko 1909
 Saari, Kustaa 1879
 Saari, Oskari 1890
 Saari, Pekka 1950
 Saari, Vieno 1946
 Saarikoski (myöh. Soutkari), Tarja 1954
 Saarimaa, Alli ks. Korhonen, Alli
 Saarimaa, E. A. 1907
 Saarinen, Kirsti 1959
 Saarinen, Santeri 1879
 Saarisalo, Aapeli 1929
 Sadeniemi, Matti 1931
 Sadeniemi, Salme ks. Koponen, Salme
 Sadenius (myöh. Louhija), Aino 1927
 Sadenius, K. J. 1885
 Saikkonen, Aira 1946
 Saikku, R. 1888
 Sainio, Naimi 1887
 Sajaniemi, Jooseppi 1897
 Sajavaara, Paula 1962
 Sakki, Marja-Leena 1947
 Sala, Elvi 1949
 Sala, Kaarina 1965
 Sala, Niilo 1887
 Salava, Anna-Kaarina 1929
 Sallmén, Heikki Alfred 1888
 Salmela, Aleksander 1888
 Salminen, Aarne 1950
 Salminen, Tyyne 1909
 Salminen, V. 1883
 Salminen, Väinö 1904
 Salo, Aatos 1965
 Salo, Aino 1927
 Salo, Aukusti 1913
 Salo (myöh. Koskinen), Irina 1965
 Salo, Kauno 1931
 Salokas, Eino 1911
 Salomies, Riitta 1952

- Salonen, E. O. 1876
 Salonen, Hertta 1961
 Salonen, Kalervo 1941
 Salonen, Ritva ks. Hankonen, Ritva
 Saloranta, Kyllikki 1947
 Samallahti, Pekka 1970
 Sarmela, Matti 1965
 Sarvas, Leena 1972
 Saukkonen, Pauli 1958
 Savander, Saima 1924
 Savela, Minna 1959
 Savijärvi, Ilkka 1965
 Savolainen, J. 1878
 Savolainen, Lauri 1921
 Saxböck, Eemeli 1890
 Schadewitz, L. 1899
 Schildt, Stella 1939
 Schultz, Inger 1927
 v. Schrowe, Uno 1876
 Schwartzberg (myöh. Mustakallio), Joo-
 seppi 1879
 Schwindt, Th. 1886
 Selin, Vilho 1891
 Seppälä, Aini 1965
 Seppälä, Airi 1960
 Seppälä, Felix 1915
 Seppälä, Jaakko 1959
 Seppänen (myöh. Itkonen), Iina 1926
 Setälä, Armas 1921
 Setälä, E. N. 1882
 Setälä, Helmi ks. Krohn, Helmi
 Setälä, Vilho 1950
 Sevon, J. A. 1876
 Sieberg, Artturi 1883
 Sievo, Jaakko 1877
 Sievänen, Tellervo 1950
 Siikala, Iiris 1961
 Siimes, Kanervia 1902
 Siirilä, Aukusti 1900
 Siitonen, Aino 1961
 Silander, Alpo 1898
 Silander (myöh. Soveri), Heikki 1882
 Silfast, Laura 1909
 Sillman, Rauno 1963
 Siltanen, Aino 1962
 Simonsuuri, Aili ks. Laanti, Aili
 Simonsuuri, Lauri ks. Laiho, Lauri
 Sinisalo, Aino 1960
 Sipilä, Eino 1953
 Sipilä, Kyösti 1893
 Sipilä, Mirjam 1946
 Sirelius, Toivo 1877
 Sirén, Anneli 1972
 Sirén, K. Felix 1889
 Siro, Eljas 1974
 Siro, Paavo 1932
 Siukonen (myöh. Siukonen-Penttilä),
 Inkeri 1950
 Sivén (myöh. Soutkari), Pentti 1953
 Sivula, Jaakko 1957
 Sivula, Laura ks. Jokinen, Laura
 Sjöros, Juho 1879
 Sköld, Tryggve 1973
 Snellman, A. E. 1880
 Snellman, Iivari 1880
 Soikkeli, Anna-Liisa 1959
 Soikkeli, Kaarlo 1900
 Soini, Eero 1928
 Soini, Ester 1923
 Soini, Vilho 1878
 Sola, Silva 1954
 Sole, Heljä 1946
 Somerla (myöh. Bjarland), Raija 1970
 Sonck, K. E. 1876
 Soratic, Kauko 1946
 Sorsakivi, Merja 1974
 Sotavalta, Arvo A. 1908
 Soutkari, Pentti ks. Sivén, Pentti
 Soutkari, Tarja ks. Saarikoski, Tarja
 Soveri, Heikki ks. Silander, Heikki
 Sovijärvi, Antti 1933
 Stark, Ritva 1970
 Stark, Viljo 1933
 Stén, Leena 1970
 Stenberg, K. 1931
 Stenbäck, Helmi 1889
 Stenbäck, Lyyli 1889
 Stenbäck, Mikko 1880
 Stenfors, Adèle 1926
 Stenij, Edv. 1888
 Stenius, Ev. 1929
 Stenvik, Kustaa 1884
 Stigell, E. J. 1906
 Stigell, Manna 1906
 Stipa, Johannes 1970
 Strand, Jenny 1889
 Streng, A. V. 1876
 Streng, Harry 1904
 Ståhl, Einar 1914
 Suhonen, P. 1907
 Suhonen, Riitta 1970
 Suhonen, Seppo 1959
 Suits, Aino ks. Thauvón, Aino
 Sunell, A. 1879
 Suni, Helena 1969
 Suomalainen, Vihtori 1901
 Suomela, Elina 1908
 Suomela, Oskari 1910
 Suominen, Arvo 1930
 Suominen, Helli 1927
 Suortti, M. 1912
 Suova, Eino 1933
 Suppanen, Aatto 1879
 Suppanen, Alma 1906
 Sutinen, Kyllikki 1935
 Suuronen, Leo 1960
 Suuronen, Philip 1890
 Suuronen, V. J. 1946
 Suvanto, Tellervo 1961
 Suvanto, Valma 1926
 Suviranta, Br. 1915
 Suviranta, Tero 1946
 Svanljung, Matti 1893
 Sykäri, Hilma 1910

- Sylvan, T. H. 1932
 Syrjänen (myöh. Kaukoranta), Laina 1926
 Säilä, Uuno 1926
 Särkkä, Anita ks. Isojoki, Anita
 Särkkä, Tauno 1960
 Sääksi, Ilta 1928
 Sääksmäki, Martta 1950
 Säätelä, Aatos 1945
 Söderholm, Aksel 1893
 Söderman, Anto 1902
 Taarna, Jorma 1974
 Takala, Armas 1905
 Takala, Esa Eetu 1888
 Takala, Veikko 1946
 Takanen, Reijo 1960
 Tala, Väinö 1936
 Tallgren, A. M. 1931
 Talvio, Maila ks. Winter, Maila
 Talvio, Tuulikki 1947
 Talvitie, Anna-Maija 1960
 Tamminen, Helena 1962
 Tamminen, K. 1931
 Tanner, Kauko 1922
 Tanner, Satu 1972
 Tanner, Tuomas 1878
 Tanskanen, Anna 1926
 Tapaninen, Ritva 1968
 Tapionlinna, Tellervo 1960
 Tarjanne, Attila 1927
 Tarkiainen, Viljo 1898
 Tarkkanen, Matti 1885
 Tavia, Aino 1906
 Teelahti, Pekka 1962
 Teittinen, U. 1911
 Teivaala, Tekla 1904
 Telakivi, Anita 1957
 Tengen, O. A. 1890
 Tenhola, Timo 1951
 Tenhunen, Alma 1910
 Teppo, Hannes 1926
 Teppo, Lyly 1967
 Terho, H. 1911
 Terovirta, Rauha 1973
 Terttula, Eugen 1946
 Tervo, Annikki 1932
 Tervonen, Viljo 1962
 Teräskivi, Einari 1915
 Teräsvuori, Konrad 1908
 Thauvón (myöh. Suits), Aino 1905
 Therman, Väinö 1928
 Tiainen, A. 1876
 Tiainen, Pirkko 1960
 Tihanyi, László 1938
 Tiilikainen, O. V. 1876
 Tiililä, Kaarlo 1890
 Tiitinen, Anna-Maija 1952
 Tiitinen, Teuvo 1936
 Tikkanen, Eino A. H. 1907
 Tikkanen, Kauko 1948
 Tilk, Jüri 1910
 Timonen, Lea 1961
 Tirkkonen, J. P. 1887
 Tisklén, John. 1878
 Toikka, Pietari 1881
 Toivainen, Jorma 1961
 Toiviainen, Liisa 1964
 Toivola, Elvi 1961
 Toivola, Urho 1910
 Toivonen, E. J. 1909
 Toivonen, J. G. 1886
 Toivonen, Liisa 1950
 Toivonen, Y. 1886
 Toivonen, Y. H. 1916
 Tolonen, N. 1884
 Tolvanen, Kari 1967
 Tuisku-Reinilä, Leena 1955
 Tunkelo, E. A. ks. Ekman E. A.
 Tunkelo, Viivi 1910
 Tuohioja, Aukusti 1901
 Tuokkola, Juhani 1907
 Tuomenoksa, Marja ks. Rekola, Marja
 Tuomi, Kaarina ks. Kallia, Kaarina
 Tuomi, Tuomo 1956
 Tuomikoski, Risto 1968
 Tuominen, Arvo 1960
 Tuominen, Juho Kustaa 1893
 Tuominen, Uuno 1927
 Tuomola, Urho 1928
 Tuovinen, Inkeri 1924
 Tupala, Terttu 1946
 Turppa, Arvo 1931
 Turunen, Aimo 1932
 Turunen, Jussi 1927
 Turunen, Mauno 1966
 Tuulio, O. J. 1936
 Tuulos, R. 1912
 Tuura, Hellin 1961
 Törmälehto, Elsa 1950
 Törnqvist, Atte 1883
 Törnqvist, K. A. 1886
 Ulkuniemi, Martti 1939
 Untolahti, Liisa 1946
 Uoti, Juho 1893
 Uotila, Teuvo 1909
 Uotila, Toivo 1925
 Uotinen, Marjatta 1946
 Uusivirta, Pekka 1969
 Vahe, Jouko 1954
 Wahlsten, G. R. 1886
 Vahros, Igor 1949
 Vahter, Tyyni 1909
 Vainikainen, Aino 1925
 Vainio, Aune 1931
 Vainio, Elma 1946
 Vainio, Kaarlo 1888
 Valjakka, Yrjö 1911
 Walldén, Evert 1889
 Walldén, R. F. 1876
 Vallenius, Toivo 1903
 Valli, Aino ks. Oksanen, Aino
 Walli, Airi 1926
 Vallin (myöh. Voionmaa), Väinö 1887
 Vallinheimo, Veera 1953

HEIKKI PAUNONEN

- Vallinsaari, Lea 1960
 Valonen, Niilo 1935
 Valpola, Veli 1973
 Valtavaara, Arvi 1909
 Valtonen, Juha 1877
 Valtonen, Outi 1946
 Valve, Antti Jaakko 1908
 Vapaasalo, Sakari 1930
 Warén, Aron 1887
 Warén, J. V. 1884
 Varis, Sylvia 1945
 Waronen, Matti 1881
 Vartia, Annikki 1946
 Vartiainen, Aune 1946
 Vartiainen, J. V. 1879
 Vasara, Juho Antti 1888
 Vasara, Marjatta 1968
 Vatanen, Liisi 1889
 Vaula, Martti 1912
 Wegelius, Birger Kustaa 1890
 Wegelius, H. 1876
 Wegelius, U. J. 1902
 Wehanen, Kosti 1878
 Vehmaskoski, Maila ks. Hietala, Maila
 Weijola, K. R.
 Velho, Osku 1915
 Velin, Kaarle Yrjö 1890
 Welin, Saara 1964
 Wenell, K. B. 1877
 Wennola, J. H. 1897
 Vento, Urpo 1965
 Vesikansa, Jouko 1940
 Vesikivi, Hilaria 1963
 West, Alma Elina 1919
 Vesterinen, Leeni ks. Ploompuu, Leeni
 Westerlund, Liisa 1945
 Westerlund, Z. A. 1877
 Wetterhoff, Fr. 1890
 Weöres, Gyula 1929
 Wichmann, A. B. 1885
 Wichmann, Yrjö 1887
 Viesen, Oskari 1932
 Wifren, E. M. 1889
 Vihonen, Sakari 1958
 Viitanen, F. O. 1903
 Vikár, Béla 1889
 Wikman, Gust. Adolf 1900
 Vilander, Oskar 1914
 Viljakainen, K. 1876
 Vilkman (myöh. Vilkema), Hilja 1909
 Vilkuna, Asko 1950
 Vilkuna, Kustaa 1924
 Vilppula, Matti 1973
 Winter, Edvard 1887
 Winter, Helmer 1914
 Winter (myöh. Mikkola [Talvio]), Maila
 1891
 Virkkala, Helle 1924
 Virkkunen, Aili 1931
 Virkkunen, Eemil 1927
 Virolainen, Maria 1961
 Virta, Katri 1926
 Virtanen, E. A. 1916
 Virtanen, Leea 1960
 Virtaranta, Helmi 1969
 Virtaranta, Pertti 1955
 Witikainen, T. 1962
 Voionmaa, Väinö ks. Vallin, Väinö
 Wuokko, Sipi 1922
 Vuolle, Eero 1946
 Vuorela, Paula 1949
 Vuorela, Toivo 1931
 Vuorenpää, Pirkko ks. Holmberg, Pirkko
 Wuorinen, Ant. 1888
 Vuorinen, H. Huvi 1906
 Vuorinen, Yrjö 1908
 Vuoriniemi, Jorma 1946
 Vuoristo, Helena ks. Korpinen, Helena
 Vuoristo, Lyyli 1909
 Vuornos, Pekka 1884
 Wäisänen, A. 1876
 Wäisänen, Lauri 1886
 Wäisänen, T. V. 1928
 Wäisänen, Vilho 1931
 Välimäki, Antti 1971
 Vanttinen, Vilho 1947
 Värri (myöh. Värri-Haarmann), Anna-
 Liisa 1969
 Väyrynen, Lauri 1904
 Väyrynen, Pekka 1876
 Väänänen, Terttu 1945
 Väätäinen, Janne 1911
 Väätäinen, Niilo 1946
 Väätäinen, Senja 1906
 Yli-Paavola, Jaakko 1964
 Yli-Paavola, Liisa 1955
 Ylistalo, L. 1949
 Yläne, Yrjö 1909
 Ylönen, Kaarlo 1901
 Åstedt, Kaarina 1960
 Äijälä, Esteri 1907
 Äimä, Frans ks. Emeléus, Frans
 Öhrlund-Tiainen, Saimi 1933

Gesellschaft für Muttersprache 1876—1976

Heikki Paunonen

Seit der Gründung der Gesellschaft für Muttersprache (Kotikielen Seura), einer der ältesten wissenschaftlichen Vereinigungen in Finnland, sind nunmehr hundert Jahre vergangen. Am 10. März 1876 versammelten sich zehn Studenten aus Savo-Karelien unter der Leitung von August Ahlqvist, dem damaligen Professor für Finnisch an der Universität Helsinki, um eine Vereinigung zu gründen, deren Ziel die Förderung von Erforschung und Verwendung der finnischen Sprache war. Dieser Verein erhielt den Namen Kotikielen Seura (Gesellschaft für Muttersprache); als Jahrestag wurde der 14. März festgelegt, als Erinnerung an den Tag, da der erste Professor für finnische Sprache an der Universität Helsinki, Mathias Aleksanteri Castrén, 25 Jahre vorher seine Ernennung entgegengenommen hatte.

Die Gründung besagter Gesellschaft hängt zusammen mit dem grossen finnisch-nationalen Aufschwung in den letzten Jahrzehnten des 19. Jh. Das ideale Ziel breiter Kreise bestand damals in der Entwicklung und Pflege der finnischen Sprache und Kultur. Das lässt sich auch daran erkennen, dass zur selben Zeit noch mehrere andere wissenschaftliche Vereine gegründet wurden: u.a. der Finnische Altertumsverein (Suomen Muinaismuistoyhdistys 1870), die Finnische Historische Gesellschaft (Suomen Historiallinen Seura 1875), die Finnisch-ugrische Gesellschaft (Suomalais-ugrilainen Seura 1883) und die Finnische Kirchengeschichtliche Gesellschaft (Suomen Kirkkohistoriallinen Seura 1891). Gemeinsam mit der i. J. 1831 gegründeten Finnischen Literaturgesellschaft (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) war es in den folgenden Jahrzehnten Anliegen und Ziel dieser Gesellschaften, den Grund zu legen für die

Erforschung und Entwicklung der finnischen Kultur.

Schon in ihren Anfängen erhielt die Gesellschaft für Muttersprache klare Ziele, die ihre Tätigkeit in den späteren Jahrzehnten bestimmten. Im Mittelpunkt der Arbeit der Gesellschaft stand von Anfang an die Erforschung der finnischen Schrift- und Standardsprache sowie vor allem deren Pflege, die Sprachrichtigkeit. Vor allem in der ersten Zeit waren Forschung und Pflege eng miteinander verknüpft: die finnische Sprache war erst wenig wissenschaftlich erforscht und viele praktische Fragen verlangten nach einer grundlegenden Klärung der Sprachstruktur und der Volkssprache.

Vor allem der Gründer der Gesellschaft und ihr erster Vorsitzender, August Ahlqvist, liebte es, auf den Versammlungen der Gesellschaft praktische Sprachfragen zu klären. Das ist durchaus verständlich, denn Ahlqvist sah es ja auch als erstrangiges Ziel seiner eigenen Forschung und Lehre an, die finnische Sprache durch Entwicklung und Stabilisierung den übrigen europäischen Kultursprachen als Schriftsprache ebenbürtig zu machen.

Die Zahl jener Sprachrichtigkeitsfragen, die während der hundert Jahre in der Gesellschaft für Muttersprache behandelt worden sind, beträgt sicher mehrere Hunderte. Vor allem in den Anfangsjahren der Tätigkeit der Gesellschaft, als die finnische Schriftsprache an manchen Punkten noch recht unbeständig war, konnte man bei einer Zusammenkunft auch ein Dutzend praktische Sprachfragen zu erörtern haben. Eine grössere Reichweite erhielten die im Kreise der Gesellschaft geführten Debatten zur Sprachrichtigkeit auch dadurch, dass seit der Mitte der 1880er Jahre in den einzelnen Tageszeitungen

genaue Berichte darüber erschienen. Später kamen diese Ausführungen dann auch in die Zeitschrift *Virittäjä*.

Diese Gespräche über die Sprachrichtigkeit, die bei den Versammlungen der Gesellschaft für Muttersprache geführt und in der Zeitschrift *Virittäjä* veröffentlicht wurden, sowie die diesbezüglichen Stellungnahmen waren von grosser Bedeutung zu einer Zeit, da es in Finnland keine systematische Sprachpflege gab, die der Staat oder andere Einrichtungen unterstützt hätten. Die heutige Aktivität auf diesem Gebiet geht teilweise bereits auf die zwanziger Jahre zurück. I. J. 1928 setzte die Finnische Literaturgesellschaft einen besonderen Sprachausschuss ein, der sich um die praktischen Sprachfragen kümmern sollte; als Ergänzung dazu wurde i. J. 1945 das sog. Sprachbüro gegründet. I. J. 1949 wurden diese Institutionen abgelöst durch das zwecks Pflege der finnischen Sprache bei der Akademie Finnlands gegründete Sprachbüro sowie dessen Sachverständigengremium, den Sprachausschuss (heute Sprachbüro und -ausschuss des Neufinnischen Instituts). Die Gesellschaft für Muttersprache hat sich jedoch bis auf den heutigen Tag als inoffizielles Diskussionsforum von Fragen der Sprachpflege erhalten; die Rubrik »Sprachpraxis« im *Virittäjä* hat sich im Laufe der Jahrzehnte eine feste Stellung erworben und gilt mit als wegweisend und normativ in Fragen der Verwendung der finnischen Sprache.

Neben August Ahlqvist wurden die Aktionen der Gesellschaft in den Anfangsjahren durch drei junge und eifrige Fennisten entscheidend beeinflusst: Akseli Borenus-Lähteenkorva, Antti Lönnbohm-Mustonen und Aukusti Forsman-Koskimies. Gerade ihrem Reichum an Initiativen ist es zu verdanken, dass die Gesellschaft für Muttersprache während ihrer ersten zehn Jahre in vieler Hinsicht jene Richtung wies, die dann später im Laufe der nächsten Jahrzehnte von immer neuen Forschergenerationen eingeschlagen wurde. Von ihnen angeregt war u.a. das Sammeln von Wörterbuchmaterial der Volkssprache, das systematische Aufzeichnen des Ortsnamenzuges von Finnland sowie die Veröffentlichung einer finnischen sprachwissenschaftlichen Zeitschrift.

Das umfangreichste Vorhaben, das von der Gesellschaft für Muttersprache

in Angriff genommen wurde, ist zweifellos die Herausgabe eines Wörterbuches der Volkssprache. Im Frühjahr 1877 besprach man in der Gesellschaft die Themen für die Arbeiten während der Sommerferien. Da schlug A. A. Borenus vor, die Mitglieder der Gesellschaft sollten mit dem Materialsammeln für ein Wörterbuch der finnischen Dialekte beginnen. Borenus hatte teils wissenschaftliche, teils praktische Motive: ein solches Lexikon würde die Grundlage bilden für die systematische Erforschung der Lexik der finnischen Sprache und man könnte dadurch gleichzeitig fremde, nicht zum Finnischen gehörende Elemente in der Schriftsprache leicht ausschalten.

Dieser Gedanke fand begeisterte Aufnahme; in den beiden folgenden Jahrzehnten kamen Dutzende von Dialektwörterverzeichnissen ins Archiv der Gesellschaft, gesammelt von den Mitgliedern und sonstigen Interessierten. Mitte der 1890er Jahre musste man jedoch einsehen, dass die Ressourcen einer bescheidenen Studentenvereinigung nicht ausreichten, einen derart grossen Plan zu verwirklichen. I. J. 1895 wurde diese Wörterbucharbeit auf Initiative des damaligen Vorsitzenden der Gesellschaft, E. N. Setälä, der Finnischen Literaturgesellschaft überantwortet. Das spätere Geschick dieses Wörterbuches der Volkssprache dürfte allgemeiner bekannt sein. I. J. 1914 wurde auf Initiative von Artturi Kannisto zu diesem Zweck eine besondere »Wörterbuch-Aktiengesellschaft« gegründet, die dann während des ersten Weltkrieges in Finanzschwierigkeiten geriet, weshalb die Arbeit noch einmal umorganisiert wurde: i. J. 1924 wurde auf Initiative von E. N. Setälä die sog. Wörterbuchstiftung (*Sanakirjasäätiö*) begründet, in deren Vorstand auch die Gesellschaft für Muttersprache von Anfang an einen Vertreter hatte.

In der Gesellschaft für Muttersprache sind Aufzeichnung und Erforschung der Volkssprache auch anderweitig betrieben worden. Zu einem so frühen Zeitpunkt wie 1877 wurde bereits von A. V. Forsman vorgeschlagen, dass man im Rahmen der Gesellschaft die morphologischen und syntaktischen Elemente der Volkssprache sowie Sprachproben sammeln solle. Der Vorschlag führte denn auch zu Resultaten in den 1880er Jahren, wo die Archivsammlungen der Gesellschaft stark bereichert wurden, vor allem durch Material über die

Morphologie der Dialekte. Die bahnbrechenden Aktionen der Gesellschaft blieben jedoch auf diesem Gebiet lange im Hintergrund, nachdem Ende der 1880er Jahre die lautgeschichtliche Forschungsmethode vorherrschend wurde. Forsmans Idee wurde eigentlich erst 90 Jahre später realisiert, i. J. 1967, als neben den bestehenden Instituten für finnische Sprache an der Universität Helsinki und Turku besondere Archive für Morphologie und Syntax eingerichtet wurden.

Sprachproben sind im Rahmen der Gesellschaft auch später gesammelt worden. I. J. 1939 veranstaltete die Gesellschaft für Muttersprache gemeinsam mit der Wörterbuchstiftung und der Finnischen Akademie der Wissenschaften einen Sammelwettbewerb von Dialektproben. Dabei kam Material aus 360 Gemeinden zusammen, eingesandt von über tausend Teilnehmern. Die besten dieser Proben sind in dem zweibändigen »Suomen Kansan Murrekirja I—II (Dialektbuch des Finnischen Volkes)« veröffentlicht, das diesbezüglich noch immer die vielseitigste Auswahl in Finnland ist.

Zu den frühesten Initiativen der Gesellschaft für Muttersprache gehören auch das Sammeln und Erforschen von Orts- und Personennamen. Schon im Gründungsjahr der Gesellschaft kam O. A. F. Lönnbohm auf die systematische Aufzeichnung der Ortsnamen Finnlands zu sprechen. August Ahlqvist bat ihn, einen detaillierten Plan für das Sammeln auszuarbeiten, den Lönnbohm dann bei der Zusammenkunft der Gesellschaft vorbrachte. Ob seine Initiative zu praktischen Aktivitäten führte, ist allerdings nicht bekannt. Die Gesellschaft hatte in den ersten Jahren mehrere grosse Projekte, aber wenig Leute dafür. Vielleicht war gerade das der Grund, weshalb der Finnische Altertumsverein nach ein paar Jahren mit dem Sammeln von Ortsnamen begann, indem er i. J. 1878 die erste umfangreiche Aufzeichnung dieses Wortschatzes in Finnland durchführte.

Die Gesellschaft für Muttersprache verzichtete jedoch nicht völlig auf die Beschäftigung mit dem Namengut. In den folgenden Jahrzehnten war die Gesellschaft aktiv an der Pflege des Orts- und Personennamengutes beteiligt und beeinflusste auf entscheidende Weise die Fennisierung der Strassennamen u. a. in Helsinki sowie den i. J. 1906 verwirklichten Namenwechsel grossen Stils, als

fast 25 000 Familien ihren Familiennamen fremder Herkunft verfinnishten.

Aufzeichnung und Pflege der finnischen Ortsnamen wurde eigentlich bereits seit d. J. 1915 Aufgabe des damals gegründeten Ortsnamenausschusses der Wissenschaftlichen Gesellschaften. Die Gesellschaft für Muttersprache nahm durch ihren Vertreter an der Arbeit dieses Ausschusses teil, bis er i. J. 1951 eingestellt wurde. Im selben Jahr übernahm die zu diesem Zweck ins Leben gerufene Namengut-Sektion, die zur Wörterbuchstiftung gehört, die Aufzeichnung und Pflege des Ortsnamenschatzes. Diese Sektion wurde wiederum i. J. 1966 zu einer selbständigen Stiftung unter dem Namen Suomen nimiarkisto (Finnlands Namenarchiv), worin auch die Gesellschaft für Muttersprache einen Vertreter hat.

Die Arbeit am Wörterbuch der Volkssprache und das Sammeln von Ortsnamen gingen also mit der Zeit in andere, bemitteltere Hände über. Die Gesellschaft für Muttersprache diente jedoch der Fennistik weiterhin auf eine wichtige Weise, und zwar durch die Herausgabe einer Zeitschrift, die der Erforschung und Verwendung des Finnischen gewidmet ist.

Man hat allgemein Kaarlo Hornborg als denjenigen angesehen, der die Zeitschrift der Gesellschaft für Muttersprache, *Virittäjä*, ins Leben gerufen habe, indem er auf der Versammlung am 24. März 1882 einen entsprechenden Vorschlag machte. Damit wiederholte er jedoch nur, was A. V. Forsman zwei Wochen früher bei der Jahresversammlung angeregt hatte. Durch die zwischen Forsman und Ahlqvist bestehende Meinungsverschiedenheit, die auf ein bedauerliches Missverständnis zurückging, wurde der eigentliche Initiator nicht an den Redaktionsarbeiten der Zeitschrift beteiligt.

Man begann sogleich im Frühjahr 1882 mit der Zusammenstellung des ersten Bandes der Zeitschrift, der dann nach einem reichlichen Jahr und mit dem von Lönnbohm für die Serie vorgeschlagenen Namen *Virittäjä* erscheinen konnte. Im Laufe desselben Jahrzehnts wurde noch ein zweiter Band herausgegeben, als Festschrift für August Ahlqvist i. J. 1886. Damit schienen denn auch die Kräfte der Männer der Gesellschaft erschöpft. Trotz entsprechender Versuche erschien zehn Jahre lang kein neuer Band. Erst vom Anfang des Jahres

1897 an begann die Zeitschrift *Virittäjä* wieder zu erscheinen, diesmal dank der Anstrengungen von Kaarle Krohn und Emil Aukusti Ekman und bescheidener in Form von kleinen Heften.

Im Laufe der Jahrzehnte ist aus diesem bescheidenen Anfang eine stattliche Serie mit insgesamt an 26 500 Seiten geworden. Entsprechend dem Arbeitsprogramm der Zeitschrift sind darin Abhandlungen über die finnische und die finnisch-ugrischen Sprachen enthalten, Betrachtungen über praktische Sprach- und Stilfragen, Aufsätze über Volkskunde, Folkloristik und Literaturwissenschaft, Artikel über die Didaktik der Muttersprache sowie Buchbesprechungen usw. Eine unbestreitbare Tatsache ist, dass die Herausgabe des *Virittäjä* die grösste Leistung der Gesellschaft für Muttersprache war und ist; schon allein deshalb hat die Gesellschaft eine feste Position im kulturellen Leben und in der Kulturgeschichte Finnlands.

Bei weitem nicht alle Anregungen, die in der Gesellschaft für Muttersprache vorgebracht wurden, haben zu praktischen Massnahmen geführt; viele wurden erst Jahrzehnte später realisiert. Die grösste Bedeutung der Gesellschaft liegt auch nicht in der Verwirklichung der Ideen sondern in deren Artikulierung; viele Vorhaben gehen auf die Gesellschaft für Muttersprache zurück, deren Verwirklichung nur mit vereinten Kräften möglich war, durch eine Synthese der vergangenen, der gegenwärtigen und der künftigen Forschergenerationen.

Typisch für die Gesellschaft war stets ihr jugendnaher Charakter. Von den ersten Jahrzehnten an war die Gesellschaft ein Treffpunkt der studentischen Jugend. Die Aktivität der Gesellschaft wurde nicht eingeengt durch übertriebene akademische Autorität, weshalb die Gesellschaft in ihrer ganzen Geschichte ein aufgeschlossenes Gesprächsforum bildete, wo auch junge Studenten und Magister ihre ersten Forschungsergebnisse vorzutragen wagten. So sorgte die Gesellschaft für Kontinuität zwischen den einzelnen Forschergenerationen und verhinderte den Abbruch der auf Castrén,

Ahlqvist und Setälä zurückgehenden Traditionen.

Um die kontinuierliche Aktivität der Gesellschaft haben sich besonders jene Männer verdient gemacht, die mit den einzelnen Funktionen betraut waren; dass dies oft hervorragende Persönlichkeiten der nationalen Wissenschaftsbereiche Finnlands waren, ist ein besonderes Glück. Auf den Gründer der Gesellschaft, August Ahlqvist, folgte als Vorsitzender Arvid Genetz (1889—90); danach begann eine lange Periode, in der E. N. Setälä den Vorsitz hatte, bis zum Jahre 1916. Von den Männern, die Ende des 19. und Anfang des 20. Jh. die Verantwortung trugen für die Gesellschaft und die Zeitschrift *Virittäjä* sind u.a. folgende zu nennen: Kaarle Krohn (zweiter Vorsitzender 1890—1906), E. A. Tunkelo (Chefredakteur des *Virittäjä* 1897—99 und 1910—27, Sekretär der Gesellschaft 1893—96, zweiter Vorsitzender 1899—1902, 1909—16 und Vorsitzender 1916—19), Artturi Kannisto (Chefredakteur des *Virittäjä* 1900, Sekretär der Gesellschaft 1896—1900, zweiter Vorsitzender 1906—09 und Vorsitzender 1919—21) sowie Heikki Ojansuu (Chefredakteur des *Virittäjä* 1904—09, zweiter Vorsitzender der Gesellschaft 1902—16).

Im zweiten Jahrzehnt dieses Jahrhunderts begann E. A. Saarimaa und im dritten Lauri Hakulinen langfristige Tätigkeit für die Gesellschaft und den *Virittäjä* (Saarimaa war Chefredakteur des *Virittäjä* 1927—36 und Sekretär der Gesellschaft 1911—12, stellvertretender Vorsitzender 1916—26 und 1937—41; Hakulinen wirkte 1924—33 und 1934—36 als Redaktionssekretär des *Virittäjä* und 1937—59 als Chefredakteur sowie 1924—30 als Sekretär der Gesellschaft, 1935—53 als zweiter Vorsitzender und 1953—57 als Vorsitzender). Seit den zwanziger Jahren hatte die Gesellschaft die folgenden Vorsitzenden: Martti Rapola (dreimal: 1921—24, 1930—35, 1946—53), Lauri Kettunen (zweimal: 1924—30, 1938—46), Jalo Kalima (1935), Aarni Penttilä (1936—37), Y. H. Toivonen (1937—38), Lauri Hakulinen (1953—57), Ruben Nirvi (1957—60), Aimo Turunen (1960—66) sowie Terho Itkonen (1966—).

Osoite:

Address:

*Helsingin yliopisto
Suomen kielen laitos
Fabianinkatu 33
SF-00170 Helsinki 17*